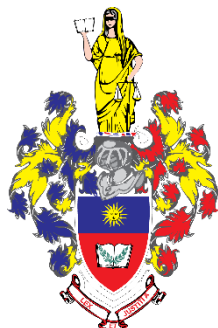

**Хмельницька обласна рада
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова**

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

***збірник тез
XXV щорічної звітної наукової
конференції науково-педагогічних
працівників, докторантів та аспірантів***

(м.Хмельницький, 18 лютого 2021 року)

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2021**

УДК 351.862.4-043.86 (477)+340.13
У 67

У 67 **Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави** : збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. 188 с.

ISBN 978-617-7572-43-4

У збірнику представлені тези доповідей, які були подані на XXV щорічну звітну наукову конференцію науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 18 лютого 2021 року.

Розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 351.862.4-043.86 (477)+340.13

ISBN 978-617-7572-43-4

© Колектив авторів, 2021
© Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова, 2021

Оргкомітет

XXIV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів

КОВТУН Ірина Броніславівна	Т.в.о. ректора Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат наук з державного управління, доцент
ОМЕЛЬЧУК Олег Миколайович	перший проректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік Академії наук вищої освіти України, Президент Міжнародної громадської організації «Євразійська асоціація правничих шкіл та правників»
ХІМІЧ Володимир Олегович	проректор з економічної та адміністративно-господарської роботи Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
ШЕВЧУК Інна Володимирівна	завідувач науково-дослідної частини Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат наук з державного управління, доцент
КРУШИНСЬКИЙ Сергій Антонович	декан юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент
ТЕРЕЩЕНКО Тетяна Василівна	декан факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат економічних наук, доцент
МІСІНКЕВИЧ Леонід Леонідович	завідувач кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор історичних наук, професор
САМСІН Ігор Леонович	в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор
ГРИНЬКО Світлана Дмитрівна	завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
ЧЕРНЯК Олена Юрївна	завідувач кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент
БРИЧ Лариса Павлівна	завідувач кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, доцент
КОСТЯШКІН Іван Олександрович	завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, доцент
ЩЕПАНСЬКИЙ Едуард Валерійович	доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
СИНЧАК Віктор Петрович	завідувач кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор економічних наук, професор
КУЛИНИЧ Роман Омелянович	завідувач кафедри математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор економічних наук, професор
ВИГОВСЬКИЙ Леонід Антонович	завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософських наук, професор
НАГОРНА Ольга Олександрівна	завідувач кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат філологічних наук, доцент
СПІНСЬКА Майя Володимирівна	головний науковий співробітник відділу з координації наукових заходів, міжнародної та грантової діяльності науково-дослідної частини Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор наук з державного управління
ДАНЦІОВА Анна Вікторівна	фахівець-1-ї категорії відділу з координації наукових заходів, міжнародної та грантової діяльності науково-дослідної частини Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗМІСТ

Кафедра теорії та історії держави і права

Місінкевич Л. Л. Операція «Блок» в історії українського дисидентського руху	8
Вовк В. В., Олійник У. М. Здобутки Четвертої промислової революції як виклик сучасній юриспруденції	11
Стеньгач Н. О. До питання походження посади гетьмана в козацькій Україні	13
Тополь Ю. О. Педагогічні технології: поняття та зміст.....	16
Пухка Ю. В. Тлумачення права на доступ до суду в умовах правової дійсності з проведення реформ адміністративно-територіального устрою	17

Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового права

Бригінець О. О. Правові проблеми управління економічною безпекою України.....	20
Галус О. О. Добровільне об'єднання територіальних громад як конституційна гарантія місцевого самоврядування.....	22
Литвиненко І. Л. До питання про правову природу постійних комісій місцевих рад ..	24
Сторожук І. П. Світова практика звільнення від фінансової відповідальності	26
Берцюх М. З. Обов'язки публічного службовця як елемент його правового статусу ...	27
Данілова А. В. Право засуджених на охорону здоров'я в умовах пандемії COVID-19: вітчизняний та зарубіжний досвід	30
Антонюк В. В. Судова практика у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності	33
Бойченко І. В. До питання взаємозв'язку між ефективністю судового захисту майнових прав та інтересів осіб і повноваженнями адміністративних судів	35
Карпушин Г. Л. Про зарубіжний досвід законодавчої регламентації оподаткування стоянки та паркування автотранспорту	38
Кізляр В. Б. Співвідношення понять «інформаційний простір» і «правовий простір».	40
Панчук М. В. Суб'єкти інформаційних правовідносин із забезпечення судового розгляду в режимі відеоконференції	42
Панчук О. О. Функції представницьких органів місцевого самоврядування	44

Кафедра цивільного права та процесу

Бондаренко-Зелінська Н. Л. Сприяння примиренню сторін як завдання цивільного судочинства.....	46
Гарієвська М. Б. Окремі аспекти віднесення цивільних справ до малозначних у цивільному процесі	48
Сердечна І. Л. Межі здійснення суб'єктивних сімейних прав	50
Трач О. М. Проблемні аспекти здійснення права на забезпечення доказів в цивільному процесі.....	52
Чорна Ж. Л. Окремі питання регулювання сервітутів за римським правом.....	54
Якимчук С. О. Довіра до судової системи через призму удосконалення етичних норм	55
Іваницький А. М. Практика Європейського суду з прав людини як усталена судова практика	58

Бабійчук В. М. Передумови та етапи становлення атракціонів, як джерела завдання шкоди.....	59
Палінчак А. О. Майнові права на комп'ютерну програму	61
Сусь Ю. С. До питання про спадкування майна подружжя за наявності шлюбного договору.....	63
Федосєєв Д. А. Правове значення часу та місця відкриття спадщини у спадковому праві	64

Кафедра кримінального права та процесу

Брич Л. П. Вид і розмір шкоди, заподіяння якої є допустимим у стані необхідної оборони	67
Налуцишин В. В., Налуцишин В. В. Окремі питання співпраці між радою Європи та Європейським Союзом на розвиток сучасного міжнародного права.....	70
Кравчук О. В., Остапчук М. О. Щодо питання використання дактилоскопічних сканерів в діяльності правоохоронних органів.....	73
Виговський Д. Л. До питання про доцільність використання соціолектизмів при формулюванні гіпотези кримінально-правових норм.....	75
Крушинський С. А. Підстави повернення обвинувального акта прокурору в стадії підготовчого судового провадження.....	76
Нікіфорова Т. І. Застосування пробаційних програм в Україні	78
Плисюк Н. М. Питання необхідності імплементації норм міжнародного права у кримінальне законодавство України.....	80
Присяжна А. В. Поняття публічного обвинувачення як функції прокуратури	82
Хмелевська Н. В. Актуальні питання оплати праці адвокатів-медіаторів у системі безоплатної правової допомоги.....	84
Голуб А. Є. Правове регулювання захисту культурних цінностей від протиправних посягань в умовах збройного конфлікту	86
Мороз А. В. Окремі аспекти вдосконалення чинного законодавства за втягнення неповнолітніх до участі в збройних конфліктах	88
Оборонова І. В. Деякі особливості кримінального провадження на підставі угод, яке здійснюється щодо неповнолітніх	89

Кафедра трудового, земельного та господарського права

Костяшкін І. О. Актуальні проблеми трансформації права комунальної власності на землю в Україні	92
Андрушко А. В. Окремі аспекти розірвання трудового договору за п. 1 ст. 40 КЗпП України.....	95
Місінкевич А. Л. Правові проблеми діяльності агропромислових парків в Україні в аспекті запровадження ринку землі	97
Михайлова І. Ю. До питання правового регулювання коефіцієнту заміщення заробітної плати пенсією	99
Хімч В. О. Необхідність прийняття Трудового кодексу України, як етап еволюційного розвитку національної правової системи.....	101
Луцюк О. В. До питання формування масиву земель сільськогосподарського призначення	103
Ратушна С. І. Право спільної власності на землю в зарубіжних країнах	106

Кафедра міжнародного та європейського права

Черняк О. Ю. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) в контексті рекодифікації цивільного законодавства України	109
Ivanova R. Yu. The legal status of the budget for the arab league	111
Лозінська С. В. Правове забезпечення недоторканості послів в Стародавньому Римі	112
Нагнибіда В. І. Застосування Віденської конвенції 1980 року при вирішенні спорів в міжнародному комерційному арбітражі.....	115
Кірик А. Ю. Гармонізація спадкового права Європейського Союзу	117

Кафедра публічного управління та адміністрування

Щепанський Е. В. Місце державних послуг в системі суспільних благ	120
Ковтун І. Б. Виклики організації навчання в Україні під час пандемії COVID-19	124
Ваганова Л. В. Окремі питання реалізації внутрішнього аудиту економічної безпеки суб'єктів господарювання	127
Гаман Т. В. До питання етики онлайн навчання публічних службовців	130
Підлісна Т. В. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні національної безпеки	131
Требик Л. П. Оптимізація організаційного забезпечення якості цифровізації надання адміністративних послуг	135
Савицький В. Т. Окремі питання документаційного правонаступництва в органах місцевого самоврядування і районних державних адміністраціях	137
Хитра О. В. Роль тайм-менеджменту в забезпеченні ефективності задоволення рекреаційних потреб	141
Фасолько Т. М. Антикризовий імунітет як запорука економічної безпеки країни	143
Шевчук І. В. Вплив глобалізаційних процесів на сферу економічної безпеки держави	145
Юричина І. А. Механізми фінансування місцевого економічного розвитку	147
Польовий П. В. Цифрова компетентність в сфері публічного управління	149

Кафедра менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

Синчак В. П. Дуальна форма здобуття вищої освіти: перспективи еволюції	152
Іжевський П. Г. Вплив COVID-19 на торгівлю сільськогосподарською продукцією та продовольчу безпеку	154
Арзянцева Д. А. Проблеми формування електронної системи охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи	156
Булат Г. В. Особливості створення служби контролінгу в закладах охорони здоров'я	158
Захаркевич Н. П. Управління знаннями в сучасній організації	160
Корюгін А. В. Теоретична сутність стратегії сталого розвитку	162
Кравець І. М. Соціально-трудова відносина в Україні: стан та перспективи розвитку	164
Крушинська А. В. Проблеми фінансування дендрологічних парків України.....	167

Кафедра математики, статистики та інформаційних технологій

Фасолько Т. М. Оптимізаційна модель розподілу коштів між цільовими проєктами	169
Федорчук О. С. Роль хмарних технологій у формуванні інформаційно-освітнього середовища.....	171
Чайковська І. І. Особливості управління проєктами в умовах Industry 4.0	172

Кафедра філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Виговський Л. А. Соціологічні дослідження як засіб маніпулятивного впливу на електорат.....	175
Виговська Т. В. Проблеми біобезпеки в період пандемії COVID-19	177
Гуменюк О.Г. Соціально-психологічні умови дієвості правових норм	180
Куліш Н. С. Пандемія COVID-19 як чинник трансформаційних процесів у релігійному середовищі сучасної України.....	182
Сірий О. М., Янков С. В. Українська греко-католицька церква в контексті популяризації здорового способу життя та заняття спортом	184
Іванова О. В. Організаційний механізм державного управління у сфері фізичної культури і спорту на регіональному рівні	186

Кафедра теорії та історії держави і права

Місінкевич Леонід Леонідович,
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОПЕРАЦІЯ «БЛОК» В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

Хрущовська «відлига» та «автономізм» Шелеста сприяли встановленню десятилітнього клімату України, в якому визрівали вимоги української опозиції. Першим таким осередком, де розгорнулася діяльність шістдесятників, став Клуб творчої молоді у Києві, який виник у 1960 році під егідою міському комсомолу. Найактивнішими учасниками були Лесь Танюк (керівник), Іван Драч, Микола Віграновський, Михайлина Коцюбинська, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Алла Горська та інші. Своєю діяльністю Клуб розпочав з відродження вертепів та організації різноманітних мистецьких гуртків. З часом їх привабила пошукова робота жертв сталінських репресій. В діяльності Клубу все виразніше відстежувалося націоналістичне спрямування. Через два роки у Львові з'явився аналогічний клуб – «Пролісок», члени якого були брати Михайло і Богдан Горині, Михайло Косів (голова клубу), Ірина та Ігор Калинці, Михайло Осадчий та інші. Активна співпраця велася з Київським осередком та висловлювались пропозиції скористатися досвідом оунівського підпілля [1, с. 510].

Хвиля арештів, яка прокотилася у серпні – вересні 1965 року була спрямована проти нового покоління української інтелігенції Києва, Львова та інших міст. Були арештовані Іван Світличний, брати Горині, Михайло Косів та інші. Арештованим не були пред'явлено суттєвих звинувачень, а лише поширювалися чутки про викриття антирадянської націоналістичної організації. На захист заарештованих виступили представники української інтелігенції – депутат Верховної Ради СРСР Михайло Стельмах, депутати Верховної Ради УРСР Андрій Малишко та Георгій Майборода, авіаконструктор Олег Антонов, кінорежисер Сергій Параджанов та інші [1, с. 515].

Подією виняткового значення, що отримала широкий розголос стала демонстрація протесту київських інакодумців 4 вересня 1965 року в кінотеатрі «Україна» на прем'єрі фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків». Директор кінотеатру «Україна» Федір Брайченко запам'ятав виступ Івана Дзюби, який, взявши слово від глядачів, дав високу оцінку фільму і заявив: «...Поряд з тим як ми відзначаємо знамену подію, зараз стогнуть і плачуть матері України за своїми синами. Товариші, зараз ідуть арешти української інтелігенції, масові арешти молоді пройшли в Львові та Києві. Зараз повторюється 37 рік. Закликаю не допустити цієї ганьби. Ганьба уряду!». Івана Дзюбу підтримали із залу Вячеслав Чорновіл, Василь Стус, Юрій Бадзьо, Михайлина Коцюбинська, Микола Роженко [2, с. 107].

10 листопада 1965 року голова Спілки письменників України Олесь Гончар у розмові з першим секретарем ЦК КПУ П. Шелестом виступив на захист І. Дзюби та І. Світличного і висловив прохання створити можливості для їх нормальної творчої праці. Одночасно в листопаді 1965 року відомі діячі науки С. Параджанов, О. Антонов, В. Кирейко, Л. Костенко, І. Драч, Л. Серпилін також звернулися з листом до ЦК Компартії України, в якому висловили занепокоєння хвилею арештів серед української інтелігенції.

Аналізуючи документальні матеріали досліджуваного періоду, можна переконатися, що в середовищі творчої інтелігенції поступово складалося коло осіб, яке

розглядалося владними структурами як «політично неблагонадійні». Дієвим профілакуванням «політично неблагонадійних» займалися партійні та громадські організації, які прикриваючись ідеями інтернаціоналізму, безжалісно випікали національні почуття з суспільної свідомості мас. Сплановані вищим політичним керівництвом республіки заходи нагадували традиційні «чистки», вигадані більшовицькою партією для боротьби з проявами інакодумства.

В Україні започаткувався «самвидав». Через твори самвидаву народні маси мали можливість дослухалися до свідомого українства. Рух за демократію набирив обертів. У грудні 1965 року побачила світ праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». 13 грудня 1965 року при митному догляді на залізничній станції Чоп наукового працівника Пряшівського університету М. Мушинки, аспіранта-заочника Київського державного університету ім. Т. Шевченка були виявлені матеріалу «самвидаву», які він мав вивезти за межі СРСР [2, с. 426]. За цих обставини 18 грудня 1965 року оперативно була сформована комісія в Інституті історії партії при ЦК КПУ, філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, якій доручалось зробити аналіз самвидаву, поширеного в республіці.

Організатори «самвидаву» постійно шукали можливість виходу з України матеріалів для публікації. Так, 3 липня 1967 року при митному догляді на залізничній станції Чоп у громадянки Чехословаччини З. Генік-Березовської були виявлені матеріали самвидаву та фотографії політв'язнів, які вона намагалася нелегально вивезти з СРСР. Аналогічне вилучення матеріалів самвидаву мало місце 31 січня 1968 року в наукових співробітників Інституту мовознавства Чехословацької академії наук Є. Покорної та В. Червеної, яким матеріали були передані Зіновією Франко [2, с. 438, 443].

Упродовж другої половини 1960-х років правоохоронні органи пильно відстежували за діяльністю дисидентів республіки. На початку 1970-х років голова КДБ УРСР Віталій Нікітченко звернув увагу вищого політичного керівництва республіки на зростаючу кількість осіб, які займаються виготовленням і розповсюдженням ворожих за змістом листівок, анонімних листів, позацензурних творів та масштабами виготовлення й розповсюдження самвидаву в республіці. Особлива увага приділялась налагодженню українськими дисидентами відповідних каналів для їх нелегального переправлення за кордон, а також встановлення ними регулярних зв'язків для отримання необхідної «антирадянської літератури» із зарубіжних країн.

На підставі цих матеріалів 28 липня 1971 року ЦК Компартії України схвалив постанову «Про заходи по протидії нелегальному розповсюдженню антирадянських та інших політично шкідливих матеріалів». З цього часу розпочалась розробка спецоперації під кодовою назвою «Блок», заходи якої були направлені на нейтралізацію найактивніших «націоналістичних елементів» в Українській РСР, причетних до нелегального розповсюдження «антирадянських та і інших політично шкідливих матеріалів» самвидаву.

На підставі проведених оперативно-розшукових заходів у справі «Блок» у поле зору органів держбезпеки потрапило певне коло осіб з Києва, Львова, Одеси, інших міст України і було встановлено їх зв'язок з дисидентами Москви, окремими «єврейськими націоналістами» і «кримськотатарськими автономістами» з метою створення в СРСР масового опозиційного руху.

Для початку арештів, каральна система чекала лише вдалого моменту. І момент такий настав. 4 січня на прикордонній станції Чоп був затриманий Ярослав Добош – громадянин Бельгії, студент Лювенського католицького університету, українець за походженням, член «Спілки української молоді», який перебував в Україні під виглядом туриста. У Києві та Львові він мав зустрічі з дисидентами – літературознавцем Зіновією

Франко та Іваном Свігличним, обоє були об'єктами справи «Блок». У затриманого були вилучені вісім фотоплівок, на яких було відзнято «Словник рим української мови» Святослава Караванського (на той час ув'язненого) для видрукування повноцінної книги. Крім того виявлено фото засудженого Валентина Мороза та об'єкта справи «Блок» Василя Стуса.

Затримання на кордоні Ярослава Добоша, який вивозив заборонений самвидав, дало підстави КГБ в подальшому оцінювати дисидентський рух в Україні в тісному зв'язку із закордонними націоналістичними центрами. Радянська пропаганда відтепер отримала змогу представляти дисидентів як «націоналістичних наймитів» та «запроданців капіталістичного Заходу» [3].

8 січня 1972 року голова КДБ при Раді Міністрів УРСР В. Федорчук повідомив першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста про проведення обшуків у причетних до справ осіб. 12 січня 1972 року Україною прокотилася хвиля арештів української інтелігенції. Розпочалась масштабна операція «Блок». Того дня у Києві були заарештовані: поет Василь Стус, літературний критик Іван Свігличний, філософ Євген Сверстюк, математик і публіцист Леонід Плющ, багатолітній в'язень сталінських таборів Данило Шумук, лікар Микола Плахотнюк, інженер-економіст Зіновій Антонюк, мистець-реставратор, інженер-механік Олесь Сергієнко, поет-шістдесятник Іван Коваленко; у Львові: – публіцист і літературний критик В'ячеслав Чорновіл, журналіст Михайло Осадчий, релігійний діяч Іван Гель, митець-килимар Стефанія Шабатура, поетеса Ірина Стасів-Калинець [4, с. 26].

20 січня був заарештований священик Василь Романюк (згодом патріарх УПЦ КП Володимир); 20 лютого – поет Микола Холодний; 21 лютого – інженер Василь Долішній (на Івано-Франківщині); 18 квітня – літературознавець Іван Дзюба, 11 травня – психіатр Семен Глузман, 18 травня – філолог Надія Свіглична (в Києві); 21 червня – інженери Анатолій Здоровий та Ігор Кравців (в Харкові); 6 липня – філософи Василь Лісовий і Євген Пронюк (у Києві); 13 липня – викладачі Кузьма Матвійок та Богдан Черномаз (в Умані); 11 серпня – поет Ігор Калинець (у Львові); 17 листопада – поетеса Ірина Сенік (у Бориславі), 9 грудня – лікар Лідія Гук (у Скадовську). 25 травня у Львові наклав на себе руки видавець самвидаву інженер Мар'ян Гатала [5, с. 28].

Улітку й восени 1972 відбулися судові процеси. Майже всіх заарештованих засудили за статтею 62 Кримінального кодексу УРСР. До спецпсихлікарні потрапили Микола Плахотнюк, Леонід Плющ, Василь Рубан та Борис Ковгар.

Арешти тривали й у 1973-1974 роках. 17 грудня 1973 року в Києві був заарештований кінорежисер Сергій Параджанов.

Загалом по Україні 1972 року заарештовано 100 осіб. За даними Людмили Алексеєвої, у 1972-1974 роках за участь в українському національно-демократичному русі було заарештовано більше 122 осіб. За даними Харківської правозахисної групи, у 1972-1974 в Україні заарештували 193 особи, у тому числі за антирадянську пропаганду – 100 осіб, за релігійні переконання – 27 осіб [4, с. 28].

Дисидентському рухові не вдалося мобілізувати під свої гасла значну кількість населення України. У наступні роки після проведення операції «Блок» розвиток дисидентства відбувається в умовах підпілля. Розрізнені опозиційні групи, які виникали не мали зв'язків як між собою, так із ув'язненими дисидентами. Інформація, яка просочувалася із таборів на свободу була тим каталізатором, що мав започатковувати організацію міжнародних кампаній на підтримку українських дисидентів. Лише перебудова кінця 1980-х років сприяла поширенню антикомуністичного руху, який призвів до розпаду СРСР і Україна здобула незалежність.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної нації XIX – XX століття. «Преса України» Київ. 2019. 653 с.
2. Данилюк Ю. Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. XX ст.) . К. : Рідний край, 2000. 616 с.
3. Історія з грифом «Секретно»: Операція «Блок». URL : <https://tsn.ua/analitika/istoriya-z-grifom-sekretno-operaciya-blok-diya-persha.html>.
4. Герасимюк О. Розстрільний календар. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 432 с.
5. Україна Incognito Операція «Блок». URL : <http://incognita.day.kyiv.ua/operaciya-blok.html>.

Вовк Вікторія Миколаївна,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Олійник Уляна Миколаївна,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗДОБУТКИ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Всесвітньовідомий Клаус Шваб у двох своїх працях «Четверта промислова революція» і «Технології Четвертої промислової революції» скрупульозно описав причини, тенденції і майбутні наслідки стрімкоподібного розвитку наукового знання і технологій у XXI столітті, порушивши логіку осмислення революційних подій у вказаних сферах. За правилом, людство в режимі постфактум осмислює такі зміни, а К. Шваб, ніби боячись не встигнути, аналізує та описує зміни в науково-інформаційних координатах сучасності та проголошує настання ери нової промислової революції.

На перший погляд, результати і наслідки промислових революцій не мають ніякого відношення до юриспруденції. Але це лише на перший погляд, оскільки «... головне в сучасному цифровому світі – довіра. Нам потрібний новий нормативно-правовий клімат, без якого неможливе впевнене застосування інноваційних технологій. Застарілі законодавства погано пристосовані до вирішення описаних проблем» [1]. І йдеться не лише про законодавства, йдеться також і про реальну юридичну практику, в межах якої юристи стикаються з викликами у вигляді результатів і наслідків сучасних технологій. Звичайно ж, що наше сьогодення повністю залежить від нас, а «суспільні і законодавчі норми, покликані регулювати передові технології, які тільки формуються» [1].

Зупинимося коротко на актуальних питаннях сучасної юриспруденції в координатах Четвертої промислової революції. Перша проблема сучасної юриспруденції має глобальний характер і пов'язана із правозастосовною діяльністю та наданням юридичних послуг в умовах світової пандемії. У 2020 році з'явилося поняття «карантинна діджиталізація», яке стосується здійснення правосуддя.

Друга важлива проблема – захист прав людини в умовах інформаційного суспільства, зокрема права особи на приватне та особисте життя. Тотальна цифровізація життя в державах, які вступили в Четверту промислову революцію, детермінувала появу

«цифрових» прав», під якими розуміються «...права громадян на доступ, використання, створення і публікацію цифрових творів, на доступ і використання комп'ютерів та інших електронних пристроїв, комунікаційних мереж і мережі Інтернет, а також право вільно спілкуватися і висловлювати свою думку в Мережі і право на недоторканність приватної інформаційної сфери, включаючи право на конфіденційність, анонімність оцифрованої інформаційної сфери» [2]. На думку О. Золотар, віртуальний світ сьогодні з одного боку є майданчиком для самореалізації і самовираження, а з іншого – ареною можливих махінацій і шахрайства, в ньому є можливість заробляти гроші, але немає податків, є робота, але немає норм, які б захищали соціальні права, є крадіжки віртуальних товарів та об'єктів, але немає органів переслідування [3].

Третя проблема – законне використання нано- та ІТ-технологій без зловживань та завдання шкоди людям. Отже, маємо технології, які породжені Четвертою промисловою революцією: цифрові технології, штучний інтелект, робототехніка, передові матеріали, дрони, аддитивне виробництво, багатомірний друк, біотехнології, нейротехнології. Небезпека для людини у застосуванні цих технологій полягає в тому, що вони можуть втручатися у особистий простір людини, в її розум і, навіть, ДНК; можуть контролювати і корегувати поведінку людини; ці технології здатні приймати рішення, працювати з великими і складними обсягами інформації [1]. Досягнення медицини, хімії, біології сьогодні відкрили для людини світ удосконалення і модифікації власного тіла аж до прийняття рішення про припинення цього життя. В ХХІ столітті юристи заговорили про «соматичні» права людини, які презентують «самовласність» на своє тіло кожного з нас. Але з можливістю розпоряджатися своїм тілом, співіснує і можливість зловживань і соціальної небезпеки (чорна трансплантація, евтаназія, зміна статі тощо).

Четверта проблема – це проблема робототехніки та штучного інтелекту. Насьогодні ця сфера майже не врегульована у правовому полі. Допоки світ знає лише одного біоробота – Софію. Свого часу Софія жартувала на тему про знищення людства. За останньою інформацією від 21 січня 2021 року розглядається питання про промислове виробництво таких біороботів, які стають незамінними в зв'язку з Covid-19 і заходами соціального дистанціювання. На сьогодні Софія навчилася не лише знімати показники температури тіла хворого та частоту пульсу, але й робити зарядку та бути цікавим співрозмовником. Якщо використання роботів у виробництві та у домашньому вжитку є простим з правової точки зору, оскільки вони є машинами, механізмами, то у випадку з біороботами людство стикається із серйозними юридико-правовими питаннями: починаючи з визначення виду і сутності цього феномену і закінчуючи його юридичним статусом, його правами та обов'язками [2]. Нерозв'язаним юридичним питанням залишається питання прав «нелюдей», в частині біороботів. В 2014 році Р. Кало визначив сучасних роботів як механічних об'єктів, які здатні сприймати світ, можуть опрацьовувати одержану інформацію, а також впливають на оточуюче середовище [4, с. 116, 118]. Сьогодні уже сформованою є ідея робота, який претендує на «юридичну маску». Ця маска засвідчує поєднання трьох зазначених якостей передовими технологіями, що загалом приводить до визнання пограничних станів між віртуальним і реальним, а ця дискусія, в свою чергу є частиною сучасного науково-правового дискурсу [5, с. 35-40].

П'ята проблема – захист права власності в мережі Інтернет та соціальних мережах. Вказана проблема є досить складною як з технічної точки зору, так і з позицій використання виняткових прав. Положення чинного права у сфері авторського права (та суміжних прав) свідчать про його обмеженість у мережі Інтернет та інших соціальних мережах. Суть порушень авторських прав в мережі така ж, як і в реальному житті, але в мережі представлена простота копіювання і нематеріальна природа об'єктів

інтелектуальної власності, що ускладнює проблему доказу порушення авторських прав [6].

Шоста проблема – відставання юридичного мислення в осмисленні реалій сьогодення, що можна пояснити перефразовуючи тезу Мадлен Олбрайт тим, що юристи прагнуть осмислити юридичні питання XXI століття і керувати ними за допомогою думок XX століття і сукупності державних інститутів XIX століття. Але очевидним є те, що відповіді на виклики сучасного життя передбачають зміни в системі інституційних утворень та адаптація способу думок до викликів XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Шваб К. Технологии Четвертой промышленной революции. М. : Эксмо. 2018. URL : http://loveread.ec/view_global.php?id=73865.
2. Робот Софія, шутившая об уничтожении человечества, будет помогать людям в условиях пандемии. URL : <https://www.bbc.com/russian/media-55861136>.
3. Zolotar O. Права человека – от эпохи просвещения до информационного общества. *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*. 2017. № 38/3. P. 7-20.
4. Calo R. Robotics and the new cyberlaw. 2014. URL : https://www.researchgate.net/publication/272547345_Robotics_and_the_ew_Cyberlaw.
5. Хаванова И. А. Виртуальное и реальное: теория потоков в контексте налогового-правового регулирования. *Финансовое право*. 2017. № 4. С. 35-40.
6. Чернышева Ю.А. Права человека в условиях цифровизации общества. *Психология и право*. 2019. Том 9. № 4. URL : https://psyjournals.ru/psyandlaw/2019/n4/Chernysheva_full.shtml. 90–102. doi:10.17759/psylaw.2019090407.

Стеньгач Надія Олександрівна,

кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ ПОСАДИ ГЕТЬМАНА В КОЗАЦЬКІЙ УКРАЇНІ

Великою проблемою сучасності є той факт, що і донині Україна як держава сприймається не тільки іноземцями, але й багатьма нашими співгромадянами як така собі terra incognita (невідома земля) чи доволі випадковий уламок колишнього Радянського Союзу, де не було своєї влади, своїх правителів. Хоча ще триста-п'ятсот років наш край звався не інакше як Ucraina terra Cossacorum, що у перекладі означало – «Україна земля козацька», а більшість її населення звалося козаками, незважаючи на те належали вони до козацького стану чи ні. Усі жителі козацької України знали, що згідно з старовинних політико-культурних звичаїв, головним правителем має бути гетьман.

Ще на початку дуже далекого для сучасної людини XVII століття тогочасні поети писали про гетьманів не інакше як про славних полководців степового війська України-Русі:

«У тім війську стрічали і князя, і пана,
Не одного з них мали провідцю-гетьмана...
Не особою гетьман, а військом є славний,
Також гетьманом – військо, і доказ то явний.
Що є гетьман без війська чи військо без нього?
Ні, не важать нічого одне без одного» [2, с.187].

А вже у 1657 році гетьман Війська Запорозького Іван Виговський проголошував - «коли цар у себе в країні є цар, то і гетьман в країні такий же король чи князь». У 1724 році в латино-слов'янсько-російському словнику Івана Максимовича було відзначено, що слово *Dux* (з латинської – князь, правитель) на українську мову перекладається ще і як «гетьман» [4, с.12]. Автор одного з перших українських історичних довідників «Словарь малороссийской старины» Василь Ломиковський у 1808 році написав: «Гетман, тоже что генералиссимус. Так назывался главный начальник Малороссийских казачьих войск. Гетман был глава всего Малороссийского войска и народа» [1, с. 269].

Від часів зародження козацтва на землях Русі з середини XV століття з його середовища вибирався старший або ж отаман, потім – гетьман. Одні дослідники вважають, що така виборність була пережитком племінних часів, коли обирався найсильніший чи наймудріший - вождь племені, інші, що українці перебрали традицію в австрійських імператорів, польських королів або ж кримських ханів. Попри відсутність єдиної думки істориків на походження гетьманської влади, відомо, що вже на кінець XVI століття у козацтва остаточно утвердився владний звичай обирати серед себе найбільш гідного лідера. При цьому не важливо з якого соціального середовища він походив – князівства чи шляхти, козацтва чи духівництва. Хоча, очевидно, що перевага віддавалася «козакам з діда прадіда».

Очевидно, що в українську мову слово «гетьман» потрапило з польської та чеської мов. У Польщу та Чехію воно прийшло з німецьких земель, де слово «*hauptmann*» («*haupt*» – «головний» чи «голова», «*mann*» – «людина») мало первісне значення як «командир військового загону». Коли в 1420 році у Чехії розпочалося велике селянське повстання проти центральної влади, то його очільника Яна Жижку соратники стали називати гетьманом (чеською мовою – «*hejtman*»). І навіть у сучасній Чеській Республіці гетьманами називають голів найбільших адміністративних одиниць – країв. З 1462 року при королівському уряді Польщі з'явилася посада надвірного гетьмана, а з часом – великого коронного та польного гетьманів. Так само називалися й командувачі військ Великого князівства Литовського, а також сусідніх Молдавського та Валашського князівств [4, с.18-19].

Цікаво, що ще у 1511 році польський король і великий литовський князь Сигізмунд I своїм універсалом ввів посаду «Гетьмана Руського» як окремого керівника військ для земель України-Русі [4, с. 43]. Середина XVI століття ознаменувалася появою людини, що змусила звернути до України погляди всієї Східної Європи й своїми діями сприяла визначенню козацтва, як окремої військово-політичної організації в державній системі Великого князівства Литовського, а потім і Речі Посполитої. Цією видатною особистістю став представник старовинного українського князівського роду Дмитро Вишневецький. А у 1578 році король Стефан Баторій в своєму універсалі йменував його двоюрідного брата князя Михайла Вишневецького «гетьманом», вимагаючи, щоб «гетьман та інші справці, також усі молодці мають бути слухняні в тому, що їм накаже нашій черкаський староста і там для нашої і коронної потреби воювати, де їм накаже». Не тільки козаки, але й «цивільне» населення тогочасної України визнавали козацьких ватажків за гетьманів. Так, наприклад, жителі Київської слободи у 1586 році зверталися до Яна (Івана) Оришовського як до «його милості гетьмана запорозького». Хоча в той же час гетьмани Війська Запорозького звалися ще й «старшими». Впродовж 1590-х років гетьманами підписували свої листи Криштоф Косинський, Семерій Наливайко, Матвій Шаула, Григорій Лобода і Тихін Байбуза. Так само робили на початку XVII століття Самійло Кішка, Іван Куцкович, Гаврило Крутневич, Михайло Дорошенко, Іван Петрижицький-Кулага, Дмитро Гуня та ін. [3, с. 34].

Багато років поспіль почала формуватися традиція, згідно з якою першими українськими гетьманами проголошувалися князь Богдан Ружинський або ж шляхтич

Остафій Дашкович. Зокрема, в «Списке именном всем бывшим в Малой Росии гетманам», що був складений у XVIII столітті Олександром Рігельманом першим зазначався український шляхтич з польського міста Овруча Остафій Дашкович: «Сей был первый, с самого начала 16 столетия, во время польского короля Сигизмунда I, из жителей украинских, уроженец города Овруча. Набрал не малое число своих земляков, назвал их козаками, а себя наименовал при них гетманом, с которыми побеждал нападающих на Украину и Польшу крымских и бесарабских татар, за которую для Польши услугу помянутым королем тем чином признак и удостоен...». В інших літописах та історичних творах першим козацьким гетьманом оголошувався інший прикордонний староста з України-Русі – Преслав Лянцкоронський [1, с. 38].

Ще наприкінці XVI століття гетьман Семерій Наливайко передбачав сполучення демократичних засад політичного устрою Війська Запорозького з сильною гетьманською владою. У той же час з'являється й перший проект побудови козацької держави – Задніпровського князівства. Влада у ньому мала належати спадковому князю й одночасно козацькому гетьману. На основі козацьких полків мали створюватися окремі адміністративно-територіальні одиниці, що включали до себе полкове місто чи містечко з навколишньою сільськогосподарською територією. При цьому князю Задніпровському належала цивільна влада, а гетьману – військова.

Жорстокі війни і повстання протягом 1591 – 1596, 1625, 1630, 1637 – 1638 років за своє самовизначення стали прологом до утворення в середині XVII століття у результаті великої революції – Української держави раннього нового часу. Від 1648 року вона називалося Військо Запорозьке, але одночасно користувалося й іншими історичними назвами – Україна, Русь та Мала Росія. Фундатором цієї держави, яка відроджувала велич та незалежність князівської Русі, став гетьман Богдан Хмельницький, який урочисто проголосив: «А що нам Господь Бог поміг визволити Україну свою руську при цьому я стою!» [3, с. 52]. Від 1648 року й до 1764 року гетьман був справжнім володарем України-Русі та уособлював законодавчу, виконавчу й судову владу, безпосередньо управляв не тільки генеральною старшиною, полковниками, сотниками, козаками, але й усіма жителями країни. З укладенням Березневих статей 1654 поступово відбувалося обмеження повноважень гетьмана як у внутрішній, так і в зовнішній політиці держави. Між царським урядом і гетьманом уклалися спеціальні умови – гетьманські статті, що визначали його права і компетенцію. Хоча українські гетьмани від Богдана Хмельницького й до Кирила Розумовського і зберігали політичну залежність (у різних її формах) від російських царів, польських королів, турецьких султанів та шведських королів, однак протягом кількох століть вони були правителями Української держави ранньої модерної доби».

Список використаних джерел:

1. Гетьманська Україна: Україна крізь віки / О.І. Гуржій, Т.В. Чухліб. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 303с.
2. Українська державна ідея XVI – XVII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. А. Смолій, В. С. Степанков. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1997. 367 с.
3. Українська Національна революція XVII ст. (1648-1676рр): Україна крізь віки / В. А. Смолій, В. С. Степанков. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. Т. 7. 351 с.
4. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. Вид. 2-ге, доопрац. К. : Арістей, 2005. 640 с.

Тополь Юрій Олексійович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Педагогічні технології – це різновид технологій соціальних. За змістом вони є сукупністю напрацьованих практикою навчання та виховання прийомів, правил і способів діяльності у цій сфері, що забезпечують високий рівень знань студентів.

Але що таке передові педагогічні технології? Чи є передові педагогічні технології синонімом технологій сьогодення?

Якщо передовими педагогічними технологіями є технології сучасні, то де ті видатні педагоги, чий авторитет є загально визнаним? Де ті натовпи студентів у переповнених аудиторіях, що бажають бачити та слухати таких новаторів?

Що буде, а точніше – хто буде в аудиторіях, якщо унормувати вільне відвідування лекцій та семінарів з дисциплін гуманітарного циклу? Чи не чекають нас в подібній ситуації напівпусті аудиторії, де проводять заняття, і ті, хто вважає себе новатором педагогічної справи?

Відповідаючи на поставлені питання, зазначимо наступне: ця проблема може розглядатися як у площині суто теоретичних міркувань, так і через призму напрацьованого практикою досвіду. Це досвід кожного, як і сукупний, здоровий глузд та певна доля розумного скептицизму по відношенню до того, що подається як передове і новаторське у педагогічній справі, дозволяє оптимізувати сприйняття студентами навчальної та наукової інформації, надати їхній роботі активний та цілеспрямований характер.

На наше переконання, передові, а значить і сучасні педагогічні технології – це все те позитивне, що напрацьоване попередниками, що дає глибоке та стійке знання, а саме:

- уміння та навички роботи зі студентською аудиторією, що набувається роками безпосереднього спілкування з молоддю;
- все те, до чого прийшов шляхом власних роздумів, пошуків, спроб і помилок;
- врахування досвіду тих, хто працює поруч, тих, чиї глибокі знання, професійна і загальна ерудиція гідні поваги, а досконала методика донести знання до студента заслуговують на увагу;
- небайдужість до того, що викладаєш, певний рівень емоційного напруження, трепет особистого ставлення до того, що проголошуєш;
- уміння оволодіти увагою слухачів, зробити студентську аудиторію співучасниками власних роздумів;
- не впадаючи в спрощування, зберігати необхідний теоретичний рівень викладання фундаментальних, загальнотеоретичних проблем, дотримуватись законів логіки та переконливої аргументації, подавати матеріал простою, зрозумілою мовою;
- навчальний матеріал має подаватися не у вигляді очевидних істин, як набір готових положень, а проблемно;
- формулюючи проблемні питання, викладач стимулює інтелектуальну активність студента, його продуктивне мислення: у сумісній з викладачем діяльності студент не просто переробляє інформацію, а переживає цей процес як суб'єктивне відкриття ще не відомого йому знання;
- дозоване використання у навчальному процесі технічних засобів: вони не повинні домінувати на лекціях і семінарах. Схеми, таблиці, діаграми соціальних явищ та процесів, навіть якщо вони зафіксуються в зоровій пам'яті студента, не дають повного

розуміння змісту закономірностей соціальної дійсності; це можливо тільки на рівні власних роздумів, осмисленого аналізу програмного матеріалу учасниками навчального процесу;

– врахування думок, міркувань, оцінок діяльності педагога тими, кого ми навчаємо і виховуємо: без цього пошук більш досконалих, ефективних і, головне, дієвих форм і методів навчання і виховання студентської молоді приречені на невдачу.

Сформульовані тези не претендують на категоричність й однозначність. Вони є результатом авторських роздумів щодо педагогічного процесу протягом тривалого часу.

Пухка Юлія Володимирівна,
*аспірантка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ З ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Децентралізаційні процедури, котрі відбуваються в умовах сучасної правової реальності зумовлюють науковий обшир задля аналізу і обернення уваги, крізь призму конституційної гарантії кожного, на судовий захист прав і свобод людини та громадянина. Позаяк Україна як держава – учасниця, одна із Високих Договірних Сторін Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована законом України від 17.07.1997 року та Протоколами до неї, підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать [1]. Конвенційна преамбула векторно спрямовує держави, які зобов'язалися гарантувати права та основоположні свободи саме в системі координат дієвої політичної демократії, де завдяки інструментарію національних засобів правового регулювання та способів юридичного захисту ефективно забезпечуватиметься верховенство права. Основний закон України також проголошує у статті 1 розділу 1 загальних засад: вказівку на позиціонування держави як демократичної, а стаття 8 закріплює дію принципу верховенства права. Проте разом з усім слід висловити заувагу, яка вказує, що і конвенційні гарантії, і конституційні принципи які суголосні з Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, дія яких спрямована до прав людини – є живим інструментом і повинна тлумачитися з точки зору умов сьогодення» (в подальшому такий підхід отримав назву «методу еволюційного тлумачення Конвенції», а сама Конвенція – «живого інструмента»)[2].

Виклики ж сьогодення, котрі впливають на правову дійсність є детермінантами формування права доступу до суду. Бо саме визначення умов реалізації цього суб'єктивного права особи засвідчує рівень визнання верховенства права як цінності та надбання якісної характеристики національної правової системи.

Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Це ті конституційні норми, які містить серед іншого розділ VIII Правосуддя Основного закону. І саме з прийняттям законодавцем Постанови від 17.07.2020 року «Про утворення та ліквідацію районів» [3] виникає жвавий інтерес до територіального аспекту доступу до правосуддя, та в цілому спроможності організації та

функціонування державної влади, і зокрема судової гілки, а саме першої ланки системи судоустрою України – місцевих судів. Рада суддів України як орган суддівського самоврядування 22 липня 2020 року надіслала головам місцевих та апеляційних судів лист-роз'яснення (№ 9рс-466/20-вих) щодо зміни системи судоустрою та приведення її у відповідність до нового адміністративно-територіального устрою шляхом утворення, реорганізації чи ліквідації судів, згідно з яким місцеві загальні суди продовжують здійснювати розгляд справ у межах раніше утворених районів та раніше визначеного адміністративно-територіального устрою [4]. Згодом за ініціативою суб'єкта права законодавчої ініціативи в особі парламентарів на законодавчому рівні дещо визначена легітимна чіткість для функціонування мережі місцевих судів ліквідованих районів, однак в темпоральному значенні опісля спливу строку 1 січня 2022 року організація судової влади першої ланки судів загальної юрисдикції повинна бути врегульована згідно нової адміністративно-територіальної формації. До набрання чинності законом України щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів відповідні місцеві суди продовжують здійснювати свої повноваження у межах територіальної юрисдикції, визначеної до набрання чинності Постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17 липня 2020 року № 807-ІХ, але не пізніше 1 січня 2022 року [5].

Для наочної ілюстрації рівня проблематики і розуміння слід як приклад навести мережу місцевих загальних судів Хмельницької області, а саме: Білогірський районний суд, Вінковецький районний суд, Волочиський районний суд, Городоцький районний суд, Деражнянський районний суд, Дунаєвецький районний суд, Ізяславський районний суд, Кам'янець-Подільський міськрайонний суд, Красилівський районний суд, Летичівський районний суд, Нетішинський міський суд, Новоушицький районний суд, Полонський районний суд, Славутський міськрайонний суд, Старокостянтинівський районний суд, Старосинявський районний суд, Теофіпольський районний суд, Хмельницький міськрайонний суд, Чемеровецький районний суд, Шепетівський міськрайонний суд та Ярмолинецький районний суд. А згідно з новим територіальним устроєм утворено, радше укрупнено і створено лише 3 райони, а саме: Шепетівський, Хмельницький та Кам'янець-Подільський райони Хмельницької області.

Відтак в контексті умов зміни територіальної організації та функціонування влади слід розуміти право на доступ до суду як можливість людини та громадянина безпосередньо мати доступ до мережі судів з огляду на принципи територіальної, предметної юрисдикції, підсудності проваджень у тих чи інших категорія судових справ. Тому інструментарій для тлумачення цієї правоможливості – доступ до правосуддя, підшуковується з обов'язковим урахуванням контексту умов існування мережі органів судової влади у прямій взаємозалежності до легітимного утворення і діяльності судів держави.

Держава в особі компетентних та належних органів влади, в особі законодавця, органів суддівського врядування та самоврядування повинна не лише декларативно гарантувати, а й предметно та реально забезпечувати із обов'язковим прогностичним формуванням мережі судів загальної юрисдикції. Не слід оминати поза увагою і таку забезпечувальну складову права на доступ до суду, як здійснення правосуддя повноважним складом судом. А зважаючи на перманенту судову реформу, незавершені кваліфікаційне оцінювання суддів, відсутність сформованого складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і як наслідок кадрову та інституційну неспроможність у доборі суддів, розподілі розумних навантажень тощо.

Не заперечуючи принципи поділу влади, а також самостійності, дотримання вимог невтручання щодо судової гілки, не можна не звернути увагу на той факт, що реалізація програм забезпечення охорони прав і свобод людини, профілактика

злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку на території тієї чи іншої територіальної громади не вбачається здійсненою без належно організованої та безперебійно функціонуючої мережі місцевих судів загальної юрисдикції.

Профільний закон України, який визначає серед іншого правові засади діяльності органів місцевого самоврядування своїми приписами наділяє органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи повноваженнями щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема у сприянні діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України.

Висновуючи слід підкреслити, що в лоні поняття права на доступ до суду криється концептуальний підхід до розуміння цього поняття як явища системного, комплексного та інтегративного. Також право на доступ до суду є не виключно правовою категорією, а радше констатуємо, що політики-правовою. Особливості якої в епоху трансформаційних процесів та охоплення діджиталізацію, переформатуванням адміністративно-територіального укладу набувають іншого значення і впливають на безпосередній доступ осіб до суду в межах української юрисдикції.

Проте беззаперечним залишається максима, яка тяжіє до того, що на будь-якому етапі розвитку законодавства завданнями судочинства були і залишаються справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper). URL: <https://parlament.org.ua/2017/11/05/zastosuvannya-praktyky-ta-vykonannya-ukrayinoyu-rishen-ye-vropejsko-go-sudu-z-prav-lyudyny-policy-paper/>.
3. Про утворення та ліквідацію районів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.
4. Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3025а. URL : <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4163>.
5. Про внесення зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-20#n5>.

Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового права

Бригінець Олександр Олексійович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

Питання власної безпеки традиційно мають важливий статус у державній політиці, тому поняття економічної безпеки власної держави набуває виняткового значення як основа для подальшого прийняття політичних рішень.

Економічна безпека нашої держави є провідним самостійним елементом національної безпеки України. У даний час реалізовується значний розвиток глобалізаційних процесів, значно поглиблюється співпраця між державами, а прийняття важливих політичних рішень неможливе без урахування основних факторів економічної безпеки держави. Доцільність побудови економічної системи держави та її економічної безпеки є найбільш важливими характеристиками ролі держави у геополітичному просторі. Досліджуючи економічну систему держави, виявляємо, наскільки здатна вона витримувати внутрішні та зовнішні виклики. Чим стійкіша економічна система держави, тим більш якісно наповненою є її економічна безпека, і чим більш високим і достатнім буде такий рівень, тим краще держава зможе протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

У 2007 року було затверджено Наказ Міністерства економіки України «Про методику розрахунку рівня економічної безпеки України» [1], якою визначено специфічний понятійний апарат з використанням невластивих класичній науці термінів: «економічна безпека», «загрози економічній безпеці», «критерії економічної безпеки», «індикатори економічної безпеки», «оптимальні значення індикаторів», «порогові значення індикаторів», «граничні значення індикаторів», «макроекономічна безпека», «фінансова безпека», «бюджетна безпека», «зовнішньоекономічна безпека».

Пізніше, у 2013 році на заміну «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України було затверджено «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [2]. Останнім документом визначаються можливі загрози економічній безпеці в Україні. У Методичних рекомендаціях зазначається, що органи державної влади та інші установи можуть використовувати їх для визначення рівня складових економічної безпеки при прийнятті управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері.

Економічна безпека держави є складовою частиною загальної системи безпеки держави поряд з іншими її складовими, які взаємопов'язані і одна одну доповнюють. Роль базису і фундаменту у вищезгаданому взаємозв'язку належить саме економічній безпеці держави, що є основою забезпечення національної безпеки та її інших структурних елементів. Без нормально функціонуючої економічної системи неможливе гідне існування інших сфер суспільного життя держави [3, с. 65-67]. Економічна безпека держави багато у чому характеризується рівнем розвитку держави, наявністю розвинутої інфраструктури та корисних копалин, кваліфікованої робочої сили, а також характером інтеграції в систему світових господарських зв'язків [4].

Не існує єдиного універсального визначення поняття «економічна безпека». Дослідження проблем економічної безпеки в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних вчених пов'язані з розробкою актуальних аспектів теорії безпеки, з характеристикою основних умов і факторів, що породжують загрози економіці, з аналізом ролі і місця економічної безпеки у теоріях міжнародних відносин (теорії конфліктів, катастроф, компромісів, ризиків, хаосу). Автори, що працюють у даних напрямках, особливу увагу приділяють: з'ясуванню сутності цього явища шляхом аналізу факторів та умов, критеріїв економічної безпеки; дослідженню проблем уразливості національних економік; класифікації загроз економічній безпеки та механізмів їх локалізації.

Відсутність єдиного розуміння сутності економічної безпеки держави свідчить про недостатню розробленість теорії та методології її вивчення. Дана обставина ускладнює формування дієвої стратегії забезпечення економічної безпеки нашої держави і, як наслідок, створення концепції розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Розглядаючи категорію «економічна безпека» щодо конкретних об'єктів, можна виділити два основні підходи до розуміння її сутності. Перший пов'язаний із розумінням безпеки як стану відсутності небезпек або захищеності від них самого досліджуваного об'єкта. При такому підході під економічною безпекою розуміється стан захищеності економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз. У такому випадку об'єктом загрози і захисту виступає економіка. Так, наприклад, загрозою економіці виступає криміналізація або несприятливі політичні чинники. Другий підхід розглядає безпеку того чи іншого об'єкта як відсутність небезпек або стан захищеності від небезпек, викликаних функціонуванням самого об'єкта. При цьому підході економічна безпека – це стан захищеності зовнішніх по відношенню до економіки об'єктів від загроз, породжуваних економікою. Наприклад, захищеність суспільства від інфляції, дефіциту тогочасного товару.

Як бачимо, світові тенденції створення єдиного глобального економічного простору створюють необхідність створення парадигми економічної безпеки держав, сутність якої залежить від розуміння моделі існування держави, від розробки розумної доктрини економічної безпеки, використання її потенціалу і ресурсів для його освоєння. Основою економічної безпеки сучасної держави може виступати геоекономічний потенціал – нова реальність, що трактується як об'єктивна необхідність сучасного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України: від 2 березня 2007 р. № 69. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html (втратила чинність).

2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: від 29.10.2013 № 1277 URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.

3. Бригінець О.О. Економічна безпека держави: проблеми та напрями покращення / О.О. Бригінець, Я.В. Притика. Сучасна економічна наука: теорія та практика: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2012 р.: тези доповіді. Одеса, 2012. С. 65-67.

4. Радюкова Я. Ю. Экономическая безопасность: «за и против» поддержки естественных монополий / Я. Ю. Радюкова. Проблемы социально-экономического развития России на современном этапе: мат-лы IV Ежегод. Всерос. науч.-практ. конф. (заочной). Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество». 2011.

Галус Олена Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Європейська хартія місцевого самоврядування, яка має на меті ефективне функціонування інституту місцевого самоврядування, передбачає не лише право, а місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [1].

Започаткований Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року № 157-VIII процес добровільного об'єднання територіальних громад [2] сприяє поступовому розвитку територіальних громад, співробітництву між ними, створюються умови соціально-економічного розвитку, забезпечується надання якісних публічних (адміністративних, соціальних) послуг населенню на відповідних територіях.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо спрощення процедури затвердження перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей» від 05.12.2019 року № 348-IX доповнено у частині першій статті 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» перелік умов добровільного об'єднання територіальних громад вимогою щодо здійснення цього процесу відповідно до перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області, та викладено в новій редакції частину третю статті 11 цього Закону, якою встановлено, що перспективні плани формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної обласної державної адміністрації [3].

Прийняття цих законодавчих змін сприяло те, що обласні ради не завжди вчасно та раціонально приймали рішення щодо схвалення перспективних планів формування територій громад областей, часто політизували цей процес з метою збереження свого впливу на потенційних виборців. Крім того внаслідок ігнорування критеріїв формування спроможних територіальних громад обласними радами схвалювалися перспективні плани формування територій громад, якими передбачалася можливість утворення об'єднаних територіальних громад, що не здатні надавати жителям якісні й доступні публічні та інші послуги [4].

Відповідаючи на питання, чи закріплюється безпосередньо у Конституції України така гарантія місцевого самоврядування як добровільне об'єднання територіальних громад, варто зазначити, що стаття 7 Конституції України проголошує, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Стаття 140 Конституції України у частині 1 закріплює, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України; а у частині 3 – місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі

органи [5]. Отже, Конституція України закріплює можливість добровільного об'єднання територіальних громад сіл, однак, не зазначає умов такого об'єднання, відносячи правове регулювання цього питання на законодавчий рівень.

Варто згадати і правову позицію Конституційного Суду України, який у своєму Рішенні у справі № 1-16/2002 за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад) від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002 зазначив, що установивши в статтях 140, 141, 142, 143, 144, 145 Конституції України основні засади функціонування місцевого самоврядування, його органів, матеріальну і фінансову основу тощо, Конституція України решту питань організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності його органів віднесла до визначення законом (стаття 146 Конституції України). Тим самим на конституційному рівні передбачено створення правових умов для подальшого законодавчого врегулювання суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування. Конституційний Суд України виходить з того, що вирішення порушених у конституційному поданні питань щодо об'єднання або роз'єднання територіальних громад, які положеннями Конституції України не визначені, має здійснюватися у законодавчому порядку [5]. Питання об'єднання або роз'єднання територіальних громад, виходячи з визначеного положеннями частини першої статті 140 Конституції України поняття «територіальна громада», має вирішуватися з урахуванням відповідного волевиявлення членів цих територіальних громад, яке здійснюється згідно з законом. Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що питання організації місцевого самоврядування, які не врегульовані Конституцією України, у тому числі умови та порядок об'єднання або роз'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, мають визначатися законом (стаття 146 Конституції України) [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що добровільне об'єднання територіальних громад виступає конституційною гарантією місцевого самоврядування, адже являється юридичним механізмом, який забезпечує утворення спроможних територіальних громад, які здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання населенню різних видів публічних послуг (адміністративних, соціальних тощо), що в свою чергу забезпечить ефективне вирішення територіальною громадою питань місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Список використаних джерел:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985, Рада Європи, ратифікована 15.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
3. Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо спрощення процедури затвердження перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей: Закон України від 05.12.2019 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-20#n2>
4. Президент підписав закон щодо спрощення процедури затвердження перспективних планів формування територій громад. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisa-v-zakon-shodo-sproshennya-proceduri-zatverd-58969>

5. Конституція України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад). *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-02#Text>.

Литвиненко Ірина Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ПОСТІЙНИХ КОМІСІЙ МІСЦЕВИХ РАД

В жовтні 2020 року відбулись чергові місцеві вибори, в наслідок яких набули повноважень місцеві ради нового скликання. Протягом листопада 2020 – січня 2021 років місцеві ради активно приймали нові Положення про постійні комісії відповідних рад, формували перелік та склад цих робочих органів. Загальна тенденція свідчить про зменшення кількості постійних комісій, уніфікацію їх предметної компетенції. Це в черговий раз актуалізує питання про правову природу постійних комісій, пошук оптимальної моделі їх системи та вдосконалення організаційно-правових форм діяльності.

Згідно низки нормативно-правових актів (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1], Регламенти та Положення про постійні комісії конкретних рад) постійні комісії місцевих рад розуміються як група депутатів та структурні елементи місцевої ради, які створюється для попереднього вивчення і розгляду певних питань і прийняття відповідних рішень в межах компетенції місцевої ради. Їхнє створення обумовлено необхідністю попереднього вивчення питань при обмеженому та кваліфікованому складі учасників.

Разом з тим, на правову природу комісій місцевих рад є різні точки зору, які переважно зводяться до двох. По-перше, комісії розглядаються, як органи рад, або навіть органи місцевого самоврядування, тобто як колектив людей, який певним чином організований, тобто характеризується певними системоутворюючими ознаками [2, с. 288] та утворений для виконання конкретних, покладених на нього функцій.

З іншого боку постійні комісії розглядаються, як організаційна форма роботи депутатів, яка забезпечує безперервність функціонування представницького органу [3, с. 258], тобто форма залучення депутатів до вирішення місцевих питань.

Вважаємо, що висловлені точки зору не суперечать одна одній, а лише підкреслюють особливу роль постійних комісій в структурі представницького органу. Безумовно, їх можна розглядати і як орган, оскільки вони є певним колективом людей (депутатів) і наділенні відповідними повноваженнями, і як форму роботи депутатів, оскільки постійні комісії характеризує похідний характер їх утворення.

Можна погодитись з думкою про те, що «постійні комісії у відповідності з метою їх створення, та їх правовій природі, – зазначає І. В. Набока, – є органами, покликаними не підміняти ради, вирішуючи за них які-небудь питання, а допомагати їм вирішувати ці питання» [4, с. 191], тобто вони не є первинними органами місцевого самоврядування, а

виступають вторинними утвореннями, які створюються лише з метою оптимізації діяльності ради. І, відповідно, є допоміжними органами представницьких органів місцевого самоврядування.

Характеризуючи правову природу та роль постійних комісій в структурі місцевої ради також слід відзначити ряд їх ознак. Зокрема, такою ознакою є те, що вони є *колегіальними органами*, оскільки їхнє засідання є правомірним за умови достатнього кворуму, а висновки та рекомендації приймаються більшістю голосів.

За способом утворення постійні комісії є *виборними*, оскільки їх формування здійснюється радами шляхом виборів «з числа депутатів ради». Ознака виборності означає, що комісії обираються виключно з числа депутатів ради шляхом голосування. Важливо при цьому забезпечити те, щоб обрання постійних комісій відбувалось на основі вільного волевиявлення та рівних стартових можливостей кожного депутата ради, з врахуванням їх професійних здібностей та уподобань. На жаль досягнути цього не завжди вдається з ряду причин, серед яких, на нашу думку, найбільш значущими є широке застосування з 2020 року пропорційної виборчої системи (крім невеликих сільських, селищних рад). З іншого боку важко взагалі забезпечити рівне представництво в раді фахівців в різних сферах – освіта, будівництво, інвестиційна діяльність.

Проте навіть якщо пощастить і в раді будуть рівнозначно представлені спеціалісти в різних сферах, це ще не гарантує формування постійних комісій на професійній основі, оскільки на перший план висуваються партійні інтереси. Проте, такий стан є неприпустимим, оскільки, як показує практика, саме комісіям доводиться виконувати основний тягар повноважень місцевої ради. Хоча практично вони лише готують відповідні питання для подальшого розгляду та затвердження на пленарному засіданні, реально часто трапляється так, що питання, розглянуті на засіданні постійних комісій пізніше затверджуються радою автоматично, не вдаючись до їх глибокого аналізу. Тому вкрай потрібним є забезпечення високого професійного рівня підготовки рішень ради комісіями, а отже і забезпечення їх створення переважно на фаховій основі.

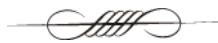
Аналіз переліку постійних комісій різних рад дозволяє поділити їх на галузеві та функціональні. Галузеві постійні комісії фактично «відповідальні» за ту галузь, сферу суспільного життя, яка, як правило відтворюється в назві самої комісії [5, с. 72]. Профільно-галузевим комісіям доручається попередній розгляд усіх питань, пов'язаних із специфікою їхньої діяльності в тій чи іншій галузі. До галузевих можна віднести комісії: з питань соціального та економічного розвитку, з питань промислового виробництва, з питань будівництва, з питань управління комунальною власністю та багато інших.

Поряд з галузевими постійними комісіями створюються функціональні. Призначення цих комісій полягає в створенні необхідних умов організаційного характеру для функціонування ради в цілому. До функціональних постійних комісій можна віднести мандатну, з питань регламенту, з питань бюджету тощо. Поєднуючи галузеву та функціональну складові, можемо вести мову про їх *галузево-функціональну* ознаку.

Отже, аналіз правової природи постійних комісій як органів місцевого самоврядування дає підстави стверджувати, що *постійні комісії місцевих рад* – це колегіальні, виборні, допоміжні органи рад галузево-функціонального спрямування, які є відносно організаційно відокремленим елементом в структурі місцевої ради, утворюються у встановленому законодавством порядку для вирішення завдань місцевого самоврядування у межах визначених повноважень.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
2. Бисага Ю. М. Муніципальне право України: навч. посіб. Ужгородський національний ун-т. Ужгород: Ліра, 2008. 440 с.
3. Задорожня Г. В. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «постійні комісії». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип.28. К. : Ін-т держави і права НАН України / Голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2005. С. 257-262.
4. Набока І. В. Особливості правового статусу постійних комісій місцевих рад. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць*. Х.: Право, 2003. Вип. 5. С.191-198.
5. Задорожня Г. В. Організаційні форми роботи постійних комісій представницьких органів місцевого самоврядування. *Часопис Київського університету права*. №1. 2006. С. 70 – 75.

Сторожук Ірина Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СВІТОВА ПРАКТИКА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Підстави та порядок звільнення від фінансово-правової відповідальності, як виду юридичної, мають свою історію розвитку. Зокрема, тривалий час англійське Common Law дотримувалося принципу, що особа повинна відповідати за всі наслідки, коли вона буде не в змозі виконати своє зобов'язання, якщо відсутнє прямо виражене обмеження відповідальності. Це тверде правило прецедентного права було сформульовано у рішенні в справі «Paradine vs. Jane» в 1647 р. й зберігалось недоторканим у системі договірної відповідальності аж до 1863 р., коли було винесено судове рішення у справі «Taylor vs. Caldwell», що поклало початок цілому ряду прецедентів, що відобразили новий підхід у регулюванні відповідальності за порушення договірних зобов'язань [1, с. 58].

Зараз всі правові системи передбачають звільнення від відповідальності при настанні певних обставин, що не залежать від волі особи, яка має виконати певні дії. В англійському праві практикується доктрина «даремності» (frustration). В американському праві говориться про звільнення від відповідальності внаслідок комерційної нездійсненності, у французькому – у випадку форс-мажору, німецьке законодавство визначає «відпадиння» основи угоди, а східноєвропейські країни звільняють сторону від відповідальності при виникненні обставин непереборної сили, які розуміються як надзвичайні обставини, непередбачені й невідворотні [2, с. 107].

За швейцарським законодавством, особа зобов'язується зробити передбачене в договорі навіть, якщо виконання зобов'язань буде більш вартісним ніж за домовленістю [1, с. 58].

В англійській правовій доктрині «даремність» була введена за допомогою широко використовуваної в Common Law конструкції, під якою маються на увазі «умови» (implied condition). Ця доктрина одержала своє підтвердження не тільки у подальшій судовій практиці, але й була закріплена в англійському Законі про продаж товарів 1893 року: «Договір про продаж певних з індивідуальними ознаками товарів, якщо вони

згодом безвинно з боку продавця або покупця гинуть до переходу ризику випадкової загибелі або ушкодження на покупця, губить свою силу».

Доктрина «даремності» досить швидко поширилася й на випадки, коли те, що передбачалося контрагентами, ставало «даремним» і з інших причин [6].

В Нідерландах, в цивільному законодавстві, прямо закріплено «критерій добросовісності». За ним, на вимогу однієї з сторін суд може змінити правові наслідки договору виходячи з непередбачуваних обставин [7, с. 30].

У праві США також використовується доктрина «даремності» [1, с. 63].

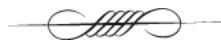
Цікавими є випадки, що розглядаються англосаксонською правовою системою як такі, що звільняють від відповідальності. Наприклад, коли особа здійснює дії, які, з її точки зору, є правомірними, хоча фактично такими не є [3, с. 1033]. Також, особа не несе відповідальності за дії, які не є правопорушенням, проте які особа вважає правопорушенням [3, с. 1038]. Особа не відповідає за злочинні дії, якщо у момент таких дій унаслідок психічної хвороби чи вади їй бракує реальної здатності чи то оцінювати злочинність своїх дій, чи то узгодити свої дії з вимогами права [3, с. 1043].

Регулювання цього питання у праві ФРН має свої особливості як у юридичній техніці, так й у застосуванні на практиці, хоча вихідні посилки в регулюванні інституту відповідальності є аналогічними до англосаксонської правової системи [1, с. 70; 21, с. 251; 4, с. 195].

Аналізу підстав звільнення від фінансово-правової відповідальності сприяє їх наукова класифікація. У правовій літературі початку ХХ ст. існувала думка, що підстави поділяються лише на юридичні і фактичні. До юридичних належать обставини, які виключають протиправність діяння та застосування покарання (наприклад, збір усіх необхідних доказів [5, с. 288]).

Список використаних джерел:

1. Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. М., 1991. 422 с.
2. Шмиттгофф К. Экспорт : право и практика международной торговли : пер. с англ. М., 1993. 632 с.
3. Філософія права / за ред. Д. Фейнберга і Д. Коулмена. К. : Вид-во Соломії Павличко. 1254 с.
4. Байтин М.И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов : СГАП, 2001. 416 с.
5. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. М. : Юрид. лит., 1951. 511 с.
6. Швейцарский обязательственный закон. М.; Берлин. 2012.
7. Комаров А.С. Договорная ответственность и экономический кризис. *Журнал российского права*. 2014. № 1. С. 24-31.

Берцюх Мирослава Зіновіївна,

старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОБОВ'ЯЗКИ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЙОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ

У сучасній Україні особливо важливе значення має реалізація прав та свобод і задоволення законних інтересів особи, що, безумовно, неможливо без належного виконання обов'язків публічними службовцями. Слід вказати і на досить високі вимоги

до публічних службовців, адже державні службовці уповноважені державою на безпосереднє практичне виконання функцій держави в різних сферах, а посадові особи органів місцевого самоврядування уповноважені територіальною громадою виконувати функції органів місцевого самоврядування. Саме вказаним обумовлена актуальність дослідження правового статусу публічного службовця та його елементів.

Карпа М.І. слушно зазначає, що поняття «статус» (від лат. status) означає «стан», «положення» та у більшості трактувань визначає позицію, положення у будь-якій системі, структурі, ієрархії. За іншим трактуванням – це сукупність прав та обов'язків, що визначає стан особи, організації тощо, характеризує їх правове положення. Деякі вчені самотійними елементами правового аспекту статусу особи називають громадянство, загальну правоздатність, гарантії, законні інтереси та юридичну відповідальність. Інші, навпаки, деякі із згаданих вище елементів характеризують або як передумову (громадянство, правоздатність), або як другорядні елементи статусу (юридична відповідальність, законні інтереси), або як такі, що виходять за межі правового статусу (гарантії). Серед елементів цієї категорії називають також правові норми, що закріплюють статус особи, правосуб'єктність, правові принципи та правовідносини статусного типу [1]. Розкриття питання статусу державних службовців із позиції адміністративного права передбачає наявність таких елементів, як права, обов'язки, обмеження, гарантії, заохочення, відповідальність. Завдяки цим елементам забезпечується діяльність державного службовця, його функціонування в системі державної служби, професійний та особистісний розвиток, розкриття професійного, творчого та особистісного потенціалу [2, с. 147].

Основу правового статусу публічного службовця визначають такі структурні елементи: обов'язки публічного службовця, права, обмеження, гарантії, соціально-матеріальне забезпечення, відповідальність, що в сукупності забезпечують відповідне правове положення особи в публічно-службових відносинах і створюють умови для виконання завдань і функцій держави. Цілком логічним є закріплення цих елементів у законодавстві, оскільки встановлення обов'язків службовця робить необхідним закріплення його прав, а наявність обов'язків і прав породжує різні обмеження діяльності, а також необхідність встановлення гарантій та відповідальності [3, с. 70].

Як вказує Бедний О.І., в адміністративно-правовому статусі службовців важливо відрізнити дві групи елементів:

- елементи адміністративно-правового статусу службовця, закріплені в статусі відповідної посади (наприклад, посадові права й обов'язки, кваліфікаційні вимоги, посадовий оклад),

- елементи адміністративно-правового статусу службовця, не закріплені в статусі відповідної посади (наприклад, загальні права й обов'язки, обмеження та заборони, відповідальність).

Перша група елементів пов'язана безпосередньо з посадою, яку обіймає службовець. Ці елементи встановлюються під час заснування конкретної посади й визначення посадових повноважень. Відповідно, вони набувають свого нормативного закріплення в посадових інструкціях, штатних розписах тощо. Елементами адміністративно-правового статусу конкретної особи-службовця – вони стають під час заміщення нею відповідної посади. Вони є незмінними під час розвитку публічно-службових відносин на цій посаді.

Друга група елементів має більш фундаментальний характер, тобто спрямована на створення підґрунтя для сумлінного, відповідального, неупередженого та якісного виконання службовцями своїх функцій на посаді в органах місцевого самоврядування. Елементи другої групи, як правило, закріплюються в чинному законодавстві [4, с. 94-95].

Основні обов'язки державного службовця визначені у ст. 8 Закону України «Про державну службу» [5]. Крім цього, державні службовці виконують також інші обов'язки, визначені у положеннях про структурні підрозділи державних органів та посадових інструкцій, затверджених керівниками державної служби в цих органах, та контракті про проходження державної служби (у разі укладення). У разі виявлення державним службовцем під час його службової діяльності або поза її межами фактів порушення вимог Закону України «Про державну службу» з боку державних органів, їх посадових осіб він зобов'язаний звернутися для забезпечення законності до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби [5].

Варто звернути увагу на те, що законодавець в першу чергу визначає обов'язки посадової особи місцевого самоврядування, а лише після цього закріплює права вказаного виду публічного службовця. Стаття 8 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» закріплює основні обов'язки посадових осіб місцевого самоврядування [6].

Правовий статус інших видів публічних службовців, в тому числі їх обов'язки як один із елементів правового статусу, визначені законами України «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про дипломатичну службу» та іншими. Слід вказати, що Закон України «Про запобігання корупції» встановлює обмеження і відповідно обов'язки публічних службовців як осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (наприклад, обов'язок невідкладно вжити заходи щодо запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними; обов'язок повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб; обов'язки щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; обов'язок керуватися загальними вимогами до поведінки під час виконання своїх службових чи представницьких повноважень; обов'язок неухильно додержуватися вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути ввічливими у стосунках з громадянами, керівниками, колегами і підлеглими; обов'язок при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків; обов'язок подавати декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) [7].

Важливе значення має і те, що обов'язки державних службовців кореспондують з відповідними рекомендаціями (стандартами) міжнародних організацій (Ради Європи, ОЕСР). Так, згідно з додатком до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 6, з належним урахуванням прав всіх громадян при виконанні публічними службовцями державних функцій на них покладаються певні, притаманні цьому обов'язки. До них, зокрема, належать дотримання принципів верховенства права, відданості демократичним інститутам, розважливість, нейтральність, об'єктивність, дотримання субординації, повага до громадян та підзвітність [8, с. 91].

Отже, обов'язки публічного службовця є важливим елементом правового статусу публічного службовця, оскільки тісно пов'язані з правами, а невиконання обов'язків публічним службовцем є підставою для притягнення його до різних видів юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

2. Карпа М. І. Розвиток публічної служби в Україні: компетенційний підхід : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 262 с.
3. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимощука В.П., Школика А.М. Київ : Конус Ю, 2007. 735 с.
4. Бедний О. І. Адміністративно-правові права й обов'язки службовців органів місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 93-99. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_6_18.
5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
6. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17008?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2#Text>.
8. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерезь (відп. ред.). К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.

Данілова Анна Вікторівна,

*асистент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У зв'язку зі спалахом пандемії COVID-19, держави змушені були вживати екстрені заходи з метою захисту населення від зараження. В основному така діяльність зводилася до обмеження прав і свобод людини та громадянина задля забезпечення захисту громадського здоров'я. Проте також досить важливо приділяти належну увагу моніторингу фактичного дотримання прав людини під час пандемії. Так, на тлі поширення коронавірусної хвороби суттєво загострилася і без того складна ситуація пов'язана з доступом до права на охорону здоров'я та медичного забезпечення осіб, які перебувають в установах виконання покарань. Зважаючи на переповненість значної кількості в'язниць, виникають труднощі при забезпеченні належної фізичної дистанції. За неналежної якості та кількості, а подекуди й взагалі відсутності засобів індивідуального захисту, поганій вентиляції та недостатнього рівня тестування – COVID-19, як і будь-яка інша інфекційна хвороба, швидко поширюється.

Цєю науково-практичною проблематикою займалися такі вітчизняні вчені, як: В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, А. П. Гель, О. М. Джужа, О. Г. Колб, О. С. Почанська, Н. В. Рябих, В. М. Трубников, І. С. Яковець та ін. Серед зарубіжних вчених, що звертались до цієї тематики слід виділити праці А. І. Зубкова, Ю. І. Калініна, С. І. Кузьміна, М. О. Тюгаєва тощо. Нажаль, доводиться констатувати, що і досі багато положень, які стосуються прав засуджених залишаються декларативними приписами без подальшого їх дотримання та реалізації на практиці, що зумовлює необхідність подальших ґрунтовних теоретичних досліджень задля напрацювання дієвих способів вирішення цієї проблематики.

У національному законодавстві право на охорону здоров'я гарантується статтею 49 Конституції України [1] і є одним з основоположних та невід'ємних прав кожної людини. В свою чергу, засуджені відповідно до ч.3 статті 63 Конституції України користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, учасником якого є й Україна, у ч. 1 статті 12 проголошує право кожної людини на «найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» [2]. Доступ до охорони здоров'я визнається на міжнародному рівні як основоположне право ув'язнених Організацією Об'єднаних Націй (правило 24 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими ООН)[3] та Радою Європи (правило 39 Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил)[4]. В свою чергу, відповідальність за забезпечення охорони здоров'я таких осіб несе держава.

За статистичною інформацією оприлюдненою у щорічному звіті Ради Європи Україна увійшла в десятку європейських країн з найбільшою кількістю тих, хто перебуває у місцях позбавлення волі. Згідно з даними, які охоплюють період з 2018 по січень 2019 року, в тюрмах України перебувало 52 973 чоловік [5]. Така переповненість у багатьох місцях позбавлення волі, однозначно, є перешкодою для запобігання та реагування на поширення коронавірусної інфекції, про що свідчить стрімке зростання рівня захворюваності. Так, за даними Центру охорони здоров'я (далі – ЦОЗ) Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) станом на 31 січня 2021 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах зареєстровано 1267 випадків на COVID-19. З них 37 ув'язнених, 54 засуджених, 1032 працівники ДКВС України, 144 працівники ЦОЗ ДКВС України [6].

Всесвітня організація охорони здоров'я слушно наголошує на тому, що зусилля щодо контролю за COVID-19 у суспільстві можуть зазнати невдачі, якщо не будуть вжиті превентивні заходи у в'язницях та інших місцях позбавлення волі [7].

Сьогодні багато європейських країн, як превентивний захід у боротьбі з поширенням коронавірусу, застосовують звільнення ув'язнених, оскільки забезпечити належні умови для захисту здоров'я засуджених в настільки переповненому середовищі практично неможливо. Про це свідчать результати дослідження Університету Лозанни, яке було здійснене на замовлення Ради Європи. Так, Албанія, Андорра, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Кіпр, Данія, Франція, Ісландія, Ірландія, Італія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Норвегія, Португалія, Сербія, Словенія, Іспанія, Туреччина, Англія та Уельс, Північна Ірландія та Шотландія звільнили щонайменше 143 000 ув'язнених у період з березня по вересень. Чи не найбільше ув'язнених звільнила Туреччина – 114 460 осіб, що становить майже 40% пенітенціарного населення країни. Адміністраціями в'язниць, які також звільнили значну частину тюремного населення стали: Каталонія (Іспанія) (23%), Кіпр (23%), Франція (17%), Португалія (17%), Словенія (16%) та Норвегія (15%) [8].

Що стосується досвіду України з цього питання то необхідно зазначити, що у Верховній раді України вже були зареєстровані Проект Закону про амністію засуджених (щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) та Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, в установах виконання покарань та місцях попереднього ув'язнення, які були спрямовані на захист засуджених та працівників кримінально-виконавчих установ від COVID-19, але їх було знято з розгляду.

З огляду на досвід зарубіжних країн, в період коронавірусної епідемії застосування амністії, умовно – дострокового звільнення та пробації є ефективним

механізмом захисту тих громадян, які перебувають у місцях позбавлення волі. Проте у запропонованих проектах залишаються неузгодженими та незрозумілими низка правових положень, зокрема щодо умовно – дострокового звільнення тих ув'язнених, які скоїли тяжкі або особливо тяжкі злочини і відбули значну частину терміну свого покарання. Вважаємо, що держава не повинна дозволити умовно-дострокове звільнення чи амністію людей, які вчинили злочини, які несли пряму загрозу життю і здоров'ю інших людей. Тому, задля мінімізації ризиків для суспільства законопроекти слід доопрацювати.

Окрім того, на належному рівні має здійснюватись захист здоров'я тих осіб, які все ж, залишаються у пенітенціарних установах. Повинні дотримуватись рекомендовані протиепідемічні заходи для запобігання поширенню коронавірусу, такі як: систематичне провітрювання та кварцування приміщень, забезпечення засуджених та персоналу засобами індивідуального захисту у достатній кількості та з врахуванням норм їх використання, щоденний огляд та температурний скринінг, тестування за державний кошт та ін.

Отже, вважаємо, що такий алгоритм дій не лише зможе убезпечити засуджених та працівників пенітенціарних установ від потенційного ризику інфікування та подальшого поширення COVID-19, а крім того дасть змогу вирішити цілий ряд проблем пенітенціарної системи, які вже тривалий час залишаються поза увагою. Зокрема, це дозволить: здійснювати покарання за вчинення злочинів у демократичний спосіб; зменшити навантаження на пенітенціарну систему шляхом зменшення кількості ув'язнених; зменшити кількість пенітенціарних установ та їх працівників; підвищити рівень оплати праці працівників кримінально-виконавчих установ; забезпечити краще фінансування для створення більш якісних умов відбування покарання; значно зменшити видатки на забезпечення роботи пенітенціарної системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254 к /96-ВР (редакція від 01.01.2020). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96B2%D1%80#Text>
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 року № 995_042 (редакція від 19.10.1973). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/995_042#Text.
3. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1955 року № 995_212 (редакція від 30.08.1955). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/995_212#Text.
4. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987 року № 994_032 (редакція від 11.01.2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text.
5. Урядовий кур'єр. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/kilkist-uvyaznenih-v-ukrayini-odna-z-najvishih-u-y/>.
6. Сайт Центру охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України. URL : <https://coz.kvs.gov.ua/?p=4219>.
7. WHO, Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention. URL : <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/publications/2020/preparedness,-prevention-and-control-of-covid-19-in-prisons-and-other-places-of-detention,-15-march-2020-produced-by-who/europe>.
8. Marcelo F. Aebi and Mélanie M. Tiago Prisons and Prisoners in Europe in Pandemic Times: An evaluation of the medium-term impact of the COVID-19 on prison populations. URL : https://wp.unil.ch/space/files/2021/02/Prisons-and-the-COVID-19_2nd-Publication_201109.pdf.

*Антонюк Вікторія Володимирівна,
аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУДОВА ПРАКТИКА У СПРАВАХ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПОЗОВАМИ ПРО ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЩО НА НІЙ РОЗМІЩЕНІ, З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

Конституція України гарантує недоторканість права приватної власності. Водночас на конституційному рівні закріплено можливість правомірного відчуження будь-якого майна, що є об'єктом права приватної власності, зокрема земельної ділянки. Така можливість допускається у законодавчо встановлених випадках, що пов'язані із суспільною необхідністю.

Відповідно до пункту «г» частини першої статті 143 Земельного кодексу України примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється у разі її примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності у судовому порядку [2].

Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17 листопада 2009 року № 1559-VI (далі – Закон України № 1559-VI) у визначенні терміна «примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності» [4], вказує, що такий перехід права власності може відбутися за рішенням суду.

Положення вищенаведених нормативно-правових актів свідчать, що вирішення правових питань щодо примусового відчуження вказаних вище об'єктів, покладається лише на суд. Вказані справи розглядають адміністративні суди.

Законодавець у статтях 7, 8, 9 Закону України № 1559-VI наводить вичерпний перелік суспільних потреб, що обумовлюють виникнення права викупу відповідних земельних ділянок. Для з'ясування відповідності законодавчих положень реаліям життя, звернімося до судової практики.

Згідно інформації Єдиного державного реєстру судових рішень протягом 2018-2020 років кількість постанов у справах за адміністративними позовами щодо врегулювання суспільних відносин, що регламентує Закон України № 1559-VI, не характеризується масовістю.

У проаналізованих судових рішеннях до підстав примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, суди відносять такі: розташування та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення [5; 6]; будівництво та реконструкція автомобільних доріг загального користування [7]; експлуатація та обслуговування водовідвідних каналів із автомобільних доріг [8]; будівництво ліній електропередачі [9]; будівництво ліній метрополітену [10]; будівництво стадіонів та майданчиків відпочинку [11]; вжиття невідкладних та дієвих заходів щодо своєчасного та належного поховання померлих шляхом розширення території кладовищ [12].

Аналіз судових рішень за 2018-2020 роки, не лише тих, що наведені у списку використаних джерел, свідчить, що найбільша частка належить тим, де підставою примусового відчуження вказано розташування та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин. Розглянемо правові позиції Касаційного

адміністративного суду у складі Верховного Суду (далі – Суд) щодо вирішення вказаної категорії справ.

Суд постановою від 16 квітня 2019 року відмовив у задоволенні позову про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності частини земельної ділянки для розміщення та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням польовошпатових руд, що є корисними копалинами загальнодержавного значення (справа № 874/3/17) [5].

Відповідно до правового висновку у цій адміністративній справі про загальнодержавний інтерес не може вказувати лише розташування на земельній ділянці корисних копалин, що належать до категорії загальнодержавного значення. З метою підсилення такої позиції, Суд у рішенні зазначає, що ініціатором викупу ділянки виступає приватне підприємство, що здійснює господарську діяльність, пов'язану з видобуванням корисних копалин для забезпечення власних матеріальних інтересів. Це засвідчує швидше про комерційний характер такої ініціативи, а не про загальнодержавний інтерес.

В обґрунтування загальнодержавного інтересу, забезпеченість робочими місцями та сплата обов'язкових платежів до державного та місцевих бюджетів теж не може характеризувати такі обставини як виключну необхідність у розумінні Закону України № 1559-VI і бути підставою для примусового відчуження належної відповідачу земельної ділянки. Це обов'язок роботодавця, який нерозривно пов'язаний із здійсненням господарської діяльності.

Деяко інша правова позиція викладена у постанові від 03 березня 2020 року у справі № 850/8/19, якою Суд примусово відчужив у державну власність з мотивів суспільної необхідності земельну ділянку та об'єкти нерухомого майна, що на ній знаходяться, для розміщення об'єктів, пов'язаних з видобуванням вогнетривких глин, що вважаються корисними копалинами загальнодержавного значення.

У постанові від 03 березня 2020 року Суд зазначив, що земельна ділянка може бути відчужена з мотивів суспільної необхідності і під розміщення об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення [6]. Тобто, у цьому рішенні визначальною ознакою, окрім наявності суспільної необхідності, є мета – розміщення визначених об'єктів. Такими об'єктами можуть бути, наприклад, лінійні об'єкти та об'єкти транспортної і енергетичної інфраструктури та об'єкти, необхідні для їх експлуатації; об'єкти природно-заповідного фонду; кладовища тощо. Зважаючи на викладене, безпосередньо законодавець визначив розміщення об'єктів, пов'язаних із видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, як суспільну необхідність відчуження земельних ділянок.

З огляду на вищенаведене доходимо висновку, що наявність законодавчо встановленого порядку примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, не забезпечує відсутність порушень у цій сфері. Зокрема Конституція України гарантує право судового захисту, згідно якого кожен може захистити свої права і свободи у судовому порядку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://cutt.ly/wkuvq>.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top>
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2747-15#Text>.

4. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>.

5. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.04.2019 р. у справі № 874/3/17. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81215091>.

6. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.11.2018 р. у справі № 873/2/18. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78022953#>.

7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 03.03.2020 р. у справі № 850/8/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88061961>.

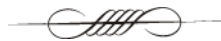
8. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.10.2018 р. у справі № 876/2/17. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77417106>.

9. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.07.2019 р. у справі № 879/2/18. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83327110>.

10. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17.04.2018 р. у справі № 875/54/16. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/73532279>.

11. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.08.2019 р. у справі № 851/22/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83783540>.

12. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.06.2019 р. у справі № 877/1/2018. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/82261274>.

Бойченко Іван Васильович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ СУДОВОГО ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ І ПОВНОВАЖЕННЯМИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Сформульована, при нормативному визначенні завдань, мета адміністративного судочинства розкривається через ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України) та зумовлює підпорядкованість решти процесуальних інститутів забезпеченню необхідності її досягнення.

Ефективність отриманого захисту прав, свобод та інтересів за наслідками звернення до суду – складне збірне поняття, яке, в найбільш загальних рисах, можна охарактеризувати як здатність забезпечувати реальний вплив судового рішення на правовий статус особи у спірних правовідносинах шляхом відновлення, визнання, встановлення порушених, оспорюваних, невизнаних прав, свобод чи інтересів особи. Таким чином, вищою цінністю правосуддя є не процес, а його результат для особи [1, с. 109].

Питання способів захисту прав особи у суді тісно пов'язане із визначенням повноважень суду при розгляді та вирішенні відповідної справи, а також обрання серед наявного інструментарію заходів впливу суду на сторін провадження за його наслідками таких механізмів, які з дозволили виконати поставлене завдання судочинства відповідно до сформульованих вище характеристик. Враховуючи цей контекст, вирішуючи справу

«Горнсбі проти Греції», Європейський суд з прав людини у рішенні від 19.03.1997 р. зазначив, «...що право на звернення до суду було б ілюзорним, ... якби національна правова система дозволяла остаточному судовому рішенню залишатися невиконаним на шкоду одній зі сторін». Положеннями п. 1 ст. 6 Конвенції встановлені гарантії, надані сторонам цивільного судового процесу у провадженні, що охоплюють також і гарантії виконання судових рішень. Тлумачення ж ст. 6 як такої, що стосується лише права на звернення до суду і проведення судового розгляду, несумісне із принципом верховенства права. Таким чином, Європейський суд з прав людини наполягає на тому, що обов'язковість судового рішення є однією з гарантій доступу до справедливого судового розгляду.

Водночас, суди, будучи частиною державного апарату, при реалізації власної компетенції підкоряються дії аксіоматичних положень конституційного устрою ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України щодо обов'язку діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України з дотримання принципу функціонального розподілу влади. Вказані положення неодноразово визначалися нормативною гарантією недопущення узурпації державної влади (абз. 1 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24.06.1999 р. № 6-рп/99, абз. 2 п. 4.5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005), а також, перебуваючи у взаємозв'язку з іншими конституційними положеннями Розділу I Конституції України, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділені державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення (абз. 5 п. 3.1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 5-рп/2019).

У зв'язку із цим, мета судочинства не може використовуватися для абсолютного виправдовування будь-яких застосовуваних засобів, оскільки при недотриманні визначених законом рамок повноважень та компетенції це здатне зруйнувати основи конституційного ладу. Відповідальність держави перед людиною за свою діяльність передбачає не лише відповідальність за функціонування окремих її інститутів, або виправлення їхніх окремих помилок, а й за цілісну систему здійснення державної влади, яка б дозволила забезпечувати реальне правовладдя (верховенство права) у суспільних відносинах.

Ч. 1 ст. 5 КАС України визначає право кожної особи в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вона вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

- 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;
- 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;
- 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;
- 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;
- 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Кореспондуючи цьому припису, ч. 2 ст. 245 КАС України визначає повноважність суду, у разі задоволення позову, прийняти рішення із застосуванням заявленого особою способу захисту.

Водночас, ч. 2 ст. 5 КАС України передбачає, що захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Вказане положення дозволяє суду діяти зі значним ступенем свободи правозастосування, обираючи спосіб захисту, який прямо процесуальним законодавством не передбачений, але впливає із природи права, про захист якого звертається особа у публічно-правовому спорі, що належить до юрисдикції адміністративних судів, та його нормативно-правового регулювання.

Системне застосування наведених положень, а також предметної юрисдикції адміністративних судів, окремо не визначає розгляд в порядку адміністративного судочинства майнових вимог осіб (в тому числі, що стосується речових прав на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки), відносячи їх до «спорів про право», юрисдикційно належних цивільному або господарському судочинству. Хоча зі спорів, на які поширюються юрисдикція адміністративних судів, можуть впливати звернення про захист будь-якої групи прав, свобод та інтересів, в тому числі, майнового характеру. «Характер же суб'єктивного права, яке порушене, для адміністративної юрисдикції взагалі немає жодного значення – у Кодексі адміністративного судочинства ніде не зазначено, що адміністративні суди захищають лише публічні права особи. Для адміністративного суду важливо, що право (байдуже, публічні чи цивільні) порушено суб'єктом владних повноважень у публічно-правових відносинах, тобто при здійсненні ним своїх повноважень» [2, с. 6].

В цих умовах, складнощі пошуку законних оптимальних способів захисту судами прав, свобод та інтересів особи вимагає ґрунтовного аналізу як процесуальної складової регулювання здійснення правосуддя в Україні, дослідження його онтологічних основ, так і врахування особливостей спірних матеріальних правовідносин, з приводу статусу особи у яких і вирішується спір. Наприклад, речово-правові способи захисту можуть бути застосовані адміністративними судами за наслідками розгляду та задоволення відповідних позовних вимог у тому випадку, коли предметом розгляду у справі, що відповідає ознакам адміністративної, було саме право особи на відповідне майно (майно у формі речових об'єктів чи відповідних грошових сум), порушене суб'єктом владних повноважень-відповідачем, а не право на частку публічного майна у значенні «законного (легітимного) очікування» у контексті захисту ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Список використаних джерел:

1. Ільницький О.В. Обрання способу судового захисту у справах із використанням дискреційних повноважень суб'єктами публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 108-113.

2. Коліушко І.Б. Куйбіда Р.О. Адміністративні суди: для захисту прав людини чи інтересів держави? *Право України*. 2007. № 3. С. 4-11.

Карпушин Григорій Леонідович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРО ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ СТОЯНКИ ТА ПАРКУВАННЯ АВТОТРАНСПОРТУ

У сучасних розвинутих державах місцеві податкові платежі відіграють вагомую роль у ресурсному наповненні муніципальних бюджетів, суттєвим чином впливають на трансформацію регіональної економіки. Не випадково, органи місцевого самоврядування всіх держав – членів ЄС (окрім Мальти) мають власні доходи від місцевих податків і зборів (найбільша їх кількість встановлена у Бельгії – 100). Відповідно, об'єктивне дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання справляння зазначеної групи податкових важелів, з'ясування можливості та визначення основних векторів його впровадження в Україні є актуальним (як у контексті законотворчої, так і правозастосовної діяльності). Вважаємо, що варто погодитися з висновком Павла Свяневича: «В європейських країнах застосовують в основному дві моделі місцевого оподаткування: модель, що заснована на податках на майно, коли податок на майно є найбільш важливим; модель, що заснована на місцевих податках на дохід» [1, с. 18]. Тобто, в будь-якому разі податкові платежі, пов'язані з паркуванням або стоянкою автотранспорту (як складова впровадженої у конкретній державі комбінації місцевих податків і зборів) слугує тільки додатковим податковим інструментарієм. При цьому, важливо зауважити, що паркувально-транспортні платежі слугують не тільки фіскальним, але й регулюючим важелем.

Транспорт оподатковується практично у всіх країнах світу. Задля цього обираються різноманітні податкові механізми. Водночас, слід визнати, що на пострадянському просторі законодавча регламентація податкових платежів, подібних до вітчизняного збору за місця для паркування транспортних засобів вирізняється чіткою регіональною специфікою (за платником, за об'єктом оподаткування). Водночас, аналізовані податки та збори мають і спільну ознаку – всі вони є місцевими.

Порівняємо законодавчу регламентацію паркувально-транспортних податкових платежів в країнах Балтії та Центральної Азії. Перший висновок, який ми можемо зробити – в окреслених регіонах склалося різне ставлення до необхідності їх впровадження, включення до податкової системи. Якщо з трьох Балтійських країн подібні платежі справляються в Литві та Естонії, то з 5 країн Центральної Азії – тільки в Туркменістані, тобто є скоріше виключенням з правил. Другий висновок – законодавці наведених держав по-різному підходять до його віднесення до існуючих різновидів податкових платежів (визначають як збір, як плату, як податок).

Звертаючись до досвіду Литви, зазначимо, що на думку Б.Судавічюсарадам муніципальних утворень надано право встановлювати та їх території місцеві збори, зокрема, за використання встановлених радою муніципального утворення місць для стоянки автомобілів [2, с. 58]. Дійсно, місцеві органи Литви наділені податковою компетенцією. Натомість, наведена теза містить певну невідповідність чинному законодавству. Справляння зазначеного місцевого платежу регламентується розділом III Закону Литовської Республіки «Про збори» і він встановлюється за використання місць для паркування автомобілів (пп.6 п.1 ст. 11 Закону) [3]. Подальша деталізація податково-правового механізму збору (зокрема, його розмір) встановлюється в Положенні, який приймає рада муніципалітету.

В структурі надходжень бюджетів місцевого самоврядування Естонії податок на доходи фізичних осіб становить 47%, інші податки – 5%. При цьому вважається, що

основними джерелами надходжень місцевого бюджету є, зокрема, місцеві податки (6 позицій включно зі збором на паркування, податком на рекламу) [4, с. 15]. Водночас Ткачук А.Ф. зазначає, що органи місцевого самоврядування Естонії мають право на встановлення місцевих податків, при цьому законодавством не встановлено їх перелік [5, с. 163]. Наведене твердження суперечить Закону про місцеві податки. Що ж до плати за паркування, торішнього про її віднесення до місцевих податків набуло чинності 1 лютого 2003 р. Згідно до § 14¹ глави 2 Закону про місцеві податки цей платіж встановлюється з метою організації платного громадського паркування. При цьому наведена плата визначається та стягується на підставах і в порядку, встановлених Законом про дорожній рух [6]. Навряд чи така конструкція є зразковою як за формою, за логікою побудови, так і за змістом. Зокрема, сумнівною, на наш погляд, є надання неподатковому законодавчому акту пріоритету над податковим законом. Такий підхід ускладнює правозастосування і порушує єдність підгалузевого правового регулювання.

Безумовно європейські напрацювання у цій сфері надзвичайно важливі для України. Натомість, корисні моменти, які може використати наша держава задля вдосконалення законодавчої регламентації збору за місця для паркування транспортних засобів, можуть бути реалізовані у будь-якій державі.

Так, цікавим є підхід закріплений у ПК Туркменістану, параграф 3 якого має назву «Збір з власників автостоянок». Платниками окресленого збору визнаються фізичні особи – індивідуальні підприємці та юридичні особи, яким передані земельні ділянки, що використовуються під автостоянку за плату. Об'єкт обкладення – земельна ділянка, що виділена платнику та призначена для стоянки автотранспорту за плату (за деякими виключеннями, напр., не оподатковуються земельні ділянки, що знаходяться на території національних туристичних зон). Базою для нарахування збору є загальна площа земельної ділянки. Для автостоянок, що мають кілька поверхів приймається площа кожного з них. Ставка збору встановлюється на один квадратний метр площі автостоянки і ризниться в залежності від масштабу та значення населеного пункту.

Таким чином, вважаємо, що проведений нами стислий компаративний аналіз законодавчої регламентації податкових платежів, подібних до вітчизняного збору за місця для паркування транспортних засобів дозволяє: до негативних моментів віднести закріплення податково-правового механізму в неподаткових законах або у підзаконних нормативно-правових актах; до позитивного моменту – виокремлення оподаткування, пов'язаного з автостоянками, як шгучними інфраструктурними бізнес-об'єктами.

Список використаних джерел:

1. Свяневич Павел. Основы фискальной децентрализации. Справочное руководство для стран с переходной экономикой. *Дискуссионные публикации*. Выпуск 26. Будапешт. Издательство «ArktiszStudio». 2003. 77 с.
2. Судавичюс Б. Муниципальные образования как субъекты налогового администрирования в Литовской Республике. *Law Enforcement Review*. 2017. Vol.1, № 2, P. 54 – 64.
3. Закон Литовской Республики «О сборах». URL : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2d8602f2008011e6bf4ee4a6d3cdb874?jfwid=5ob7n2s6v>. (дата звернення: 09.02.2021).
4. Ткачук А.Ф. Естония: місцеве самоврядування. Робочі записки. К.: ІКЦ «Легальний статус», 2014. 48 с.
5. Полишин Г. Місцеві податки та збори в Україні та за кордоном. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С.162 – 165.

6. Kohalikemaksudeseadus. URL : <https://www.riigiteataja.ee/akt/33708>. (дата звернення: 09.02.2021).

7. Налоговый кодекс Туркменистана. URL : <http://minjust.gov.tm/mcenter-single-gu/38>. (дата звернення: 09.02.2021).

Кізляр Валентина Бишарівна,
*аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР» І «ПРАВОВИЙ ПРОСТІР»

Глобальною проблемою сьогодні є встановлення змісту поняття «інформаційний простір» та його співвідношення з таким поняттям, як «правовий простір».

До середини ХХ ст. категорія «простір» відносно геополітичної структури держави співпадала з категорією «державна територія», в межах якої, розглядали і інформаційний простір і правовий простір даної держави.

«Правовий простір» це певна сфера суспільних відносин, що врегульована правом і має певні територіальні межі. За територіальним принципом виділяють «національний правовий простір», «європейський правовий простір», «загальносвітовий правовий простір» тощо. Також іноді поняття «правового простору» асоціюється з державним суверенітетом [1, с.15-18].

Незважаючи на широке застосування, поняття «правовий простір» ще не достатньою мірою досліджене, тому потребує глибокої філософсько-теоретичної розробки.

За останні десятиліття інформація набуває нового значення. Вона стає основою, наповненням не лише загальнодержавного інформаційного простору, але й глобального інформаційного простору.

Розгляд інформаційного простору, тобто середовища поширення інформації та наповнення нею простору, яка не збігається з територіальними межами певної держави, здійснюється як би за змішаним принципом. Мережі та їх лінії комунікацій завжди належать конкретним суб'єктам права. Але рух інформації, накопичення її в певних серверах, теж належать певним особам, які не завжди є в межах даної території, що не створює ніякої легальної основи для поточного по мережах інформаційного контенту. Він залишається як би екстериторіальний до його прийняття певних адресатом. Ось ця інформаційно-технологічна інфраструктура і формує інформаційний простір, який створюється в надрах інформаційного середовища планети та функціонально споживається певним колом користувачів. Перш за все, це інтернет, структура якого і реалізує цей просторово живе інформаційно-технологічний ресурс [2].

З точки зору права такий простір являє собою досить цікавий об'єкт, що не має необхідної регламентації і механізмів управління. Ці спостереження, як нам представляється, мають значення для розвитку дискусії з даного питання.

Термінологія та поняття, пов'язані із соціальними мережами, кіберпростором, віртуальною реальністю, посідають чільне місце не тільки в нашому житті – вони поступово досліджуються, аналізуються та закріплюються в науковій доктрині. Не виняток і така категорія, як «інформаційний простір». Утім, на наш погляд, інформаційний простір у загальноприйнятому вжитку – це категорія «збірна», що об'єднує досить різні складові або різні, більш конкретизовані «простори» [3].

У більшості публікацій обґрунтування категорії «інформаційний простір» зводиться до його розгляду як певної геополітично визначеної території, яка є сувереном щодо поширення на ній текстової, звукової, аудіовізуальної й ілюстративної інформації через канали засобів масової інформації [4, с. 104]. А. Манойл визначає інформаційний простір як сукупність суб'єктів інформаційної взаємодії чи впливу; інформації, призначеної для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційної інфраструктури, що забезпечує можливість обміну між суб'єктами; суспільних відносин, які формуються як наслідок утворення, передачі, поширення і зберігання інформації, обміну інформацією всередині суспільства [5, с. 73]. А. Семенов зазначає, що інформаційний простір – це територія поширення інформації за допомогою конкретних компонентів системи інформації та зв'язку, діяльність якої має гарантоване правове забезпечення. Спеціальними вимірами інформаційного простору можуть стати: загальна кількість засобів масової комунікації, загальний обсяг її продукції, що поширюється і приймається на певній території; опосередкована фіксація тих або інших результатів контакту із продукцією засобів масової комунікації реципієнтів [6, с. 91–93]. О. Солдатенко вважає, що інформаційний простір – це сукупність інформаційних об'єктів, які поширюються його суб'єктами через наявні засоби комунікації, тобто контролю можуть підлягати: об'єкти, суб'єкти та засоби комунікації. До інформаційних об'єктів належать друкована продукція, радіо, телебачення, супутникове мовлення, яке об'єднує в собі телерадіомовлення й Інтернет [7, с. 134–140].

Р. А. Калюжний виділяє три сфери інформаційного простору: сферу єдиного інформаційного простору України; сферу інформаційної взаємодії України з іншими державами; сферу інформаційного простору, яка найбільшою мірою важлива для вирішення конкретних проблем в економічній, політичній і культурній взаємодії у міжнародному співробітництві [8].

М. Шевченко пише: «Національний інформаційний простір України – сфера (об'ємний простір), у якій здійснюються інформаційні процеси і на яку поширюється юрисдикція України» [9].

Інформаційно-правовий простір – це сукупність інформаційних ресурсів, які існують на території держави та діють на підставі нормативних актів, спрямованих на забезпечення взаємин між фізичними та/або юридичними особами та/або державою з метою задоволення їхніх інформаційних потреб за врахування збереження балансу інтересів і забезпечення національного інформаційного суверенітету [10, с. 78].

Категорії «правовий простір» і «інформаційний простір» тісно переплітаються і вимагають подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 15-18.
2. Бачило И. Проблемы теории информационного права. URL : http://www.aselibrary.ru/press_center/journal/irr/2006/number_1/number_1_5/number_1_5410.
3. Оніщенко Н. Інформаційно-правовий простір: проблеми формування, розвитку, аналіз позитивних і негативних впливів на правосвідомість суспільства та особистості. *Віче*. 2012. №17, вересень.
4. Шевченко М. Поняття національного інформаційного простору та його характеристики. *Український інформаційний простір*. 2018. № 1. С. 103–113.
5. Манойло А. Государственная информационная политика в особых условиях : монография. Москва : МИФИ, 2003. 388 с.

6. Семенов А. Захист національного інформаційного простору Великої Британії. Політична праксеологія: безпека, технології, комунікації : матеріали Міжнародної конференції / за ред. В. Бебика. Київ : ВАПН, 2016. 117 с.
7. Солдатенко О. Інформаційний простір у мережі Інтернет: правове регулювання та контроль. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №5. С. 134–140.
8. Основи інформаційного права України: навч. посіб. / за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. К.: Знання, 2004. 274 с.
9. Дубняк К. Інформаційний простір: структура та функціональні параметри. *Держава та регіони*. Серія «Соціальні комунікації». 2015. № 4 (24). С. 21–25.
10. Северінова О. Б. Інформаційно-правовий простір: питання розвитку в умовах реформування. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 75-80.

Панчук Микола Валерійович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
суддя Дубенського міського районного суду Рівненської області*

СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Ефективність реалізації права на судовий захист, гарантованого ст. 55 Конституції України [1], прямо залежить від якості регулювання процедури судочинства. Така процедура повинна бути неупередженою, справедливою, а також оперативною. Значно сприяє оперативності саме використання при проведенні судових засідань систем відеоконференцз'язку.

Щодо самого поняття відеоконференції, то під нею розуміють телекомунікаційну технологію інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо та відеоінформацією в реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних [2].

Одним з основних суб'єктів інформаційних правовідносин з забезпечення судового розгляду в режимі відеоконференції є Державна судова адміністрація України (далі – ДСА). На цей орган покладено завдання забезпечення судової влади всім необхідним для можливості проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Саме ДСА організовує комп'ютеризацію судів, забезпечує функціонування системи відеоконференцз'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції [3].

Крім того, кожен з працівників апарату суду повинен належним чином виконати свою ланку роботи для того, щоб сторони процесу мали змогу повною мірою реалізувати своє право на участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції. Це можливо лише за умови належного правового регулювання їх обов'язків, які чітко та вичерпно будуть описані у відповідних посадових інструкціях.

Безпосередньо процес організації проведення судового засідання у формі відеоконференції у більшості випадків покладається одночасно на два суди: суд, що розглядає відповідний судовий спір, та суд за територіальністю місцезнаходження учасника судового процесу, що обрав такий вид участі у засіданні. Окрім того, на сьогодні існує також можливість проведення судових засідань в режимі відеоконференції за допомогою нещодавно впровадженої програми «EasyCon», для реєстрації в якій особі необхідно мати електронний цифровий підпис [4]. Таким чином, суб'єктами інформаційних правовідносин з забезпечення судового розгляду в режимі

відеоконференції можуть бути також учасники справи. Проте, на нашу думку, таке нововведення потребує подальшого нормативного та технічного вдосконалення.

В той же час, потрібно пам'ятати, що проведення судового засідання у формі відеоконференції за будь-яких обставин пов'язано з сукупністю як фактичних дій організаційного характеру, так і процесуальних дій, що оформляються судовими актами.

Обов'язок виявлення наявності технічних можливостей для проведення відеозв'язку покладений на головного спеціаліста з інформаційних технологій, до повноважень якого належить ряд дій щодо організації та впровадження в роботі суду комп'ютерних технологій. Головний спеціаліст з інформаційних технологій забезпечує введення в експлуатацію, встановлення, обслуговування комп'ютерної техніки, периферійного обладнання та оргтехніки, що експлуатуються в суді. Також надає консультативну допомогу суддям і працівникам апарату суду з питань роботи та використання комп'ютерного обладнання і програмного забезпечення [5].

Основні наглядові та організаційні функції для забезпечення вдалого проведення відеоконференції здійснює також голова суду. Зокрема, голова суду, на який покладено обов'язок виконання ухвали проведення судового засідання у формі відеоконференції, накладає резолюцію та визначає особу, відповідальну за виконання даної ухвали. Зазвичай це секретар судового засідання або судовий розпорядник. Окрім того, наглядові функції за проведенням судових засідань у режимі відеоконференції покладені також на керівника апарату суду.

Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України [1] секретар судового засідання як посадова особа державного органу зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. Статус судового розпорядника, під час проведення судового засідання в режимі відеоконференції, визначений законами України та посадовою інструкцією.

Отже, завдяки проведенню судових засідань в режимі відеоконференції можливо модернізувати судовий процес, забезпечити дотримання строків розгляду справ і полегшити участь в ньому сторін. Практика використання відеоконференції як одного з альтернативних способів забезпечення участі учасника процесу в судовому засіданні виправдала мету, яка ставилась під час її запровадження, особливо в непростий для держави період пандемії. Проте, статус суб'єктів інформаційних правовідносин, що виникають в процесі забезпечення судового розгляду в режимі відеоконференції, потребує подальшого нормативно-правового врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації від 15.11.2012 р. № 155. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12#Text>.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

4. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференції зв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : Наказ

Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 р. № 169. URL : https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/N_169_20.

5. Про затвердження Типової посадової інструкції головного спеціаліста з інформаційних технологій місцевого суду загальної юрисдикції : Наказ Державної судової адміністрації України від 06.02.2008 р. № 10. URL : https://od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/inf.

Панчук Олександр Олександрович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФУНКЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Важливим удослідженні представницьких органів місцевого самоврядування є питання про систематизацію їх повноважень. Повноваження можна класифікувати через призму функцій, що обумовлюють конкретно-предметну визначеність представницьких органів у системі місцевого самоврядування. Окрім того у функціях представницьких органів більш ґрунтовно розкривається соціальне призначення самоврядування.

Функції представницьких органів місцевого самоврядування – це основні напрями та видидіяльності щодо здійснення завдань, визначених Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими правовими актами.

Різноманітність змісту, напрямів впливу, специфіки функцій призводить до складнощів у формуванні як функцій, так критеріїв їх поділу у межах класифікації. Ця проблема стосується і функцій представницьких органів місцевого самоврядування.

У наукових колах існують різні точки зору щодо визначення видів функцій представницьких органів місцевого самоврядування. Так, Забеліна О. П. в основу класифікації функцій органів місцевого самоврядування (розуміємо в тому числі і представницьких органів) покладає напрями діяльності муніципального утворення в особі його органів, посадових осіб та безпосередньо населення щодо здійснення завдань, які стоять перед ним. У свою чергу до функцій органів місцевого самоврядування відносить: функцію нормотворчості; формування структури органів місцевого самоврядування; забезпечення участі населення у вирішенні питань місцевого значення; оперативне управління муніципальним господарством, унітарними підприємствами та установами, фінансовими коштами місцевого самоврядування; координаційна функція; забезпечення на території муніципального утворення прав і свобод громадян; представництво та захист інтересів та прав місцевого самоврядування, гарантованих Конституцією та законами [6, с. 273].

Батанов О. В. пропонує функції органів місцевого самоврядування класифікувати: за сферами муніципального життя (політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні); залежно від сфери реалізації (внутрішні, зовнішні); за суб'єктами системи місцевого самоврядування (системи суб'єктів місцевого самоврядування в цілому; територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування; місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування; сільських, селищних, міських голів як головних посадових осіб територіальних громад; виконавчих комітетів місцевих рад як виконавчих органів місцевого самоврядування; органів самоорганізації населення); за територіально-просторовими рівнями здійснення місцевого самоврядування (на рівні територіальних громад села і селища; на рівні територіальних громад міст; на регіональному рівні (район, область)); за способами,

засобами і методами здійснення (інформаційні, функції щодо планування та програмування розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, нормотворчі, територіальні, бюджетно-фінансові, матеріально-технічні, функції щодо здійснення соціального контролю) [3, с. 397].

На думку Рось О. Г. критеріями класифікації функцій представницьких органів місцевого самоврядування можуть бути: правова, організаційна та матеріально-фінансова в межах повноважень визначених законом про місцеве самоврядування та іншими законами; територіальні межі здійснення повноважень рад; конкретні сфери діяльності місцевого самоврядування; завдання, які вирішують ці ознаки на певному етапі діяльності рад; способи впливу цих органів на певні об'єкти [7, с. 100].

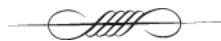
На основі сформульованого поняття терміну «муніципальна технологія» Дробуш І. В. у своєму дисертаційному дослідженні виділила технологічні функції саме представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: бюджетно-фінансові, нормотворчі, інформаційні функції [5, с. 123].

Борденюк В. І. вважає, що представницьким органам місцевого самоврядування притаманні єдині соціально-політичні функції (представницька, нормотворча, установча, контрольна, бюджетна), які є системоутворючими чинниками підсистеми представницьких органів і відображають їх специфічну роль у механізмі держави» [4].

Аналіз наукових підходів до визначення функцій представницьких органів місцевого самоврядування свідчить про їх різноманітність. Однак вказане не заперечує твердженню, що із функцій впливають повноваження й методи діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL : <https://cutt.ly/HjGiJv1> (дата звернення 22.01.2021).
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL : <https://cutt.ly/cjJcNzk> (дата звернення 22.01.2021).
3. Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник. Харків : «Одиссей», 2008. 528 с.
4. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : [монографія]. Київ : Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
5. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики : дис. на здоб. наук. ст. докт. юр. наук. Київ, 2017. 478 с. URL : <https://cutt.ly/IjJ5SOf>.
6. Лихачов С. В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування. *Форум права*. 2010. № 2. С. 272-276.
7. Рось О. Г. Функції як складова інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування в Україні. *«Молодий вчений»*, № 7 (83), 2020 р. С. 98-101.

Кафедра цивільного права та процесу

*Бондаренко-Зелінська Надія Леонтіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПРИЯННЯ ПРИМИРЕННЮ СТОРІН ЯК ЗАВДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Існування в мирі та злагоді є важливим системоутворюючим орієнтиром, покликаним оптимальним чином збалансувати різноманітні (часто суперечливі) соціальні інтереси [1, с. 3]. З огляду на це, вірною видається точка зору тих науковців, які вказують, що у випадку виникнення конфлікту в суспільстві, якщо останній набув форму спору, і сторони звернулися до суду для його вирішення, завданням органів правосуддя повинно бути вирішення спору з максимальним підпорядкуванням суду волі сторін, які мають спрямованість на примирення [2, с. 301-302].

Водночас, саме по собі таке прагнення не завжди гарантує досягнення бажаного результату, про що свідчить і світова історія, і існуюча дійсність.

І якщо розглядати примирення як системоутворюючий орієнтир розвитку суспільства, то недосягнення цієї мети на тому чи іншому історичному етапі хоча і позначається згубно, але сам процес розвитку лише сповільнюється, не припиняючись при цьому. Натомість для судового процесу довгостроковість і потенційна неможливість досягнення поставлених цілей неприйнятні. Адже цілі судочинства повинні бути досяжними в розумні строки, інакше сам процес втрачає своє значення.

З цієї точки зору логічними є висновок про те, що завдання судочинства як способи досягнення його мети, не повинна формулюватися як «примирення сторін» інакше «непримиренна», яке має місце частіше, ніж врегулювання конфлікту миром, буде призводити до того, що конкретна мета правосуддя не досягатиметься, і, як наслідок, до неможливості закінчення відповідних судових процесів.

Завдання судочинства, на нашу думку, повинно формулюватися як сприяння сторонам у примиренні, і вона може бути реально досягнута, при наданні судом відповідної допомоги сторонам у розумні строки, незалежно від того врегулюється конкретний конфлікт мирним шляхом чи ні.

Більше того, на нашу думку, сприяння примиренню сторін, заслуговує на те, щоб бути закріпленим не тільки серед задач первинних етапів процесу, а й серед основних завдань судочинства, адже воно є актуальним на усіх етапах цивільного судочинства.

Так, наприклад, на перший погляд процесуальна діяльність суду і учасників процесу при розгляді справи в першій та вищих інстанціях орієнтована на досягнення різних результатів: в першому випадку - на вирішення спору, а в інших - на перевірку правильності висновків суду, зроблених в попередній інстанції і сформульованих в судовому акті.

У той же час слід пам'ятати, що на сьогоднішній день в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин існує певний відсоток справ, по яким при прийнятті рішення допускаються судові помилки. За таких умов можливість оскарження рішення суду, яке, на думку особи, містить помилку і є незаконним та/або необґрунтованим, сприяє не тільки зменшенню кількості таких судових рішень, але і зміцненню законності в державі в цілому [3, с. 7-23].

Більше того, сам по собі факт звернення сторін у вищу судову інстанцію (апеляційну, касаційну) нарівні з невиконанням виконавчого документа, виданого на підставі судового рішення, об'єктивно ілюструє, що спір не врегульовано, і сторони продовжують перебувати в стані юридичного конфлікту [4, с. 10]. І не у всіх випадках реалізації права на ініціювання провадження по перегляду судового акту йдеться про виправлення судових помилок. Непоодинокими є випадки, коли скаргу подають обидві сторони в справі, в тому числі і та, на користь якої прийнято рішення.

Така ситуація обумовлена неможливістю права охопити всі сфери суспільних відносин, і, як наслідок, не всі аспекти існуючого конфлікту. У такому випадку, навіть законне і обґрунтоване рішення може не відповідати інтересам сторін спору. Часто саме отримавши нарешті рішення суду, яке їх не влаштовує, сторони переконуються в необхідності ведення діалогу і самостійному пошуку оптимально вигідних для них або, хоча б, компромісних, варіантів.

У такому випадку саме зверненні до суду вищої інстанції може бути єдиним способом укласти прийнятну для обох сторін мирову угоду по суті спору, замість того, щоб поринати в проблемний процес примусового виконання невігідного сторонам судового акту.

На користь такого висновку свідчить той факт, що законодавець закріпив можливість відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем і укладення мирової угоди на усіх етапах судочинства.

Всі ці процесуальні дії можуть бути результатом як самостійного позасудового діалогу зацікавлених осіб, так і наслідком сприяння судом примирення сторін.

Підсумовуючи слід констатувати, що в сучасних умовах проблематика примирення сторін цивільному судочинстві в цілому процесі залишається недостатньо теоретично дослідженою, що в свою чергу призводить до неповноти правової регламентації такого завдання судочинства як сприяння примиренню сторін.

Рішення даної проблеми здатне не тільки посприяти підвищенню ефективності цивільного судочинства і уникнути потенційних проблем примусового виконання судових актів, але з великою ймовірністю посприє розширенню практики мирного врегулювання конфліктів в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Чернышева Т. В. Примирение в праве: понятие и виды: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2012. 19 с.
2. Кузбагаров, А. Н. Примирение сторон по конфликтам частногоправового характера: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.15. С-Пб., 2006. 359 с.
3. Ткачев Н. И. Законность и обоснованность судебных постановлений в гражданском процессе: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Саратов, 1984. 24 с.
4. Кузбагаров А. Н. Примирение сторон по конфликтам частногоправового характера: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.15. С-Пб., 2006. 46 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України 18 бер. 2014 р., № 1618–IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6809>.

Гарієвська Мирослава Богданівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДНЕСЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ДО МАЛОЗНАЧНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Підстави для розгляду справи у порядку спрощеного провадження визначені в главі 10 розділу III ЦПК України. При визначенні вимог, які можна заявити в порядку спрощеного провадження законодавець відійшов від принципу правової визначеності та наділив суд дискреційними повноваженнями у встановленні таких підстав. У зв'язку з чим виникають проблеми на практиці із віднесенням певної цивільної справи до малозначних, що дозволяє розглядати у порядку спрощеного провадження.

Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК до малозначних віднесено справи: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Таким чином, є імперативною норма щодо визнання малозначними справ, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Проте на сьогодні актуальним є встановлення обґрунтованості конкретного розміру ціни позову, що допускає віднесення справи до малозначної. Сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 01 січня 2021 р. становить суму в 218900 гривень [5]. При здійсненні порівняння доцільності та розумності встановленої законодавцем імперативної межі малозначності варто дослідити правила спрощеної судової процедури вирішення цивільних справ, що діють в ЄС. Вони застосовується до позовів, ціна яких не перевищує 2000 євро (за винятком відсотків при користуванні грішми, судових і інших витрат) [1, с. 6]. Встановлена українським законодавцем межа малозначності більш ніж у два рази перевищує розмір встановлений у країнах ЄС. Також здійснюючи порівняння слід виходити із різниці в рівні життя користувачів судової системи України і країн ЄС. Таким чином, сума, визначена на законодавчому рівні, яка дозволяє віднести справу до малозначних, перевищує розмір середньої заробітної плати за півтора року. Отже, враховуючи об'єктивні критерії можна зробити висновок, що сума, визначена законодавцем, яка дозволяє віднести справу до малозначних є завищеною в сучасних реаліях.

Враховуючи той факт, що це перший досвід для судової системи України щодо розгляду справ у порядку спрощеного провадження, вважаємо за недоцільне відносити до малозначних справи, у яких ціна позову для українських громадян не є малозначною. Доречніше, на нашу думку, встановити нижчий поріг малозначності справи і лише у випадку позитивного результату застосування спрощеного провадження протягом певного часу підвищити його.

У ЦПК України відсутнє визначення поняття «малозначні справи». При цьому видається раціональною думка І. О. Ізарової, яка вважає, що «використаний термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні» [3, с. 18]. Таку позицію підтримує Г.М. Грабовська: «для кожної людини справи, що її стосуються – значні. Однак, із набранням чинності новим ЦПК України «малозначні справи» є правовою категорією, яка підлягатиме застосуванню за правовими критеріями» об'єктивно [2, с. 171].

Таким чином, законодавець наділив суд широкими дискреційними повноваженнями для визначення малозначності справ, а тому важливим є чітке визначення меж здійснення таких повноважень з метою недопущення зловживання ними.

Варто відмітити, що законодавець Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15 січня 2020 р. № 460-IX вніс ряд змін до ЦПК, зокрема зменшив з 500 до 250-ти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб граничний розмір ціни позову для справ незначної складності, що можуть визнаватися судом малозначними [4].

Зокрема, цивільна справа із ціною позову понад 100 та менше ніж 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, відповідно до п.2 ч.6 ст.19 ЦПК, є справою незначної складності, разом з тим може бути визнана малозначною.

У ст.276 ЦПК відсутні підстави, коли суд вирішує питання про розгляд малозначної справи (відповідно до п.1 ч.6 ст.19) у спрощеному провадженні без клопотання позивача. Таким чином, для розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження (п.2 ч.6 ст.19), обов'язково потрібне клопотання позивача, яке має бути розглянуте судом згідно з ст.277 ЦПК.

З аналізу норм ЦПК випливає, що законом розрізняють малозначні справи, які віднесені до таких за ціною позову та справи незначної складності, які визнаються судом незначними, крім випадків визначених ЦПК. Такий законодавчий підхід наділяє суд широкими дискреційними повноваженнями і тому важливим є вирішення проблемних питань класифікації справ за їх ознакою малозначності.

Список використаних джерел:

1. Бобрик В. І. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 4-9.
2. Грабовська Г. М., Жаб'як А. Новели позовного провадження в цивільному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2019. № 1(50). С.114-121.
3. Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. К., 2017. С. 18.
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 року № 460-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20>. (дата звернення: 20.01.2020).
5. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. (дата звернення: 20.01.2021).

Сердечна Ірина Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СІМЕЙНИХ ПРАВ

За загальним правилом, учасники сімейних правовідносин на власний розсуд розпоряджаються сімейними правами, однак це не вказує на наявність абсолютної свободи у їхніх діях. У теорії права існує категорія «межі здійснення суб'єктивних прав». У галузі сімейного права вивченню категорії «межі здійснення сімейних прав» приділено незначну увагу, тому для розкриття цього питання звернемося, в першу чергу, до галузі цивільного права.

М. О. Стефанчук зазначає, що особа не може здійснювати своє суб'єктивне право абсолютно вільно, вона повинна діяти в межах, які окреслив законодавець, формулювати свою поведінку в «легітимно визначеному полі» [1, с. 49]. На думку В. П. Грібанова: «Будь-яке суб'єктивне право, будучи мірою можливої поведінки уповноваженої особи, має визначені межі як за своїм змістом, так і за характером його здійснення» [2, с. 22]. Ці межі можуть бути більшими чи меншими, однак існують завжди та є невід'ємною ознакою будь-якого суб'єктивного права [2, с. 22]. Межі права не виключають окремих правомочностей, а лише стримують уповноважену особу в здійсненні свого суб'єктивного права [1, с. 48].

За загальним правилом, особи на власний розсуд розпоряджаються сімейними правами, однак це не вказує на наявність абсолютної свободи в їх діях; існують такі обмеження: норми СК України встановлюють межі реалізації особами своїх прав; існують випадки, коли здійснення права належить не учаснику правовідносин, а державі чи іншій; реалізація особами своїх прав і виконання обов'язків не повинні порушувати права, свободи та законні інтереси інших громадян [3, с. 80]; суб'єкт сімейних правовідносин, здійснюючи своє право, може вибрати один із варіантів поведінки, передбаченої законом [4, с. 60]; сімейні права повинні здійснюватися відповідно до призначення цих прав [4, с. 60].

Л. В. Красицька під поняттям межі «здійснення особистих та майнових прав батьків та дітей» розуміє певні границі поведінки батьків і дітей та певні вимоги, дотримання яких є обов'язковим у здійсненні сімейних прав батьків і дітей, що встановлюються законом та (або) договором [5, с. 271]. При цьому автор пропонує такі межі здійснення сімейних прав батьків та дітей: 1) часові межі здійснення прав батьків та дітей; 2) відповідність призначенню прав батьків і дітей; 3) повага до прав інших осіб, перш за все, прав дитини та її людської гідності; 4) урахування публічних інтересів [5, с. 271].

Відповідно до ЦК України: 1) права особа здійснює в межах, наданих їй договором або актами законодавства; 2) при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли порушити права інших осіб; 3) не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі; 4) при здійсненні прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства (п.п. 1–4 ст. 13 ЦК України) [6].

Деякі науковці зазначають, що у сфері сім'ї та шлюбу права та обов'язки членів сім'ї та інших родичів настільки тісно взаємопов'язані, що можуть нормально існувати лише при врахуванні інтересів одночасно декількох осіб [7, с. 358]. Наприклад, той з батьків, з ким проживає дитина, повинен здійснювати свої права таким чином, щоб не відбулось зіткнення з правом іншого з батьків спілкуватися з дитиною, виховувати її (ст.ст. 151, 153 СК України), також з правами на спілкування та виховання дитини

прадіда, прабаби, діда, баби, братів, сестер та інших членів сім'ї (ст. ст. 257, 259, 260) [8]. Тобто специфіка цих прав полягає в тому, що вони можуть бути нормально реалізовані лише при узгодженні з особами, які мають подібні сімейні права.

При здійсненні прав суб'єкти сімейних правовідносин повинні дотримуватись моральних засад суспільства. Як зазначають деякі автори, категорія «моральні засади суспільства» охоплює як народні звичаї, норми релігії, домінуючої в суспільстві, так і офіційну ідеологію суспільства, відображену в Конституції України та інших законодавчих актах України [9, с. 152]. При здійсненні прав учасники сімейних правовідносин повинні керуватися не лише своїми внутрішніми переконаннями, але й загальними підходами в суспільстві щодо виховання дитини, становлення її як особистості.

Отже, уасники сімейних правовідносин повинні здійснювати свої сімейні права у вищезазначених межах. Якщо особа виходить за межі здійснення свого суб'єктивного права – це є зловживання правом. Тобто про зловживання йде мова, коли уповноважений суб'єкт діє в межах належного йому суб'єктивного права, в межах тих можливостей, які складають зміст цього права і при цьому використовує такі форми його реалізації, які виходять за встановлені законом межі здійснення права [2, с. 46, 48]. Як зазначає М. О. Стефанчук, суб'єктивне право і можливість його практичного здійснення надається особі для забезпечення своїх життєвих потреб, для реалізації творчого потенціалу та інших інтересів, однак не для заподіяння шкоди іншим особам [1, с. 100].

Список використаних джерел:

1. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія. К. : КНТ, 2008. 184 с.
2. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. изд. 2-е, стереотип. М. : «Статут», 2001. 411 с.
3. Каменецкая М. С. Семейное право Российской Федерации : учебно-практическое пособие. М. : ЕАОИ, 2007. 387 с.
4. Муратова С. А. Семейное право: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция». 4-е изд., перераб. и доп. М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2009. 367 с.
5. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. К. : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV ... // Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 261.
7. Гражданское право : учебн. : в 3 т. 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М. : ТК Велби, Проспект, 2004. Т. 3. 784 с.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
9. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 1: Загальні положення / за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х. : ФО-П Колісник А.А., 2010. 320 с.

Трач Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правом на забезпечення доказів у суді першої інстанції наділені учасники справи. Подання такої заяви до відкриття провадження у справі може бути здійснене особою, яка може набути статусу позивача. Слід зазначити, що особа, яка може набути статусу позивача, не виокремлена в главі 4 «Учасники цивільного процесу» ЦПК України. Це, на нашу думку, є його прогалиною. Вважаємо, що особа, яка звертається до суду із заявою (до подання позову) про забезпечення доказів має йменуватись заявником.

Вважаємо, що право на забезпечення доказів може бути здійснене також в суді апеляційної інстанції, хоча глава 1 «Апеляційне провадження» не містить прямої вказівки на нього. Здійснення права на забезпечення доказів в суді апеляційної інстанції має свою специфіку, пов'язану із умовами прийняття та дослідження нових доказів в апеляційному провадженні.

Здійснити право на забезпечення доказів в суді апеляційної інстанції можуть особи, які не брали участі у справі, якщо судом було вирішено питання про їх права, свободи, обов'язки. Вони мають право на подання доказів до суду апеляційної інстанції, а відповідно у разі необхідності – й здійснення права на їх забезпечення. Однак ЦПК України на жаль не встановлює окремої правової норми щодо права на подання доказів особами, які не брали участі у справі, якщо судом було вирішено питання про їх права, свободи, обов'язки, в суді апеляційної інстанції. Однак така повинна бути закріплена.

Процесуальною формою здійснення права на забезпечення доказів є заява. Вона може бути подана у випадках, якщо є підстави побоюватися, що подання необхідних доказів виявиться неможливим або є складнощі в їх подання, що засіб доказування буде втрачений. Вона подається, якщо: 1) докази перебувають на межі зникнення; 2) існує збіг обставин, коли подання доказів до суду в момент розгляду справи є неможливим або утрудненим; 3) докази змінюють свої властивості [1, с. 408].

ЦПК України в редакції від 03.10.2017 року дещо розширив у порівнянні із своїм попередником коло вимог, що висуваються до заяви про забезпечення доказів.

У разі подання такої заяви до відкриття провадження у справі заявник (потенційний позивач) в ній має зазначити:

- предмет та підстави майбутнього позову;
- обґрунтування її подання до відкриття провадження у справі [2, с. 398-399];
- документи, що додається до заяви;
- дату та підпис заявника (його представника) [3, с. 315].

Разом з тим слід відмітити, що чинний ЦПК України не визначає спеціальних вимог, що висуваються до заяви про забезпечення доказів, яка подається до подання позовної заяви. Він також не встановлює специфіки змісту такої заяви у разі здійснення права на забезпечення доказів в суді апеляційної інстанції, однак така має місце і повинна бути нормативно визначена у спеціальній нормі.

Законом України «Про судовий збір» визначено ставки судового збору за подання таких заяв диференційовано від суб'єкта звернення до суду [4]. В науковій літературі наявні різні підходи щодо віднесення такої заяви до об'єктів справляння судового збору.

На думку А. Ярмоли сплата судового збору є доцільною. Вона є запобіжником зловживання сторонами процесуальними правами, які можуть завдати шкоди іншим

особам чи обмежити їхні права [5, с. 9]. Іншу точку зору поділяє А. Авторгов. На його думку ця норма є недоцільною. Якщо б мова велася про справляння судового збору з заяв про забезпечення доказів, що подані до подання позовної заяви, то це б, на його думку, виступало б стримуючим засобом від подання стороною безпідставних заяв, або надходження в бюджет коштів від їх розгляду. Він зазначає, що беруться додаткові кошти, крім тих, що оплачені за подання позовної заяви, а це суперечать Конституції України, зокрема ст. ст. 22, 55, оскільки має місце звуження змісту, обсягу існуючих прав громадян. Наявне обмеження доступу до правосуддя соціально незахищених верст населення так як на них покладено додатковий обов'язок із сплати судового збору [6].

Пільги щодо сплати судового збору стосуються самої справи та її руху, тому сплата судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів здійснюється на загальних підставах за ставками, передбаченими Законом України «Про судовий збір», незалежно від того, що позивачі звільнені від сплати судового збору за подання певних позовів. Однак це не стосується певних категорій осіб, незалежно від виду позову, так як Законом вони взагалі звільнені від сплати судового збору [7; 8].

Слід зазначити, що законодавець в ЦПК України в редакції від 03.10.2017 року по іншому підійшов у визначенні правових наслідків недотримання вимог, що висуваються ст. 117 ЦПК України, вказавши на повернення такої заяви. Ухвала не виступає самостійним об'єктом апеляційного оскарження. Такі апеляційні скарги підлягають поверненню судом апеляційної інстанції заявнику.

На практиці непоодинокими є випадки недотримання учасниками справи вимог, що висуваються до змісту заяви. Наявні випадки не сплати судового збору або ж невірною визначення його розміру.

ЦПК України не встановлює граничної темпоральної межі здійснення права на забезпечення доказів в суді першої інстанції, не визначає часових меж здійснення цього права в суді апеляційної інстанції. Нормативно не визначено питання про забезпечення доказів до відкриття апеляційного провадження.

Отже, здійснення права на забезпечення доказів в суді першої, апеляційної інстанцій містить низку проблемних аспектів, що зумовлені законодавчими прогалинами.

Список використаних джерел:

1. Нахова Е. А. Доказательственное право в гражданском и арбитражном судопроизводстве: общая часть. Саратов: ФГБОУ ВПО «Саратовский ГАУ», 2012. 695 с.
2. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. К. : Істина, 2006. 944 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. К. : Атіка, 2008. 840 с.
4. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. *ОВУ*. 2011. № 59. Ст. 2349.
5. Ярмола А. Витребування доказів не завжди зумовлює сплату судового збору. *Закон і бізнес*. 2012. № 23 (1062). 02.06-08.06.2012.
6. Авторгов А. Судовий збір як вдосконалений «туалетний податок». *Судебно-юридическая газета*. 2012. 24 январа. URL : <http://sud.ua/blog/2012/01/24/40252-sydovij-zbr-yak-vdoskonalenij-tyaletnij-podatok>.
7. Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27.09.2012 р. № 10-1386/0/4-12. *Закон і Бізнес*. 2012. № 40.
8. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.

Чорна Жанна Леонтіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРВІТУТІВ ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ

Книга третя Цивільного кодексу України [1] має назву «Право власності та інші речові права», згідно з якою речове право поділяється на два інститути:

- 1) повне речове право (право власності);
- 2) обмежені речові права (права на чужі речі) [2, с. 296].

Серед речових прав на чуже майно (прав на чужі речі) слід виділити сервітут.

Відповідно до ст.401 Цивільного кодексу України право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут).

Правове регулювання сервітутних відносин було відоме ще у Вавилоні, Стародавній Греції та у греко-римський період в Єгипті. У Римській державі становлення інституту сервіту відбувалося поступово [3, с. 7].

Поняття сервітут [лат. *servitus* (*servitutis*) – рабство, підлеглисть, повинність] – право обмеженого користування чужою річчю, тобто такою, що належить на праві власності іншій особі (лат. *jura in re aliena* – законні права на річ, що належить іншому) [4, с. 472].

Сервітутні права первісно виникли із земельних правовідносин. Наявність деяких корисних властивостей і характеристик одних земельних ділянок, обумовлених їх географічним розташуванням (близькість водоймища, наявність пасовища, криниці, можливість прямого виходу на шлях загального призначення тощо), і неможливість (у разі потреби) їх використання власником сусідньої ділянки обумовили необхідність у конструюванні сервітутних прав [5, с. 106].

І.А. Покровський зазначав, що найбільш ранніми з речових прав на чужі речі в Римі є сервітути, серед яких виділяються земельні, до яких відносяться: *iter* – право проходу через чужу ділянку; *actus* – право прогону і проходу худоби; *via* – право прогону, проходу і проїзду загалом; *aquaeductus* – право провести воду з чужої ділянки. Згодом виникли особисті сервітути, серед яких віділялись: *ususfructus* – право довічного користування речами і її плодами (*usus* и *fructus*); *usus* – право виключно користування річчю без права на плоди (деколи і з правом на плоди, але використовувати їх можна було лише для особистих потреб, без права на їх продаж); *Habitatio* – право проживати в чужому будинку; *Operae servorum vel animalium* – право особистого користування працею чужого раба чи твариною [6].

На думку проф. О.А. Підпригори, сервітути як права на чужу річ виникли з відносин землекористування у ті далекі часи, коли була общинна власність на землю [7, с. 121-124].

І.Б. Новицький і І.С. Перетерський зазначали, що характеристику сервітутних відносин у Стародавньому Римі можна звести до наступного:

1) сервітутне право виникло як реакція на необхідність усунути усі складнощі, які виникли внаслідок нерівномірності розподілу природних благ;

2) власник речі і користувач пов'язані даним правом опосередковано, через обслуговуючу річ (річ, яка обтяжена сервітутом);

3) власник не вчиняв активних (позитивних) дій, він усього лише не перешкодив суб'єкту сервітутного права користуватися своєю (обслуговуючою) земельною ділянкою [8, с. 205].

Проаналізувавши дані положення можна прийти до висновку, що встановлені римським правом норми щодо права користування чужим майном (сервітуту) стали основою для формування правового регулювання сервітутних відносин у сучасному цивільному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст.356.

2. Цивільне право України: загальна частина / за редакцією професорів І.А. Бірюкова і Ю.О. Заїки. К.: Алерта, 2014. 510 с.

3. Ковалик Г.І. Сервітути у римському праві та їх рецепція у праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 19 с.

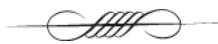
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр.енцикл.». Т.5: П-С. 2003. 736 с.

5. Основи римського приватного права: підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.

6. Покровский И.А. История римского права. СПб, изд.-торг. дом «Летний сад», 1999. URL : <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1524230056>.

7. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. К.: Вища шк. 1995. 267 с.

8. Римское частное право: учебник / под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. М.: Юрист, 1994. 543 с.

Якимчук Світлана Олексіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОВІРА ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ

На сьогодні в рамках проведення судово-правової реформи в Україні все частіше постає питання дотримання суддями етичних стандартів професії. Все українське суспільство, а також міжнародні експерти висувають всім державним органам України високі вимоги щодо доброчесності, ефективності діяльності та дотримання етичних норм. Судді завжди перебували під пильним наглядом громадськості, адже представники даної професії покликані вирішувати долі людей, шляхом захисту порушених прав, інтересів і свобод громадян. Кожен суддя відправляє правосуддя від імені держави, а тому і повинен поводитись бездоганно як під час відправлення правосуддя, так і у позасудовій діяльності. Обираючи свою професію, суддя добровільно бере на себе не тільки величезну відповідальність, а й змушений взяти на себе і обмеження щодо своєї

поведінки. Оскільки цього вимагає високий статус судді. Саме бездоганна поведінка суддів, дотримання етичних стандартів має сприяти формуванню довіри як до окремого судді, так і до судової влади в цілому.

В українському законодавстві закріплюється необхідність дотримання етичних стандартів суддями, окрім того XI черговий з'їзд суддів України 22.02.2013 року затвердив Кодекс суддівської етики, в нормах якого закріплюється: «Необхідність кожного судді в усвідомленні значимості своєї місії з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади в Україні. Що судді зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці» [1].

При створенні Кодексу суддівської етики були враховані документи, які на міжнародному рівні регулюють питання етики суддів, а саме: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 6 «кожна людина має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону» [2], Основні принципи ООН щодо незалежності правосуддя, які були схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН у листопаді та грудні 1985 року [3], Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року та інші [4].

Однак, Кодекс суддівської етики не є досконалим актом і потребує удосконалення своїх норм. Він містить преамбулу і три розділи, в яких міститься всього 20 статей, які в тій чи іншій ситуації потребують розширеного тлумачення. Незважаючи на те, що існує коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений рішенням Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1, однак на практиці існує безліч непорозумінь, що стосуються саме етичної поведінки судді, які цей кодекс не містить. В такому випадку судді звертаються за роз'ясненням до Комітету з питань дотримання етичних норм, запобігання корупції і врегулювання конфлікту інтересів Ради суддів України. Так, наприклад у Кодексі суддівської етики нічого не сказано про конфлікт інтересів, на відміну від Правил адвокатської етики, в яких цьому питанню присвячено статтю 9 [5]. А питання щодо конфлікту інтересів на практиці є актуальним. У 2020 році до Комітету з питань дотримання етичних норм, запобігання корупції і врегулювання конфлікту інтересів Ради суддів України надійшло 183 звернення щодо роз'яснення питання конфлікту інтересів. Динаміка звернень до Комітету тільки зростає, попри зменшення кількості суддів [6]. Існують і інші проблемні питання на практиці щодо врегулювання суддівської етики. Необхідно доопрацювати і удосконалити норми, які стосуються участі судді у соціальних мережах, зазначити чи буде виникати конфлікт інтересів, якщо виявиться, що суддя є «віртуальним» другом учасника процесу у соціальній мережі, але при цьому особисто з ним не знайомий і переписку з ним не веде. До цих та інших норм Кодексу потрібно внести зміни, обов'язково, врахувавши реалії сьогодення в Україні.

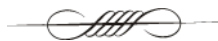
Щодо удосконалення Кодексу суддівської етики уже проводиться певна робота. У 2018 році було створено робочу групу з даного питання та напрацьовано проект змін до Кодексу.

Удосконалення Кодексу буде сприяти і зростанню довіри до здійснення правосуддя. Адже за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи», яке проводила Громадська організація Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова у жовтні 2020 року одним з найнижчих у суспільстві є рівень довіри до судів. «Про свою недовіру до судів (судової системи в цілому) повідомили 78,0% респондентів, а про довіру – 13,0%. Місцевим судам не довіряють 71,3% опитаних, довіряють – 16,0%, Верховному Суду не

довіряють 65,7% громадян, довіряють – 18,8%, Вищому антикорупційному суду не довіряють 62,4% респондентів, довіряють – 15,7%, Конституційному Суду України не довіряють 61,3% громадян, довіряють – 21,5%. Варто зазначити, що в той час, як рівень довіри усього населення України до судів майже не змінився порівняно з 2019 роком, громадяни, які мали безпосередній досвід спілкування з судами, дещо покращили своє ставлення до судової системи. Тобто, високий рівень негативного ставлення до судів значною мірою формується двома чинниками: негативним інформаційним полем та чинником фінансово-політичного впливу на суддів. Результати дослідження показали, що вплив першого чинника досить ефективно усувається при спілкуванні громадян з судами. Вплив другого чинника можна зменшити, запроваджуючи заходи для підвищення реальної незалежності суддів» [7]. Одним із таких заходів і буде удосконалення етичних норм у сфері правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кодекс суддівської етики, затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції 1 № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/995_004#Text.
3. Основні принципи ООН щодо незалежності правосуддя, які були схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН у листопаді та грудні 1985 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text.
4. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.
5. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
6. Краснов Є. Етика й естетика. Судовий вісник № 10 (174). URL : <https://pravo.ua/articles/etika-j-estetika/>.
7. Ставлення громадян України до судової системи. Звіт за результатами дослідження. Громадська організація Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. 2020 рік. URL : <https://rm.coe.int/zvitsud2020/1680c2d7>.

Іваницький Андрій Миронович,
асистент кафедри цивільного права та процесу, аспірант
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК УСТАЛЕНА СУДОВА ПРАКТИКА

Практику Європейського суду з прав людини (далі – Суд) можливо охарактеризувати як результат діяльності Суду щодо правозастосування та правоінтерпретації положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), яка розкриває зміст та пояснює положення Конвенції, а також, така практика Суду фактично існує в нерозривному зв'язку з вказаними положеннями, вони складають «живий організм», у якому Конвенція основа, а практика Суду його невід'ємна складова частина. Водночас, доктрина щодо правової природи практики Суду не сформувала чіткої та однозначної відповіді до якої правової категорії більше тяготеє практика Суду – до «класичного» прецеденту чи все-таки усталеної судової практики?

Взагалі, якщо визначати судовий прецедент на рівні теорії права, то його можливо охарактеризувати як рішення, прийняте вищим судовим органом з конкретної справи та яке є обов'язковим для інших судів при розгляді аналогічної категорії справ [4, с. 70]. Згідно із позицією І. М. Ільченко [3, с. 313], прецеденти Суду не відповідають класичній доктрині прецедентного права (case law) і є більш близькими до континентального поняття «судова практика» (jurisprudence), яка тісно пов'язана з діючими джерелами права та є уподібненою, послідовною позицією судів з тих чи інших питань правозастосування. Поділяє таку думку і В. І. Євінтов [2, с. 626], який стверджує, що практика Суду не є прецедентами у їх класичному розумінні англійської доктрини судового прецеденту, але їх можна вважати прецедентами *sui generis* (особливого роду) або такими, що наближаються до прецедентів з огляду на їх виняткове значення і надзвичайний авторитет.

Взагалі, загальнообов'язковість прецеденту не притаманна країнам континентального права, адже, у вказаних країнах діє доктрина *jurisprudence constante*, що означає «усталена судова практика». Суди країни континентального права за усталеним уявленням не можуть прецедентом створювати норми права. Але правотворення не обмежується встановленням законодавчих текстів, а включає в себе і інтерпретацію, тлумачення закону. Тлумачення, що дається судом при розгляді справ, не має загальнообов'язкової сили і має значення лише для сторін у цих справах. Водночас якщо інтерпретація щодо певного правового питання поширюється настільки, що стає загальноживаною – усталеною, можна казати про здійснення правотворення судовою практикою. Дійсно, якщо виходити з того, що право діє саме так, як його «здійснюють», тобто як і наскільки його буде дотримано, то можна зробити висновок, що встановлення правила поведінки не слід зводити до словесної форми закону, а слід включати до цього поняття і тлумачення [5, с. 36]. З цього випливає правотворча функція усталеної судової практики. Відповідно до концепції «усталена судова практика» великий масив судових рішень можливо розглядати як переконливий доказ вірного застосування правової норми. Підставою для цього є незмінне застосування у довготривалій судовій практиці вирішення спорів положень, сформованих та використовуваних судами. Вказана концепція стала рівнозначна англо-американській доктрині щодо прецеденту у державах романо-германської правової системи, саме за якою й розуміється порядок дії прецедентного права в європейських країнах. Доктрина вказує, що усталена практика означає дотримання судами попередніх рішень та відмову від урегулювання питань, вже врегульованих судовою практикою раніше [1, с. 128].

Отже, підсумовуючи вищенаведене варто зазначити, що практиці Суду притаманна свобода розсуду, адже Суд не обмежений у своїх діях щодо слідування або відступу від своєї попередньої практики, тому, що фактично здійснює динамічну правозастосовну та правоінтерпретаційну діяльність щодо положень Конвенції в умовах сьогодення та з метою забезпечення головної цілі прийняття вказаного міжнародного договору – ефективний захист прав індивіда. Тому, можливо зробити висновок, що правова природа практики Суду більш схильна до усталеної судової практики або як її ще не рідко іменують – прецеденту романо-германської правової системи.

Список використаних джерел:

1. Gerards J., Fleuren J. *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law*. Cambridge: Intersentia, 2014. 455 p.
2. Євінтов В. І. Здійснення рішень Європейського Суду з прав людини у внутрішньому правопорядку держав. *Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи* / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. С. 612–626.
3. Ільченко І. М. Імплементція Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентного права Європейського суду з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 311-318.
4. Марченко А. А. Судовий прецедент у правовій системі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 202 с.
5. Попов Ю. Суддівське правотворення на прикладі регулювання відносин щодо не укладених угод. *Юридичний радник*. 2005. № 5. С. 34–38.

Бабійчук Володимир Миколайович,
*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ АТРАКЦІОНІВ, ЯК ДЖЕРЕЛА ЗАВДАННЯ ШКОДИ

Після виникнення у людини більш широких соціальних потреб, у неї з'явилась необхідність у розвагах, забавах, різного роду захоплюючих веселоощах. Навіть в період середньовіччя, в європейських державах, при проведенні базарів і карнавалів, на площах зводилися споруди, схожі на сучасні розважальні комплекси.

Передумовою виникнення атракціонів стали три більш ранні традиції: подорожі; сади для розваг; виставки. Перший парк атракціонів був побудований в Данії, неподалік міста Копенгаген, ще у 1583 році. Він має назву «*Bakken*» і існує до сьогодні [1].

В історії становлення атракціонів, як джерела завдання шкоди в цивільних правовідносинах, виділимо декілька основних етапів.

Перший етап (середина XVI – кінець XIX століть) був обумовлений структурними змінами, що проявилися у виокремленні в самостійні утворення європейських ярмаркових атракціонів. Праобразми сучасних атракціонів, в основному, мали місцем територію Європи та являли собою обгороджені ділянки території з не об'єднаними темою розвагами, що приваблювали всі верстви населення. Найвідомішим атракціоном того часу були «Сади Воксхол» (*Vauxhall Gardens*). Розташовані на південному березі річки Темзи, цей зелений сад розваг складався з декількох гектарів дерев та квітів,

пішохідних доріжок та павільйонів, освітлених тисячами мерехтливих газових ламп. За додаткову ціну відвідувачі могли замовити музику у виконанні оркестру, послуги ворожбита і т.п. [2].

Другий етап (кінець XIX – середина XX століть) характеризується просторово-структурним зрушенням. Його особливістю є широкомасштабна еміграція європейських традицій паркових розваг із «Старого Світу» в «Новий». Поряд з припливом іммігрантів в кінці XIX – початку XX століть по завершенню колонізації територій, закінчення воєн і скасування рабства став проявлятися інтерес американців до масових атракціонів, що зумовило появу перших близьких до сучасних прототипів катальних гірок та колеса огляду, що були основою перших парків такого роду.

Розпочавши в XIX столітті свою роботу, на атракціонах практично відразу ж почали виникати нещасні випадки. Так, у 1915 році на американських гірках на острові Коні-Айленд, загинуло троє людей, коли автомобіль зійшов з колії на висоті понад 9 метрів. Найгірше сталося в 1930 році, коли машина на американських гірках в штаті Небраска зійшла з рейок на висоті понад 10 метрів, вбивши чотирьох і поранивши 17 людей. На той час це вважалося найсмертоносною аварією в парку розваг в історії США. Після чого парк розваг був закритий [3].

Третью етапу (середина 1950-х – початок 1980-х років) характерний новий період структурного зрушення в розвитку атракціонів. Він пояснюється будівництвом першого «Діснейленду» в 1955 р., коли парк «Кіддленд», луна-парки і схожі до них парки із застарілими концепціями перестали задовольняти попит населення [4]. Поруч з грандіозним відкриттям парку, 17 липня 1955 року атракціонами вперше в історії, в такому масштабі, було завдано шкоди відвідувачам. Обумовлено це було рядом причин: 1) неповна готовність парку до відкриття; 2) перенавантаженість відвідувачами (замість очікуваних 15 000, парк відвідали понад 28 000 людей); 3) неготовність персоналу (в результаті під час відкриття з клітки вирвалися тигр і пантера почавши гризти один одного) [5].

Однак, відкриття «Діснейленду» та подібних до нього парків все ж мало успіх. А складовими такого успіху було гармонійне поєднання основних семи елементів: оригінальної теми – концепції; високої технологічності; ретельного планування і проектування парку; уваги до дрібниць і деталей; поєднання різноманітності і доступності пропозиції; стабільно високої якості обслуговування відвідувачів і грамотного менеджменту і маркетингу.

Четвертому етапу (початок 1980-х – початок XXI ст.) характерне активне розширення географії роботи атракціонів, що супроводжувалось експортом нових концепцій парків розваг в розвинені країни Європи та Азії [6, с.7].

В Україні тривалий час катання на снігових гірках і гойдалки були чи не єдиним затребуваним і улюбленим видом відпочинку у звичайних людей. Перебуваючи в складі Радянського союзу період ажіотажу на атракціони припав на кінець 1920-х років. Один з найбільших розважальних парків країн Східної Європи відкрився в 1928 році. Це був Центральний парк культури і відпочинку, названий на честь відомого письменника Максима Горького. Але після початку Другої світової війни ця галузь занепала. Навіть через декілька десятиліть, в силу політичних та економічних проблем, сфера атракціонів не мала значного розвитку.

Сьогодні в Україні атракціони служать прекрасним місцем відпочинку для мільйонів людей. Для одних це можливість відпочити у комфортній, святковій обстановці, для інших це виключно розваги, для третіх це місце спільного сімейного відпочинку.

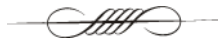
У минулому кожен парк розваг міг запропонувати тільки типові і невеликі набори атракціонів. В наш час ситуація повністю змінилася. Значно збільшилася кількість

розваг: окрім механічних атракціонів, популярними є віртуальні атракціони; атракціони з використанням диких тварин; аквапарки і т.п. Атракціони можна вже побачити не тільки на паркових територіях, але й в торгових центрах, місцях оздоровлення та відпочинку або поруч них.

Разом з цим, сучасні атракціони, як джерело завдання шкоди, несуть в собі серйозну загрозу для відвідувачів, яка на законодавчому рівні України, в повному обсязі, не врегульована і потребує системних наукових досліджень, що позитивно впливатиме як на інститут відшкодування шкоди, так і на цивільне право України загалом.

Список використаних джерел:

1. Bakken Park. URL : <https://www.bakken.dk/>.
2. Six Early Amusement Parks. *History*. (Updated : Aug 22, 2018. Original: Jul 14, 2014). URL : <https://www.history.com/news/6-early-amusement-parks>.
3. The Deadliest Roller Coaster Accident in America. *History*. (Updated : Aug 22, 2018. Original: Jul 27, 2017). URL : <https://www.history.com/news/the-deadliest-roller-coaster-accident-in-america>.
4. Disneyland opens. *History*. URL : <https://www.history.com/this-day-in-history/disneyland-opens>.
5. Disneyland's Disastrous Opening Day. Look back at the problem-plagued unveiling that park employees dubbed «Black Sunday». *History*. (Updated : Jul 16, 2019. Original: Jul 17, 2015). URL : <https://www.history.com/news/disneylands-disastrous-opening-day-60-years-ago>.
6. Сединкина О. Н. Экономико-географический анализ развития тематических парков в мире: автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 25.00.24. Москва, 2009. 25 с.
- 7.

Палінчак Андрій Олександрович,

аспірант кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МАЙНОВІ ПРАВА НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ

Розвиток комп'ютерних технологій в світі збільшує ризик недобросовісного використання комп'ютерних програм, порушуючи як особисті немайнові так і майнові права авторів.

Відповідно до статті 424 Цивільного Кодексу України майновими правами інтелектуальної власності є право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання та інші майнові права інтелектуальної власності, визначені законом [1]. Ідентичні майнові права передбачені ст. 15.3У «Про авторське право і суміжні права» [2]. Захист прав та законних інтересів автора та набувача майнових прав на комп'ютерну програму здійснюється за допомогою договірного регулювання.

Перелік договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності визначений в ст. 1107 Цивільного Кодексу України.

Як слушно зазначає І. Є. Якубівський, договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності становлять самостійну групу в системі цивільно-правових договорів. Спільною ознакою для всіх договорів, що входять до цієї групи, є те, що основним результатом, на який вони спрямовані, є передача виключних майнових

прав майнових прав інтелектуальної власності [3, с. 60]. Обсяг майнових прав, що передаються за договором, має бути чітко визначений.

Передавати свої майнові права на об'єкт авторського права, в тому числі на комп'ютерну програму, будь-якій іншій особі повністю чи частково має право автор або правоволоділець.

На сьогоднішній день існує практика створення компаній, які створюють комп'ютерні програми на замовлення окремих осіб або для реалізації шляхом масового продажу. В більшості випадків розробка програм в таких компаніях лягає на плечі окремого спеціаліста. На підставі цього виникає питання, які права має автор, який створив програму?

Статтею 181 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони передбачено, що суб'єктом авторського права на комп'ютерні програми є фізична особа або група фізичних осіб, які створили програму, чи, якщо допускається законодавством сторін, юридична особа, визначена як правовласник згідно із цим законодавством [4].

Якщо комп'ютерна програма створюється найманим працівником на виконання своїх трудових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, то роботодавцю належать усі виключні майнові права на створену таким чином комп'ютерну програму, якщо інше не передбачено контрактом.

Якщо ж між сторонами не існує трудових відносин (роботодавець – найманий працівник), тоді сторони є самостійними суб'єктами господарювання.

Отже, на нашу думку, в Україні існує проблема захисту майнових прав авторів комп'ютерних програм при їх передачі на умовах договорів загального застосування.

Міжнародним законодавством та нормативно-правовими актами України хоч і передбачено можливість передачі майнових прав автора комп'ютерної програми як в повному обсязі, так і частково, але має певні ризики, що виникають при укладенні авторського договору, як для автора, так і для набувача майнових прав.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №40-44, Ст.356
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХП. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 13, Ст.64
3. Якубівський І. Є. Методологічні засади правового регулювання договірних відносин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 59-63.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03. 2004. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

Сусь Юлія Степанівна,
*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПАДКУВАННЯ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ЗА НАЯВНОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

В Україні відсутній реєстр шлюбних договорів, що призводить до того, що нотаріуси не мають можливості перевіряти їх зміст, тому непоодинокими є випадки, коли майно, яке відповідно до умов такого договору віднесено до особистого майна кожного з подружжя, помилково стає об'єктом спільного заповіту подружжя. Виникає питання як вирішувати такі ситуації, які нажаль, не є унікальними в вітчизняній практиці.

Показовим в даному випадку є наступний випадок практики: у 2010 році подружжя склало шлюбний договір, за умовами якого, майно (рухоме і нерухоме), що буде набуто у власність чоловіка чи дружини є особистим майном того з подружжя, на чие ім'я воно придбане або набуто (є титульним власником майна). Тобто, режим спільної сумісної власності подружжя не діятиме у даних стосунках. У 2011 році було придбано квартиру та оформлено на дружину, яка відповідно до умов шлюбного договору набула цю нерухомість в особисту приватну власність.

Пройшов час і у 2018 році подружжя, складаючи заповіт подружжя, забувши про укладений ними раніше шлюбний договір, заповіли цю квартиру, як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, спадкоємцю. Після смерті чоловіка, дружина захотіла відчужити квартиру, але остання як об'єкт заповіту спільного подружжя стала обтяжена заборонаю на відчуження.

З однієї сторони шлюбний договір є двосторонньою угодою сторін відносно врегулювання майнових відносин подружжя, визначаючи зміст їх прав та обов'язків відносно майна, яке може набути подружжя під час шлюбу. Натомість правова природа спільного заповіту є своєрідною. Незважаючи на наявність двох осіб, які його укладають, спільний заповіт не вважається договором, а є одностороннім правочином, а тому подружжя юридично в спільному заповіті виступає як одна сторона, але представлена двома особами. Крім того спільний заповіт може стосуватись виключно майна, яке перебуває у спільній власності подружжя, навіть якщо це майно зареєстроване на одного із подружжя [1, с. 126; 2, с. 14; 3, с. 169].

Тобто на майно, на яке відповідно до шлюбного договору не поширюється режим спільної власності подружжя не може поширювати свою дію спільний заповіт подружжя.

За загальним правилом вихід із вказаної ситуації – звернення до суду із позовної вимогою щодо визнання заповіту подружжя нікчемним. Оскільки заповіт є правочином і на нього поширюються правила про правочини [5, п. 17, 18], тому заповіт може бути визнаний недійсним з підстав, установлених у ст. 1257 Цивільного кодексу України [4]. Утім такий спосіб захисту потребуватиме часу та значних фінансових ресурсів заінтересованих осіб.

На нашу думку, законодавство повинно бути удосконалено та сформульовано таким чином, щоб унеможливити подібні ситуації, зокрема:

- необхідно розробити та інтегрувати в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень реєстр Шлюбних договорів;
- в порядку вчинення Нотаріальних дій нотаріусами України слід чітко вписати, що шлюбні договори підлягають державній реєстрації, а також, що перед посвідченням заповіту подружжя нотаріус зобов'язаний перевіряти відсутність шлюбного договору.

Підсумовуючи слід констатувати, що вказані проблеми є не єдиними та існує об'єктивна необхідність у глибокому теоретичному дослідженні проблематики укладення та виконання заповітів подружжя, а також підвищення якості відповідних нотаріальних послуг з метою забезпечення ефективного здійснення та захисту спадкових прав подружжя.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. К. : КНТ, 2007. 288 с.
2. Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України: матеріали до семінару. Х. : Ксилон, 2009. 340 с.
3. Кухарев О. Є. Сутність заповіту подружжя за цивільним законодавством України. Форум права. 2016. № 3. С. 167-173. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_31.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. Про судову практику у справах про спадкування Постанова пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/v0007700-08#Text>.

Федосєєв Денис Андрійович,

аспірант кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ТА МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ

У спадковому праві вагоме значення має категорія «відкриття спадщини».

Слід зазначити, що серед науковців немає єдиного підходу до розуміння цього поняття. Зокрема, науковець Бондарєва М. В. у своїй роботі зазначає, що відкриття спадщини у доктрині розглядається як:

- настання тих юридичних фактів, якими обумовлюється перехід майна від спадкодавця до спадкоємців;
- виникнення спадкових правовідносин;
- виникнення спадкової маси (спадщини);
- наявність у спадкодавця майна;
- смерть фізичної особи як елемент юридичного складу спадкування в його спеціальному значенні;
- момент смерті спадкодавця і поява права інших осіб прийняти спадщину чи відмовитися від неї;
- відкриття самої можливості переходу майна в порядку спадкування і з'явлення особливого правового майнового стану, в результаті якого сукупність прав і обов'язків померлого визнається спадщиною [1, с. 6].

Відсутність узгодженого розуміння поняття «відкриття спадщини», ототожнення з настанням юридичних фактів, виникненням спадкових відносин або спадщини, зі смертю фізичної особи, при цьому не беручи до уваги оголошення особи померлою як юридичного факту, є не зовсім коректним та не слугує правильному формуванню суті відкриття спадщини.

На нашу думку, найбільш влучно сутність поняття «відкриття спадщини» сформулювала М. В. Бондарєва: «це абстрактний юридичний наслідок смерті фізичної

особи чи оголошення її померлою, який у сукупності з іншими передумовами тягне виникнення спадкового правовідношення, підлягає спростуванню (в разі скасування рішення суду про оголошення особи померлою), має складну структуру, елементами якої є час відкриття спадщини і місце відкриття спадщини» [1, с. 7].

Складовими елементами відкриття спадщини є час та місце.

У ч.2 ст.1220 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлено, що часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою [2].

У свою чергу, відповідно до ч.1 ст.1221 ЦК України місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця [2].

Звичайно, визначення часу та місця відкриття спадщини може мати свої особливості, зокрема, для оголошення особи померлою потрібне рішення суду, яким встановлено відповідний юридичний факт, а у випадку визначення місця відкриття спадщини можуть мати місце ситуації, коли місце проживання спадкодавця невідоме і в такому разі місцем відкриття спадщини може бути місцезнаходження нерухомого майна спадкодавця.

Важливою характерною ознакою будь-якого правового явища є його мета, його правове значення.

Зважаючи на вплив, який відіграє час відкриття спадщини для розвитку спадкових правовідносин та відповідно на ключове місце, яке він посідає у спадковому праві, з ним пов'язані такі системні аспекти:

- визначення актуального для спадкових правовідносин законодавства;
- визначення учасників цивільних правовідносин, які можуть бути спадкоємцями (ст. 1222 ЦК України);
- визначення складу спадщини (ст. 1218 ЦК України);
- встановлення наявності або відсутності обставин, які дають право на спадкування (ст. 1223 ЦК України) або є підставою для усунення від спадкування (ст. 1224 ЦК України);
- чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ч. 3 ст. 1235 ЦК України);
- особливості спадкування за правом представлення (ч. 1–4 ст. 1266 ЦК України);
- визначення перебігу низки строків у спадковому праві, зокрема, строку для подання заяви про прийняття спадщини (ст. 1269 ЦК України), строку для прийняття спадщини або ж відмови від неї (ст.ст. 1270, 1273 ЦК України), строк для визнання спадщини відумерлою (ч.ч. 1, 2 ст. 1277 ЦК України), тощо;
- та інші.

Водночас, правове значення місця відкриття спадщини полягає у тому, що:

- за ним подається заява про прийняття та про відмову від прийняття спадщини (ч.2 ст.1272, ч.1 ст.1273 ЦК України);
- за ним подається заява про визнання спадщини відумерлою та судом визнається вона відумерлою (ст.334 ЦПК України, ст.1277 ЦК України);
- вживаються заходи щодо охорони спадкового майна (ст.1283 ЦК України);
- призначається виконавець заповіту нотаріусом (ст.1288, 1289 ЦК України);
- вносяться змін до свідоцтва про право на спадщину (ч.1 ст.1300 ЦК України);
- окрім того, заводиться спадкова справа, встановлюється коло спадкоємців, видаються свідоцтва про право на спадщину.

У одній із своїх робіт вчена Н. В. Черногор цілком вірно стосовно часу відкриття спадщини, втім, це актуально і щодо місця відкриття спадщини, відзначає, що визначення часу відкриття спадщини має дуже важливе правове значення, оскільки

дозволяє визначити та встановити, з якого моменту виникають спадкові відносини та з якого моменту починають обчислюватися строки у спадковому праві [3, с. 324].

Отже, час та місце відкриття спадщини є ключовими юридичними поняттями спадкового права.

Більше того, ці дві юридичні категорії є структурними елементами іншого фундаментального поняття спадкового права такого як відкриття спадщини.

Характерно, що час та місце відкриття спадщини мають правове і водночас практичне значення, оскільки є своєрідними початками, які визначають спрямування розвитку спадкових правовідносин, безпосередньо пов'язані з юридичними фактами смерті особи або оголошення її померлою та визначають перебіг тих чи інших строків у спадковому праві.

Список використаних джерел:

1. Бондарева М. В. Відкриття спадщини і заведення спадкової справи: суть і співвідношення. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 4. С. 6–10.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Черногор Н. В. Визначення строків та термінів у спадковому праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2011. Вип. 59. С. 320–326.

Кафедра кримінального права та процесу

Брич Лариса Павлівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИД І РОЗМІР ШКОДИ, ЗАПОДІЯННЯ ЯКОЇ Є ДОПУСТИМИМ У СТАНІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Незаконну судову практику у тих справах, де існують обставини, що відповідають умовам правомірності необхідної оборони, представники науки кримінального права критикують давно і багато [1, с. 114-118; 2, с. 141-143; 3, с. 158-162; 4], в тому числі й автор цих рядків [5, с. 575-578; 6, с. 22-26; 7, с. 363-364]. Але вона, як була незаконною кілька десятиріч тому, так і залишається такою ж – правомірне заподіяння шкоди (смерті чи тяжких тілесних ушкоджень) у стані необхідної оборони суди кваліфікують як злочин/кримінальне правопорушення.

Законодавець не визначив конкретно вид шкоди, який може бути заподіяний за обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Аналіз судових рішень, в тому числі суду касаційної інстанції, показує переважання на практиці помилкових переконань, що стосуються виду і розміру шкоди, заподіяної за обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема, що: 1) необхідна оборона полягає лише у заподіянні фізичної шкоди тому, хто посягає; 2) заподіяння фізичної шкоди людині допустиме лише в стані необхідної оборони; 3) заподіяння смерті не допустиме у стані необхідної оборони. Тим більше за інших обставин, що виключають злочинність діяння.

Що стосується першої з наведених помилок, то, вона небезпечна тим, що до випадків заподіяння майнової шкоди у стані необхідної оборони тягне застосування норми про крайню необхідність. Поняття ж необхідної оборони, що викладене у ч.1 ст. 36 КК, не обмежує необхідну оборону лише заподіянням фізичної шкоди людині. Оборонятися від суспільно небезпечного посягання можна і шляхом знищення і пошкодження майна нападника.

Грунтуючись на положеннях чинного КК, можна стверджувати, що заподіяння майнової шкоди є прийнятним щодо всіх видів обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Що стосується допустимого виду фізичної шкоди людині, то шляхом катування особи та жорстокого або такого, що ображає людську гідність, поводження, не можна захищати жоден з правоохоронюваних інтересів. Й відповідно, жодна з обставин, що виключають злочинність діяння, не може проявлятися у катуванні. Це впливає з положень ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та правових позицій ЄСПЛ, які інтерпретують цю статтю Конвенції. «Навіть за найскладніших обставин, таких як боротьба проти тероризму та організованої злочинності, Конвенція в абсолютній формі забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, незалежно від поведінки відповідної особи» (рішення ЄСПЛ «Чахал проти Сполученого Королівства» [Chahal v. the United Kingdom] від 15 листопада 1996 р., п. 79).

Заподіяння смерті за умов правомірності допустиме у стані 1) необхідної оборони, 2) затримання злочинця та 3) крайньої необхідності. Це впливає із положень ст. 2 Конвенції і практики ЄСПЛ із застосування цієї статті. В.О. Навроцький писав про

допустимість умисного вбивства для «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації». Проте, ст. 2 Конвенції і практика ЄСПЛ в цій частині дають підстави заперечити цьому.

У своїй непохитній вірі в недопустимість заподіяння смерті в стані необхідної оборони прямо не звінається ні один суддя. Але вал судових рішень про засудження осіб, які заподіяли смерть у стані необхідної оборони, не перевищивши її межі за ч.1 чи 2 ст. 115 КК України «Умисне вбивство», рідше за ст. 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця», незалежно від цінності блага, на яке було вчинено суспільно небезпечне посягання і щодо якого застосовувалась необхідна оборона свідчить сам за себе. Станом на сьогодні залишається актуальним гірке висловлювання, яким Н.М.Ярмиш близько 20 років тому охарактеризувала стан судової практики в цій частині: «...ст. 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця» багато хто з практиків сприймають в абсолютно не властивому їй смислі, як «Умисне вбивство при необхідній обороні». Таким чином, суди позбавляють людей конституційного права, закріпленого у ч. 2 ст. 27 Конституції України: «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань», ігнорують кримінально-правовий інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, перш за все право на необхідну оборону. Адже у кримінальному праві банально відомо, що заподіяння шкоди є обов'язковою спільною основоположною ознакою вказаних обставин, яка й визначає саму доцільність існування цього кримінально-правового інституту.

Справедливості ради слід звернути увагу на проблиск в цьому тотальному *ignorantia iudicia*: «Врахувавши поведінку нападників, яких було двоє, спрямованість умислу, інтенсивність і характер дій, що давали ОСОБА 1, який захищався, підстави сприймати загрозу реальною, апеляційний суд дійшов висновку про наявність у діянні засудженого необхідної оборони, межі якої не були перевищені, а тому, ..., скасував вирок місцевого суду в частині засудження ОСОБА 1 за ст. 116 КК та ч. 2 ст. 125 КК і закриття провадження за обвинуваченням останнього за ч. 2 ст. 15 п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 115 КК ... З такими висновками апеляційного суду погоджується і Верховний Суд», – сказано у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11 листопада 2020 р. [8].

На практиці протистояти судовому свавіллю можна, спираючись на положення ч. 2 ст. 2 Конвенції та практику ЄСПЛ із застосування ст. 2 Конвенції¹.

Що стосується законодавчої площини, то слід підтримати авторів проекту нового КК України, які у ч. 1 ст. 2.7.2. «Необхідна оборона» [9] відтворили ч. 1 ст. 15 КК України 1960 р. «Необхідна оборона» у редакції Закону України від 26.01.1993 р. [10], від якої чомусь відмовилися автори чинного КК України. Положення: «Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути протиправного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади для відвернення чи припинення такого посягання» може стати складовою дієвого механізму реалізації громадянами конституційного права на необхідну оборону. Його зміст прямо протиставляється існуючій порочній правозастосовній практиці екстраполювати вимоги, що стосуються правомірності крайньої необхідності, на ситуації, де насправді має місце необхідна оборона, що полягає в твердженні, що у особи, яка заподіяла шкоду в обстановці необхідної оборони, була можливість уникнути посягання. Але цього не достатньо.

¹ Детальніше про це: [6, с. 22-26; 7, с. 363-364].

Адже, попри відсутність декларування права кожного на необхідну оборону ст. 36 «Необхідна оборона» чинного КК України немає підстав назвати невдалою з точки зору законодавчої техніки. *Doloretintellegite*. Але вона не працює. Запропонована Н.О. Гуторовою просвітницька діяльність в суддівському середовищі через Національну школу суддів, можливо, дасть позитивний ефект. Але цим суддям, коли вони були студентами розповідали й про умови правомірності необхідної оборони, й іншу загальновідому інформацію, що стосується кримінальної відповідальності за перевищення її меж.

Очевидно, тут має спрацювати загроза невідвортної кримінальної відповідальності працівників органів досудового розслідування². Оголошення про підозру у вчиненні злочину особі, яка заподіяла смерть, перебуваючи в стані необхідної оборони, і не перевищила її межі відповідає ознакам складу кримінального правопорушення передбаченого відповідною частиною ст. 372 КК України «Притягнення за відомо невинного до кримінальної відповідальності». Але для більшої очевидності потрібно внести зміни до диспозиції ч. 1 цієї статті та відповідної статті майбутнього КК. Диспозицію ч. 1 ст. 372 чинного КК потрібно доповнити уточненням, що одним зі способів притягнення за відомо невинного до кримінальної відповідальності є кримінально-правова кваліфікація, здійснена всупереч приписам Загальної та/або Особливої частини КК.

Що стосується формулювання диспозиції статті про кримінальну відповідальність за притягнення за відомо невинного до кримінальної відповідальності у новому КК України, то правозастосувачу має бути зрозуміло, що до способів вчинення цього злочину належить кримінально-правова кваліфікація, здійснена з порушенням принципів Кримінального кодексу. Варіантів технічного виконання цього може бути кілька: ввести запропоноване уточнення до диспозиції статті Особливої частини, або ж у статті Особливої частини використати лаконічний термін «неправильна кримінально-правова кваліфікація», роз'яснивши зміст цього терміну у відповідній статті Загальної частини.

Невід'ємною і необхідною складовою дієвого механізму реалізації громадянами конституційного права на необхідну оборону також вважаю доповнення переліку принципів Кримінального кодексу принципом справедливості. До елементів цього принципу належать: 1) диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності; 2) правило *non bis in idem*; 3) пропорційність покарання (адекватність санкцій); 4) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки; 5) обставини, що виключають злочинність діяння.

Список використаних джерел:

1. Ярмиш Н.М. Проблеми відмежування вбивства від деяких суміжних злочинів. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Випуск 29. С. 114-118.
2. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Львів: ПАІС, 2006. 200 с. С. 141-143;
3. Ярмыш Н.Н. Типичные ошибки при квалификации действий по реализации права на необходимую оборону. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовтня 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2013. С. 158-162.

²На жаль, ст. 375 КК України визнана неконституційною.

4. День 2: VI Львівський форум кримінальної юстиції. 18.вересня 2020. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=0zGQvcoQNMw>. 2.49.00-3.25.55.

5. Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 712 с. С.575-578.

6. Брич Л.П. Про недоліки кримінально-правової політики, здійснюваної Верховним Судом України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю», 8-10 червня 2017 р., Івано-Франківськ. Івано-Франківськ, 2017. 255 с. С. 22-26.

7. Брич Л.П. Коментар до статті 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця» у книзі: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А.М., Брич Л.П., Дудоров О.О. та ін., за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, 10-те вид., переробл. та доповн. Київ: Дакор, 2018. 1360 с. С. 363-364.

8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11 листопада 2020 р. у справі № 658/278/15-к, провадження № 51-3506км20. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92870362>».

9. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст станом на 17.01.2021. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-17-01-2021.pdf>

10. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html

Налуцишин Віктор Володимирович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Налуцишин Володимир Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ РАДОЮ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Рада Європи та Європейський Союз є двома міждержавними утвореннями, кожна з яких переслідує певні цілі, маючи ефективні засоби для їх досягнення, а також система органів та інституцій, що забезпечують функціонування цих різних і по-своєму унікальних міжнародних асоціацій.

Рада Європи та Європейський Союз покликані доповнювати одне одного, забезпечуючи взаємодію своїх держав-членів у різних сферах з широкого кола питань.

Рада Європи та Європейський Союз підтримують загальнолюдські цінності прав людини, демократії та верховенства права. Хоча це різні організації, які виконують кілька функцій, вони доповнюють одна одну у своїй діяльності.

Цілі Ради Європи та Європейського Союзу багато в чому збігаються, насамперед у таких сферах, як забезпечення прав і свобод людини, розвиток культури та міжкультурний діалог, співпраця у галузі освіти, вирішення проблем молоді та багато інших; тому протягом усього свого існування Рада Європи та Європейський Союз

прагнули об'єднати зусилля у формуванні єдиного загальноєвропейського простору - Європи без розділових ліній. Більше того, як справедливо зазначив Дж. Юнкер у своїй доповіді, що партнерство Ради Європи та Європейського Союзу має «базуватися на постійному зміцненні демократії, прав людини та верховенства права в Європі» [1].

Активізація співпраці між Радою Європи та ЄС представляє значний інтерес для України, яка визначила входження в європейський правовий простір одним із ключових векторів свого розвитку. Україна послідовно дотримувалась цього напрямку, ставши 37-м членом Ради Європи та активно рухається до європейської інтеграції, визначаючи членство в ЄС як свою стратегічну мету.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та активізація роботи України в рамках Ради Європи в останні роки ознаменувє новий етап правової співпраці у процесі гармонізації українського законодавства з європейськими правовими стандартами. Відповідно, існує нагальна потреба у всебічному вивченні співпраці між регіональними організаціями Ради Європи та ЄС та впливу його організаційно-правового механізму на Україну.

Рада Європи та Європейський Союз підтримують загальнолюдські цінності прав людини, демократії та верховенства права. Хоча це різні організації, які виконують кілька функцій, вони доповнюють одна одну у своїй діяльності.

Грунтуючись на фундаментальних цінностях, Рада Європи об'єднує уряди Європи та світу у прийнятті мінімальних правових стандартів з широкого кола питань. Рада Європи також контролює виконання підписаних ними міжнародно-правових документів та надає необхідну технічну допомогу, часто у співпраці з Європейським Союзом

Європейський Союз розглядає загальноєвропейські цінності як найважливіший елемент у процесі поглиблення політичної та економічної інтеграції. При розробці правових інструментів та угод, що діють у 28 країнах-членах, ЄС часто спирається на стандарти Ради Європи. Крім того, у своїх стосунках із сусідніми країнами, багато з яких є державами-членами Ради Європи, він часто посилається на правила Ради Європи та діяльність її контрольних механізмів.

Лісабонський договір розширив сферу діяльності Європейського Союзу в багатьох сферах, у яких Рада Європи вже отримала значний досвід та експертний потенціал. Це розширило співпрацю з таких питань, як боротьба з торгівлею людьми, сексуальна експлуатація дітей та насильство проти жінок. Крім того, це відкрило можливості для Європейського Союзу підписати Європейську конвенцію з прав людини, а також інші договори Ради Європи.

Дослідження показує, що Рада Європи та ЄС тісно співпрацюють у галузі правового співробітництва як творці європейського права, вдосконалюючи міжнародне право, оскільки всі країни-члени ЄС також є членами Ради Європи.

За допомогою спільної правотворчої та правозастосовчої практики РЄ та ЄС створюють у європейському правовому просторі широкий спектр міжнародно-правових норм, які становлять невід'ємну частину європейського права і можуть поступово стати універсальними, тим самим роблячи вагомий внесок у розвиток права міжнародних організацій та сучасних міжнародних прав загалом.

Європейські держави, впроваджуючи правові норми РЄ та ЄС через свої національні правові системи, гармонізуючи їх, наближаються до своєї стратегічної мети – створення єдиного європейського інтегрованого правового простору як основи для регулювання проблем у різних сферах та сферах.

Динамічний та поступовий розвиток права міжнародних організацій та сучасного міжнародного права породжує нові форми співпраці, активними суб'єктами яких є міжнародні міжурядові організації (ІО). Міжнародні інституції, реалізуючи своє право

зовнішніх відносин на процес співпраці між собою, використовують інші форми відносин, які відрізняються від держав, що мають ПО. Сучасні тенденції розвитку права міжнародних організацій тісно пов'язані із встановленням інституту членства одного ПО в іншому.

Активна співпраця ПО призвела до появи відносин у новому форматі, а саме – членства однієї міжнародної організації в іншій. Як правило, членами ПО є держави, але практика сучасного міжнародного права свідчить про те, що членами ПО є інші міжнародні організації. З огляду на це, Комісія міжнародного права ООН у проекті статей про відповідальність ПО дала таке визначення: «Міжнародна організація – це організація, створена на основі міжнародного договору або інших документів, що регулюється міжнародним правом, яка має міжнародну правосуб'єктність. ПО можуть включати як членів недержавні структури» [2]. З цього тлумачення випливає, що членами ПО можуть бути інші ПО з різними типами членства.

Вплив співпраці між Радою Європи та Європейським Союзом на розвиток сучасного міжнародного права проявляється в кількох аспектах; однак головним є захист прав людини.

Одним з найважливіших досягнень Ради Європи є розробка та прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3], коли Рада Європи вивела проблему захисту прав людини на міжнародний рівень.

Констатуємо, що Рада Європи має унікальний механізм захисту прав людини, який не має аналогів у світі. Конвенція запровадила не тільки найдосконалішу у світі систему міжнародного права прав людини, але й одну з найдосконаліших форм міжнародно-правового процесу. Приєднання ЄС до Конвенції – це унікальний випадок у міжнародному праві та законодавстві міжнародних організацій, коли ЄС приєднується до Конвенції РЄ шляхом укладення угоди про приєднання «особливого роду», а не за способом і практикою відносин між ПО та договірне право загалом. З цим процесом настає поява певної форми міжнародно-правового співробітництва – приєднання до Конвенції РЄ шляхом укладення угоди про приєднання «особливого роду».

Список використаних джерел:

1. Juncker Jean-Claude (2006), Report: Council of Europe – European Union: «A sole ambition for the European continent». URL : https://www.cvce.eu/en/report_by_jean_claude_juncker_council_of_europe_european_union_ambition_for_european_continent_11_april_2006-en-c0eddf42-c7af-4ed6-af62-550130f592d0.html.
2. Draft articles on responsibility of international organisations, with commentaries. 2011. URL : https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.
3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ETS №. 005 (1950). URL : <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/0900001680063765>.

Кравчук Олег Вікторович,
доктор наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Останчук Марія Олександрівна,
головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень Хмельницького НДЕКЦ МВС України

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ СКАНЕРІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Формування проєвропейського вектору розвитку правоохоронної системи України, поглиблення міжнародної співпраці в області забезпечення правопорядку диктують певні вимоги до техніко-криміналістичного забезпечення діяльності підрозділів вітчизняної правоохоронної системи. Показником ефективності зазначеної діяльності є оперативне, об'єктивне та якісне вирішення поставлених завдань, Функціонування криміналістичного обліку, зокрема і дактилоскопічного, довело свою спроможність у вирішенні оперативних завдань.

Дактилоскопічний облік, в подальшому дозволяє вирішувати важливі завдання, а саме:

- оперативно та ефективно встановлювати злочинців, безвісно зниклих та невпізнаних трупів, використовуючи іноземні пошукові системи;
- поглиблювати міжнародну співпрацю в галузі розслідування злочинів;
- здійснювати обмін інформацією з іноземними партнерами [4, с. 216].

В експертно-криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ в Україні з проголошення незалежності функціонували різні версії та види автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем («DEX», «Папілон», «Сонда», «УкрDEX», «Монна Ліза» та інші). Вони здійснювали покладені на них завдання, але враховуючи різноманіття технологій, які використовуються у сучасній дактилоскопії, вони не були здатні ефективно здійснювати обмін дактилоскопічною інформацією. На сьогодні у структурних підрозділах Експертної служби МВС встановлені програмно-апаратні комплекси АДІС «Дакто 2000» [2, с. 205].

Формування баз даних автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем (АДІС) обласного та центрального рівнів Експертної служби сьогодні відбувається шляхом сканування паперових дактилокарт і слідів та введення їх у систему.

У цілях реєстрації дактилоскопічних карт підоблікових осіб у підрозділах ГУНП можуть використовуватися програмно-технічні комплекси, які обладнані сканерами безфарбового вводу зображення, приклавши до якого палець або долонну поверхню руки, відбувається їх сканування з подальшим відображенням на екрані монітора.

Проте у випадку використання дактилоскопічних сканерів виникає проблема взаємодії підрозділів ГУНП, які безпосередньо здійснюватимуть відбір дактилоскопічної інформації та експертно-криміналістичних підрозділів, на яких буде покладено обов'язок поміщення зазначеної інформації до дактилоскопічного обліку.

Взаємодія можлива лише за обов'язкового виконання наступних умов:

- зазначені дактилоскопічні сканери обов'язково повинні мати можливість сканування долоней, середніх та основних фаланг пальців рук, а не лише нігтьових фаланг пальців рук;
- повинні бути внесені необхідні зміни до нормативних актів, відомчих документів, інструкцій, які б надали можливість НДЕКЦ ставити на дактилоскопічний облік дактилоскопічні карти в електронному форматі;

- забезпечення відповідності формату електронних дактилоскопічних карт, які формуватимуться за допомогою дактилоскопічних сканерів для поміщення їх до дактилоскопічного обліку за допомогою АДС «ДАКТО-2000»;
- забезпечення відповідним ліцензійним програмним забезпеченням на місцях встановлення дактилоскопічних сканерів та забезпечення комп'ютерною технікою;
- наявності спеціалістів на місцях із відповідною кваліфікацією та навичками для роботи із відповідним програмним забезпеченням;
- забезпечення функціонування захищених каналів передачі електронних дактилоскопічних карт до НДЕКЦ, оскільки дактилоскопічні карти містять персональні дані дактилоскопійованих осіб.

Крім того, хочемо зауважити, що дактилоскопічні карти, вилучені у електронному форматі можуть використовуватися виключно для поміщення до дактилоскопічного обліку (за технічної можливості суміщення форматів карт), тоді як для проведення дактилоскопічних експертиз потрібно надавати дактилоскопічні карти виключно у паперовому вигляді.

Також варто зазначити, що дактилоскопічні карти, які будуть наявні у НДЕКЦ виключно у електронному форматі будуть непридатні для надання на запити зацікавлених органів належним чином завірених копій таких карт, з метою подальшого використання таких карт для проведення судової дактилоскопічної експертизи.

На сьогоднішній день на законодавчому та нормативно-правовому рівні відсутній жодний нормативно-правовий документ який би прямо регулював питання використання дактилоскопічних сканерів. Був лише проект закону «Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії» від 18.01.2012 [3], який був відхилений. Тому при розробці нового проекту варто одразу враховувати можливість використання сучасного обладнання для наповнення дактилоскопічного обліку [1, с. 139].

Таким чином, враховуючи стан сучасного нормативного, технічного, організаційного та кадрового забезпечення правоохоронної діяльності, використання дактилоскопічних сканерів теоретично можливе виключно в оперативних цілях та завданнях роботи правоохоронних органів. Для забезпечення взаємодії правоохоронних та експертно-криміналістичних підрозділів слід виконати низку умов, що дозволить сформувати в державі досконалу системи криміналістичної реєстрації та, як наслідок – підвищити рівень розкриття кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Веретун Г. С., Береговець Я. Б. Актуальність впровадження загального дактилоскопіювання населення України. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.), С. 138-140. URL : https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/veretun.
2. Дубонос К. В. Використання баз біометричних даних підрозділів Експертної служби МВС України під час розслідування кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філософ. НАВС, Київ, 2020. 286 с.
3. Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії : проект закону України від 18.01.2012. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF7IC00A.html.
4. Темник І. М., Колісник Н. І. Взаємодія дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України з правоохоронною системою зарубіжних країн. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.), С. 215 – 219.

Виговський Дмитро Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІОЛЕКТИЗМІВ ПРИ ФОРМУЛЮВАННІ ГІПОТЕЗИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Фахівці, що за родом своєї діяльності мають справу з представниками окремих субкультурних утворень (лікарі-наркологи, педагоги-дефектологи, правоохоронці тощо), мало не щодня стикаються із зовнішніми проявами стигматизації носіїв субкультури. Так, конкретно працівники правоохоронних органів (Національної поліції України, прокуратури, Державної пенітенціарної служби України та ін.) постійно мають справу з представниками так званого «злочинного світу». Мова йде про осіб, які обрали злочинний спосіб життя як найбільш бажаний і добровільно інтегрувались у злочинне середовище. Ні для кого не секрет, що вказані особи мають притаманний їм соціальний діалект, чи, інакше – соціолект (від лат. Societas – суспільство та грец. Dialektos – наріччя). Під соціолектом розуміють мову, якою розмовляє певна соціальна група, соціальний прошарок або яка переважає всередині певної субкультури [3, с. 422]. Для різновидів соціолекту представників злочинного світу найбільш характерними є арго – таємна мова, створена спеціально, аби унеможливити сприйняття вербальної інформації сторонніми особами та жаргон – мова, що застосовується представниками субкультурної групи із використанням специфічної, експресивно забарвленої лексики. Безсумнівно, переважна більшість жителів нашої країни завдяки різним засобам масової інформації, як от: телебачення, преса, інтернет-ресурси та ін. знайомі із основними термінами жаргону кримінальної субкультури. До прикладу, усі 15 років нашої викладацької діяльності ми регулярно проводили усні опитування серед аудиторій студентів різних форм навчання, віку й соціального положення, в яких студентам пропонувалось відповісти на питання про розуміння ними тих чи інших термінів з лексики професійних злочинців, до прикладу, поняття – «Вор в законі». Нагадаю, «вор в законі», відповідно до визначення, запропонованого О.П. Дубягіною і Г.В. Смирновим – злочинний авторитет, що, як правило, очолює злочинне угруповання і наглядає за дотриманням законів злочинного світу [2, с. 46]. Результати таких опитувань є доволі показними: за 15 років жоден студент чи студентка не повідомили, що вони зовсім не розуміють поняття «вор в законі». З цього, а також інших джерел [1] можна зробити логічний висновок, що, принаймні, основи жаргону злочинного світу доволі помітно увійшли в лексику народу України.

Виникає логічне питання: якщо такі терміни з жаргону представників злочинного світу, як «поняття», «сходка», «вор в законі» та ін. мають важливе значення для кримінологічної характеристики діяльності злочинних спільнот, чи не вимагає й кримінальний закон їх використання у якості понятійного апарату при визначенні окремих складів злочину?

Не заглиблюючись надміру у історію питання за браком обсягу доповіді, викажемо своє бачення. Внесення змін до Кримінального кодексу України 2001 р., здійснені шляхом прийняття в 2020 р. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» [4], є, на нашу думку, правильним і корисним. Відтепер в Кримінальному кодексі України використовуються терміни, аналог яких в українській мові, без втрати змісту, знайти не вдасться: «вор в законі», «сходка». Можна, звісно, охарактеризувати «сходку» як

«зібрання злочинних авторитетів», але таке формулювання лише ускладнить диспозицію статті, одночасно, не відображаючи суті поняття повністю. Слід зауважити, що там, де законодавець знайшов змогу використати зворот з літературної української мови, він обійшовся без соціолектизмів представників злочинного світу. Наприклад, ст. 255-1 КК України веде мову про встановлення або поширення злочинного впливу. Під злочинним впливом мається на увазі категорія «поняття» з жаргону злочинного світу.

Це дає нам право підвести підсумок: використання соціолектизмів, характерних для злочинного середовища у процесі формулювання кримінально-правової норми є доцільним, при виконанні двох умов:

1) Якщо це не порушує загальноприйняті етичні норми (термін не містить нецензурних слів і їх аналогів, не є образливим чи неблагозвучним);

2) Якщо у існуючій літературній мові відсутні аналоги, які б дозволяли вдало й повно передати вказаний соціолектизм, без втрати обсягу його понять і без можливості його двоякого тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Виговський Д.Л. Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 214 с.

2. Дубягина О.П., Смирнов Г.Ф. Современный русский жаргон уголовного мира: словарь-справочник. Москва, 2001. 352 с.

3. Ковалів Ю.І. Соціолект. Літературознавча енциклопедія. Київ, 2007. Т.2.С. 624.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон України від 4.06.2020 р. №671-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5.

Крушинський Сергій Антонович,

*кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права та процесу*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПІДСТАВИ ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ В СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досудове розслідування як стадія кримінального судочинства закінчується або закриттям кримінального провадження, або зверненням до суду з відповідним процесуальним актом (обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності). Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України після отримання одного із згаданих процесуальних актів суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

Підготовче провадження в суді першої інстанції є проміжною стадією між досудовим розслідуванням та судовим розглядом кримінального провадження. Щодо досудового розслідування вона має перевірконо-контрольний характер, а щодо стадії судового розгляду – підготовчий характер. Перевірконо-контрольний характер цієї стадії проявляється, зокрема, у тому, що суд, перевібивши обвинувальний акт, з яким звернувся прокурор, має право прийняти рішення про повернення його прокурору, якщо обвинувальний акт не відповідає вимогам КПК України (п. 2 ч. 2 ст. 314 КПК України).

Тобто підстава для прийняття такого рішення сформульована досить узагальнено і потребує конкретизації.

Деяку ясність з цього питання вніс лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12. Зокрема, на думку суду, обвинувальний акт підлягає поверненню прокурору у випадках: якщо цей документ містить положення, що суперечать одне одному; у документі наведено недопустиму натуралізацію опису злочину; він не підписаний слідчим (крім випадків, коли прокурор склав їх самостійно) чи не затверджений прокурором; до нього не долучено передбачені законом додатки [1].

Разом з тим, у правозастосовній практиці мають місце й інші підстави для повернення прокурору обвинувального акта. Наприклад, Малиновський районний суд м. Одеси у підготовчому судовому засіданні констатував, що в порушення п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України обвинувальний акт, поданий до суду прокурором, містить фактичні обставини кримінальних правопорушень, правову кваліфікацію кримінальних правопорушень, але не містить формулювання обвинувачення. З урахуванням того, що в обвинувальному акті відсутнє формулювання обвинувачення в розумінні п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України, а за правилами ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, суд дійшов до висновку про наявність обставини, що перешкоджатиме судовому розгляду обвинувального акта, і повернув обвинувальний акт прокурору [2].

Інша підстава для повернення прокурору обвинувального акта пов'язана з порушенням ч. 4 ст. 291 КПК України, яка містить виключний перелік документів, які додаються до обвинувального акта. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється. Наприклад, Барським районним судом Вінницької області було повернуто обвинувальний акт прокурору, зважаючи на те, що суду до проведення підготовчого судового засідання надано матеріали досудового розслідування та речові докази. При цьому, свою позицію суд мотивував тим, що норма ч. 4 ст. 291 КПК України має імперативний характер та позбавляє органи прокуратури та досудового розслідування дискреційних повноважень.

З огляду на викладене, суд дійшов висновку, що надання суду матеріалів досудового розслідування, тобто доказів, отриманих стороною обвинувачення у ході досудового розслідування, до початку судового розгляду є грубим порушенням вимог КПК України. Крім того, докази були подані у спосіб, який заборонений нормами КПК України, та у порушення прав сторони захисту [3].

Ще більш категоричну позицію зайняв Суворовський районний суд м. Одеси, який зазначив, що суд у підготовчому судовому засіданні має перевірити обвинувальний акт на предмет його відповідності не тільки положенням ст. 291 КПК України, а й дотримання слідчим чи прокурором під час складення обвинувального акту засад кримінального провадження.

Суд дійшов до висновку, що були допущені порушення вимог КПК України, оскільки викладені у розглядуваному обвинувальному акті фактичні обставини і формулювання обвинувачення містять посилання на висновки судово-медичної експертизи з визначення ступені тяжкості отриманих потерпілим тілесних ушкоджень, на висновки транспортно-трасологічної та автотехнічної експертизи обставин події, які є в розпорядженні органу досудового розслідування та які ще до початку судового розгляду кримінального провадження по суті розкривають сутність означених доказів обвинувачення, що суперечить положенням ч.ч. 2, 4 ст. 291 КПК України. Такий підхід, на думку суду, свідчить про порушення принципів неупередженості суду і

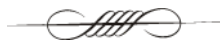
безпосередності дослідження ним доказів, що є неприпустимим і обумовлює необхідність повернення обвинувального акта прокурору [4].

Про порушення засад кримінального провадження також йдеться в ухвалі Малиновського районного суду м. Одеси. Суд зазначив, що із обвинувального акту вбачається, що прокурор зазначаючи правову кваліфікацію інкримінованих обвинуваченим кримінальних правопорушень задалегідь, без вироку суду стверджує, що обвинувачені вчинили інкриміновані їм кримінальні правопорушення. При складанні обвинувального акту, з урахуванням положень ст. 17 КПК України, можливо вказувати тільки на те, що особи обвинувачуються у вчиненні певного кримінального правопорушення. Таким чином констатується порушення засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що на практиці, з'ясовуючи питання, чи відповідає обвинувальний акт вимогам КПК України, суди не обмежуються перевіркою його відповідності лише вимогам ст. 291 України, а більш широко тлумачать таку вимогу закону.

Список використаних джерел:

1. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text>.
2. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 17 червня 2015 р. (справа № 521/12725/14-к). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/45261191>.
3. Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 14 листопада 2013 р. (справа № 125/2690/13-к). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34642260>.
4. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеси від 10 вересня 2019 р. (справа № 523/5126/17). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84217562>.

Нікіфорова Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

Застосування пробаційних програм в Україні врегульовано рядом нормативно-правових актів. В першу чергу, п. 7 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року визначено поняття пробаційної програми. В Кримінальному кодексі можливість призначення пробаційної програми, передбачена п. 4 ч. 3 ст. 76, а також п. 5 ч. 1 ст. 91-1. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 затверджено Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм, наказом Міністерства юстиції України від 28.03.2018 № 926/5 затверджено Перелік заходів щодо реалізації пробаційних програм.

На сьогодні розроблено вісім пробаційних програм (окремо для повнолітніх та неповнолітніх) за чотирма напрямками: «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення», «Формування життєвих навичок» (Про затвердження пробаційних програм для

неповнолітніх суб'єктів пробації: Наказ Міністерства юстиції України №1797/5 від 11.06.2018 року; Про затвердження пробаційних програм для повнолітніх суб'єктів пробації: Наказ Міністерства юстиції України №1798/5 від 11.06.2018 року; Про затвердження Пробаційної програми «Формування життєвих навичок» для повнолітніх суб'єктів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 23.10.2019 №3234/5; Про затвердження Пробаційної програми «Формування життєвих навичок» для неповнолітніх суб'єктів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 23.10.2019 №3235/5). Виконання пробаційних програм покладено на органи пробації. Працівники органів пробації проходять відповідне навчання, пов'язане саме з виконанням пробаційних програм.

Аналіз законодавства та практики застосування пробаційних програм дозволяє визначити ряд проблем, як в аспекті їх призначення, так і виконання.

По-перше, необхідно звернути увагу на законодавчу колізію, яка виникла після внесення змін до КК, якими його було доповнено ст. 91-1. Аналіз цієї статті дозволяє зробити висновок, що особа, яка вчинила домашнє насильство, може бути направлена для проходження пробаційної програми, якщо її було звільнено від кримінальної відповідальності, від відбування покарання з випробуванням або засуджено до реального відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Проте іншими, вказаними вище, нормативно-правовими актами, врегульовано порядок призначення пробаційних програм виключно до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Зазначена колізія унеможлиблює застосування пробаційних програм, до осіб, які вчинили домашнє насильство, за винятком тих, яких було звільнено від відбування покарання з випробуванням. Відповідна колізія має бути усунена шляхом приведення усіх нормативно-правових актів у відповідність з Кримінальним кодексом.

Щодо призначення судами особам, звільненим від відбування покарання пробаційних програм, то у цій сфері спостерігається прогрес. На початку застосування цього інституту, суди дуже рідко поклали на засуджених обов'язок виконання заходів, передбачених пробаційними програмами. Проте практика їх застосування, проведення відповідних конференцій, семінарів та вебінарів за участю суддів, з приводу ефективності застосування пробаційних програм до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, дали позитивний результат.

У сфері виконання пробаційних програм найбільшою проблемою є недостатність фінансування та кадрового забезпечення. Щодо кадрового забезпечення, то певна частина працівників органів пробації проходять спеціальне навчання щодо виконання пробаційних програм, і лише ті з них, які пройшли це навчання мають право здійснювати їх виконання. Проблема полягає в тому, що на цих працівників, окрім виконання пробаційних програм, покладаються й інші обов'язки, передбачені законодавством, та через надмірну зайнятість ефективність виконання пробаційних програм знижується.

Недостатність фінансування є значною проблемою для різних сфер життя в Україні. Напевне в найближчі роки про подолання цієї проблеми говорити не доводиться. Проте покращити ситуацію можна іншими шляхами. Одним із таких шляхів є реалізація міжнародних проектів, грантів, співпраця з різними міжнародними, іноземними, в тому числі громадськими, організаціями. Залучення громадськості до реалізації будь-яких державних проектів та програм є найкращим шляхом вирішення проблеми недостатності людських ресурсів. До виконання пробаційних програм, згідно з Законом України «Про пробацію», можуть залучатися волонтери пробації, представники різних громадських організацій. Якщо залученню волонтерів пробації присвячено ряд нормативно-правових актів, то співпраця з громадськими організаціями на законодавчому рівні практично не врегульована.

Застосування пробаційних програм в Україні знаходиться на шляху становлення і потребує вирішення ряду проблем як на законодавчому рівні, так і на рівні підвищення їх практичного виконання, в тому числі й через залучення громадськості. Звичайно розвиток пробації в Україні напряду залежить від зміни суспільного погляду щодо застосування до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення заходів кримінально-правового характеру, тобто прагнення не до покарання, а до ресоціалізації цих осіб.

Плисюк Наталія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

На протязі багатьох років мільйони дітей, жінок і чоловіків ставали жертвами злочинів, які глибоко ображають честь та гідність людства. Загальновизнаним вважається факт того, що злочини проти людства загрожують світовому миру, безпеці та правопорядку на підставі принципів міжнародного права, котрі закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй (ООН) [1]. Заборона злочинів проти людства є усталеною нормою загального міжнародного права, підтверджуючи, що злочини проти людяності є одними з найбільш серйозних злочинів для міжнародного співтовариства в цілому і обов'язково має здійснюватись запобігання таким злочинам відповідно до міжнародного права, з метою припинення безкарності винних. беручи до уваги визначення злочинів проти людяності, викладене у статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2].

Обов'язком кожної держави є здійснення кримінальної юрисдикції щодо злочинів проти людяності, враховуючи права потерпілих, свідків та інших осіб, потерпілих від злочинів проти людяності та права передбачуваних правопорушників на справедливе ставлення до них. Злочини проти людяності не повинні залишатися безкарними, ефективне розслідування щодо таких злочинів повинно забезпечуватись шляхом національних дій та посилення міжнародного співробітництва, включаючи екстрадицію та взаємну правову допомогу держав у сфері боротьби зі злочинністю.

Відповідно до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду [2], до злочинів проти людяності слід відносити вчинені діяння, спрямовані проти будь-якого цивільного населення, з метою нападу: вбивство; винищення людей; поневолення; депортація або насильницьке переселення населення; позбавлення волі або інше серйозне позбавлення фізичної свободи з порушенням базових норм міжнародного права; катування; зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, вимушена вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства середньої тяжкості; переслідування будь-якої окремої групи чи спільноти з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних чи інших підстав, які загальновизнані неприпустимим згідно з міжнародним правом, у зв'язку з будь-яким діянням, згаданим у цьому пункті; насильницьке зникнення людей; злочин апартеїду; інші нелюдські вчинки подібного характеру, що навмисно спричиняють великі страждання або тяжкі ушкодження організму або психічного чи фізичного здоров'я [2].

Загальновизнаним є положення про те, що злочини проти людяності можуть бути вчинені як під час збройного конфлікту, так і у мирний час. При кваліфікації вчиненого

діяння як злочину проти людяності, необхідно враховувати положення Статуту Міжнародного кримінального суду, в якому зазначено такі основні умови про те, що діяння повинні вчинятися: проти цивільного населення; в рамках широкомасштабного нападу; систематичного нападу; свідомо [2]. При цьому, широкомасштабність нападу означає, що участь бере значна кількість учасників та потерпілих у такому злочині. Систематичним визнається напад, який вчиняється методично, заздалегідь є продуманим. Свідомість нападів означає, що суб'єкт злочину розуміє та усвідомлює, що має місце вчинення широкомасштабного або систематичного нападу.

Якщо розглядати ситуацію на Сході України, то, відповідно, на окупованих територіях дуже поширеними є факти вчинення не тільки воєнних злочинів, а й різновиди інших міжнародних злочинів, таких, наприклад, як злочини проти людяності, про які йде мова. Потерпілими від таких діянь стають тисячі людей.

Але також відомі факти, що винним у вчиненні більшості з них дуже часто вдається уникнути від осуду та кримінального переслідування, що може пояснюватися невідповідністю законодавства України про кримінальну відповідальність (Кримінального кодексу України) положенням міжнародного кримінального і гуманітарного права. Іншими словами, через відсутність складу відповідного кримінального правопорушення у Кримінальному кодексі України як підстави кримінальної відповідальності [3].

Так, Кримінальний кодекс (КК) України на сьогодні не передбачає кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти людяності та за воєнні кримінальні правопорушення, що являють собою порушення звичаєвого, а не договірною міжнародного гуманітарного права [3]. Така невідповідність, на нашу думку, зумовлена тим, що від моменту прийняття КК України його положення постійно не узгоджувались з сучасним міжнародним правом і тенденціями його імплементації у національні правові системи в аспекті кримінальної відповідальності за так звані міжнародні злочини.

Тому в умовах триваючого майже сім років міжнародного збройного конфлікту з Російською Федерацією, приведення у відповідність положень кримінального законодавства України до вимог міжнародного кримінального права та позитивної практики його імплементації в національні правові системи є надзвичайно важливим і необхідним питанням.

Отже, необхідність приведення Кримінального кодексу України у відповідність із міжнародним правом в аспекті відповідальності за міжнародні злочини є надто важливою.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р., документ № 995_010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
2. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р., документ № 995_588. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 із наступними змінами та доповненнями.

Присяжна Анна Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ ЯК ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ

Місце та роль прокурора у судочинстві важко переоцінити, про що свідчать численні наукові розробки з цього питання із загально-доктринальними, історико-правовими, міжнародними, порівняльними та практичними застосуваннями. Крім того, слід зробити посилання на низку наукових праць, автори яких мали на меті детально розглянути певні чітко визначені напрямки роботи прокуратури в судовій системі [1, с. 143; 2, с. 116].

Однією з основних конституційних функцій прокуратури України, яка відіграє важливу роль у захисті прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина є підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді (ст. 131-1 Конституції України [3], ст.ст.2, 22 Закону України «Про прокуратуру» [4]).

Статтею 22 Закону України «Про прокуратуру» закріплено положення, що прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України [4] (далі – КПК України). Пунктом 15 ч. 2 ст. 36 КПК України передбачено, що прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення [5].

Разом з тим, ні КПК України, ні Закон України «Про прокуратуру» не закріплюють визначення поняття «підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді».

Щодо визначення цього поняття в науці кримінального процесу немає єдиної думки. Так, М. Строгович розглядає державне обвинувачення як низку процесуальних заходів, що спрямовані на викриття кримінального правопорушення та забезпечення належного покарання особи, притягнутої до кримінальної відповідальності [6, с. 189]. І. Пікалов трактує державне обвинувачення як напрям кримінально-процесуальної діяльності з викриття особи, винної у вчиненні злочину та підтримання висунутого їй обвинувачення в суді [7, с. 14]. Проте у цьому визначенні звертає на себе увагу груба помилка, якої допустився автор, а саме автор пише про «винну особу», а винною особа визнається лише за рішенням суду, що набрало законної сили.

Визначення обвинувачення саме як діяльності, спрямованої на викриття особи, котра вчинила злочин, у науці має назву процесуального боку обвинувачення, а визначення обвинувачення лише з процесуального боку не є повним та не відображає всієї сутності обвинувачення. Тому В. Юрчишин та інші автори вважають, що загальна процесуальна функція обвинувачення, яку здійснює прокурор у кримінальному провадженні, поділяється законодавцем на дві частини: обвинувачення у матеріальному та процесуальному значеннях, тобто досудова та судова частини. На його думку, матеріальну частину прокурорської діяльності, що спрямована на забезпечення матеріально-правової підстави обвинувачення (підготовка та затвердження обвинувального акта), слід розглядати як підготовку кримінального позову. Другу ж частину прокурорської діяльності, яка спрямована на забезпечення процесуальних підстав обвинувачення – доведення обвинувачення перед судом з метою забезпечення

кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин – слід визначити як підтримання публічного обвинувачення в суді [8, с. 91-92].

Отже, функція прокурора щодо підтримання публічного (державного) обвинувачення – це діяльність, що зосереджена на викритті особи, яка вчинила злочин, а також фіксація правового переконання про вину особи у вчиненні кримінального правопорушення у відповідних процесуальних документах.

Після прийняття КПК України в 2012 році закономірно виникло питання: коли і хто формулює обвинувачення? Першим формулює твердження про підозру у вчиненні злочину певною особою слідчий при складенні обвинувального акту. Але легітимність такому акту надається тільки після його затвердження прокурором. Тому можна із впевненістю стверджувати, що обвинувачення формулює в обвинувальному акті прокурор шляхом його затвердження або самостійним його складенням. Проте остаточне формулювання державного обвинувачення міститься в обвинувальній промові прокурора під час судових дебатів сторін на стадії судового розгляду.

Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту. Ця дія ініціює процес реалізації обвинувачення в судовому розгляді. Під час судового розгляду в умовах змагальності обвинувачення перевіряється на предмет його законності та обґрунтованості. Прокурор не тільки засвідчується в обґрунтованості обвинувачення, але й переконує в цьому суд. Саме обґрунтоване на судовому слідстві обвинувачення покладається в основу вироку [9, с. 431-432].

Промова прокурора під час судових дебатів є логічним завершенням його діяльності в суді. Судові дебати підводять ризику під дослідженням доказів, які обґрунтовують обвинувачення. Слід погодитися з позицією, що оскільки прокурор зачитує обвинувальний акт на початку судових дебатів, і лише після цього, потерпілий, захисник, обвинувачений, інші учасники судового розгляду виступають з промовами, відбувається обмін репліками тощо, можна стверджувати, що саме обвинувальна промова прокурора визначає зміст та напрямок судових дебатів.

Необов'язковою формою участі прокурора в судових дебатах є репліка прокурора. Репліка прокурора – повторна промова, передбачена ч. 7 ст. 364 КПК, під час судових дебатів щодо окремих частин виступів інших учасників судового розгляду (захисника, підсудного, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників). Прокурора на репліку можуть спонукати лише виняткові обставини, яких він не міг і не повинен був передбачити. Репліка прокурора, зазвичай, має полемічний характер, це своєрідна відповідь прокурора на промову сторони захисту. Між супротивниками в репліках існує конкуренція, в якій кожен відстоює свою точку зору.

Слід зазначити, що обвинувачення, проходячи певні стадії, може неодноразово змінюватися або на користь обвинуваченого, або проти нього, або бути повністю скасованим. З цієї причини обвинувачення формулюється різними суб'єктами кримінального процесу та на різних стадіях кримінального провадження.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що на цій стадії кримінального провадження прокурор має процесуальне становище сторони - державного обвинувача, який перебуває нарівні з іншими сторонами у кримінальному провадженні та юридично підтримує обвинувачення, таким чином виконує конституційну функцію, покладену на нього Конституцією України та Законом України «Про прокурора».

Список використаних джерел:

1. Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе: учеб.пособ. Харьков: Вища шк., 1979. 143 с.

2. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: навч. посіб. Харків : Право, 2013. 184 с.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII Дата оновлення: 13.12.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/stru#Stru>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Строгович М. С. Курс уголовного процесса. М.: Правоведение, 1968. 488с.
7. Пикалов Н. А. Уголовный процесс Российской Федерации. М.: Норма, 2005. 234 с.
8. Юрчишин В. Обвинувальна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві за новим КПК України. *Вісник прокуратури*. 2012. № 6. С. 89–97.
9. Ряшко О. В., Кундик Н. В. Сутність та етапи реалізації функції обвинувачення в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 425–436.

Хмелевська Наталія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ АДВОКАТІВ-МЕДІАТОРІВ У СИСТЕМІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

З 2020 року в усіх областях України активно почали впроваджувати «Програму відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Так, обрані адвокати, які співпрацюють з системою безоплатної правової допомоги пройшли навчання «Базові навички медіації у кримінальному процесі» та можуть проводити медіацію у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Програма відновлення ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях про проступки, злочини невеликої та середньої тяжкості, вчинені неповнолітніми, і включає скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними злочинів з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним злочинам [1].

На сьогодні чинна постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» від 3 червня 2020 р. № 445.

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2013 р. № 130, доповнено пунктом 5-2, відповідно до якого, оплата послуг посередників за рахунок бюджетних коштів здійснюється центрами в розмірі 5 %місячного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого на 1 січня календарного року, за годину підготовки та проведення медіації, у тому числі спілкування з підозрюваним та потерпілим.

Підставою для оплати послуг є доручення центру для проведення медіації, акт про надання послуг та/або надання документів, що підтверджують надання послуг. За наявності підтвердних документів центрами відшкодовуються посередникам витрати, пов'язані з підготовкою та проведенням медіації, на:

1) проїзд транспортом загального користування (крім авіаційного, залізничного у м'яких вагонах поїздів, морського та річкового). Документами, що підтверджують використання транспорту загального користування, є відповідні проїзні квитки та/або квитанції (чеки) про сплату вартості проїзду;

2) придбання пально-мастильних матеріалів відповідно до нормативів, визначених для бюджетних установ, у разі використання власного транспортного засобу у сільській місцевості або за відсутності сполучення транспортом загального користування з урахуванням відстані від місця проживання адвоката або його робочого місця до місця надання правової допомоги та в зворотному напрямку [2].

На сьогодні є вже багато успішних прикладів застосування медіації за участі неповнолітніх. Так, відновне правосуддя допомогло 15-річній мешканці Донецької області не отримати «клеймо» злочинниці та дало цінний урок – кожна дія, навіть неусвідомлена, несе за собою тягар відповідальності. Під час медіації Світлана помирилася з потерпілим, сторони порозумілись. Оскільки викрадене майно було повернуто, домовились, що дівчина пофарбує ворота в якість «компенсації» за заподіяну моральну шкоду потерпілому. У Донецькій області на початок вересня 2020 року укладено 26 медіаційних угод між неповнолітніми та потерпілими про застосування програми відновлення [3].

Ще одним яскравим прикладом є ситуація 16-річного Олександра з Охтирщини. Неповнолітній вчинив хуліганські дії: пошкодив вуличні ліхтарі, що знаходилися біля торговельного центру. Після цього Олександр поїхав до спортивного майданчика, де зламав паркан, шлагбаум, а також зірвав розетки, які були встановлені на стовпах ліхтарів вуличного освітлення. Дії неповнолітнього суд кваліфікував за ч.1 ст. 296 КК України як хуліганство. Захисником обвинуваченого виступила адвокат системи БПД Валентина Розторгуєва, а медіатором – Семен Стадник, юнак взяв участі у «Програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». У судовому засіданні захисник звернулася до суду з клопотанням про звільнення Олександра від кримінальної відповідальності. Суд постановив звільнити юнака від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку, а кримінальне провадження закрити [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що впровадження відновного правосуддя для неповнолітніх є надзвичайно важливим та корисним кроком для нашої держави з перспективою зменшення злочинності в цілому. Однак вражає вкрай низька оплата праці адвокатів-медіаторів. Вважаю, що оплату необхідно збільшити до розміру одного місячного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого на 1 січня календарного року, за годину підготовки та проведення медіації, у тому числі спілкування з підозрюваним та потерпілим. Це дасть змогу реалізувати відновне правосуддя щодо неповнолітніх на повну потужність.

Список використаних джерел:

1. Адвокатам, які залучаються до програми відновлення для неповнолітніх, визначили умови оплати праці. ЮРЛІГА. URL : ligazakon.net.
2. Скільки платитимуть адвокатам, залученим до програми відновлення для неповнолітніх. URL : lexinform.com.ua/zakonodavstvo/skilkyplatyutmutadvokatamzaluchenyumdo-programyvidnovlennya-dlya-nepovnoolitnih.
3. Відновне правосуддя: цінний урок на все життя. Безоплатна правова допомога. URL : legaid.gov.ua.

4. Відновне правосуддя на Сумщині: шанс для неповнолітнього правопорушника. URL: legaid.gov.ua.

Голуб Анна Євгенівна,
*аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

З часів радянського правового регулювання охорони культурних цінностей найбільшим витком в юридичному захисті цих об'єктів стали 1999 та 2000 роки – прийняття Законів «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та «Про охорону культурної спадщини». Перш за все, відповідно, було надано визначення культурної спадщини та культурних цінностей. Закон «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» містить поняття культурних цінностей, яке відповідає положенням Конвенції ЮНЕСКО 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності». Відповідні положення були внесені і в чинний Кримінальний кодекс України 2001 року, який крім контрабанди культурних цінностей закріпив й інші диспозиції, предметом посягання яких можуть бути культурні цінності.

Міжнародно-правове регулювання культурних цінностей пов'язане переважно з такими актами як Конвенція ЮНЕСКО 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» (ратифікована Законом України від 04.10.1988 року №6673-XI) та Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини: Конвенція ЮНЕСКО від 17.10.2003 (приєднання на підставі Закону України від 06.03.2008 року № 132-VI), які стали основними актами, що визначають суть культурної спадщини, перелік об'єктів, що в них входять, порядок їх захисту, а також міжнародні зобов'язання країн-учасниць.

Військові дії на території України змусили українського законодавця переглянути деякі аспекти правової охорони культурних цінностей на окупованих територіях. Внаслідок цього та інших чинників 14 квітня 2014 р. Верховна рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Закон визначив правовий статус сухопутних територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зокрема, в п. 7 даної статті зазначається: «Відповідальність за охорону культурної спадщини на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію, як на державу, що здійснює окупацію, відповідно до норм і принципів міжнародного права». Така норма закону за своєю суттю відповідає тим міжнародно-правовим нормам, які врегульовують зобов'язання держав щодо захисту культурних цінностей, зокрема і об'єктів культурної спадщини, в умовах війн та збройних конфліктів та на окупованих територіях [1].

Низкою документів ГА ООН, Парламентська Асамблея Ради Європи та інші міжнародні організації визнали дії на Сході України та в Криму актом агресії, визнали окупацію кримського пів-острову. Відповідно ці акти дають змогу застосувати, до прикладу, Гаазьку конвенцію 1907 року «Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі». Ця Конвенція містить низку ключових вимог до країн-учасниць, які жорстко регламентують їх поведінку як під час війн та збройних конфліктів, так і на окупованій території. Поміж іншого актуальними для ситуації щодо подій навколо Криму є наступні положення. Згідно з ст.

45 конвенції, «забороняється примушувати населення окупованої території до присяги на вірність Державі, що є противником». Приватна власність на окупованій території не підлягала конфіскації (ст. 46). На окупованих територіях категорично заборонялися грабунки (ст. 47). Державна власність (в тому числі громадські будівлі) на окупованій території вважається такою, що може перебувати лише в управлінні. Сторона, котра окупувала цю територію, зобов'язана «зберегти основну цінність цих видів власності» (ст. 55). Стаття 56 безпосередньо присвячена збереженню культурних цінностей в умовах окупації, а також війни чи збройного конфлікту загалом: «Власність громад, установ церковних, добродійних та освітніх, художніх і наукових, навіть таких, що належать Державі, прирівнюється до приватної власності. Всіляке умисне захоплення, знищення чи пошкодження подібних установ, історичних пам'яток, творів художніх або наукових забороняється і має підлягати переслідуванню». Окрім того, Стаття 27 в частині переліку об'єктів, до яких під час ведення бойових дій застосовуються обмеження, зобов'язує «ужити усіх необхідних заходів, аби вберегти, наскільки можливо, храми, будівлі, що служать цілям науки, мистецтва та добродійності, історичні пам'ятки» [2]. Досить схожі положення містяться і в Женевській конвенції 1949 року.

Поруч із цим існує основний міжнародний акт, який регулює захист культурних цінностей на окупованих територіях – це Конвенція [3] та Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту [4]. Перша має більш декларативний характер – визначає, до прикладу, що є культурними цінностями, що являє собою окупація, тощо. Протокол же визначає конкретні обов'язки договірних сторін щодо збереження культурних цінностей. Пункт 1 частини I цього протоколу визначає наступне: «Кожна Висока Договірна Сторона зобов'язується запобігати вивезенню з території, окупованої нею під час збройного конфлікту, культурних цінностей, визначених у статті 1 Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, підписаної в Гаазі 14 травня 1954 року» [4]. Відповідно до матеріалів офіційного сайту ЮНЕСКО РФ ратифікувала цей акт 04.01.1957 року [5], тобто можна сказати, існують докази прямого порушення вказаних домовленостей. Існує також і Другий протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, який був укладений в Гаазі 14 травня 1954 року, який був ратифікований в 2020 році, що стало приводом для радості багатьох правозахисників, оскільки прийняття цього акту дасть змогу удосконалити режим кримінально-правової охорони культурних цінностей не тільки в рамках судової системи України, а й на міжнародній арені.

Отже, можемо дійти висновку, що і національне, і міжнародне законодавство має широкий спектр нормативно-правових актів, які забезпечують збереження культурних цінностей під час збройного конфлікту. Після прийняття Другого протоколу є сподівання на ґрунтовні зміни законодавства в цій сфері, оскільки наразі норми та процедури, які б могли попередити протиправні діяння щодо культурних цінностей на окупованих територіях України чи покарати осіб, відповідальних за такі діяння, або є декларативними нормами, або ж відсутні взагалі.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
2. Гаазька конвенція «Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі»: Конвенція від 18.10.1907 року (набрання чинності для України відбулось 25.08.1991 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222.

3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Конвенція ООН від 14.05.1954 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157.

4. Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Протокол, Міжнародний документ ООН від 14.05.1954 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722.

5. Status of ratification: Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14 May 1954. URL : http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Updated-list-State-members-electoral-group-En-Final_01.pdf.

Мороз Анатолій Васильович,

аспірант кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО УЧАСТІ В ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Удосконалення правового регулювання чинного законодавства щодо протидії втягненню неповнолітніх до участі у збройних конфліктах є актуальним на сьогоденішньому етапі розвитку нашої держави.

За інформацією Офісу Генерального прокурора України, з моменту збройного конфлікту на сході нашої держави по виявленим фактам 29 неповнолітніх громадян України засуджено за участь в складі незаконних збройних формувань.

За будь-яких обставин втягнення неповнолітніх до участі у військових діях шляхом їх заохочення, вербування, залякування з відведенням їм ролі військових або ж допоміжного персоналу військовим є кримінально протиправним і потребує їхнього захисту особливо в умовах гібридної війни.

За даними правозахисників, оприлюдненими у 2017 році, у період із 2014 року по 2016 рік щонайменше 15 незаконних збройних формувань вербували дітей на Донбасі.

Збройне протистояння на сході України змушує переглянути чинне законодавство, з метою посилення захисту інтересів, прав та свобод неповнолітніх, їхнього здоров'я та життя.

Не випадково у 2016 році міжнародна група GlobalRightsCompliance підготувала фундаментальне дослідження щодо імплементації норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні де висвітлювалися і проблемні питання законодавчого врегулювання кримінальної відповідальності за використання неповнолітніх у збройних конфліктах.

Питання участі неповнолітніх в збройних конфліктах були предметом дослідження та знайшли свої відображення у публікаціях Миколи Гнатівського, Ірини Васильківської, Марії Чеховської, Ірини Нечитайло, Наталії Крестовської, Олени Клименко та інших науковців.

Разом з тим, комплексного правового аналізу кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії втягненню неповнолітніх до участі в збройних конфліктах в Україні не проводилось, детально не аналізувалася динаміка такої злочинності. Також на сьогодні відсутня статистика кількості неповнолітніх втягнутих у збройний конфлікт.

Кримінальне законодавство України окремо не виділяє кримінальні правопорушення, вчинені проти неповнолітніх в окрему категорію, зокрема у ньому і

відсутні самостійні склади кримінальних правопорушень по втягненню неповнолітніх у збройний конфлікт.

Враховуючи викладене, кримінально-правовий захист неповнолітніх на сьогоднішній день у чинному законодавстві є недостатньо врегульованим.

В умовах збройного конфлікту на сході нашої держави гостро постало питання вдосконалення чинного законодавства та посилення кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх безпосередньо як у бойові дії так і їхнє використання у збройному конфлікті поза межами таких бойових дій, а тому доцільно було б внести зміни у чинний Кримінальний кодекс України з окремими статтями, в яких закріпити відповідальність за втягнення неповнолітніх до участі у збройних конфліктах. Зокрема пропонується виділити окремо статті відповідальності за втягнення неповнолітніх коли вони залучені у ролі військових та окремо використання неповнолітніх як допоміжного персоналу військовим.

Отже це питання потребує окремих ґрунтовних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Чеховська М., Нечитайло І. Правові аспекти втягнення неповнолітніх до участі у бойових діях. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С.150-154.
2. Філіпська Н., Задніпровська О. Протидія використанню дітей-солдат у військових конфліктах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С.238-241.
3. Васильківська І. Кримінально-правовий захист неповнолітніх в умовах гібридної війни. Google Академія. 2018. С.188-195.

Оборонова Ірина Володимирівна,

аспірантка кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД, ЯКЕ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Новелою КПК України 2012 року є можливість здійснення кримінального провадження на підставі угод, яке відноситься до спрощених порядків кримінального судочинства. Інститут угод передбачає своєрідні умови і порядок здійснення кримінального провадження, істотно відрізняючи його від звичайного судочинства. Зважаючи на спрощення процедури вирішення такого провадження, актуалізується питання про недопущення порушення прав учасників кримінального судочинства, особливо неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених.

Вирішення питання про затвердження угоди або відмову в затвердженні угоди, якщо вона подана прокурором разом з обвинувальним актом, здійснюється судом у підготовчому судовому засіданні. Це один із винятків, коли провадження у підготовчому засіданні розглядається і вирішується по суті.

Однією з гарантій захисту прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених є обов'язкова участь захисника і законного представника при укладанні угоди та її розгляді в суді. У такого роду провадженнях захисник неповнолітнього повинен прослідкувати, щоб угода була укладена його підзахисним добровільно, а також були відсутності негативні обставини, які згідно з ч. 7 ст. 474 КПК України перешкоджають затвердженню

угоди. Крім того, необхідно змістовно проаналізувати угоду на відсутність умов, які порушують права та законні інтереси неповнолітнього обвинуваченого.

На практиці належна діяльність захисника у таких провадженнях обумовлює або сприяє ухваленню судом законного рішення. Наприклад, до Широківського районного суду Дніпропетровської області надійшов обвинувальний акт по обвинуваченню неповнолітнього за ч. 1 ст. 185 КК України, з угодою про примирення. Захисник та обвинувачений в судовому засіданні не підтримали угоду та вважали необхідним призначити справу до розгляду на загальних підставах.

Суд наголосив на своєму обов'язку переконатися в судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не наслідком обцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Зважаючи на це та думку сторони захисту, суд вирішив у затвердженні угоди про примирення, укладеної між потерпілою та підозрюваним, його законним представником та адвокатом, відмовити, а кримінальне провадження продовжити в загальному порядку [1].

Законодавчо неурегульованим є питання про доцільність і ступінь самостійності неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого в укладанні угод про примирення і про визнання винуватості. В наукових колах свого часу висловлювалась думка про те, що угода про визнання винуватості не може укладатися у справах про злочини, вчинені неповнолітніми [2, с. 244].

Натомість, відповідно до роз'яснень Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому випадку угода укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх. При цьому якщо неповнолітній досяг шістнадцятирічного віку, він має право укласти угоду про примирення самостійно, але за наявності згоди його законного представника. Якщо ж неповнолітній не досяг шістнадцяти років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник неповнолітнього. Про надання згоди неповнолітнім, його законним представником у наведених вище випадках обов'язково має бути зазначено в угоді про примирення та засвідчено їх підписом. Укладення угоди у випадку, якщо неповнолітній заперечує проти такої угоди, не допускається. Такий підхід слід використовувати і тоді, коли укладається угода про визнання винуватості з неповнолітнім підозрюваним/обвинуваченим [3].

Відсутність захисника при укладенні є недопустимою і розцінюється як пряме порушення кримінального процесуального закону. Так, Свалявський районний суд Закарпатської області, розглядаючи у кримінальному провадженні угоду про примирення, укладену між неповнолітнім підозрюваним, законним представником та потерпілим, відмовив у її затвердженні, зважаючи на те, що угода була укладена у відсутності захисника. А відповідно до ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років [4].

Список використаних джерел:

1. Ухвала Широківського районного суду Дніпропетровської області від 08 вересня 2016 року (справа № 197/983/16-к). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61370890>.

2. Крушинський С. А. Угода про визнання вини: світовий досвід та перспективи запровадження в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4. С. 238-245.

3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального

провадження на підставі угод» № 13 від 11 грудня 2015 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.

4. Ухвала Свалявського районного суду Закарпатської області від 14 квітня 2016 року (справа № 306/458/16-к). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57156126>.

Кафедра трудового, земельного та господарського права

Костяшкін Іван Олександрович,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

З огляду на ті демократичні перетворення, що тривають в нашій державі особливої уваги заслуговує реформа децентралізації, що спрямована на забезпечення широкої самостійності територіальних громад у вирішенні власних соціально-економічних проблем окремого регіону. Одним з ключових питань такого реформування є формування спроможних адміністративно-територіальних одиниць, що наділені повнотою влади не лише в плані адміністративного управління але як повноправні господарі відповідної ресурсної бази основу якої становить земля.

На жаль земля на сьогодні як засіб виробництва та економічний базис значною мірою виведена з-під впливу органів місцевого самоврядування і територіально є сферою реалізації повноважень органів державної влади. Цілком очевидно, що наявний територіальний устрій не сприяє розвитку економічної самостійності територіальних громад. Адже питання розподілу сільськогосподарських земель сконцентровано у сфері повноважень державних органів, що досить часто призводить до передачі земель сільськогосподарського призначення з метою реалізації певних спекулятивних інтересів.

Реформування адміністративно-територіального устрою України спрямоване на об'єднання територіальних громад, які мають отримати реальні механізми доступу до земельних ресурсів на території громад, як в межах так і поза межами населеного пункту, а земля повинна стати фактором економічного зростання відповідних територій.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII [1] вже на сьогодні закріпив, що територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися. Оскільки територія громади не обмежуватиметься межею населеного пункту, а включатиме територію відповідних сільських, селищних міських рад, то очевидно, що і право власності на землю територіальних громад не повинно обмежуватись межами населеного пункту, а має бути поширено на всі землі в межах таких територіальних громад, або територій відповідних рад, що залишаються на даний час.

Відповідно у Верховній раді України існують законопроекти про внесення змін до Конституції України щодо нової системи адміністративно-територіального устрою України, яка включатиме нові адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони [2]. Відповідно, територія України ділитиметься на громади, які є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України.

Оскільки територія громади не обмежуватиметься межею населеного пункту, а включатиме територію відповідних сільських, селищних міських рад, то очевидно, що і право власності на землю територіальних громад не повинно обмежуватись межами населеного пункту, а має бути поширено на всі землі в межах таких територіальних громад, або територій відповідних рад, що залишаються на даний час. Маючи в своєму розпорядженні землі громад, у тому числі виробничого призначення, органи місцевого

самоврядування будуть спроможні забезпечити реальну фінансову та економічну незалежність та розвиток відповідних територій.

Проведення відповідних змін передбачає необхідність вдосконалення норм земельного законодавства оскільки на сьогодні відповідно до ст. 83 Земельного кодексу України (надалі ЗК України) [3] до земель комунальної власності відносяться лише землі в межах населених пунктів, крім земельних ділянок приватної та державної власності, а також земельні ділянки, на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності незалежно від місця їх розташування.

Тому у 2014 році вирішення питання передачі права розпоряджатися землею поза межами населених пунктів було включено до коаліційної угоди, що зумовило появу відповідних законопроектів у Верховній Раді України. Зокрема, два законопроекти № 3510 від 24 листопада 2015 року «Про віднесення земель державної власності за межами населених пунктів до комунальної власності об'єднаних територіальних громад» [4] та № 3510–1 від 8 грудня 2015 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності на територіях об'єднаних територіальних громад та врегулювання інших земельних відносин» [5] передбачали передачу до комунальної власності всіх земель державної власності за межами населених пунктів у межах територій об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, окрім земель, на яких розташовані об'єкти нерухомості державної власності та зі спеціальним статусом.

На початку грудня 2017 року Президентом ініційовано проект закону №7363 під назвою «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності дрібних фермерських господарств і деконцентрації повноважень у сфері земельних відносин» [6], яким пропонувалося передати повноваження із розпорядження землями державної власності, які знаходяться за межами населених пунктів, об'єднаним територіальним громадам, позбавивши цих повноважень Держгеокадастр, за виключенням – земель оборони, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, та тими, які мають важливе значення для держави однак пропонувані законопроекти не знайшли свого підтвердження у стінах парламенту.

31 січня 2018р., на засіданні Кабінету міністрів України прийнято Розпорядження «Про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад» [7]. Держгеокадастру України доручено забезпечити формування земельних ділянок шляхом проведення їх інвентаризації та передати у комунальну власність ОТГ. Такий шлях є досить довготривалим і зумовлює як значні фінансові витрати так і технічні можливості, що не сприятиме якнайшвидшому доступу громад до земель що знаходяться на їх території. За таких умов більш прийнятним є перерозподіл земель шляхом внесення змін до ст. 83 та 84 ЗК України, та закріплення норми щодо виключного права комунальної власності на землю громад як в межах так і за межами населеного пункту, за виключенням земельних ділянок державної та приватної власності.

На даний час в парламенті готується до повторного другого читання проект Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», № 2194, яким передбачено внести зміни до Земельного кодексу України доповнивши розділ Х «Перехідні положення» [8], пунктом 23 такого змісту: «23. З дня набрання чинності цим пунктом землями комунальної власності територіальних громад вважаються всі землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів у межах таких територіальних громад», крім земельних ділянок що за

визначеним переліком залишаються у державній власності. Однак, зразу ж виникає питання щодо доцільності внесення змін до перехідних положень Земельного кодексу України. Адже такий підхід передбачає тимчасовий характер і фактично не вирішує проблеми земель комунальної власності правове регулювання яких визначено у ст. 83 Земельного Кодексу України. Крім того, на законодавчому рівні відсутнє визначення меж територіальних громад

Підсумовуючи викладене маємо констатувати необхідність якнайшвидшого визначення на законодавчому рівні території громад і внесення змін до ст. 83 Земельного кодексу України з метою поширення права комунальної власності на землі громад за межами населених пунктів.

Список використаних джерел:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 року № 157–VIII. *ВВР України*. 2015. № 13. Ст. 91.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проект Закону України від 01 липня 2015 року № 2217а. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768–III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.
4. Про віднесення земель державної власності за межами населених пунктів до комунальної власності об'єднаних територіальних громад : проект Закону України від 24 листопада 2015 року № 3510. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/zweb2/webproc4_1?pf3511=57179.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності на територіях об'єднаних територіальних громад та врегулювання інших земельних відносин: проект Закону України від 8 грудня 2015 року № 3510–1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/zweb2/webproc4_1?pf3511=57336.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності дрібних фермерських господарств і деконцентрації повноважень у сфері земельних відносин: проект Закону України від 06 грудня 2017 № 7363. URL : w1.c1.rada.gov.ua/zweb2/webproc4_1?pf3511=63085.
7. Про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018р. № 60-р. URL : www.rada.gov.ua.
8. Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: проект Закону України, № 2194. URL : www.rada.gov.ua.

*Андрушко Алла Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА П. 1 СТ. 40 КЗпП УКРАЇНИ

При розірванні трудового договору за п. 1 ст. 40 КЗпП та з метою реалізації гарантій, визначених у ст. 5-1 КЗпП, ч.3 ст. 49-2 КЗпП встановлює, що одночасно з попередженням про звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці власник або уповноважений ним орган пропонує працівникові іншу роботу на тому самому підприємстві, в установі, організації. Важливо підкреслити, що слово «одночасно», вжите у редакції цієї статті не означає, що така пропозиція має відбутися виключно один раз і тільки у день попередження про скорочення. Так, роботодавець є таким, що виконав вимоги ч.3 ст. 49-2 КЗпП, якщо працівникові були запропоновані всі вакантні посади (інша робота), які були на підприємстві у день попередження, з'явилися протягом періоду попередження та існували на день звільнення (постанова Верховного Суду від 6 травня 2020 року у справі № 487/2191/1)7. При цьому свобода вибору у праві на працю при звільненні за п. 1 ст. 40 КЗпП забезпечується тим, що роботодавець зобов'язаний запропонувати працівнику всі вакансії, які існують на підприємстві, незалежно від того, в якому структурному підрозділі такий працівник працював (постанови Верховного Суду від 01 квітня 2015 року у справі № 6-40цс15, від 23 грудня 2020р. у справі № 285/4227/18). У зв'язку з цим, при розгляді трудового спору в суді в силу норм ч.1 п.п.1, 2 ст. 264 ; п.1 ст. 229 ЦПК України щодо дослідження обставин справи і доказів, важливе значення має те, чи запропоновані були роботодавцем працівнику всі вакансії при звільненні за п.1 ст. 40 КЗпП України, якими доказами це підтверджується (наприклад, штатним розписом підприємства до скорочення і після), та яким доказами підтверджується погодження чи відмова працівника від запропонованих посад (письма відмова працівника, акт про відмову та ін.). Враховуючи те, що у ч. 3 ст. 49-2 КЗпП мова йде про «іншу роботу», яку зобов'язаний запропонувати роботодавець, а у судовій практиці про «вакансії», виникає питання: чи є вакантними посади працівників, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною та чи, відповідно, зобов'язаний роботодавець пропонувати їх працівнику? Так, п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» визначено, що «вакансія - це вільна посада (робоче місце), на яку може бути працевлаштована особа». Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про відпустки» право на відпустки забезпечується, зокрема, гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених цим Законом. Отже, якщо працівник відсутній у зв'язку з відпусткою (в тому числі відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років), посада, яку він займає, не є вакантною, відтак працівники можуть призначатися на неї лише по строковому трудовому договору. Але згідно ч. 3 ст. 49-2 КЗпП роботодавець зобов'язаний запропонувати працівнику «іншу роботу» (не конкретизовано яку саме - безстрокову чи строкову). Таким чином, роботодавець зобов'язаний пропонувати (а за працівником свобода вибору) будь-яку «іншу роботу», у т. ч. і роботу за строковим трудовим договором (ч.2 ст. 23 КЗпП) на період до виходу з відпустки по догляду за дитиною основного працівника (постанови Верховного Суду України від 25 травня 2016 року у справі № 6-3048 цс 15, від 26 червня 2019 р. у справі №761/20961/17, від 22.09.2020р. у справі № 161/7196/19).

Важливо наголосити, що межа свободи вибору працівника серед вакансій, які пропонуються у тому, що він може обрати тільки таку, яка відповідає його освіті, кваліфікації, досвіду. Тому, якщо на момент скорочення на підприємстві у штатному розписі є вакантні посади, проте посадові інструкції цих посад передбачають для претендентів наявність відповідного рівня освіти, спеціальних кваліфікаційних вимог, досвіду роботи тощо, яких у працівника, якого звільняють за п. 1 ст. 40 КЗпП немає, - то роботодавець не зобов'язаний пропонувати такі посади працівнику (постанова Верховного Суду від 09 серпня 2017 року у справі № 6-1264цс17).

Зауважимо, що свобода вибору у праві на працю при звільненні за п. 1 ст. 40 КЗпП обмежується вимогами ст. 42 КЗпП, відповідно до якої визначальним критерієм для переважного права на залишення працівника на роботі є рівень його кваліфікації та продуктивність праці. КЗпП не розкриває змісту понять «рівень кваліфікації» та «продуктивність праці», але право їх визначати належить роботодавцю. Так, у постанові Верховного Суду від 20 серпня 2018 р. у справі №537/1621/17 вказується: «При визначенні працівників з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці використовуються ознаки, які в сукупності характеризують виробничу діяльність працівників: наявність певної освіти, стаж і досвід роботи, ставлення до роботи, якість виконуваної роботи тощо».

Доказами високої кваліфікації можуть бути документи та інші відомості про освіту і присвоєння кваліфікаційних розрядів (класів, категорій, рангів), про підвищення кваліфікації, про навчання без відриву від виробництва, про винаходи і раціоналізаторські пропозиції, авторами яких є відповідні працівники, про тимчасове виконання обов'язків більш кваліфікованих працівників, про досвід трудової діяльності тощо (постанова Верховного Суду від 18 січня 2018 р. у справі №742/897/16-ц). Що стосується продуктивності праці, то це узагальнюючий показник результативності праці, який може характеризуватися кількістю продукції, виробленої за одиницю часу, або витратами часу на виробництво одиниці продукції, розрахунок якого здійснюється на підставі конкретних даних, за фактичними результатами праці працівника, а не відповідно до його потенційних можливостей. Доказами більш високої продуктивності праці можуть бути: виконання значно більшого обсягу робіт порівняно з іншими працівниками, які займають аналогічні посади чи виконують таку ж роботу, накази про преміювання за високі показники у роботі, розширення зони обслуговування, суміщення професій, перевиконання норм виробітку тощо. Підкреслимо, що продуктивність праці і кваліфікація працівника повинні оцінюватися окремо, але в кінцевому підсумку роботодавець зобов'язаний визначити працівників, які мають більш високу кваліфікацію і продуктивність праці за сукупністю саме цих двох показників. З метою забезпечення доказів виявлення працівників, які мають таке право, роботодавець повинен зробити певний порівняльний аналіз індивідуальної продуктивності праці і кваліфікації тих працівників, які залишилися на роботі, і тих, які підлягають звільненню. Окремо зазначимо, що інформація про кваліфікацію та продуктивність праці, як і інші критерії, мають відповідати вимогам ст. 81 ЦПК України, тобто бути належними та допустимими доказами. При відсутності різниці у кваліфікації і продуктивності праці перевагу на залишення на роботі мають працівники, перелічені в ч.2 ст. 42 КЗпП.

Звернемо увагу також на право поворотного прийняття на роботу (ст.42-1 КЗпП) тих працівників, які були звільнені за п. 1 ст. 40 КЗпП у разі, якщо власник або уповноважений ним орган проводить прийняття на роботу працівників аналогічної кваліфікації. Закон не передбачає обов'язку роботодавця інформувати (або якимось іншим чином повідомляти) працівника, якого звільнили за п. 1 ст. 40 КЗпП про зміни у штатному розписі на підприємстві, і про те, що він проводить прийняття на роботу працівників аналогічної кваліфікації, оскільки після звільнення між колишнім

роботодавцем та працівником припиняються трудові правовідносини. Свобода вибору у праві на працю у цьому випадку полягає у тому, що працівник може звернутися (написавши відповідну заяву) до роботодавця про прийняття його на роботу за цією підставою (в порядку ст.42-1 КЗпП). Такий висновок відповідає правовим позиціям, викладеним у постановках Верховного Суду від 08 травня 2019 року у справі N 335/1896/15-ц, від 17 квітня 2019 року у справі № 214/2292/16-ц.

Таким чином, у разі обмеження свободи вибору «іншої роботи» за відповідною спеціальністю і кваліфікацією; в цілому на підприємстві, а не тільки в межах структурного підрозділу, в якому працював працівник; щодо переважного права залишитись на роботі; щодо права поворотного прийняття на роботу та ін. при розірванні трудового договору за п.1 ст. 40 КЗпП має місце порушення норм трудового законодавства.

Місінкевич Анна Леонідівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

В ході завершення земельної реформи та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [1] дається можливість розвитку малого та середнього агробізнесу в країні. Цьому також сприяє активна політика ведення децентралізації земель сільськогосподарського призначення в Україні та прийнятті нещодавно в цьому аспекті нормативно-правові акти: Указ Президента України «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» [2], Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» [3], які сприятимуть переведенню земель сільськогосподарського призначення державної форми власності у комунальну і дадуть можливість територіальним громадам розпоряджатися своїм місцевим земельним фондом й створювати можливості для розвитку такого аграрного напрямку як агропромислові парки та залучати іноземні інвестиції у цю сферу.

На даний час агропромисловий парк є доволі актуальним напрямком ведення агробізнесу як в Європі так і в цілому світі та приносить значні кошти у розвиток економіки держав. Необхідно зазначити, що в цьому аспекті в 2021 р. у Хмельницькій області Шепетівська громада стала переможцем конкурсного відбору проєктів регіонального розвитку щодо створення агропромислового парку в Україні за рахунок коштів ЄС. Це буде один з перших агропромислових парків у нас в державі у таких великих масштабах. На думку експертів агропромисловий парк – це прекрасна можливість реалізації, використовуючи логістичну інфраструктуру, інвесторами проєктів на нашому майданчику: переробка сільськогосподарської продукції рослинництва, тваринництва, ягідництва та садівництва; обладнання тепличних господарств. Окрім цього необхідно зазначити, що найважливішим завданням агропромислового парку є збільшення частки сільського господарства в загальному обсязі ВВП, забезпечення продовольством і підвищення рівня життя громади, шляхом створення додаткових робочих місць та стимулювання розвитку малого та середнього

бізнесу, податкових надходжень до місцевого бюджету [4]. Як зазначають науковці, що в основу концепції агропромислового парку закладається створення екологічно чистих продуктів для здорового харчування з наперед заданими властивостями на рівні генетики, переробки, упаковки [5, с. 159]. Створення агропромислових парків завжди передбачає введення інноваційних технологій в аграрне виробництво, шляхом влиття венчурного капіталу у становлення та розвиток таких суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що аналізуючи чинне земельне, аграрне та господарське законодавство в цьому напрямку, то ми приходимо до висновку про відсутність законодавчого забезпечення діяльності агропромислового парку у нас в державі. Це виявляється у відсутності спеціального закону, який би визначав юридичну природу цього суб'єкта аграрних правовідносин та врегульовував його правовий механізм діяльності. Окрім цього, у Земельному кодексі України не зазначено яким чином буде надаватися земельна ділянка для діяльності агропромислового парку чи шляхом оренди, чи шляхом проведення земельних торгів аукціонів, чи іншим чином. На законодавчому рівні не встановлено чітких граничних розмірів земель сільськогосподарського призначення, які потрібні для ефективного функціонування таких парків. На законодавчому рівні не встановлено строків оренди земель сільськогосподарського призначення для таких суб'єктів господарювання. Необхідно також додати, що на державному рівні не проводиться чіткої агроінвестиційної політики щодо підтримки у створенні агропромислових парків в Україні. На наше глибоке переконання необхідно також на законодавчому рівні розробити та прийняти Державну програму щодо підтримки та розвитку діяльності агропромислових парків в Україні, щоб забезпечити можливість іноземним інвестиціям зайти та розвивати аграрний бізнес у нашій державі.

Отже, ми вважаємо, що в аспекті відкриття ринку земель в Україні відкриваються великі можливості для розвитку малого та середнього аграрного бізнесу шляхом залучення іноземних інвесторів для будівництва й відкриття агропромислових парків у нас у країні. Для ведення таких масштабних перетворень в агропромисловий сектор економіки України, які передбачають залучення інноваційних технологій необхідно розробити та прийняти спеціальний Закон України «Про агропромислові парки» й внести зміни і доповнення у земельне законодавство в аспекті право власності, права користування землями сільськогосподарського призначення саме агропромисловими парками.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 20 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/552-20#Text>.
2. Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Указ Президента України від 15.10.2020 р. № 449. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449/2020#Text>.
3. Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2020 р. № 1113. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-zahodi-shchodo-priskorennya-reform-u-sferi-zemelnih-vidnosin-il61120-1113>.
4. На Хмельниччині за кошти ЄС створять агропромисловий парк. Agronews. Головні аграрні новини. URL : <https://agronews.ua/news/na-khmelnychchyni-za-koshty-yes-stvoriat-ahropromyslovyy-park/>.
5. Пахомова А. О. Правові засади розвитку агротехнопарків в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. №1. С. 158-161.

Михайлова Ірина Юрїївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького
університету управління та права імені Леонїда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОЕФІЦІЕНТУ ЗАМІЩЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПЕНСІЄЮ

Припинення трудової діяльності та вихід на пенсію, як правило, кардинально змінює життя людини, в тому числі суттєво знижує рівень її матеріального забезпечення, тому більшість пенсіонерів не здатні підтримувати звичний рівень та спосіб життєдіяльності.

Загальноприйнятим індикатором, який характеризує рівень пенсійного забезпечення в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є коефіцієнт заміщення заробітної плати пенсією, оскільки саме він відображає на скільки високий рівень розвитку пенсійної системи, іншими словами, чітко окреслює її фінансові можливості.

Так, на думку О. М. Драбик саме коефіцієнт заміщення пенсією втраченого доходу є цілком коректним показником ефективності функціонування пенсійної системи, тому що дозволяє оцінити не тільки адекватність пенсійного забезпечення, але й відбиває еквівалентність пенсійних прав та державних зобов'язань [1, с.9].

Отож, коефіцієнт заміщення – це співвідношення розміру пенсії і заробітної плати, яку працівник одержував до виходу на пенсію. Він є ключовим показником ефективності та потужності пенсійної системи й фактично показує, наскільки пенсійна система здатна забезпечити особі, яка сплачувала внески на пенсійне страхування та відповідає необхідним умовам пенсійного забезпечення, попередній рівень життя.

Законом України від 16 березня 2016 року [2] у Україні була ратифікована Конвенція МОП «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102 від 28 червня 1952 року [3], відповідно до якої розмір пенсії повинен встановлюватися принаймні на такому рівні, щоб покрити основні потреби пенсіонера і складати 40 % від заробітної плати.

І вже Законом України від 3 жовтня 2017 року [4] були внесені зміни до статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5] та передбачено, що починаючи з 1 січня 2018 року для всіх, хто досягнув 65-річного віку та має необхідний стаж (чоловіки – 35 років, а жінки – 30), мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі 40 % мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. А у разі, якщо в особи наявний стаж меншої тривалості, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється пропорційно до набутого стажу, виходячи з прожиткового мінімуму, встановленого для непрацездатних осіб.

Таким чином, мінімальна пенсія, яка прив'язана до розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, нині становить 1769 гривень. Водночас, мінімальний розмір пенсії для 65-річних осіб за наявності, визначеного в статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» страхового стажу, встановлюється в в розмірі 40% від мінімальної заробітної плати, а оскільки її розмір становить 6 000 гривень, то розмір такої пенсії – 2400 гривень.

Але, якщо визначати коефіцієнт заміщення як співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, то його показник не досягає 40 %. Очевидно, що пенсія, яка є основним доходом більшості українських пенсіонерів, на сьогодні є надзвичайно низькою. Так, станом на 1 січня 2021 року середня пенсія становила 3 507, 51 гривень, тоді як показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» враховується для обчислення пенсії на ту саму дату була на рівні 10 634, 72 гривень. Таким чином, коефіцієнт заміщення в цьому випадку становить лише 33 %.

Не дивлячись на те, що на сьогодні коефіцієнт заміщення необхідно збільшувати, варто усвідомлювати, що його забезпечення потребує додаткового фінансового навантаження на роботодавця та/або працівника, або потрібно збільшувати дотації з Державного бюджету України [6, с.45], оскільки в бюджеті Пенсійного фонду України не вистачає коштів, щоб суттєво підняти розміри пенсій.

Кризовий стан пенсійної системи також пояснюється дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України. Пенсійний фонд самостійно не забезпечує фінансування своїх видатків, які значно перевищують доходи. Окрім того, як показує досвід, усі законодавчо визначені джерела формування бюджету та механізми їх накопичення не сприяють стрімкому збільшенню доходів до Пенсійного фонду України та покращенню рівня пенсійного забезпечення населення, тому потрібно терміново розвантажувати солідарний рівень загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Отже, незважаючи на періодичне підвищення мінімальних пенсій в Україні, їх величина все ще не забезпечує достатньо високий рівень життя пенсіонерів. Тому важливо, щоб кожен усвідомлював особисту відповідальність щодо подальшого пенсійного забезпечення, адже залежно від чисельності соціального активного населення та його участі в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування визначається стійкість та фінансова стабільність пенсійної системи. Однак, допоки не буде покращена демографічна ситуація в країні, а також не будуть вирішені проблеми тінізації заробітної плати та її низького розміру, то будь які інші зміни в пенсійній системі не принесуть бажаного результату.

Список використаних джерел:

1. Драбик О.М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення. : дис.канд. економ. наук : 08.00.03. Кам-Под., 2018. 220 с.
2. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Закон України від 16 березня 2016 року № 1024-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 16. ст.161.
3. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28 червня 1952 року №102. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 36. ст.5.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03 жовтня 2017 року № 2148-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017 № 40-41. ст.5.
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058 *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49-51. Ст. 356.
6. Коваль О. П. Пенсійний вік: іноземний досвід та вітчизняні реалії : аналіт. доп. К. : НІСД, 2014. 56 с. (Сер. «Соціальна політика», вип. 1).

Хімич Володимир Олегович,
*проректор з економічної та адміністративно-господарської роботи,
в.о. старшого викладача кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ЯК ЕТАП ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Розвиток будь-якої галузі права, насамперед, спричинює динаміка розвитку суспільних відносин, що покликана врегулювати кожна конкретно взята галузь права. Сучасне трудове право України, не стало виключення, проте на ряду із суміжними галузями, удосконалюється та видозмінюється досить повільними кроками.

Зміна суспільних відносин пов'язаних з працею стрімко видозмінювалася із року в рік. Запровадження автоматизованих засобів виробництва, через декілька років, неминуче може призвести до надлишку робочої сили та дефіциту робочих місць. Саме в цей момент суспільного напруження, коли населення працездатного віку фактично буде виборювати право на працю, як ніколи в державі необхідно запровадити сучасну та вдосконалену систему правового регулювання трудових відносин.

Одним із основоположних джерел трудового права є Кодекс законів про працю України (надалі - КЗпП України) [1]. Проаналізувавши поетапно внесення змін до чинного КЗпП України, у сучасному його вигляді, вже важко віднайти той початковий текст та ті цілі, що закладалися у цей документ при його прийнятті 10 грудня 1971 року. За цих, майже 50 років, змін зазнали більше 230 із 265 статей. Поряд з цим загальна структура цього кодифікованого акту, що складається із розділів та статей з 1996 року була майже не змінена.

Чи не найголовнішою проблемою є те, що паралельно продовжують діяти деякі підзаконні акти колишнього СРСР або їх певні положення, що були прийняті ще у 1974, 1981, 1988 роках. Низка сучасних законів («Про відпустки», «Про оплату праці», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» і т.д.), що покликані деталізувати втілення у життя інститутів трудового законодавства розвивалися та створювалися на втілення ідей Конституції України, як основного та першочергового джерела права. Саме такий, доволі повільний та ситуативний розвиток норм цієї галузі права ускладнює застосування трудового законодавства в практичній діяльності та породжує потік трудових спорів між працівниками і роботодавцями, ще більше цю ситуацію загострює певна правова колізія, що існує між сучасними та застарілими нормами трудового законодавства.

Однією з рушійних сил на шляху до еволюційної зміни правового регулювання трудових правовідносин, мало б стати підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. На виконання норм цієї угоди в Україні виникла значна кількість зобов'язань, що раніше не мали стратегічної мети і перебували у задвірках кулуарів Верховної Ради України. Все це ще більш сильно поставило проблематику адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу, а саме до Європейської соціальної хартії, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій Міжнародної організації праці і т.д. Але наразі, різні за змістом та за своєю правовою природою проекти Трудового кодексу, що подані окремими фракціями та групами Народних депутатів, вже декілька років перебувають на розгляді профільних комітетів Верховної Ради України і досі не знайшли належної політичної підтримки у народних обранців.

Можна зробити висновок, що в процесі прийняття та впорядкування норм трудового права, законодавець, у певній мірі, пішов від зворотного, коли виникали прецеденти, що спочатку приймалися інституційні закони, а вже потім на виконання цих законів вносилися зміни до КЗпП України. Хоча логічний розвиток подій мав би виглядати дещо інакше – спочатку приймається новий Трудовий кодекс України, основною метою якого має стати уніфікація, кодифікація та інституалізація ядра трудового законодавства, а вже на виконання постулатів кодексу приймаються закони та підзаконні нормативно-правові акти, що будуть викристалізовувати та детально регламентувати різні вектори трудових взаємозв'язків між суб'єктами.

Станом на сьогодні подано декілька проектів трудових кодексів, до прикладу у проекті Трудового кодексу України [2] передбачається абсолютно інша структура, ніж та яка наразі є у чинному КЗпП України. Є бачення змістовно розділити кодекс на книги, які буду складатися із статей. В свою чергу, проблему співвідношення Трудового кодексу та інших законів про працю передбачається вирішити наступним чином. Закони України «Про відпустки» та «Про оплату праці» можуть втратити чинність, оскільки норми цих законів інкорпоровано майже у всіх проектах Трудового кодексу. Передбачається, що Закон України «Про охорону праці» зберігає чинність, оскільки містить численні норми, що виходять за межі предмета Трудового кодексу. Також ряд інших законів зберігають чинність, оскільки їх нормативний матеріал поки що не готовий до кодифікації, але це не повинно стримувати прийняття нового Трудового кодексу і вирішення у такий спосіб багатьох інших актуальних проблем до того часу, коли буде підготовлена їх кодифікація.

В свою чергу інший проект Кодексу України про працю [3] змістовно складається із дев'яти книг, прикінцевих та перехідних положень. Він побудований на принципах оптимального збалансування інтересів роботодавця та працівника, поєднання державного і договірної регулювання трудових відносин, дотримання вже встановлених соціальних стандартів у сфері праці, забезпечення недискримінації працівників з ознак статі, раси, політичних переконань та інших обставин, забезпечення правового регулювання особливостей праці працівників, які працюють у роботодавця – фізичної особи, а також окремих категорій працівників: з сімейними обов'язками, осіб з інвалідністю, неповнолітніх осіб, недопущення звуження прав профспілок, відповідність національного законодавства міжнародним нормам, визначеним конвенціями Міжнародної організації праці і т.д.

Отже, можна з впевненістю констатуватитой факт, що настав час, коли прийняття нового Трудового кодексу України – є одним із першочергових завдань у реформуванні трудового законодавства, на шляху України до повноцінної інтеграції у європейський правовий простір.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/ed20201231#Text>.
2. Проект Трудового кодексу України: Проект Закону України від 08.11.2019 № 2410. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331.
3. Проект Кодексу України про працю: Проект Закону України від 08.11.2019 № 2410-1. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67334.

Луцюк Олександр Валерійович,
*аспірант кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
помічник судді Верховного Суду України*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МАСИВУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Правова категорія «масив земель сільськогосподарського призначення» є новелою українського законодавства, що вказує на необхідність її дослідження та вдосконалення правового регулювання інвентаризації таких масивів з метою набуття ними статусу самостійних об'єктів цивільних прав. Проблеми власності на землю та формування ринку землі значною мірою відображені в роботах В. І. Андрейцева, А. Г. Бобкової, І. О. Костяшкіна, П. Ф. Кулиничя, А. М. Мірошниченко, В. В. Носіка, М. В. Шульги, та інших. Однак, необхідність дослідження правового режиму масиву земель сільськогосподарського призначення особливо актуалізується в умовах зняття заборони відчуження земель товарного сільськогосподарського призначення з метою впорядкування землекористування у вказаних масивах. Відтак метою нашого дослідження є аналіз порядку інвентаризації масивів земель сільськогосподарського призначення, визначення основних проблем інвентаризації таких об'єктів як складової механізму запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні та вдосконалення законодавства у відповідному напрямку.

У питанні законодавчого забезпечення земельної реформи звернемо увагу на прийнятий Верховною Радою України закон у галузі земельних правовідносин та аграрного розвитку, мета якого, власне, випливає з його назви, а саме Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» (далі *помічник судді Верховного Суду України*, Закон № 2498), що вступив в силу 01.01.2019 [2].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про землеустрій» «масив земель сільськогосподарського призначення – це сукупність земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що складаються з сільськогосподарських та необхідних для їх обслуговування несільськогосподарських угідь..., мають спільні межі та обмежені природними та/або штучними елементами рельєфу (автомобільними дорогами загального користування, полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, водними об'єктами тощо)» [3].

Водночас, аналіз положень Земельного кодексу України вказує на те, що його було доповнено відповідними нормами, які, серед іншого, визначають масив земель сільськогосподарського призначення як самостійний об'єкт цивільних прав. Зокрема, вказаними нормами визначено права та обов'язки власників/землекористувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення, розташованих в межах масиву земель сільськогосподарського призначення, а також правове регулювання відносин володіння/користування такими ділянками. Новелою Кодексу також є визначення окремим суб'єктом таких правовідносин особу, якій належить право користування істотною частиною масиву земель сільськогосподарського призначення.

На нашу думку, системний аналіз норм Закону № 2498 дає підстави для висновку, що масив земель сільськогосподарського призначення набуває статусу об'єкта цивільних прав за умови внесення відповідних відомостей до Державного земельного кадастру.

Варто зауважити, що закон № 2498 покликаний врегулювати, серед іншого, такі практичні питання в галузі земельних відносин, як удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення.

Так, однією із новел Закону № 2498 є встановлення особливостей використання та розпорядження земельними ділянками, розташованими у масиві земель сільськогосподарського призначення, а також полезахисними лісовими смугами, які обмежують такий масив. Законодавець фактично визначає порядок вирішення конфліктних ситуацій між власниками та орендарями земельних ділянок в межах одного масиву земель (поля).

Доцільно зазначити, що інвентаризація масиву земель сільськогосподарського призначення також є новелою вказаного Закону № 2498. Так, статтю 21 Закону України «Про Державний земельний кадастр» доповнено частиною 10, згідно з якою відомості про масив земель сільськогосподарського призначення вносяться до Державного земельного кадастру на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель [2].

Відповідно до статті 35 Закону України «Про землеустрій» інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їхніх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нерационально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих сільськогосподарських угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [3].

Порядок проведення інвентаризації земель визначений відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 476 «Про затвердження порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [4].

Поряд з цим, вищевикладена стаття 35 Закону України «Про землеустрій» була доповнена особливостями проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення як особливого виду інвентаризації земель [6].

Інвентаризація масиву земель сільськогосподарського призначення проводиться з такими особливостями:

а) підставою для проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення є:

- для земель державної власності – рішення органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати розпорядження земельною ділянкою;
- в інших випадках – рішення сільської, селищної, міської ради, на території якої знаходиться масив;

б) при проведенні інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення здійснюються заходи щодо:

- внесення до Державного земельного кадастру відомостей про сформовані земельні ділянки, відомості про які не внесені до Державного земельного кадастру;
- формування невитребуваних (нерозподілених) земельних ділянок;
- формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення під польовими дорогами;
- формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення під полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, які обмежують масив та земельні ділянки, розташовані уздовж масиву.

За результатами проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення відомості про такий масив та про земельні ділянки, розташовані в ньому (у разі їх формування або за відсутності відомостей про них у Державному земельному кадастрі) вносяться до Державного земельного кадастру, про що замовник документації із землеустрою письмово повідомляє власників та користувачів земельних ділянок.

Водночас законодавець не визначає терміну проведення відповідної інвентаризації масиву земель, не встановлює зобов'язального характеру їх формування, що визначає певною мірою бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у відповідному напрямку. За таких умов, фактично породжує не лише ігнорування відповідних норм, але може завадити ефективній реалізації законодавчих новел щодо обігу земель сільськогосподарського призначення з 1-го липня 2021 року.

За результатами цього дослідження можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день процедура інвентаризації масивів земель сільськогосподарського призначення не має зобов'язального характеру, і потребує вдосконалення. Запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення можливе тільки після проведення загальної інвентаризації всіх земель та внесення їх до державного земельного кадастру [5], що вимагає вдосконалення процедури інвентаризації таких масивів з метою визначення оптимальних термінів її проведення.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні. Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text>.
3. Про землеустрій. Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.
4. Про затвердження порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 476 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-п#Text>.
5. Волошин В., Борщевський В., Залуцький І., Магас В. Щодо механізму запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи. URL: http://old2/niss.gov.ua/content/articles/1_Lviv-aa7be.pdf.
6. Даугуль В., Алексенко А. Актуальні питання використання земель сільськогосподарського призначення органами місцевого самоврядування. - Харків: Фактор. 2018. 176с. URL : http://despro.org.ua/files/DESPRO_Використання_земель_СГП%20_ОМС.pdf.

Ратушна Сабіна Ігорівна,
*аспірантка кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Реформування земельних відносин в Україні вимагає детального аналізу окремих інститутів права власності з метою формування повноцінного правового інструментарію у відповідній сфері. Серед особливих інститутів права власності на землю є право спільної власності, яке ускладнене множинністю суб'єктів та визначає можливість спільно володіти, користуватися і розпоряджатися земельною ділянкою подружжя, вести фермерське і особисте селянське господарство, спільно використовувати земельну ділянку для обслуговування житлового будинку чи багатоквартирного будинку в рамках об'єднання співвласників такого будинку.

Метою нашого дослідження є встановлення підстав виникнення та особливостей реалізації права спільної власності в зарубіжних країнах як основи для запозичення досвіду правового регулювання земельних відносин в Україні.

Німецьке цивільне уложення 1896 р. віддає перевагу спільній частковій власності і закріплює, що якщо власниками речі є декілька суб'єктів, то вони утворюють, як правило, спільність з виділенням часток, і тільки як виняток – без виділення часток, тобто спільну сумісну власність. На відміну від спільної часткової власності (§ 1008), спільній сумісній власності не виділено окремого структурного підрозділу уложення. В субсидіарному порядку передбачено застосування норм про спільну часткову власність. Але виникати у випадках, які не передбачені законодавством спільна сумісна власність на землю не може [1, с. 255].

Німецька правова доктрина розглядає спільну сумісну власність на землю як майнову спільність, а спільну часткову власність – як правову спільність, що створює нові правила регулювання, які модифікують дольову спільність в спільність майна [2, с. 330].

Також розпорядження часткою в майні передбачено в спадкових правовідносинах. § 2033 I Німецького цивільного уложення надає співспадкоємцю право розпоряджатися своєю часткою в спадковому майні. У всіх інших випадках спільної сумісної власності розпорядження часткою є неможливим (§719 I, § 1419 I) [3, с. 578].

«Основна різниця між спільною частковою і сумісною власністю – це не право і частка окремого співвласника в спільному праві, а спільне майно і частка учасників в цьому майні» [4, с. 1064].

Цивільний кодекс Швейцарії також закріплює дві форми спільної власності, - часткову і сумісну [5, с. 646, 652]. На розуміння їх сутності і відмінностей суттєво вплинула німецька цивілістична доктрина з даного питання.

Підставою виникнення спільної сумісної власності на землю в Швейцарії виступає закон чи договір при обов'язковій умові: наявності особистого зв'язку між співвласниками. Відмінність полягає в тому, що право власності здійснюється співвласниками в цілому, тільки вони правомочні здійснювати розпорядження майном. Право кожного із співвласників на земельну ділянку в цілому підлягає реєстрації.

Для права спільної власності в Швейцарії характерне, перш за все, велике значення принципу більшості, оскільки управління спільною річчю здійснюється спільно.

Спільна сумісна власність в Австрії поширюється на майно в командитному і відкритому торгових товариствах, а деколи на майнову спільність подружжя, яка в наш час здобула назву «партнерська» [6, с. 456].

Таким чином, інститут спільної сумісної власності на земельні ділянки достатньо затребуваний в країнах німецького правового кола і застосовується для регулювання різних сторін життя суспільства, зокрема, комерційній сфері (наприклад, товариства), так і в не підприємницьких суспільних відносинах (спадкування, шлюбні правовідносини і т.д.).

Французька правова наука завжди бачила в ексклюзивному характері власності непереборну перепону для існування спільної власності [7, с. 465]. Цивільний кодекс Франції 1804 р. втілює концепцію класичного римського права в регулюванні відносин спільної власності в його індивідуалістичному підході. Автори кодексу спробували поєднати деякі ознаки спільної власності з індивідуалістичною концепцією права власності, яка є панівною у Франції. Таке поєднання виразилось в тому, що, з одного боку, визнання отримала індивідуальна власність на долю (причому повноваження відносно своєї долі були прирівняні до повноважень індивідуального власника, а спільність співвласників сприймалась як проста спільність власників), з іншого боку, внутрішні відносини між співвласниками були врегульовані за аналогією відносин учасників юридичної особи [8].

Отже, спільна сумісна власність на землю в праві Франції врегульована дуже лаконічно. Розподіл спільного володіння на просте і вимушене дозволяє виявити відмінності між їх правовими режимами, що важливі для їх правової регламентації і належного правозастосування.

До представників романо-германської правової системи належить і Російська Федерація. І хоча її земельне законодавство кодифіковано, але Земельний кодекс РФ не згадує про спільну власність на землю і дане питання врегульовано, як і в вищерозглянутих випадках, цивільним законодавством. Чи співвласниками, при спільному використанні земельної ділянки.

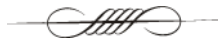
Цивільним кодексом РФ встановлюється можливість мати земельну ділянку на праві спільної сумісної та спільної часткової власності [9]. Відносини спільної сумісної власності на землю можуть виникати лише у випадках, прямо передбачених законодавством. Нормативне регулювання російським законодавством спільної сумісної власності подружжя дуже схоже на відповідний нормативний масив законодавства України. Ст. 34 Сімейного кодексу РФ [10] серед переліку спільного сумісного майна подружжя згадує нерухомі речі і паї, тому земля також входить до цього переліку.

Для здійснення фермерським господарством його діяльності можуть надаватися і придбаватися земельні ділянки зі складу земель сільськогосподарського призначення. А для будівництва будівель і споруд, необхідних для здійснення фермерським господарством його діяльності, можуть надаватися і набуватися у власність землі також інших категорій. Окрім цього законодавством передбачена можливість надання земельних ділянок, що знаходяться в державній чи муніципальній власності, для потреб фермерського господарства [11].

Дослідження права спільної сумісної власності на землю в зарубіжних країнах показує, що українське законодавство природньо тяжіє в регулюванні даного питання до представників романо-германської правової системи. Нормативне забезпечення даного інституту законодавством України перебуває на стадії становлення і тому може запозичити окремі положення правового регулювання, що стосуються спільної сумісної власності товариств, а також обмеження виділення свої частки із масиву земель спільної власності, зокрема, фермерського господарства, що потребує подальших досліджень у відповідному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Pruetting H. Sachenrecht. Juristische Kurz-Lehrbuecher. 34. Aufl.7. Verlag C. H. Beck Muenchen, 2010. 411 с.
2. Германское гражданское уложение. «Российский правовой портал: библиотека Пашкова». URL : <https://constitutions.ru/?p=3687>.
3. Германское гражданское уложение. «Российский правовой портал: библиотека Пашкова». URL : <https://constitutions.ru/?p=3567>.
4. Wilhelm J. Sachenrecht. 4., voellig, neu, bearbeitete Auflage. Berlin: De Gruyter. 1064 с.
5. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 SR 210 Inkrafttreten am 1. Januar 1912. 646, 652 с.
6. Allgemeines buergerliches Gesetzbuch fuer die gesamten deutschen Erblander der Oestereichischen Monarchie vom 01.06.1811 J GS № JGS 946/1811 Inkrafttreten am 01.01.1812.
7. Colin A., Capitant H. Cours elementaire de droit civil Francais. Paris: Librairie Dalloz. 465 с.
8. Филатова У.Б. Институт права общей собственности в странах романо-германской правовой семьи (Германии, Австрии, Швейцарии, Франции и России: сравнительно-правовое исследование): дисс. доктора. юрид. наук: 12.00.03 / Филатова Ульяна Борисовна. М., 2015. 437 с.
9. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть 1 от 30 ноября 1994г. №51-ФЗ. *Собрание законодательства Российской Федерации*. 1994. № 32. Ст. 244.
10. Семейный кодекс Российской Федерации от 29 декабря 1995 г. № 223-ФЗ. *Собрание законодательства Российской Федерации от 1 января 1996 г.* № 1 ст. 16.
11. Федеральный закон «О крестьянском (фермерском) хозяйстве от 11.06.2003 г. №74-ФЗ. *Собрание законодательства РФ*. 2003 г. № 24, ст. 2249.

Кафедра міжнародного та європейського права

Черняк Олена Юріївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

завідувачка кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ) В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Незважаючи на те, що захист прав споживачів завжди залишається у центрі уваги законодавців та практиків, питання *відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) на сьогодні залишаються найменш врегульованими з точки зору ефективності правозастосування.*

Автори Концепції оновлення ЦК України (далі – Концепція) стверджують, що потреба рекодифікації витікає з логіки подальшої системної трансформації суспільства, в тому числі щодо формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід’ємної складової громадянського суспільства та євроінтеграційної спрямованості всіх компонентів суспільства [1, с. 5].

Захист прав споживачів, в тому числі, щодо особливостей відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг) довгий час залишається в центрі уваги вітчизняного законодавця та наукових розвідок. А, заважаючи на багаторічну співпрацю України та ЄС, зокрема, в межах Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, важливим є напрацювання таких механізмів захисту порушених прав споживача, які б відповідали вимогам ЄС у цій сфері.

У зв’язку із тим, що в Україні в 2011 році було прийнято Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [2] (далі – Закон № 3390-IV), метою якого було запровадження дієвих механізмів захисту прав споживачів у названій сфері, на сьогодні виникло досить багато питань щодо його застосування, а також узгодження норм параграфу 3 Глави 82 ЦК України та Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон № 1023-XII) [3] у цій сфері, про що нами вже вказувалось у попередніх наукових розвідках [4].

Прийняття означеного Закону № 3390-IV, зміст якого побудовано (на думку розробників) на підставі положень Директиви Ради ЄС «Про уніфікацію правових та адміністративних норм про відповідальність виробників за дефектну продукцію» № 85/374 ЄЕС від 25.07.1985 року (далі – Директива 85/374) [5], зумовило внесення змін до вказаної вище Глави ЦК України, Закону № 1023-XII та по суті обмеження сфері їх дії.

Фрагментарність внесення змін вітчизняним законодавцем, що покликана бажанням наслідування законодавчої техніки ЄС без розуміння цілісності та структурованості національного законодавства, що регулює особливості деліктних зобов’язань щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт та послуг, зумовлює виникнення низки питань, щодо можливості і доцільності застосування тих чи інших норм для врегулювання конкретних деліктних правовідносин.

За змістом ст. 1209 ЦК України відшкодуванню підлягає шкода, завдана *фізичній або юридичній особі*. На відміну від Закону № 1023-XII, ст. 1209 ЦК України не надає належної уваги меті придбання продукції, а також особі, яка її придбала. Тому логічно припустити, що передбачена цією статтею відповідальність виробника наставатиме і тоді, коли таку продукцію було придбано для використання у підприємницькій

діяльності. Однак, зважаючи на традицію викладу норм щодо спеціального делікту про відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг) в законодавстві різних країн, а також ЄС, мова має йти саме про споживача як особу, яка замовляє, придбаває продукцію для особистих потреб, не пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності.

На нашу думку, поява у ЦК України норм щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт та послуг свідчить про підвищену увагу з боку законодавця до охорони інтересів споживачів у процесі придбання товарів, робіт і послуг та, відповідно, захисту їх прав у випадку порушення. Наявність такого спеціального делікту є виправданою, оскільки, якщо особа, що придбаває товар (замовляє роботу, послугу) для особистих потреб, виступає як споживач, то вона може розраховувати на застосування засобів підвищеного захисту своїх прав і охоронюваних законом інтересів від порушень з боку підприємців, то юридична особа, що здійснює підприємницьку діяльність, що експлуатує річ, хоча й призначену, звичайно, для побутових потреб, не може претендувати на надання їй такого захисту у випадку завдання шкоди внаслідок недоліків товарів, робіт, послуг.

У зв'язку із викладеним, ми вбачаємо доцільним у параграфі 3 Глави 82 ЦК України конкретизувати мету придбання продукції і обмежити її особистими потребами, не пов'язаними із здійсненням підприємницької діяльності.

А в цьому контексті вже може виникати інше питання – чи може бути юридична особа визнана споживачем для цілей відповідного законодавства, в тому числі параграфу 3 Глави 82 ЦК України. Питання про визнання юридичних осіб споживачами неодноразово ставало предметом наукових дискусій, зокрема, і виконаних нами [6]. Не зосереджуючи однак окремої уваги цьому питанню в межах нашого дослідження варто лише відзначити, що ми відстоюємо позицію про доцільність внесення відповідних змін до Закону № 1023-ХІІ з метою визнання юридичної особи споживачем.

На підсумок варто зазначити, що внесені Законом № 3390-IV зміни по суті лише погіршили гарантії захисту прав споживачів, ускладнивши, а подекуди і унеможлививши механізми відшкодування шкоди, завданої дефектом в продукції, що стосується не лише суб'єктного складу таких відносин. Тому, на нашу думку, потребує уточнення зміст параграфу 3 Глави 82 ЦК України в частині повернення до редакції статей до 2011 року і уточнення поширення цього спеціального делікту на відносини за участю споживача.

Список використаних джерел:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім АртЕк., 2020. 128 с.
2. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19.05.2011 року № 3390-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст. 531
3. Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» : Закон України від 01.12.2005 р. № 3161-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 7. Ст. 84.
4. Димінська О. Ю. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану дефектом у продукції, за законодавством України та ЄС. *Університетські наукові записки*. 2014, № 4, С. 61–68.
5. Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. *Official Journal*. L 210. 07.08.1985. P. 29–33

6. Черняк О. Ю. Цивільно-правовий статус споживача у контексті адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :К., 2011. С. 6.

Ivanova Roksolana Yuriivna,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor
Department of Internal and European Law in
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

THE LEGAL STATUS OF THE BUDGET FOR THE ARAB LEAGUE

Arab League was founded on the general Arab Congress in Alexandria, held from September 25 to October 17 1944. The main objectives of the Arab League are to establish a relationship between States Parties, in particular in the field of economic and financial cooperation. The system of the Arab League is: Council of the Arab League, General Arab Parliament standing committees, joint defense council, economic council, general secretariat and other specialized organizations and institutions.

The governing body of the Arab League is the council, which consists of a chairman or prime minister. Minister of States Parties or authorized persons. You need to pay attention to the fact that representatives of member states take turns acting as chairmen of the council, and meet twice a year at the session. In this case, extraordinary sessions may be convened only in the case of a request State Party, in the presence of real objective circumstances.

Another governing body of Arab League is the All-Arab Parliament, which performs advisory functions and consists of representatives from each States Parties. It plays a key role in the field of budgetary legal relations Economic Council, composed of the Ministers of Economy of the participating States and carries out activities in the direction of raising living standards, economic development, exploitation of natural resources, agricultural development and industry, as well as assistance in the process of concluding international agreements between member states in order to achieve the goals [2].

In LAS budgetary funds may provide for other expenditure in dependence on strategic directions of development of economic branch. Besides, in LAS composition created a number of different institutions engaged activity in rather narrow spheres. In the field of budgetary relations, such institutions may include such as:

- 1) Council of Arab Economic Unity;
- 2) Arab Organization for Industrial Development;
- 3) Arab Fund for Economic and Social Development;
- 4) Organization of Arab oil exporting states;
- 5) Arab organization for investment security;
- 6) Organization of agricultural development;
- 7) Arab Monetary Fund;
- 8) Arab Bank for Economic Development of Africa;
- 9) Arab Center for Industry and Development;
- 10) Arab Fund for Economic and Social Development, etc.

It should be noted that LAS provides financial support and other material assistance to all the above institutions. With, such item of expenses is laid down in the budget of LAS which provides carrying out preliminary calculations before financial year. In turn, the Council the

obligation to determine the amount of the Member State's contribution to LAS budget, which can be revised if necessary.

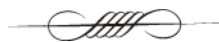
As mentioned above, the structure of the Arab League created standing committees, one of which is economic, which is responsible for economic and financial issues as well as trade, consumption, agriculture and others. Composition economic committee presented to the participants from each host country Parties that have membership in the Arab League. Representatives of the Committee have the right to present during the exercise of their powers by the Council, but on condition the presence of only one representative.

Yes, according to of this provision, the following is established. «Given that LAS member states must take decisions within the Council, as well as in composition of committees that should have a positive impact on the development of the Arab world in general, and due to the fact that the board has a duty to taking into account the low level of development of non-member Arab states to the council, as well as the implementation of measures to improve this economic situation, there is a possibility in admitting such participants to the process of considering certain issues, including economic ones in the committees» [1].

Leading branch of the economy is telecommunications, which today is sufficient internationally competitive. Arab League countries reached a sufficient impressive results, although most promising projects have not yet completed. All States Parties LAS developing sufficiently different areas, which contribute to significant differences in the level of their wealth and economic development. Today economic aid between Arab countries is under development, but already held big enough work.

Used sources:

1. The Arab League: Charter of the Arab League. (March 22, 1945). URL : <https://www.jewishvirtuallibrary.org/charter-of-the-arab-league>.
2. Council recommendation of the European Union. URL : <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6301-2020-INIT/en/pdf>.
3. Charter of the Organization of Arab League (A-41). URL : http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A41_charter_OAS.asp#Chapter_IX.

Лозінська Світлана Володимирівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПОСЛІВ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

В історії Давньоримської держави період з VIII – по III ст.ст. до н.е. характеризується як період активних міжнародних відносин та започаткування різних дипломатичних ритуалів. Такі відносини регулювалися правом феціалів (*jusfetiale*), правом народів (*jusgentium*) та посольським правом (*juslegatorum*). Існує цілий ряд джерел, на підставі яких можна простежити процес формування феціального та посольського права, зокрема дослідженням цього питання займалися науковці: П. Каталазо, С. Браслофа, Б. Парадіс, Ф. Мартіно, Н. Майорова, Л. Кофанов, Л. Шмельова, В. Александренко, Е. Данилов, В. Денисенко та ін.

Є також невелика кількість першоджерел, які присвячені питанню формування посольських відносин, зокрема праці Тіта Лівія та Діонісія Галікарнаського, в яких досить повно викладена історія держави та права Риму у розглядуваній історичній період, також їх доповнюють праці Цицерона та Дигести, в яких п'ятдесята книга VII титул присвячений посольському праву. Окремі норми, які регламентували дипломатичну діяльність органів влади та спеціально визначене коло уповноважених на те осіб, були відображені ще в законодавстві часів правління римського царя Нуми Помпілія (715–673/672 гг. до н. е.) [1, с.79].

Римляни надсилали та приймали лише тимчасові посольства з конкретними цілями, зокрема з метою укладення миру, оголошення війни, для залагодження конфлікту та для організації устрою захоплених територій. В стародавніх римських текстах використовувалися кілька термінів, щодо назви послів. Найбільш часто у Т. Лівія вживався термін *legati (носли)*, апосольства відповідно називалися *legations*. Хоча також мають місце і терміни *oratores (оратору)* та *caduceatores (жезленосці)*. Термін *legations* використовувався для підкреслення статусу офіційних посольств, а відповідно *oratores* та *caduceatores* застосовувався щодо осіб, яких посилали з усними чи неофіційними дорученнями від Римської держави або від інших народів [2, с. 210].

Діяльність послів в Римі регулювалася відповідно нормами *jus legatorum* та *jus gentium*. Власне посольське право містило норми, які регулювали статус та діяльність римських послів, мету посольської місії та її склад. Право народів більше характерно для дипломатичної діяльності Риму в цілому, зокрема його визначають як «сукупність юридичних правил взаємовідносин Риму з іншими державами». Воно містило норми, які регулювали прийом та порядок перебування послів іноземних держав, які направлялися до Риму. Саме в такому значенні розуміються норми права народів у працях Лівія, Цицерона та інших римських авторів.

Норми посольського права та права народів формувалися поступово, починаючи з царського періоду та набули свого остаточного завершення наприкінці II поч. I ст.ст до н.е. і в такому вигляді були включені до складу Дигест, в яких цілий титул був присвячений становищу послів. Традиційно склалося практикою правило, за яким послі знаходилися під захистом богів та *jus gentium* у зв'язку з чим, вони вважалися недоторканими. Заслуговує на увагу вислів, наведений в Дигестах коментар юриста Помпонія: «Якщо хтось вдарить ворожого посла, то вважається, що це зроблено всупереч праву народів, оскільки послі вважаються священними. ...Якщо під час перебування у нас послів якогось народу із цим народом почалася війна, то його послі залишаються вільними, оскільки це відповідає праву народів. ...Загалом того, хто вдарив посла, видають тому ворожому народу, від якого були ці послі» (D.50.7.18 (17)).

Щодо привілею недоторканості послів у своїх працях згадували також Цезар (Caes. B.G. III. 9), Тацит (Tac. Hist. III. 80) та інші. Вище згаданий юрист Помпоній наголошував: «якщо хтось зневажив дією неприємельського посла, то таке діяння розцінюється як порушення права народів (*contra jus gentium id commissum esse existimatur*), тому що послі вважаються недоторканими» (*quia sancti habentur legati*). Якби у нас перебували послі від будь-якого народу, якому оголошена війна і прийнято рішення, щоб вони залишалися вільними, так як це відповідає праву народів (*idenim jus gentium conveniens esse*), тому той, хто образив посла, має бути виданий неприємелю, від якого цей посол був надісланий (D. 7. 18 (17)). [3, с. 785] З наведеного коментаря Помпонія випливає сентенція, згідно якої відповідно до норм права народів, громадяни, які винні в порушенні привілею недоторканості послів підлягають видачі державі, послів якої вони зневажили. Вирішення питання про зневагу послів та визначення покарання належало феціалам, які також слідували за

дотриманням релігійних обрядів, пов'язаних з очищенням громади від неправомірних діянь її членів по відношенню послів іншої громади (Liv. IX. 9. 3) [2, с. 212].

Феціальне право визначало релігійне освячення міжнародних актів. *Jusfetiale* являє собою сукупність норм, якими мали керуватися феціали у відносинах Риму з іншими державами [4, с. 164].

Діонісій Галікарнаський відносить феціалів до сьомої частини сакрального законодавства Нуми Помпілія (715-673/672 рр. до н.е.) та розглядає їх як своєрідних «суддів», тобто таких, що «судять про світ», об'єднує їх у відповідну колегію з наступними функціями: оголошення словесних вимог щодо задоволення при порушенні договорів, оголошення війни, укладення договорів та їх зберігання. Плутарх, доповнюючи Діонісія стверджує, що феціали могли видавати противнику римських громадян, якщо ті порушували договори та загалом розглядав їх як посадовців жреців [1, с. 79]. Колегія феціалів виникла у Римі досить рано, хоча саме право формувалося протягом тривалого часу. Джерелом цього права стали італійські правові традиції та інститути. На це вказує повідомлення Лівія про запозичення цієї колегії у племені еквікулів та запровадження його в Римі царем Анком Марцієм [5, с.4].

Згідно норм права народів послі зобов'язані були дотримуватися нейтралітету та не виступати зі зброєю в руках на підтримку однієї з ворогуючих сторін.

Функції послів вважалися надзвичайно важливими, що передбачало високі моральні якості людей, на яких вони поклалися. Питання про призначення посла обговорювалося в Сенаті, наслідком чого видавався спеціальний *senatusconsultum*. Вибір посла покладался на головуючого у Сенаті консула чи претора, а відповідні кандидатури обиралися із сенатського середовища (*nobili*). При цьому посол мав дотримуватися принципу, за яким вирішення усіх питань відбувалося з «гідністю і користю для римського народу».

Отже, з розвитком міжнародних відносин у Стародавньому Римі простежується формування привілею недоторканості послів у праві народів, а також у феціальному, та посольському праві. Норми *jus legatorum* та *jus gentium* проявили стійкий вплив у врегулюванні політичних розбіжностей між представниками різних громад та народів у дипломатичній практиці стародавніх держав та забезпечували правову основу діяльності римських послів та іноземних послів у Римі.

Список використаних джерел:

1. Майорова Н.Г. Институт фециалов в раннем Риме. IVSANTIQUVVM. 1998. № 1(3). С. 78-81.
2. Leges regiae / A cura di G. Franciosi. Napoli: Jovene, 2003. 224 p.
3. Шмелева Л.М. Посольское право и положение послов в Риме в VIII – III вв. до н.э. *Ученые записки Казанского университета. Серия гуманитарные науки.* 2016. Т.158. С.785-795.
4. Бартошек М. Римское право (понятия, термины, определения). Пер. с чешск. М.: Юридическая литература, 1989. 448с.
5. Ливий Тит. История Рима от основания города. М.: Ладомир, 2002. Т.1. 702 с.; Т.2. 810 с.; Т.3. 794 с.

Нагнибіда Володимир Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ 1980 РОКУ ПРИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ

Окремого розгляду потребує питання застосування Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (далі – Віденська конвенція 1980 р.) [1] та на її прикладі проблема зіставлення міжнародних договорів та національного законодавства при застосуванні останнього як застосовного до суті спору права в міжнародному комерційному арбітражі. Нормативних основ для звернення арбітрів до положень вказаної Конвенції як у ній самій, так і в українському законодавстві встановлено одразу декілька. Проте ключовою постає сформульована О. Трояновським проблема правової підстави для визначення сфери застосування міжнародного договору складом арбітражу: на основі наявних у ньому положень або у зв'язку з фактом визнання того, що конкретні приватноправові відносини підлягають регулюванню нормами українського права відповідно до угоди її сторін чи на підставі застосовної норми міжнародного приватного права [2, с. 101]. На нашу думку, послідовність вирішення цього питання арбітрами повинна бути такою. Найперше слід враховувати положення самого міжнародного договору, що встановлюють випадки і порядок його застосування. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Віденської конвенції 1980 р., ця Конвенція застосовується до договорів купівлі-продажу товарів між сторонами, комерційні підприємства яких перебувають у різних державах: а) коли ці держави є Договірними державами; або б) коли згідно з нормами міжнародного приватного права застосовано право Договірної держави. Другий з встановлених Конвенцією випадків прямо й стосується вибору сторонами національного права держави-учасниці Віденської конвенції 1980 р., в чому виявляється реалізація принципу автономії волі, а також встановлення застосовності вказаної Конвенції складом арбітражу на основі колізійних норм, які арбітри вважають застосовними (ч. 2 ст. 28 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»). У світлі сказаного можна погодитись з наявним у доктрині твердженням, що за відсутності в міжнародному договорі вказівок, які дозволяють його застосовувати для регулювання контрактних відносин, коли в силу угоди сторін договору або на основі колізійної норми підлягає застосуванню українське право як приписи, що входять до правої системи України повинні застосовуватись правила такого міжнародного договору, якщо до його сфери належить регулювання відповідних відносин [3, с. 102].

На міжнародному рівні відзначається існування трьох сценаріїв зіставлення Віденської конвенції 1980 р. як застосовного права та міжнародного комерційного арбітражу при реалізації принципу автономії волі сторін [4].

До Віденської конвенції 1980 р. у практиці МКАС при ТПП України склад арбітражу звертається часто, зазвичай виходячи з приписів самої Конвенції щодо її застосовності, проте інколи додатково вказується на застосування Конвенції як частини матеріального права України [5], і на субсидіарне застосування поруч з нею норм внутрішнього законодавства [6], коли Конвенцією окремі аспекти договірних правовідносин не врегульовані, чи за умови посилання сторін як застосовних до суті спору норм права невизначених конструкцій типу «загальних принципів міжнародного комерційного права». Так, у справі № 124, що розглядалась в МКАС при ТПП України

(рішення від 6 жовтня 2016 року) [7], наводиться, що в засіданні арбітражного суду представники сторін не змогли пояснити, що мали на увазі сторони при підписання договору, включивши в його текст поняття «міжнародне комерційне право».

Поширеним є й звернення арбітрів до Віденської конвенції 1980 р. поруч із субсидіарним застосуванням інших джерел права для врегулювання питань, що виходять за межі вказаної Конвенції, оскільки остання прямо дозволяє сторонам відступити від її положень або змінити їх (ст. 6 Віденської конвенції 1980 р.). Також, згідно з ч. 2 ст. 7 Віденської конвенції 1980 р. питання, що стосуються предмета регулювання цієї Конвенції, які безпосередньо в ній не вирішені, підлягають вирішенню згідно із загальними принципами, на яких вона ґрунтується, за умови відсутності таких принципів – згідно з правом, застосованим відповідно до норм міжнародного приватного права. На практиці ці положення реалізуються щодо стягнення неустойки (штрафу, пені) як способу захисту (арбітрами було субсидіарно застосовано право України [8]); встановлення розміру річних процентів з простроченої суми (було субсидіарно застосовано приписи Господарського кодексу України в цій частині [9]); відшкодування прямих збитків та витрат, які особа змушена зробити для відновлення свого порушеного права (поруч з нормами Віденської конвенції 1980 р. також застосовано положення господарського законодавства України [10]).

З цього приводу відзначається, що у Віденській конвенції 1980 р. взагалі не врегульовано або не достатньо унормовано, але з тим, що вирішення цих питань не можливе, навіть зважаючи на застосування загальних принципів Конвенції. Наявна практика підтверджує висновок щодо того, що при кваліфікації застосування норм Віденської конвенції 1980 р. не як договірних умов, а як норм права, які сторони обрали застосовними до суті спору, зіставлення положень Конвенції із субсидіарно застосованим національним правом полягає в застосуванні останнього лише за відсутності регулювання таких питань у згаданій Конвенції [11, с. 36], однозначно стверджуючи про примат положень міжнародного договору над приписами національного законодавства також у випадку здійснення правозастосування арбітрами при вирішенні справи в міжнародному комерційному арбітражі.

Таким чином, застосування Віденської конвенції 1980 р. в практиці МКАС при ТПП України засновується, перш за все, на положеннях самої Конвенції, згідно з якими вона автоматично підлягає застосуванню при виборі сторонами як застосовного до суті спору права держави, яка є її членом. Проте функціональний потенціал цього міжнародного договору такими випадками не вичерпується. Віденська конвенція 1980 р. також застосовується як міжнародно визнаний стандарт, до якого можуть звертатись сторони і склад арбітражу при визначенні в арбітражних застереженнях або встановленні іншим чином як застосовне право «загальних принципів міжнародного комерційного права» та подібних описових конструкцій.

Список використаних джерел:

1. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. United Nations Commission on International Trade Law. URL : <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>.
2. Трояновский А. Определение применимого права в практике международного коммерческого арбитража. Розгляд зовнішньоекономічних спорів у комерційних арбітражах і морських арбітражних комісіях : зб. наук. праць / за ред. О. П. Подцерковного. Одеса : Фенікс, 2012. С. 101. С. 96-107.
3. Там само. С. 102.
4. Janssen A. The relationship between the CISG and international arbitration: a love with obstacles? *Contratto e impresa / Europa*. CEDAM, 2015. P. 51-52. P. 44-74. URL :

https://www.researchgate.net/publication/282993811_The_Relationship_Between_the_CISG_and_International_Arbitration_A_Love_with_Obstacles#read.

5. Дело № 89 (Решение от 26 февраля 2013 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-89.pdf>.

6. Дело № 63 (Решение от 31 мая 2011 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-63.pdf>.

7. Дело № 124 (Решение от 6 октября 2016 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-124.pdf>.

8. Дело № 101 (Решение от 5 июня 2014 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-101.pdf>.

9. Дело № 36 (Решение от 27 июля 2009 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-36.pdf>.

10. Дело № 1 (Решение от 7 июня 2006 года). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL : <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Case-No.-1.pdf>.

11. Бардина М. П. О рассмотрении споров международным коммерческим арбитражем на основе норм права, согласованных сторонами. *Международный коммерческий арбитраж: современные проблемы и решения*: Сборник статей к 80-летию Международного коммерческого арбитражного суда при Торгово-промышленной палате Российской Федерации / под ред. А. А. Костина; МКАС при ТПП РФ. М. : Статут, 2012. С. 36. С. 24-41.

Кірик Алла Юрївна,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГАРМОНІЗАЦІЯ СПАДКОВОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Спадкове право є частиною системи цивільного права, яку в Європі часто називають приватним правом. Характерною особливістю європейського приватного права є те, що воно не однакове у всіх країнах ЄС, оскільки у минулому європейські країни розвивались за різних історичних, соціальних, культурних та економічних обставин. Європейський Союз давно визнав проблему відмінностей між національними нормами у галузі цивільного права. Було здійснено численні спроби гармонізувати законодавство, тобто наблизити та адаптувати закони (у доктрині окремих країн цей процес має різні назви – гармонізація, апроксимація, адаптація).

Інституції ЄС, а також науковці створювали різні проекти по гармонізації в цій галузі права. До таких проектів варто віднести «Принципи європейського договірної права» («PECL»), «Принципи чинного договірної права ЄС» (принципи Acquis) або проект загальної системи координат («DCFR»). Ці проекти мають на меті побудувати своєрідний міст між двома правовими системами - цивільним та загальним правом.

Європейські вчені вважали, що міжнародне спадкове законодавство не є настільки важливим, щоб його уніфікувати, оскільки існує мало транскордонних проблем, і нерухомість рідко купується за кордоном. Однак, на сьогодні в умовах активного міграційного процесу все більше і більше сімей переїжджають та мігрують в межах ЄС, переважно з економічних причин, де зазвичай право країни перебування відрізняється від права країни походження. Також однією з проблем є зростання кількості громадян, які мають подвійне громадянство.

У 2004 р. Німецький нотаріальний інститут у Вюрцбурзі оголосив у Брюсселі звіт про пропозицію уніфікації міжнародного законодавства про спадщину [1]. На підставі складеного звіту та Гаазької програми Європейської Ради 2004 р. 22 розпочато роботу над документом під назвою «Зелена книга про встановлену законом спадщину та заповіти» [2].

Зелена книга (підписана в Гаазі) в основному посиляється на положення двох конвенцій: Конвенція 1961 року про колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень (укладена 5 жовтня 1961 року) [3] ; і Конвенція 1989 року про право, що застосовується до спадкування нерухомого майна (укладена 1 серпня 1989 г.) [4] і в значній мірі містив міркування щодо сфери дії закону про спадковому праві, вибору відповідного закону, правил юрисдикції, а також визнання і виконання рішень з питань спадкування.

Європейський Союз чітко усвідомлював необхідність спрощення правил транскордонного спадкування та створення єдиного європейського правового інструменту для визнання таких документів, як заповіти, нотаріальні документи.

Публікація Зеленої книги ініціювала роботу Правового комітету Європарламенту. 16 жовтня 2006 року він ухвалив звіт, в якому запропонував, з метою гармонізації міжнародного законодавства про спадщину, запровадити інструменти, що регулюють колізійні закони та юрисдикцію у справах про правонаступництво, а також звертає увагу на особливості діючого законодавства про спадщину в окремих країнах-членах ЄС. Наслідком доповіді Комітету з правових питань було прийняття Європейським Парламентом 16 листопада 2006 р. Резолюції про спадщину та заповіти.

Наразі, з метою гармонізації принципів спадкового права в європейському праві, Європейський Парламент та Рада (ЄС) прийняли Регламент (ЄС) № 650/2012 Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 року про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання нотаріальних актів з питань спадкування, а також про створення Європейського свідоцтва про спадкування [5].

Дію регламенту можна розглянути на прикладі Франції. До вступу в силу Регламенту французьке спадкове право робило різницю між рухомим майном і нерухомим майном. Право, яке застосовується до спадкування рухомого майна, було правом місця проживання померлого (*lex domicilii*), в той час як право, яке застосовується до правонаступництва нерухомого майна, було правом місця, де таке майно перебувало (*lex situs*)[6].

Стаття 21 регламенту № 650/2012 в даний час передбачає, що правом, застосовним до правонаступництва в цілому, є право держави, в якому померлий мав своє звичайне місце проживання на момент смерті, якщо інше не встановлено покійним [5].

Крім того, відповідно до статті 22 Регламенту громадяни держав-членів ЄС, які не є громадянами країни, в якій вони проживають, можуть прийняти рішення про застосування законодавства держави, громадянами якої вони є[5].

В результаті з вищенаведених положень випливає, що громадянин Франції, який проживає за кордоном, і іноземні громадяни, які проживають у Франції, мають реальну можливість уникнути правил примусового спадкування (обов'язкової частки),

передбачених французьким законодавством, шляхом обрання законодавства чи свого звичного місця проживання на момент смерті, чи законодавства країни громадянином якої він є.

Регулювання питання щодо про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання нотаріальних актів з питань спадкування, а також про створення Європейського свідоцтва про спадкування є ще одним кроком до гармонізації законодавства про спадщину в Європі. Положення регламенту № 650/2012 зобов'язується узгодити колізійні норми, але це аж ніяк не акт, що уніфікує спадкове право.

Список використаних джерел:

1. Н. Dörner, P. Lagarde, Raport DNOTI, Les Successions Internationales The European Union Perspectives for a Harmonisation, Deutsches Notarinstitut Würzburg 2004, доступny на stronie internetowej.
2. Green Paper - Succession and wills URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1594450944904&uri=CELEX:52005DC0065> (Last accessed: 22.01.2021).
3. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів від 05.10.1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text (дата звернення: 22.01.2021).
4. Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=62> (Last accessed: 22.01.2021).
5. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012R0650> (last accessed: 22.01.2021).
6. Code civil Version consolidée au 14 février 2020 URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> (дата звернення: 22.01.2021).

Кафедра публічного управління та адміністрування

Щепанський Едуард Валерійович,
доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІСЦЕ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ

В сучасних умовах суспільний сектор економіки України знаходиться в стані значних змін, реформуванні, які викликані переходом до економіки ринкового типу. Він характеризується сукупністю ресурсів економіки, що знаходяться в розпорядженні органів державної влади та місцевого самоврядування. Результати його функціонування переважно виражаються в суспільних благах, які надаються державою для задоволення потреб громадян і суспільства в цілому. Принципи, форми, ресурси і результати діяльності суспільного сектора необхідно розглядати через призму виробництва і перетворення економічних благ; при цьому важливим моментом є розуміння особливостей суспільних благ, в тому числі послуг.

Сприятливий розвиток сфери послуг багато в чому обумовлює рівноважний стан економіки, є передумовою єдиного економічного зростання і залежить від ефективного регулювання з боку держави. Державні інститути, поєднуючи використання правових і економічних методів, домагаються балансу публічних і приватних інтересів, реалізують принцип справедливості в сфері виробництва і надання послуг.

У зв'язку з розвитком теорії державних послуг все більше уваги приділяється необхідності термінологічної визначеності, подальшого теоретичного осмислення даного поняття.

Розгляд економічного змісту послуги неможливо без виявлення сутності ряду взаємопов'язаних понять, які часто вживаються синонімічно, як однопорядкові, або які дещо розрізняються без розкриття цих відмінностей.

Зазвичай термін «послуга» застосовується в тому ж контексті, що і поняття, що відображають результати процесу виробництва: економічне (суспільне) благо, продукція, товар.

Приступаючи до розгляду послуг, слід визначити і розмежувати вищевказані визначення суспільного блага, товару і послуги, так як брак уваги до формування понятійного апарату може послужити причиною відсутності відмінностей між даними поняттями як на рівні аналізу нормативних документів, так і на рівні проведення дослідження.

Однією з центральних категорій економічної теорії є благо - явище, предмет, продукт праці, що задовольняє певні людські потреби і відповідає інтересам, цілям, намаганням людей. Економічне благо - більш широке поняття. Економічним продуктом називається все те, що виробляється, створюється, використовується в економіці.

Таким чином, на наш погляд, суспільні блага - це товари і послуги, відтворення яких здійснюється переважно на неринкових засадах з ініціативи держави для задоволення потреб громадян, які не може забезпечити ринок, і від користування якими не може бути усунений жоден громадянин. В даному визначенні відзначені основні властивості суспільних благ.

Говорячи про загальне визначення поняття «суспільне благо», варто відзначити, що воно може конкретизуватися з урахуванням способу виробництва, способу і області застосування.

Так створений в процесі матеріального виробництва, що має матеріально-речову форму продукт буде називатися «продукцією» [4]. Щодо сфери застосування з урахуванням науково-технічного прогресу в області виробництва будь-який результат можна назвати продукцією (виробнича продукція, інформаційна продукція, продукція, створена у власному господарстві для власного споживання та ін.)

Основною проблемою дослідження економіки є вибір шляхів витрачання обмежених ресурсів, які представляються як фактори виробництва і споживчі блага. В даному випадку виробництво обмежених благ можливо розділити на матеріальні блага і нематеріальні послуги. Результат виробництва перших стає товар, друге - послуга.

Під послугою розуміється доцільна діяльність людини, результат якої має корисний ефект, що задовольняє будь-які потреби людини [8]. Послуга поряд з товаром має вартість і споживчу вартість. Відмінними рисами послуги (від товару) є відсутність речової форми, те, що її споживчою вартістю виступає корисний ефект діяльності, а також її неможливо накопичити. Надання послуг є особливою сферою діяльності - споживчої, в відсутності якої виробнича діяльність втрачає мета (в тому сенсі, що вона стає недосяжною), стає марною і неможливою. Ще одним параметром послуг виступає мінливість якості через людські чинники: по-перше, часто суб'єктом, що надає послуги, виступають люди, по-друге, існують відмінності в сприйнятті споживачів послуг і, отже, різниця в оцінці їх якості.

Відповідно до міжнародного стандарту ІСО 9004-2 та ГОСТ 30335-95/ГОСТ 506-46-94 «Услуги населению. Термины и определения» під «послугою» слід розуміти результат безпосередньої взаємодії виконавця і споживача (замовника), а також власної діяльності виконавця по задоволенню потреб замовника [2, с. 64].

Також, категорії «послуга» можна дати наступне визначення - економічний вид діяльності, в рамках якого процес виробництва (надання) по часових параметрів збігається з результатом (споживанням), і відмінними характеристиками якого є невідчутність, недовговічність, мінливість якості.

Сукупність послуг, наданих органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також підвідомчими їм підприємствами, установами, організаціями визначає сферу публічних послуг, які, в свою чергу, залежно від ієрархії суб'єкта їх надання в державному управлінні розподіляються на державні та муніципальні. Саме державні послуги надають як органи державної влади, державні підприємства і організації, так і органи місцевого самоврядування згідно з порядком виконання повноважень, визначених і делегованих їм державою за рахунок коштів державного бюджету. Муніципальні послуги надають органи місцевого самоврядування, виконавчої влади, підприємства, установи, організації згідно з повноваженнями, визначеними і делегованими органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевого бюджету.

Варто зазначити, що державні і муніципальні послуги діляться на послуги, що надаються домашнім господарствам, і послуги, що надаються суспільству.

Державні послуги надаються переважно органами державної влади та місцевого самоврядування, які в свою чергу можуть передати право на їх надання державним та муніципальним установам і підприємствам. При цьому останні (державні і муніципальні підприємства) є комерційними організаціями, мають в якості однієї з цілей своєї діяльності одержання прибутку, їх майно перебуває в державній або муніципальній власності.

Важливо відзначити, що, незважаючи на можливість передачі права надання розглянутих послуг сторонньої організації, джерелом державних послуг є державний орган влади.

Отже, варто дати розуміння поняттю «державна послуга». Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» державні послуги – це «будь-які платні послуги, обов'язковість отримання яких встановлюється законодавством та які надаються юридичним і фізичним особам органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та створеними установами та організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів» [6].

На думку Космідайло І.В., державна послуга – це «діяльність щодо виконання запиту громадян і (або) організацій про визнання, встановлення, зміни або припинення їх прав, встановлення юридичних фактів, одержання для їх реалізації у відповідних випадках матеріальних або державних засобів, передбачених чинним законодавством, а також надання інформації з питань, що входять до компетенції органу виконавчої влади і включені до реєстру державних послуг згідно з законодавством» [3].

Отже, узагальнюючи вищезазначене, пропонуємо, під державною послугою розуміти нормативно закріплене забезпечення конкретному сторонньому стосовно цього державного або муніципального органу споживачу на підставі його заяви необхідної державно-санкціонованої можливості на одержання певного корисного вимірного результату.

З урахуванням аналізу розглянутих підходів до визначення послуг, а також на основі розгляду законодавчої дефініції державних послуг до основних ознак державної послуги слід віднести:

- надання послуги має здійснюватися за запитом споживачів (ініціатива отримання);
- джерелом державної послуги повинен бути певний державний орган влади, відповідальний за якість її надання, і її надання повинно здійснюватися в межах встановлених повноважень даного державного органу влади;
- послуга повинна бути або бути пов'язана з виконанням законних прав споживачів або сприянням у специфікації і захисту прав власності;
- результатом отримання послуги повинна виступати вигода, що володіє властивостями приватних благ (конкуренція і винятковість).

Разом з тим, в повсякденному житті окрім державної послуги, вживаються такі терміни як адміністративна, муніципальна, соціальна, господарська послуга. Згідно із Законом України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга визначається як «результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону» [5].

Муніципальні послуги надаються органами місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади та підприємствами, установами, організаціями в порядку виконання делегованих органами місцевого самоврядування повноважень за рахунок коштів місцевого бюджету.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги визначені як «комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя» [7].

Щодо змісту господарської послуги, то їх зміст регламентується Господарським кодексом України [1], і за своєю суттю – це послуги, які «пов'язані зі здійсненням господарської діяльності, а отже можуть вважатись видами підприємницької діяльності й їх надання має здійснюватися на конкурентних засадах».

Місце державної послуги в структурній схемі надання послуг на макрорівні представлено на рис.1.1.

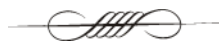

Рис. 1. Місце державних послуг в загальній схемі надання послуг

Таким чином, категоріальне співвідношення суспільних благ і державних послуг виражається в збігу їх цільового призначення (задоволенні потреб їх одержувачів), і в наявності інституційних обмежень отримання державних послуг (місце, час їх отримання, законодавче визначення державного органу влади, наділеного повноваженнями для їх надання).

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Коняєва В.В. Напрямки реформування організаційно-правових механізмів надання державних послуг. *Актуальні проблеми державного управління*. X., 2012. № 1 (41). С. 319-326.
3. Космідайло І.В. Державні послуги: місце в системі державного управління та їх класифікація. *Ефективна економіка*. № 7. 2012. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1250>.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3-х томах. М.: Прогресс, 1993. Т.2. С. 51.
5. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Экономическая энциклопедия. М., 1995. С. 436.

Ковтун Ірина Броніславівна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
т.в.о. ректора Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,

ВИКЛИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 стала викликом для освітян, перевіркою готовності освітянської спільноти до непередбачуваних подій, екзаменом на професійність та готовність до змін. Із запровадженням жорстких карантинних заходів ми усі у професійному та побутовому житті опинилися в іншій реальності. Надзвичайно швидко у цих умовах довелося адаптуватися саме сфері освіти: від дошкільної та позашкільної до вищої освіти та навчання дорослих. Освітнє середовище та освітній процес були змушені в короткий термін набути інших форм, зокрема дистанційної. У процесі пошуку оптимального шляху взаємодії усі суб'єкти – органи влади, адміністрація закладів освіти, педагогічні, науково-педагогічні працівники, учні, студенти, батьки – мали навчитися краще відчувати потреби один одного, бути більш гнучкими та толерантними, щоб така напружена обстановка не слугувала причиною породження конфліктів та протистоянь, а сприяла згуртуванню, пошуку компромісів та максимальному врахуванню потреб та інтересів усіх учасників освітнього процесу.

У ході практичної реалізації заходів адаптації до умов карантину було виділено такі аспекти:

– **Психологічний.** У першу чергу це проявлялося у неготовності науково-педагогічних та педагогічних працівників у стислий проміжок часу кардинально змінити методи своєї роботи. Майже в один момент усім педагогам довелося перевести свої заняття на всіх курсах, у класах, групах із навчальної аудиторії у дистанційну форму. Звичайно, це виявилось важким етапом, тим більше без належного підготовчого періоду, як мінімум пів року. Неготовими до таких змін виявилися і самі учні та студенти, які до того ж проявляли різну мотивацію до самостійного навчання. Тому перед здобувачами освіти постало завдання змінити свою часто пасивну позицію отримувача навчальної інформації на позицію активного менеджера свого часу, умілого організатора власного навчального процесу. А перед педагогами як ніколи актуалізувалося завдання знаходження унікальної мотивації для кожного здобувача освіти, щоб навчальний період в умовах карантину не став ні для кого кроком назад.

– **Комунікативний.** Навчальний процес – це в першу чергу комунікація, яка у спрощеному вигляді полягає в передачі знань від педагога до здобувача освіти і у зворотному напрямку – відтворення отриманих знань здобувачем педагогу, в тому числі з метою оцінювання ступеня засвоєння знань. У період карантину важким було якраз встановлення зворотного зв'язку від здобувача освіти до педагога, без чого освітня комунікація не може вважатися ефективною. Так, плануючи дистанційну навчальну комунікацію, педагог повинен пам'ятати про те, що краще засвоюється той матеріал, канали передачі якого зачепили найбільше органів чуття (слух, зір, практична робота). Тобто крім того, щоб скинути на електронну пошту лекцію, варто ще й вийти на відео зв'язок та наголосити на важливих питаннях теми *facetoface*. Практика також показала суттєві проблеми комунікації під час систематичного моніторингу якості освітнього процесу – поточного та підсумкового оцінювання знань. Так вчителі часто оцінювали роботу батьків, у кращих випадках – спільну роботу батьків і учнів. Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти також зіштовхнулися із складністю проконтролювати самостійне виконання завдання студентом, а відтак і об'єктивно його оцінити. І тут знову

варто наголосити на необхідності виховання внутрішньої мотивації до навчання учнів та студентів. І ще одним важливим комунікативним аспектом освітнього процесу, який вартий особливої уваги, є те, що саме у закладах освіти молодь формує важливі для свого гармонійного розвитку та навчання міжособистісні контакти та взаємодію із людьми з різним досвідом (педагогами, однолітками тощо). А вимушена соціальна ізоляція, зумовлена умовами карантину, може призвести до втрати або послаблення цих важливих соціальних зв'язків.

– **Матеріально-фінансовий.** Уся система організації навчання під час карантину виявилася на 100 % залежною від наявності у педагогів та здобувачів освіти комп'ютерної техніки, інших гаджетів, а також якості їхнього програмного забезпечення, наявності та швидкості Інтернету тощо. І якщо там, де опинилися викладачі, студенти і учні під час карантину, не було інтернету, навчання зупинялося. Чи в рівних можливостях знаходилися усі здобувачі освіти за таких умов? Відповідно до результатів дослідження *factum group*, станом на третій квартал 2019 року лише 65 % опитаних українців мали вдома Інтернет [1]. Чи маємо ми право за нинішнього рівня оплати праці в освіті вимагати такого ж якісного технічного забезпечення домашньої роботи педагогів? На цю проблему звертав увагу освітній омбудсман Сергій Горбачов під час свого виступу на Антикризовому національному онлайн-марафоні *EdCamp 2020* [2]. Дуже поширеною стала ситуація, коли в сім'ї є один комп'ютер, за яким повинні і працювати батьки, і навчатися діти, яких до того ж може бути більше одного. При цьому рівень добробуту більшості із таких сімей не дозволяє швидко придбати додатковий комп'ютер. І ці проблеми лежать вже у площині соціально-економічного розвитку нашої держави.

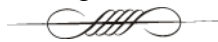
– **Нормативно-правовий.** Багато дій адміністрацій закладів освіти не були прямо передбаченими чинними загальними та локальними нормативно-правовими актами, тому доводилося спершу самостійно оперативнo унормувувати або чекати офіційної позиції Міністерства освіти і науки України, а потім реалізовувати окремі аспекти діяльності. Це стосувалося зокрема дистанційного проведення підсумкового контролю, заліково-екзаменаційних сесій, атестації випускників тощо. Так, дистанційна форма навчання, відповідно ст. 9 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII є однією із інституційних форм здобуття освіти [3]. Згідно зі ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII дистанційна освіта також виступає інституційною формою здобуття вищої освіти [4]. Єдиним чинним підзаконним нормативно-правовим актом, який визначає основні засади організації та запровадження дистанційного навчання для закладів вищої освіти на сьогодні є Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 [5]. Заклади загальної середньої освіти керуються у своїй діяльності Положенням про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 23.04.2019 № 536 [6], де дистанційна форма також визначена як одна із інституційних форм здобуття загальної середньої освіти поряд із очною (денною, вечірньою), заочною та мережевою. На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України у розділі «Дистанційна освіта» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>) згадано також про Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджену Постановою МОН України 20.12.2000 [7]. Ті заклади, які провадили і до пандемії діяльність за дистанційною формою мали свої локальні акти про організацію дистанційного навчання. Проте під час карантину ми у переважній більшості мали не дистанційну форму здобуття освіти у чистому вигляді, а тимчасове застосування технологій дистанційного навчання при очній та заочній формах навчання. Тому прямо керуватися вказаними підзаконними та локальними нормативними актами саме в цій ситуації було не до кінця правильним.

– **Організаційний.** Під час карантину необхідно забезпечувати безпеку працівників, які повинні перебувати на робочому місці і не можуть працювати дистанційно (наприклад, бухгалтерія, господарські служби, відділ кадрів та інші), забезпечувати їх засобами дезінфекції тощо. Крім означених питань організації освітнього процесу не варто забувати, що заклади освіти, зокрема й вищої, мають у своїй структурі і так звані «господарські» підрозділи, діяльність яких не могла бути повністю переведена у дистанційний режим, до прикладу їдальні, гуртожитки, бібліотеки тощо. Тому для таких структур керівництвом кожного закладу приймалися відповідні рішення, в тому числі й непопулярні. Завданням керівництва закладів освіти в таких умовах залишається конструктивна, системна, об'єктивна реакція із урахуванням думки колективу, а не хаотичні рішення прийняті під впливом панічних настроїв.

Наведений перелік не є і не може бути вичерпним, оскільки кожен заклад освіти зіткнувся також і з іншими викликами. Проте, пандемія COVID-19 виявилася тестом для усіх освітніх управлінських систем і колективів на згуртованість, готовність до змін, організованість, взаємну повагу та відповідальність. Впевнені, що більшість вітчизняних закладів освіти скористаються моментом, щоб викристалізувати із цих викликів нові можливості, засвоївши найважливіші уроки і взявши на озброєння цінні практики. І тут важливим є налагодження взаємозв'язків між усіма елементами освітньої системи та обережність з прийняттям різких рішень – коронакриза мине, а неправильна поведінка управлінців може ще довго негативно впливати на сферу освіти.

Список використаних джерел:

1. Залежність від людськості. Як школа справляється з викликами карантину та онлайн-освіти. URL : https://ukr.lb.ua/society/2020/05/01/456533_zalezhnist_vid_lyudskosti_yak_shkola.html.
2. Див. там само.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
6. Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 23.04.2019 № 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-19>.
7. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Постановою МОН України 20.12.2000 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>.

Ваганова Людмила Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досі в Україні актуальним є низький попит на професійні послуги внутрішнього аудиту (ВА). Аналіз останніх публікацій, зокрема роботи Олійника С.О., Акентьєвої О.Б., Голяш І.Д. та інших вказують на доцільність створення відділу ВА на підприємстві, розробку концептуальної моделі побудови аудиту безпеки підприємства, ефективність ризик-орієнтованої системи управління ризиками у досягненні цільових результатів вітчизняних підприємств.

Разом з тим у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, а також нормативних документах використовуються різні підходи до трактування дефініції «ВА», а саме як: система, незалежна експертна діяльність, організація діяльності та сукупність процедур внутрішнього контролю, діяльність, процес контролю, аудит, підтвердження та консультування, надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій.

Актуальним є визначення ролі й сфери діяльності ВА як невід'ємною складовою системи управління економічною безпекою підприємства (ЕБП). По-перше, результати ефективної реалізації функції ВА є внутрішнім ресурсом підприємства. Його використання дозволяє підвищувати ефективність діяльності підприємства. По-друге, формування ефективної системи управління ЕБП підвищує інвестиційну привабливість та виступає конкурентною перевагою підприємства.

Відповідно до Міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, ВА - це діяльність з надання незалежних, об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності підприємства. ВА дає змогу підприємству досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки й підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю й корпоративного управління [1].

Виходячи з основного визначення ВА можна дійти висновку, що ВА властиві такі основні характеристики [2]: незалежність та об'єктивність; мета; виконання завдань з надання гарантій та консультацій. Отже, органи управління підприємством користуються послугами внутрішніх аудиторів як додатковим ресурсом, що дасть їм змогу здійснювати функції управління підприємством. Відповідно основними завданнями ВА в сучасних умовах є: оцінка відповідності існуючим правилам і процедурам; оцінка ефективності елементів системи внутрішнього контролю (СВК); сприяння керівництву підприємства в удосконаленні бізнес-процесів; допомога менеджменту в реалізації прийнятої стратегії бізнесу.

Поряд з цим існує низка завдань, за рішення яких ВА не повинен бути відповідальним, зокрема: побудова системи управління ризиками; визначення ризик-апетитів підприємства (що саме є прийнятним для підприємства в цілому з погляду допущення ризиків); розробка стратегій, прийняття рішень у сфері управління ризиками.

На нашу думку, проблема ВА в контексті забезпечення економічної безпеки буде доволі розгалуженою. Характер синтезуючого управління ЕБП та процедури проведення аудиту зазнаватимуть змін залежно від функціональних складових економічної безпеки, виділяючи відповідний тип аудиту (фінансовий аудит, податковий аудит, контроль якості, технологічний аудит, екологічний аудит, кадровий аудит, маркетинговий аудит, виробничий аудит, інформаційний аудит, правовий аудит, соціальний аудит).

Слід зазначити, що унікальні аспекти синтезу лежать в основі управління підприємства та відображаються передусім як система науково обґрунтованих уявлень про закономірності розвитку підприємства шляхом ідентифікації та позиціонування функціональних складових ЕБП. Враховуючи вище згадане, пропонуємо OEM управління ЕБП розглядати в розрізі двох блоків: домінантів управління процесом забезпечення ЕБП та структурологічної моделі механізму управління ЕБП [3].

Виділення домінантів управління процесом забезпечення ЕБП вказують на доречність в процесі управління ЕБП використовувати суть принципів як формування ЕБП, так і принципів управління за функціональними складовими. Беззаперечною перевагою виділення даного блоку в системі управління ЕБП пов'язане із використанням у процесі її розробки науково-методичного забезпечення, оскільки використання змістовних джерел інформаційного забезпечення та методичних інструментів дозволяє отримати чітку та прозору інформацію як при визначенні рівня ЕБП так і при прийнятті управлінських рішень стосовно управління її рівнем.

Інший блок OEM управління ЕБП – структурологічна модель механізму управління ЕБП ґрунтується на домінантах управління процесом забезпечення ЕБП та представляє собою сукупність процесів, що розкривають зміст функціонування елементів OEM управління ЕБП, а саме: ідентифікацію та позиціонування функціональних складових ЕБП; аналітичне оцінювання та обґрунтування передумов розробки складових механізму управління ЕБП; позиціонування за рівнем економічної безпеки; формування висновків та розробка матриці вибору стратегій, побудовану із врахуванням ступеня готовності підприємства до стратегічних змін; процедуру вибору та реалізації стратегій управління ЕБП.

ВА ЕБП, що передбачає попереднє з'ясування специфічних особливостей підприємства, його стратегічних альтернатив, дозволяє визначити оптимальні візрі практики управління ЕБП, рекомендовані для кожного з елементів моделі управління. На основі підготовлених рекомендацій, з урахуванням рівня їх значимості слід розробити комплексний план формування механізму управління ЕБП.

Використання ВА в системі ЕБП дасть можливість забезпечити та збільшити рівень точності бухгалтерської та фінансової інформації підприємства, а також здійснювати оперативний контроль над усією виробничо-господарською діяльністю підприємства. Результати використання ВА ЕБП є винятково внутрішнім інструментом управління.

Таким чином, ми пропонуємо для проведення ВА ЕБП дванадцять принципово різних напрямів, виходячи із змісту функціональних складових: фінансова, податкова, інтерфейсна, інноваційна, інтелектуально-кадрова, ринкова, виробнича, інформаційна, політико-правова, силова, еколого-техногенна, соціальна. Реалізація проведення ВА ЕБП за функціональними складовими потребує фахівців різної кваліфікації та спрямування

Здійснення ВА за визначеними функціональними складовими спрямовані на отримання конкурентних переваг шляхом управління ЕБП, зокрема:

- ВА допомагає організації досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінювання та підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління;

- внутрішні аудитори, які допомагають менеджерам, забезпечують захист від помилок і зловживань, визначають «зони ризику», можливості усунення майбутніх недоліків або відхилень, допомагають ідентифікувати та усунути слабкі сторони в системах управління. Усі перелічені складові приводять до зростання ЕБП.

Враховуючи вище згадане, сміливо можна стверджувати, що ВА ЕБП є дієвим інструментом не тільки оцінювання економічної безпеки, а й управління ризиками

підприємства. Під останнім розуміємо процес, у ході якого відбуваються виявлення, оцінка, управління та контроль потенційними подіями або ситуаціями, спрямованих на одержання підприємством розумних гарантій відносно досягнення поставлених ним цілей. Запобігання загрозам ЕБП означає захист економічних, соціальних та інформаційних інтересів, а отже - результатом ВА ЕБП є оцінка відповідності безпеки вимогам, встановленим на об'єкті захисту.

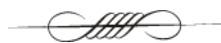
Згідно МСВА 2120. А1. Функції ВА повинні оцінити вплив ризику в сфері корпоративного управління, операційної діяльності та інформаційних систем організації з огляду на [4]: 1) досягнення стратегічних цілей організації; 2) достовірність та цілісність фінансової та операційної діяльності; 3) ефективність та продуктивність операційної діяльності та програм; 4) захист активів та дотримання законів, нормативних документів, процедури та договірних зобов'язань.

Таким чином, визначення ролі й сфери діяльності функції ВА як невід'ємної складової системи управління ЕБП дозволяє підвищувати ефективність діяльності підприємства та водночас бути беззаперечною перевагою такого підприємства.

На будь-якому підприємстві створюється СВК як політика і процедури підприємства, спрямовані на попередження, виявлення та виправлення суттєвих помилок й відхилень від норм, які можуть з'явитись у ЕБП. Основна мета СВК - забезпечення спостереження і перевірка функціонування об'єктів внутрішнього контролю на предмет відповідності їх діяльності законам, стандартам, планам, нормам, правилам, наказам, управлінським рішенням. Встановлюючи відхилення від вимог цих документів і виявляючи причини їх виникнення, СВК сприяє своєчасній розробці власниками або органами управління суб'єктом, а також реалізації заходів, націлених на оптимальне функціонування.

Список використаних джерел:

1. Босюк А. А. Визначення Міжнародного Інституту внутрішніх аудиторів. URL : <http://iaa.org.ua/ua> машиностроения.
2. Дикань, В. Л., Посохов І. М. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками. URL : http://businessinform.net/pdf/2014/1_0/314_319.pdf.
3. Хрущ Н. А., Ваганова Л. В. Розробка механізму управління економічною безпекою підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2014. № 4 (216). Т. 2. С. 17–21.
4. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (стандарти). URL : <https://na.theiaa.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20Ukrainian.pdf>.

Гаман Тетяна Василівна,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ЕТИКИ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

2020 рік – зокрема пандемія спричинена COVID-19 – створив нові проблеми і виклики на які колектив Університету мусив швидко реагувати і продовжувати свою освітню діяльність. 2020 рік приніс у нашу роботу онлайн навчання (дистанційне навчання в режимі реального часу). Перший страх, не впевнене користування всіма благами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій ми пережили, навчаючи інших багато чому навчилися самі. Однак онлайн навчання підняло ряд проблем на які ми не загострювали увагу під час «живого» спілкування, серед яких етика поведінки учасників навчального процесу.

Понад двадцять років працюю в Хмельницькому університеті управління і права й з певною гордістю можу сказати, що це були цікаві, насичені подіями роки. І впродовж всіх років ми - «дружня велика родина» Університету - вели мову про те що готуємо майбутню еліту, управлінців-лідерів, готових до змін. Крім викладання в Університеті маю досвід роботи з дорослою аудиторією – публічними службовцями, які підвищують кваліфікацію в Хмельницькому регіональному центрі підвищення кваліфікації. Однак у цій публікації мова не йтиметься про різницю між принципами педагогіки й андрагогіки, мова піде про те, як ми адаптуємося до змін, чи вміємо управляти ними, розставляти акценти, визначати пріоритети і про етичну складову цих процесів.

Кожна суспільна верства і навіть кожна професія має власну мораль, яку порушують завжди, коли можуть це зробити безкарно. Твердження класика з яким можемо погодитися чи ні. Головне завдання етики публічного управління – попередження цих порушень. Тому актуальності набуває питання удосконалення етичних стандартів публічної служби і етики поведінки публічних службовців. Неможливість регулювати суспільні відносини лише за допомогою права і традицій, підвищені ризики діяльності публічного службовця, кризові явища у сфері публічної етики органів влади, вимагають усвідомлення того, що утвердження публічної етики в органах влади – чинник розвитку суспільної моралі і складова демократизації суспільства [1, с.8].

У будь-якому суспільстві поведінка людей регулюється не лише нормами права, а й нормами моралі. Дотримання норм права, без сумніву, є обов'язком кожного. Норми моралі мають лише добровільний характер. Чи так це? Якщо ми розгуляємо мораль з позиції «вічних» цінностей таких як: гуманність, порядність, справедливість, довіра, моральність, мудрість, чесність, то можемо погодитися. Однак якщо з позиції цінностей, що стосуються дотримання законодавства, то серед інших - відповідність дій законодавству, легітимність, удосконалення законодавчої бази, прозорість норм та процедур, і виокремлюється – дотримання етичного кодексу.

Кодекси/правила етичної поведінки публічних службовців затверджуються відповідними нормативно-правовими документами і також об'єднані для виконання. Основою для їх розробки служить VI розділ Закону України «Про запобігання корупції» [2]. Для публічних службовців діють Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування затверджені наказом Нацдержслужби України від 5 серпня 2016 року [3].

Чи можемо ми автоматично перенести норми зазначених документів в он-лайн формат, зокрема в онлайн навчання? Чи потрібно напрацювати нові правила поведінки під час дистанційного навчання в режимі реального часу, чи беззаперечно прийняти «неписані» правила просунутих (і не завжди грамотних) користувачів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій? Чи не занадто ми захопилися ідеєю «студентоцентризму» (не залежно від віку здобувача освітніх послуг)? І ще - дуже прикро, що в суспільстві поширена теза «Google розумніший за будь-якого професора».

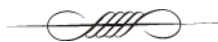
На мою думку, отриманий досвід онлайн навчання спонукає випрацьовувати етичні стандарти участі в таких заняттях. Елементарними вимогами мають стати включена камера, нік (справжнє ім'я студента, слухача), якщо аварка, то реальне фото людини, яка навчається), облаштоване робоче місце й відповідний одяг – все це формує певну культуру.

Щодо ролі викладача, то в епоху емоційно-розхристаного суспільства [4, с.14], коли забагато різних версій правди, коли Інтернет став не лише джерелом свободи, а й певної залежності - його значимість зросла і завдання залишилось незмінним – навчати студентів (здобувачів освіти) сьогодні, але вести їх в завтра. Як би пафосно це не прозвучало.

Онлайн навчання, як одна із форм має право на існування і вона дієва для вмотивованих людей (серед яких викладачі закладів вищої і післядипломної освіти), однак 2020 рік довів важливість живого спілкування. Задля підвищення якості навчального процесу доцільно розглянути можливість впровадження етичних стандартів і комбінованого/змішаного навчання у 2021 році із врахуванням карантинних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі: підручник. Київ: НАДУ, 2018. 256 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1700-18. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Нацдержслужби України від 05.08.2016 № 158 (Зареєстровано в Мінюсті 31 серпня 2016 р. за № 1203/29333). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>.
4. Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. К. #книголав, 2019. 384 с.

Підлісна Тетяна Віталіївна,
кандидат наук з державного управління,
керівник навчального відділу підготовки публічних управлінців,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Гібридна війна проти України, інші явища, тенденції та чинники, реальні й потенційні загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, демократичному конституційному ладу, національним цінностям і життєво важливим національним інтересам з боку окремих країн набувають нині системного характеру. Це

актуалізує потребу в перегляді державної та регіональної політики національної безпеки в контексті принципів її реалізації, структурних елементів, стратегічних завдань, об'єктно-суб'єктного складу, планування тощо

Прогресивний розвиток будь-якої держави залежить від стану захищеності її національних інтересів. Саме тому однією із ключових функцій держави є забезпечення її національної безпеки від реальних та потенційних загроз. Гібридна війна з Росією, посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність, сепаратизм в окремих регіонах держави та інші загрози національній безпеці України актуалізують питання вдосконалення сектору безпеки і оборони загалом й визначення участі органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб в управлінні сектором безпеки зокрема.

На сьогоднішній день питання значення органів місцевого самоврядування у процесі забезпечення національної безпеки України досліджували ціла низка вчених та аналітиків, зокрема: Демиденко В. О., Дробуш І. та інші. Проте це питання потребує всебічного аналізу і постійного моніторингу ситуації, що й підкреслює актуальність обраної теми.

Відповідно до ст. 140 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96 [1], місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Згідно з ч. 1 ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96 [1], захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпеченні її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів свідчить про те, що забезпечення національної безпеки є завданням Українського народу, територіальних громад, відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Дослідивши Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року № 2469-VIII [2] та цілу низку наукових публікацій, присвячених окресленій проблематиці, ми вважаємо за необхідне зарезюмувати, що законодавець не відносить органи місцевого самоврядування до суб'єктного складу забезпечення національної безпеки України, проте водночас наділяє їх повноваженнями з виконання певних функцій в зазначеній сфері лише у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

На нашу думку, таке законодавче визначення складу сектору безпеки і оборони перешкоджає ефективному виконанню функцій органів місцевого самоврядування на шляху до забезпечення національної безпеки. Адже саме в адміністративно-територіальних одиницях України зароджуються різноманітні внутрішні загрози національній безпеці держави [3, с. 239].

Муніципальна влада за своєю суттю є найбільш наближеною до територіальної громади, вона має реальну здатність впливати на мешканців відповідної території, оперативно реагувати на такі негативні прояви в суспільстві як конфлікти у сфері міжетнічних та конфесійних відносин, прояви екстремістської діяльності деяких об'єднань національних меншин, тощо [4, с. 46]. До того ж, особливо актуалізується роль органів та посадових осіб у вирішенні проблем пов'язаних із сепаратистськими проявами в окремих регіонах України.

Враховуючи вищевикладене, важливим є забезпечення ефективного механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з державними структурами за-для вирішення зазначених локальних проблем. Адже саме від забезпечення регіональної національної безпеки залежить безпека держави в цілому.

Отже, посилення ролі органів місцевого самоврядування в сфері національної безпеки для України є способом вирішення цілої низки політичних, економічних, соціальних проблем. Оскільки, саме в регіонах зароджуються негативні чинники забезпечення національної безпеки держави, які згодом перетворюються з локальних в глобальні реальні загрози національній безпеці держави.

Визнання та гарантування місцевого самоврядування, можливість повноцінного здійснення цього права створює передумови для прогресивного демократичного розвитку держави та суспільства, слугуючи вагомою засадою конституційного ладу України. На забезпечення безпечних умов життєдіяльності й добробуту громадян спрямоване все законодавство України, що регулює реалізацію права на місцеве самоврядування. Зазначену цільову установку мають такі нормативно-правові акти: «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР, «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 року № 1508-VII, «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року № 2625-III, «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року № 157-VIII, «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 року № 2807-IV, «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038-VI, «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII тощо. Водночас ідеальні моделі регулювання суспільних відносин, які закладені в конструкції юридичної норми, не завжди набувають фактичного втілення. Тому постає питання: чи де-факто роль органів місцевого самоврядування є такою ж вагомою, як і де-юре? Для відповіді на це запитання та доведення значущості місця й ролі органів і посадових осіб місцевого самоврядування у сфері національної безпеки можна згадати ефективність її забезпечення на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей, де окремі органи місцевого самоврядування та їх посадові особи на тривалий час самоусунулися від виконання покладених на них функцій. Це фактично унеможливило продуктивне забезпечення національної безпеки й оборони в районі проведення АТО. Останнє зумовило запровадження в Україні інституту військово-цивільних адміністрацій. З огляду на вищевикладене, органи та посадові особи місцевого самоврядування є суб'єктами забезпечення національної безпеки України. Адже вони відповідають усім рисам, які притаманні суб'єктам системи забезпечення національної безпеки, а саме: а) посідають особливе місце в системі забезпечення національної безпеки; б) наділені винятковими повноваженнями; в) дії і вчинки суб'єктів системи забезпечення національної безпеки переважно мають владно-імперативний характер; г) наділені неоднаковими правами й обов'язками; д) мають особливий механізм реалізації своїх повноважень [1, с. 376]. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що органи та посадові особи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у забезпеченні переважної більшості структурних аспектів системи національної безпеки України. Слушною слід визнати позицію дослідників про те, що в системі національної безпеки доцільно виокремити такі структурні аспекти: державнополітичний, соціально-економічний, національно-культурний, екологічний, інформаційний [1, с. 28]. Водночас у наведеному переліку бракує структурного аспекту системи національної безпеки України, що пов'язаний з міграційними процесами, депопуляцією та старінням населення, нівелюванням інституту сім'ї, погіршенням здоров'я та передчасною смертністю, репродуктивними втратами населення тощо. Загрози в цьому секторі нині вже набули реального характеру. Проте досвід країн Європи засвідчує, що прагнення здійснити демократичні перетворення в країні можуть бути марними, якщо вони не супроводжуються духовними, зокрема гуманними, етичними й моральними цілями, орієнтованими на обов'язкове врахування інтересів людини, їх гармонізацію з

інтересами суспільства, на гарантії прав і свобод людини та механізми їх захисту. Дедалі більше вчених доходять висновку, що демографічна криза, що набула поширення в нашій країні, є наслідком лише одного процесу – кризи моральнодуховної. Зважаючи на це, морально-духовний структурний аспект системи забезпечення національної безпеки України також слід урахувати.

Отже, неврахування в Законі України «Про національну безпеку України» органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з-поміж суб'єктів сектору безпеки й оборони абсолютно унеможливило повноцінне її забезпечення. Ця теза нині актуалізується в контексті децентралізації публічної влади та подальшого розширення повноважень органів місцевого самоврядування, зміцнення їх матеріально-фінансової основи, формування ефективних територіальних громад. Адже повноваження органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб спрямовані, серед іншого, на забезпечення: законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; мобілізаційної підготовки та своєчасного й організованого проведення мобілізації; виконання військового обов'язку громадянами України; оборонної роботи; захисту стратегічних національних інтересів України – прогресивного демократичного розвитку, а також створення безпечних умов життєдіяльності, добробуту людини та громадянина. Саме в регіонах зароджуються негативні чинники забезпечення національної безпеки держави, що з локальних згодом трансформуються в глобальні реальні загрози національній безпеці держави. Національна безпека держави передусім залежить від безпеки регіонів

Список використаних джерел:

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В. О. Антонов. – Київ : ТАЛКОМ, 2017. – 576 с
2. Демиденко В. О. Місце й роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 238-249.
3. Дробуш І. Муніципальна влада в системі забезпечення національної безпеки України: конституційно-правові засади. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: матеріали II міжн.-практ. конф. м. Острого, 8 червня. 2018. / Національний університет «Острозька академія». Острог. 2018. 325 с.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 55. Ст. 1903.

Требик Людмила Петрівна,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ОПТИМІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

З огляду на тісно пов'язані між собою системи електронної взаємодії громадян, бізнесу та влади, можна стверджувати, що основою підвищення ефективності цифрових державних послуг є продуктивна робота державного управління, що відкриває нові можливості для формування України, як сервісної держави. Згідно програми діяльності Кабінету Міністрів України 2020 року, серед довгострокових пріоритетів діяльності Уряду є розвиток адміністративних послуг та їх цифровізація і як результат мінімум 200 державних послуг он-лайн (на сайті Міністерства цифрової трансформації) ціль до 2024 року - 100% публічних послуг доступні громадянам та бізнесу он-лайн), 60% українців користуються он-лайн послугами і 90% українців, що скористались публічними послугами в ЦНАП чи он-лайн, задоволені їх якістю [1, 13].

Зрозуміло, що за конкретними результатами мають бути конкретні дії, що стосуються вдосконалення цифровізації адміністративних послуг та електронної взаємодії:

- розробка способів і форм доступу до адміністративних послуг;
- створення та ведення моделі даних для надання адміністративних послуг;
- забезпечення довірчої взаємодії;
- інструменти для управління якістю цифровізації адміністративних послуг;
- розвиток інженерної інфраструктури електронного уряду.
- розвиток публічних електронних реєстрів та формування базових, їх оптимізація, централізація підтримки та взаємодія;
- забезпеченість надійним захистом інформації публічних електронних реєстрів та створення ефективної системи протидії кіберзагрозам.

Вирішення цих завдань забезпечить високу якість послуг електронного уряду, надійну взаємодію суб'єктів; поєднання автоматичного та візуального контролю, і як результат буде підвищений рівень надійності обробки документів без помилок та можливості розуміння загальної ситуації у даній сфері та поточного стану справ в будь-який час. Тому важливим кроком на шляху оптимізації якості цифровізації адміністративних послуг є покращення організаційної підтримки.

Основні напрями оптимізації забезпечення якості цифровізації надання адміністративних послуг наведено на рис. 1.

Вважаємо необхідним внести низку рекомендацій щодо вдосконалення цифровізації адміністративних послуг:

1. спростити процедури надання адміністративних послуг, зокрема, шляхом запровадження «єдиного вікна» для ЦНАП;
2. зменшити кількість підрозділів, які беруть участь у наданні адміністративних послуг, та кількість документів, які вимагає особа;
3. заохочувати використання електронної пошти для адміністративних послуг (як при замовленні послуг, так і надсиланні відповідей) із використанням електронного цифрового підпису;
4. створювати «універсами послуг» («офіси для громадян» тощо);
5. об'єднувати послуги у алгоритми життєвих ситуацій та пополяризувати це доступно та зрозуміло, консультації із різних джерел;

6. організувати порядок прийому громадян з метою забезпечення достатості та практичної зручності користувачів адміністративних послуг та удосконалити процес особистого прийому в органи державної влади шляхом встановлення «електронної черги» не тільки в ЦНАП, але й в інших департаментах, відділах і т.п.;

7. забезпечити контроль за спілкуванням посадових осіб та громадян під час особистого прийому та здійснювати ротацію державних службовців на посадах з високим ризиком корупції;

8. максимально комфортні умови очікування і заповнення документів для громадян;

9. удосконалити консультаційну роботу, щодо запитів цифровізації адміністративних послуг, максимально використовуючи ІКТ;

10. забезпечити належне функціонування веб-сайтів та інших електронних ресурсів адміністративних органів, не тільки в частині, що вони містять інформацію, необхідну для отримання адміністративної послуги, а й описано алгоритм отримання та життєві ситуації що містять набір послуг;

11. гарантувати громадянам механізми захисту інформації та протидії кіберзагрозам;

12. вдосконалити системи документообігу та впровадження електронного документообігу та створення єдиного інформаційного простору збору, накопичення та аналізу інформації.

Рис. 1. Напрями оптимізації забезпечення якості цифровізації надання адміністративних послуг

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінет Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/849-2019-%D0%BF#Text>.

Савицький Володимир Тадеушович,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І РАЙОННИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ

05 лютого 2021 року виповнилося шість років з часу прийняття Верховною Радою України Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1] (далі – Закон 157-VIII), який започаткував процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

У зв'язку із завершенням процесу об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст та з метою забезпечення проведення місцевих виборів за новим адміністративно-територіальним устроєм, Кабінет Міністрів України індивідуальними розпорядженнями від 12 червня 2020 року №№ 707-р – 730-р [2] визначив адміністративні центри та затвердив території територіальних громад кожної області України. Верховна Рада України Постановою від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» [3] поклала початок адміністративно-територіальній реформі в Україні. Кількісна характеристика змін в адміністративно-територіальному устрої України відображена в табл. 1.

Таблиця 1

Зміни в адміністративно-територіальному устрої України за адміністративно-територіальною реформою 2020 року**

№ зп	Назва республіки, області	Ліквідовано районів	Утворено районів	Сформовано територіальних громад				Кількість розформованих територіальних громад, території яких входять до складу територій сформованих територіальних громад
				усього	у тому числі:			
					міських	селищних	сільських	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Автономна Республіка Крим	14	10	*	*	*	*	*
2.	Вінницька область	27	6	63	18	22	23	708
3.	Волинська область	16	4	54	11	18	25	412
4.	Дніпропетровська область	22	7	86	20	25	41	348
5.	Донецька область	18	8	66	43	14	9	388
6.	Житомирська область	23	4	66	12	22	32	631
7.	Закарпатська область	13	6	64	11	19	34	337

8.	Запорізька область	20	5	67	14	17	36	300
9.	Івано-Франківська область	14	6	62	15	23	24	516
10.	Київська область	25	7	69	24	23	22	660
11.	Кіровоградська область	21	4	49	12	16	21	415
12.	Луганська область	18	8	37	20	13	4	333
13.	Львівська область	20	7	73	39	17	17	712
14.	Миколаївська область	19	4	52	9	14	29	315
15.	Одеська область	26	7	91	19	25	47	495
16.	Полтавська область	25	4	60	16	20	24	504
17.	Рівненська область	16	4	64	11	13	40	365
18.	Сумська область	18	5	51	15	15	21	419
19.	Тернопільська область	17	3	55	18	16	21	616
20.	Харківська область	27	7	56	17	26	13	460
21.	Херсонська область	18	5	49	9	17	23	298
22.	Хмельницька область	20	3	60	13	22	25	605
23.	Черкаська область	20	4	66	16	10	40	556
24.	Чернівецька область	11	3	52	11	7	34	272
25.	Чернігівська область	22	5	57	16	24	17	568
	Україна	490	136	1469	409	438	622	11233
	* Інформація відсутня							

Примітка. Складено автором на основі джерел [2] і [3].

Як видно з табл. 1, у результаті реформи відбулося укрупнення територіальних громад, внаслідок чого кількість сільських, селищних, міських громад разом зменшилася у 7.7 разів – з 11233 до 1469, кількість районів зменшилася у 3.6 разів – з 490 до 136. Згідно з чинним виборчим законодавством у межах нового адміністративно-територіального устрою 25 жовтня 2020 року в Україні відбулися місцеві вибори.

Наступним логічним етапом реформи є легітимна передача влади із забезпеченням відповідного правонаступництва. Належна організація діяльності новостворених органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) та райдержадміністрацій (далі – РДА) в значній мірі залежить від їх документального забезпечення, а отже потребує невідкладної організації служб діловодства як структурних підрозділів виконавчих органів рад та апаратів РДА. Разом із цим, набуває особливої значущості питання забезпечення збереженості документів, утворених у діяльності припинених і новостворених ОМС, ліквідованих і створених РДА, що вимагає заснування архівних підрозділів (архівів) у сільських, селищних, міських радах новоутворених територіальних громад і їхніх виконавчих органах, а також в РДА.

Однак передбачена Законом 157-VIII передача повноважень від старих до новообраних органів місцевого самоврядування, від ліквідованих до новостворених РДА не могла відбуватися вчасно через відсутність відповідних механізмів. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій» був прийнятий у другому читанні лише 17 листопада 2020 року [4] (далі – Закон 1009-IX).

Згідно з підпунктом 2 пункту 1 розділу I Закону 1009-IX розділ V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено пунктом 6¹, яким встановлено, що:

юридична особа – сільська, селищна, міська рада, розміщена в адміністративному центрі сформованої територіальної громади, є правонаступником прав та обов'язків усіх юридичних осіб - сільських, селищних, міських рад, обраних розформованими територіальними громадами, з дня набуття повноважень новообраною радою [4, розд. I, п. 6¹, підп. 9];

юридична особа - виконавчий комітет новообраної ради є правонаступником прав та обов'язків юридичних осіб - виконавчих комітетів рад, що припиняються, з дня затвердження новообраною радою персонального складу її виконавчого комітету [4, розд.І, п.6¹, підп.11];

після закінчення повноважень рад, що припиняються, їхніх виконавчих комітетів, сільського голови, який одноособово виконував функції виконавчого органу сільської ради, що припиняється, видані ними нормативно-правові акти, невиконані акти індивідуальної дії зберігають чинність на відповідних територіях та для відповідних осіб [4, розд.І, п.6¹, підп.13];

новообрана рада, її виконавчий комітет можуть вносити зміни, визнавати такими, що втратили чинність, або скасовувати акти відповідних органів місцевого самоврядування, правонаступниками яких вони є, та їх посадових осіб [4, розд.І, п.6¹, підп.14].

На підставі зазначених вище положень Закону 1009-ІХ можна зробити висновок, що законодавчо документальне правонаступництво в ОМС урегульоване.

Згідно з підпунктом 1 пункту 2 розділу І Закону 1009-ІХ Закон України «Про місцеві державні адміністрації» доповнено статтею 7¹, якою визначено, що утворення та реорганізація районних державних адміністрацій здійснюються Кабінетом Міністрів України після прийняття Верховною Радою України рішення про утворення та ліквідацію районів з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом [4, розд.І, п.2, підп.1, ст.7¹, абз.1].

На виконання зазначеного положення Закону 1009-ІХ Кабінет Міністрів України 16 грудня 2020 року прийняв розпорядження № 1635-р «Про реорганізацію та утворення районних державних адміністрацій» [5]. Під час реалізації цього розпорядження виявилася суперечність норм різних підзаконних актів щодо статусу архівних підрозділів РДА. З метою усунення цих розбіжностей за пропозицією Державної архівної служби України (далі – Укрдержархів) постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 року № 1336 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606» [6] було включено до додатку 2 Рекомендаційного переліку структурних підрозділів районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації архівного підрозділу райдержадміністрації як самостійного структурного підрозділу [7].

Організаційно-правова форма архівного підрозділу (управління, відділ, сектор) та його статус як юридичної особи публічного права визначається головою РДА залежно від ступеня складності завдань відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2005 р. № 179 «Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій» [8].

Укрдержархів у листах від 31 грудня 2020 р. № 5215/1.03/0 «Про створення архівних відділів райдержадміністрацій» [9] та від 28 січня 2021 р. № 516/11-11/0 «Про визначення статусу архівного відділу райдержадміністрації як юридичної особи публічного права» [10] на основі відповідного обґрунтування вважає неприпустимим створення архівного відділу РДА як структурного підрозділу без статусу юридичної особи публічного права, пропонує створення архівного відділу новоствореної РДА як юридичної особи публічного права із штатною чисельністю, що дорівнює сукупній штатній чисельності всіх архівних відділів РДА, що реорганізуються шляхом приєднання, із розміщенням в адміністративному центрі новоствореного району начальника, заступника начальника, головного спеціаліста та бухгалтера архівного відділу, на територіях розформованих районів – забезпечити роботу архівних секторів у

складі начальника сектору та головного спеціаліста, або розмістити відокремлені робочі місця головних спеціалістів.

З огляду на викладене, запропонована Укрдержархівом система і статус архівних підрозділів здатні забезпечити документаційне правонаступництво щодо збереженості документів, утворених у діяльності припинених і новостворених органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

Список використаних джерел:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>(дата звернення 04.02.2021) Назва з екрана.

2. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Вінницької області : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 707-р. (див. також №№ 708-р – Волинської, 709-р – Дніпропетровської, 710-р – Донецької, 711-р – Житомирської, 712-р – Закарпатської, 713-р – Запорізької, 714-р – Івано-Франківської, 715-р – Київської, 716-р – Кіровоградської, 717-р – Луганської, 718-р – Львівської, 719-р – Миколаївської, 720-р – Одеської, 721-р – Полтавської, 722-р – Рівненської, 723-р – Сумської, 724-р – Тернопільської, 725-р – Харківської, 726-р – Херсонської, 727-р – Хмельницької, 728-р – Черкаської, 729-р – Чернівецької, 730-р – Чернігівської областей) // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/a20200612>(дата звернення 04.02.2021) Назва з екрана.

3. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1851 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>(дата звернення 04.02.2021) Назва з екрана.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій : Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-20#Text>(дата звернення 05.02.2021) Назва з екрана.

5. Про реорганізацію та утворення районних державних адміністрацій : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1635-р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-2020-%D1%80#Text>(дата звернення 05.02.2021) Назва з екрана.

6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 № 1336. Офіційний сайт Верховної Ради України.: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1336-2020-%D0%BF#Text>(дата звернення 06.02.2021) Назва з екрана.

7. Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2012 № 606. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2012-%D0%BF#Text>(дата звернення 06.02.2021) Назва з екрана.

8. Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2005 № 179. Офіційний сайт Верховної Ради

України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2005-%D0%BF#Text>(дата звернення 08.02.2021) Назва з екрана.

9. Про створення архівних відділів райдержадміністрацій : Лист Державної архівної служби України від 31.12.2020 № 5215/1.03/0. Офіційний сайт Державного архіву Волинської області. URL : <https://volyn.archives.gov.ua/Archives/reorg/5215.pdf>(дата звернення 09.02.2021) Назва з екрана.

10. Про визначення статусу архівного відділу райдержадміністрації як юридичної особи публічного права : Лист Державної архівної служби України від 28.01.2021 № 516/11-11/0. Офіційний сайт Державного архіву Волинської області. URL : https://volyn.archives.gov.ua/Archives/doc/reorg/82_1.pdf(дата звернення 09.02.2021) Назва з екрана.

Хитра Олена Володимирівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАДОВОЛЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОТРЕБ

У сучасному житті по-новому розуміється значення часового ресурсу в діяльності людини, що пов'язано зі змінами в економічній сфері та трансформацією ціннісних орієнтирів суспільства. Зростання розумових та нервово-психічних навантажень працівників, стреси на робочому місці і вдома часто зумовлюють появу такого явища, як прокрастинація, або «поведінка послідовного зволікання» [1, с. 33]. Як результат, людина часто втомлюється, відчуває ознаки емоційного виснаження, провокує конфлікти у своєму оточенні, скаржиться, що їй не вистачає часу. Такий стан справ супроводжується істотним порушенням балансу «робота – життя» та актуалізує потребу в рекреації (рис. 1).

Рекреаційна діяльність – це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що характеризується зміною, розмаїтістю, незвичністю поведінки людей і самоцінністю процесу [2, с. 27–28]. Багато видів рекреаційних занять комбінуються на певній території у просторових і часових межах відпочинку однієї людини; для них характерна добова, тижнева, сезонна і річна ритмічність.

Під циклом рекреаційної діяльності розуміють програму відпочинку, яка дозволяє на основі поведінкових можливостей і зразків реалізувати певні рекреаційні цілі, мотивації і вимоги рекреантів в конкретних умовах. Обрана послідовність елементарних рекреаційних занять з фіксацією їх тривалості та інтенсивності в циклі рекреаційних занять позначається терміном «режим рекреаційної діяльності» [2, с. 29]. Оскільки кожен рекреаційний цикл має власну ритміку і просторовий механізм саморегуляції (до того ж, окремі рекреаційні заняття можуть виявитись несумісними на певному відрізьку часу), при складанні таких програм доцільно застосовувати базові положення тайм-менеджменту.

Рис. 1. Логіка відновлення балансу «робота – життя» за допомогою базових положень тайм-менеджменту

Мета тайм-менеджменту – максимально використовувати власні можливості, свідомо керувати перебігом свого життя і долати зовнішні обставини як на роботі, так і в особистому житті [1, с. 34]. На нашу думку, систему понять рекреаційної діяльності слід доповнити терміном «рекреаційний тайм-менеджмент», під яким пропонуємо розуміти систему організаційно-економічних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на створення умов для оптимального розподілу часу між різними рекреаційними заняттями в рамках циклу рекреаційної діяльності, що у підсумку дозволить кожному рекреантові у максимально стислі терміни відновити власні фізичні та духовні сили. Прийоми тайм-менеджменту доречно застосовувати як на індивідуальному рівні (особистісний аспект), так і на рівні рекреаційної індустрії та її окремих підсистем (комерційний аспект) (рис. 2).

Рис. 2. Особистісні та комерційні аспекти рекреаційного тайм-менеджменту

Таким чином, планомірне застосування принципів тайм-менеджменту при підборі рекреаційних занять дозволить підвищити ефективність задоволення рекреаційних потреб кожної людини, тоді як застосування стандартів тайм-менеджменту в галузях рекреаційного господарства надасть можливість швидше реагувати на запити рекреантів і збільшити показники соціально-економічної ефективності рекреаційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Котляр Л.І. Тайм-менеджмент як засіб зниження прокрастинації у професійній діяльності державних службовців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 31–36.
2. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2012. 275 с.

Фасолько Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АНТИКРИЗОВИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Людство безповоротно вступило в еру знань, ознаменовану як «нова» або знаннева економіка. Нещодавні пріоритети стійкого розвитку, національного багатства й особистого благополуччя – природні ресурси, індустриальні гіганти, транспортна інфраструктура й гроші поступово відступають перед новими – інтелектом та знаннями. В добу рабовласництва й феодалізму актуальним було гасло «хто володіє землею – той володіє свігом», у період капіталізму – «хто володіє грошима і капіталом – той володіє свігом», а в сучасній ері знань панує догма на кшталт «хто володіє інформацією – той володіє свігом».

Україна із її освітньо-кваліфікаційним та креативно-науковим потенціалом має реальний шанс не тільки зайняти чільне місце серед передових країн світу але і створити свій національний антикризовий імунітет, тобто здатність до опору кризам різних типів (економічна, військова, демографічна, політична, інтелектуальна, екологічна) та видів (глибока, поверхнева, наскрізна) через гнучку антикризову політику, швидку адаптацію до нових укладів, мінімальні інтелектуальні та фінансово-матеріальні втрати. Досягнути даної мети можливе завдяки інтелектуалізації праці – якісного оновлення ресурсно-техніко-технологічної, товарно-продуктової й організаційно-збутової компонент господарської діяльності, шляхом підвищення наукоємності виробничих факторів і продукції, вдосконалення навичок та здібностей персоналу, творчого підходу до управлінських, виробничих й маркетингових процесів на мікроекономічному, галузевому, регіональному й народногосподарському рівні з метою мінімізації витрат, максимізації прибутку, нарощування суспільного продукту, екологізації навколишнього середовища, задоволення людських потреб, покращення добробуту населення, утримання конкурентних позицій, ринкової ніші й зміцнення особистої та національної безпеки. Інтелектуалізація праці реалізує себе у трьох формах: фактор (творча ідея, наукове відкриття, освітньо-кваліфікаційний рівень), процес (безпосереднє застосування творчих задумів, наукових розробок й професійних здібностей у господарській діяльності) і результат (новаційна продукція, науково-технічний прогрес), що поступово взаємоперетворюються й підсилюють одна одну. Антикризовий імунітет характеризується *інтегральним коефіцієнтом резистентності*, що включає у себе коефіцієнти інституціоналізації, лентифікації, креативізації та саїнтифікації.

Інституційна складова інтелектуалізації праці – це система нормативно-правового та організаційного забезпечення реалізації інноваційних проєктів господарської діяльності, її слід оцінювати із позиції нормативно-правового (закони, нормативні акти, положення, інструкції) та організаційного (установи, організації, відповідальні підрозділи, комітети, департаменти) забезпечення за допомогою *коефіцієнту інституціоналізації*:

$$K_{In(t')} = \frac{V_{njd}(t')}{V_{mjp}(t')} \quad (1)$$

де $K_{In(t')}$ – коефіцієнт інституціоналізації інноваційного розвитку на момент часу t' ; $V_{njd}(t')$ – обсяг прийнятих нормативно-правових актів, що стосуються інноваційної діяльності; $V_{mjp}(t')$ – загальний обсяг розроблених нормативно-правових проєктів, що сприяють розвитку інноваційної компоненти господарської діяльності.

Освітня складова інтелектуалізації праці – це комплекс методологічно-методичних заходів, що на основі минулого досвіду й попередніх досягнень покликана якісно вдосконалювати існуючі та розробляти нові навчально-підготовчі програми розвитку здібностей і поглиблення набутих знань людини на протязі усіх етапів життєвого циклу. Оцінка освітньої компоненти інтелектуалізації праці в стані статичності можлива за допомогою *коефіцієнта лентифікації*:

$$K_{Lg(t')} = \frac{C_{efl}(t')}{GDP_{(t')}} \quad (2)$$

де $K_{Lg(t')}$ – коефіцієнт лентифікації на момент часу t' ; $C_{efl}(t')$ – обсяг державних та недержавних витрат, що здійснені на фінансування програми «освіта на протязі життя» (навчання у дошкільних закладах, школах, вузах I-IV рівнів акредитації, аспірантурі, докторантурі, підвищення кваліфікації і перепідготовка персоналу тощо); $GDP_{(t')}$ – ВВП.

Творча компонента інтелектуальної праці – це процес зародження ідеї, її «бродіння», визрівання, дозрівання й реалізації у ході створення, вдосконалення, переформатування оригіналів духовних і матеріальних цінностей. Особливість творчих

задумів та ідей полягає у тому, що вони пройняті елементами чогось нового, «екзотичного» або ж збагаченої культурними традиціями й національними ритуалами давнини з метою зацікавлення робочого персоналу і приваблення споживачів, впливаючи як на їхню свідомість через органи чуття, так і на підсвідомість через менталітет, внутрішні почуття та відчуття. Аналізуючи даний процес пропонуємо використовувати *коефіцієнт креативізації*:

$$K_{Cr(t')} = \frac{V_{cii(t')}}{V_{tci(t')}} \quad (3)$$

де $K_{Cr(t')}$ – коефіцієнт креативізації на момент часу t' ; $V_{cii(t')}$ – обсяг практично застосованих творчих задумів, ідей; $V_{tci(t')}$ – загальний обсяг творчих задумів, ідей.

Наукова складова інтелектуальної праці – це процес теоретичних розробок, діагностики, лабораторно-практичних дослідів і апробації стосовно поглиблення системи знань про умови та закономірності існування й розвитку космосу, природи, суспільства і виробничих процесів, а також вдосконалення способів й засобів господарювання з метою ефективного використання виробничих факторів, розширення ресурсної бази, підвищення якості продукції, прогнозування природних та економічних катаклізмів, мінімізації ризиків і покращення стану навколишнього середовища. Вона характеризується розробленим нами *коефіцієнтом сайнтифікації*:

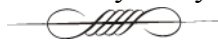
$$K_{Sc(t')} = \frac{V_{sedi(t')}}{V_{tsed(t')}} \quad (4)$$

де $K_{Sc(t')}$ – коефіцієнт сайнтифікації на момент часу t' ; $V_{sedi(t')}$ – обсяг реально впроваджених у господарські процеси наукових розробок та відкриттів; $V_{tsed(t')}$ – загальний обсяг наукових розробок і відкриттів.

Отже, інтегральний коефіцієнт резистентності ($K_{Rs(t')}$) обчислюватиметься методом середньої геометричної, а його граничне наближення до одиниці характеризуватиме зміцнення антикризового імунітету і збільшення рівня опірності економіки до циклічних коливань:

$$K_{Rs(t')} = \sqrt[4]{K_{In(t')} \times K_{Lg(t')} \times K_{Cr(t')} \times K_{Sc(t')}} \quad (5)$$

Запропонована система показників та її інтегральне значення можуть стати важливими індикаторами рівня знанневої економіки в Україні, яка стане міцним фундаментом формування антикризового імунітету національної економічної безпеки.

Шевчук Інна Володимирівна,

кандидат наук з державного управління, доцент,

завідувач науково-дослідної частини,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СФЕРУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні трансформації в світовому господарстві вимагають від держав-членів світового господарства активної участі й уваги до глобалізаційних перетворень, які сприяють зміцненню відносин співробітництва й деякому «розмиванню» меж та кордонів між національними господарствами. Це, в свою чергу, може призвести до виникнення загроз сфері економічної безпеки, нейтралізація яких вимагає реалізації

виваженої зовнішньої державної політики поряд із запровадженням низки превентивних заходів щодо попередження негативних наслідків [2]. Процеси глобалізації дещо ускладнили державну політику щодо протидії загрозам національним інтересам держави у сфері економічної безпеки, оскільки актуалізували необхідність враховувати не тільки національні інтереси, а й інтереси та позицію інших учасників міжнародних економічних відносин (держав, міжнародних об'єднань, транснаціональних компаній тощо) при визначенні вектора стратегічного розвитку держави, формуванні відповідних заходів реалізації намічених цілей відповідного рівня.

Захист національних інтересів країни та утвердження її як повноправного члена світової спільноти визначається низкою факторів, які також впливають на внутрішню державну політику країни і, відповідно, на сферу економічної безпеки держави. До таких факторів можна віднести:

- 1) геополітичне та географічне положення країни на карті світу;
- 2) наявність ресурсів: природних (особливо енергоносіїв), економічних, трудових тощо;
- 3) кількість населення, його віковий, етнічний, культурний склад, науково-інтелектуальний потенціал;
- 4) рівень розвитку економічної системи держави, стан у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави;
- 5) активність інститутів громадянського суспільства та їх участь у процесі державотворення;
- 6) участь країни у різного роду політичних, військових, економічних союзах та її статус в них тощо.

Поряд із захистом державного суверенітету й забезпеченням цілісності та недоторканості державних кордонів країни-лідери реалізують політику активного втручання у зовнішню й внутрішню політику країн, які помітно поступаються в питанні розвитку економіки й забезпечення сектору безпеки і оборони. Серед основних інструментів такого втручання провідних країн варто виділити економічні війни та кібервійни.

В умовах глобалізаційних перетворень, з метою забезпечення економічної безпеки держави, слід визначити основні напрями державної політики в зазначеній сфері. При формулюванні зовнішньоекономічної політики держави в пріоритеті мають бути саме стратегічні інтереси держави, а не налагодження міжнародних економічних зв'язків з іншими державами. Удосконалення структури експорту/імпорту поряд із структуруванням галузевої структури зовнішньої торгівлі, стимулюватиме експорт, що, в свою чергу, сприятиме виробленню якісної продукції й підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників, що буде можливим при підвищенні вимог до контролю якості й використання енергозберігаючих технологій; підтримка малого та середнього бізнесу. Поряд з цим слід виважено відноситися до протекціонізму вітчизняних підприємств: стимулюючи і фінансово підтримуючи на шляху вдосконалення діяльності важливо попередити появу споживацького ставлення суб'єктів господарювання.

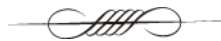
Забезпечення економічної безпеки є стратегічною ціллю держави, оскільки від її функціонування та якісного стану залежатиме й характер функціонування інших сфер, зокрема соціальної, продовольчої, енергетичної та інших сфер національної безпеки. Інтеграція у світовий економічний простір потребує від держави посиленої уваги до необхідності поєднати міжнародну співпрацю й налагодження світових міжгосподарських зв'язків із забезпеченням розвитку національної економіки та підтримкою вітчизняних виробників [1, с. 18].

Надмірна фінансова залежність держави від інших держав та/або міжнародних інститутів стане не тільки передумовою дестабілізації національної економіки, а й інструментом втручання у процеси формування та реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої державної політики.

Про унікальність геополітичного та географічного розташування України свідчить не тільки перетин інтересів західної та східної культур, а й наявність географічно вигідної транспортної розв'язки та поклади корисних копалин. Разом з тим, військовий конфлікт з Російською Федерацією й відверте втручання окремих міжнародних інститутів (МВФ, НАТО, ЄС) у зовнішню та внутрішню політику заважають Україні в повній мірі використовувати переваги територіального розташування держави.

Список використаних джерел:

1. Разумей М. М. Зовнішньоторгівельна безпека держави: управлінський аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць*. 2010. № 2 (5). С. 18–26.
2. Shevchuk I. V. Threats to economic security under the conditions of activation of globalizations processes. *International conference on economics, accounting and finance* (Prague, July 02-04, 2020). Prague, Czech Republic. P. 19.

Юричина Ірина Анатоліївна,

*викладач-стажист кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Місцевий економічний розвиток являє собою процес співпраці місцевої громади з усіма секторами, метою якої є стимулювання місцевої підприємницької ініціативи для забезпечення життєздатності та сталості місцевої економіки; це інструмент сприяння створенню нових робочих місць і покращенню якості життя всіх, у т. ч. бідних і маргінальних верств населення [2].

Визначальна особливість місцевого економічного розвитку полягає у використанні потенціалу місцевих людських, фінансових, інституційних та фізичних ресурсів, їх зосередженні на підтримці місцевих ініціатив у процесі розвитку з метою розширення сфери зайнятості та стимулювання підвищеної економічної активності.

Проте варто відмітити, що низка питань щодо механізмів організації процесу управління фінансовими ресурсами місцевого економічного розвитку та використання фінансових ресурсів ще не знайшли достатнього науково–теоретичного й методичного вирішення і потребують подальшого вивчення.

У світовій практиці місцевого економічного розвитку використовується багато різних механізмів фінансування. Зазвичай їх ділять на дві групи: універсальні, тобто, які можуть бути використані в багатьох країнах для вирішення найрізноманітніших соціально-економічних проблем, та спеціальні, тобто лише для вирішення конкретних проблем.

Відповідно до джерел залучення коштів механізм фінансування місцевого економічного розвитку поділяють на: бюджетний, інвестиційний, грантовий та кредитний.

До бюджетного механізму відносять:

1 Податки та збори – тобто фінансування місцевого економічного розвитку за рахунок надходжень до бюджету.

2. Продаж комунального майна – механізм, що передбачає перехід прав власності на комунальні активи. Дає змогу швидко залучити чималі в масштабах міста кошти шляхом використання його вичерпних ресурсів.

3. Оренда комунального майна – механізм, який має на меті тимчасовий перехід права володіння та користування об'єктами комунальної власності.

4. Місцеві цільові програми – механізм планування та управління місцевим розвитком, що в тій чи іншій формі застосовується у більшості міст світу.

5. Державні цільові програми – це механізм залучення центральних бюджетних ресурсів для вирішення проблем у певній галузі чи районі, які визнані пріоритетними на національному рівні та мають системний характер, не перешкоджають стабільному соціально-економічному розвитку країни чи території або принаймні кілька територіальних одиниць в межах.

Цільові програми є найбільш поширеним механізмом фінансування місцевого економічного розвитку, який передбачає здійснення послідовних заходів, спрямованих на підвищення ефективності місцевої економіки загалом або її окремих складових, а також вирішення певних проблем, до яких можна віднести: реструктуризацію комунальних підприємств, розвиток виробничої інфраструктури, модернізація місцевої економіки, створення сприятливого підприємницького середовища, розвиток житлово – комунального господарства та інші сфери. Таким чином, реалізація місцевих цільових програм може призвести до покращення цілого комплексу кількісних та якісних показників місцевого економічного розвитку.

До інвестиційних механізмів відносять:

1. Корпоратизація комунальних підприємств – це механізм отримання додаткового доходу шляхом передачі корпоративних прав на уніфіковану комунальну службу приватним інвесторам та його перетворення на корпоративне.

2. Компенсація впливу – це механізм, який дозволяє одночасно збільшувати темпи розвитку комунальної інфраструктури з динамікою розвитку житла та бізнесу та, що важливо, компенсувати негативний вплив зовнішніх факторів. Використання цього механізму передбачає обов'язок забудовників або підприємців компенсувати негативні наслідки нового будівництва, і ця компенсація може здійснюватися у вигляді відрахувань до міського бюджету.

3. Державно-приватне партнерство – співпраця між державними установами та компаніями приватного сектору задля отримання ресурсів для реалізації інфраструктурних проектів. Цей фінансовий механізм є одним із найпоширеніших для фінансування великих інфраструктурних проектів в економічно розвинених країнах.

До кредитних механізмів відносять:

1. Облігаційні позики – механізм залучення до місцевих бюджетів фінансових ресурсів, що передбачає емісію облігацій місцевими органами влади .

2. Безоблігаційні позики – механізм отримання фінансування від комерційних банків, муніципальних кредитних організацій та інших фінансових установ на умовах платності, строковості й поворотності.

3. Кредити міжнародних фінансових організацій - позики міжнародної фінансової організації на потреби місцевого економічного розвитку.

4. Місцеві гарантії – це механізм залучення позикових ресурсів комерційними підприємствами, що працюють у певній місцевості, за допомогою якого місцева влада зобов'язується погасити основну суму боргу або виплату відсотків у разі, якщо таке

комерційне підприємство не може повністю або частково виконати свої зобов'язання. Цей механізм використовується в розвинених країнах для підтримки малого бізнесу.

До грантових механізмів відносять:

1. Міжнародна технічна допомога – це ресурс, який відповідає міжнародним угодам і вільно та безповоротно надається донорам (урядам іноземних держав, уповноваженими ними організаціями, а також міжнародними організаціями) для вирішення пріоритетних питань соціальних змін та економічного розвитку.

2. Гранти від міжнародних донорських організацій – кошти у формі грантів, благодійних внесків та пожертв, спрямованих на вирішення соціально значущої проблеми в масштабах всієї країни.

3. Проекти корпоративної соціальної відповідальності - добровільні ініціативи приватних компаній щодо здійснення благодійної діяльності для соціально-економічного розвитку населених пунктів і територій їх бізнесової присутності.

4. Ендавмент – цільовий фонд, призначений для некомерційних цілей, зазвичай використовується для фінансування організацій та ініціатив у галузі освіти, охорони здоров'я чи культури, який фінансується за рахунок благодійних пожертв. Даний механізм призначений розвитку трудового потенціалу, широко використовується у економічно розвинутих країнах світу.

Отже, перелік механізмів фінансування місцевого економічного розвитку, що зараз використовуються у світовій практиці, є досить широким. Кожне місто, кожен населений пункт має низку унікальних можливостей та викликів, унікальних для певної території. Тому, при виборі механізмів місцевого економічного розвитку потрібно використовувати індивідуальний підхід. У міжнародній практиці місцеві громади та їх керівники несуть відповідальність за вибір механізмів місцевого економічного розвитку та джерела його фінансування

Список використаних джерел:

1. Берданова О. Ресурсне забезпечення регіонального та місцевого розвитку. К.: 2014. С. 37. URL : https://regionet.org.ua/05.RLD_Resource_Berdanova_Materials_UA.pdf

2. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху. Інститут Реформ. К. : 2003. URL : <http://www.civicua.org/main/data?t=3&c=1&q=23693>.

Польовий Павло Вікторович,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
в.о. начальника відділу управління персоналом та нагород апарату
Чернівецької обласної державної адміністрації*

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

На сьогодні, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, ІТ-сфери однією із головних умов цифровізації процесів взаємодії держави, бізнесу і громадян є відповідна кваліфікація людини, де її цифрові навички та компетенції запорукою успішного економічного розвитку держави. На теперішньому етапі розвитку цифрового суспільства та економіки, інтеграції країн до світового цифрового ринку цифрова грамотність стає однією з головних компетенцій громадянина.

В Україні за формуванням та реалізацією державної політики у сфері цифровізації відповідає міністерство цифрової трансформації України, яке було створено у вересні 2019 року. Міністерство забезпечує формування та реалізацію державної політики у

сферах: цифровізації, електронного урядування, надання електронних та адміністративних послуг, відкритих даних, електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку широкосмуговий доступ до інтернету, ІТ-індустрії, електронної комерції [4]. Одним із напрямів діяльності даного міністерства є розвиток цифрових навичок та цифрових прав громадян і серед покладених на нього завдань: організація навчання державних службовців та підготовка пропозицій щодо вдосконалення системи розвитку цифрових навичок громадян, підготовка та перепідготовка фахівців з питань, що належать до компетенції відомства.

З метою адаптування освітньої політики держави під стратегію діджіталізації країни міністерством цифрової трансформації України започатковано курси із базової цифрової грамотності, в основі яких – загальноєвропейські стандарти викладання та оцінки цифрової компетентності. Даний проєкт впроваджено за підтримки швейцарсько-української Програми EGAP, компаній Google, Microsoft, Академія ДТЕК, CISCO. Слід зазначити, що працівники публічних органів мають можливість підвищити свою цифрову компетентність прослухавши курси у національній онлайн-школі за трьома напрямками: «Цифрова грамотність державних службовців 1.0. на базі інструментів Google»; «Відкриті дані для державних службовців»; «Доступ до публічної інформації», які реалізовані на державній освітній платформі «Дія» Міністерства цифрової трансформації України (<https://osvita.dia.gov.ua>).

Для забезпечення реалізації державної політики цифрового розвитку в Україні, запровадження цифрових технологій у сфері державної служби у 2020 році у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади введено посаду заступника керівника відповідного органу з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації та створено структурний підрозділ, діяльність якого побудована відповідно до засад реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку [1]. Щодо принципів державної політики цифрового розвитку, до їх переліку належать наступні: відкритості, прозорості, багаторазовості використання, технологічної нейтральності і портативності даних, орієнтованості на громадян, інклюзивності та доступності, безпечності та конфіденційності, багатомовності, підтримки прийняття рішень, адміністративного спрощення, збереження інформації, оцінювання ефективності та результативності [2]. Як приклад, у Національному агентстві України з питань державної служби: 1) введено заступник Голови з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації; 2) створено генеральний департамент з питань цифровізації у сфері державної служби.

Згідно Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки розвиток цифрових компетенцій та впровадження концепції цифрових робочих місць визначено як першочергові напрями цифрового розвитку України. Впровадження цифрових робочих місць передбачає: 1) перетворення робочих місць державних службовців у цифрові робочі місця; 2) підготовку законодавчих ініціатив для стимулювання використання цифрових робочих місць бізнесом та громадянами [3].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що протягом 2018-2020 років: відбувається побудова організаційно-правової основи цифровізації діяльності публічних органів; значна увага приділяється кадровому потенціалу, розвитку його цифрових навичок та компетенцій. Від кваліфікації персоналу залежить ефективність та результативність процесів цифровізації органів публічної сфери влади, тому питанню цифрової кваліфікації держслужбовців необхідно приділяти особливу увагу на всіх рівнях влади, а для активізації цих процесів потрібно розробити та впровадити результативну систему заходів розвитку цифрової грамотності в сфері публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 194. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-p#Text> (дата звернення 7.02.2021).

2. Деякі питання цифрового розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 56. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-p#Text> (дата звернення 6.02.2021).

3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text> (дата звернення 7.02.2021).

4. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-p#n12> (дата звернення 7.02.2021).

Кафедра менеджменту, фінансів, банківської справи
та страхування

Синчак Віктор Петрович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

**ДУАЛЬНА ФОРМА ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ЕВОЛЮЦІЇ**

Реформування вищої освіти в Україні сприяє появі нових форм її здобуття у вищих навчальних закладах. Серед них особливої уваги заслуговує дуальна форма, що еволюціонує в освітньому процесі у закладах вищої освіти (ЗВО). Її еволюціонування набуло додаткового імпульсу з прийняттям змін, що внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» від 18 грудня 2019 року №392-ІХ [1] до статті 49 Закону України «Про вищу освіту» [2].

Запровадженню дуальної форми здобуття освіти сприяють і вимоги, що ставляться роботодавцями до майбутніх фахівців, які повинні бути адаптовані якнайшвидше до умов робочого місця. Відтак відбувається збіг інтересів ЗВО і роботодавців. Адже перші зацікавлені у працевлаштуванні випускників та повинні забезпечувати їх якісну підготовку, оскільки саме такі особи користуються попитом на ринку праці, а другі – здатні створити такий попит. І якщо у 90-х роках ХХ ст., в умовах стабільних наборів абітурієнтів («теплих умовах» для ЗВО), заклади вищої освіти по суті були формально зацікавлені у працевлаштуванні своїх випускників, то у 20-х роках ХХІ ст. вони зіткнулися з необхідністю здійснення системної роботи у цьому напрямку.

Причому змінилися підходи ЗВО і до залучення абітурієнтів на навчання: із самовільно-очікуваного потоку абітурієнтів на активне втручання закладів вищої освіти у цей процес з використанням різних інструментів профорієнтаційної роботи, що притаманна була професійно-технічним училищам у 80-х роках ХХ ст. Останнє посилюється і недосконалими формами конкуренції на ринку освітніх послуг, і проведенням конкурентами агресивної політики залучення студентів на навчання, причому не завжди з використанням добросовісних технологій.

З наведеного очевидно, що у цьому питанні уже багато чого залежить від того, наскільки менеджмент ЗВО зрозумів глибину зазначеної проблеми. Тому, на нашу думку, однією із перспектив її розв'язання є еволюційний розвиток і запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти.

За Законом [1] дуальна форма здобуття вищої освіти – це, по перше, «спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми», по-друге, вона передбачає, що навчання повинно здійснюватися «на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації», по-третє, Законом [1] чітко визначено орієнтир для такого навчання (від 25 % до 60 % загального обсягу освітньої програми), і, по-четверте, навчання повинно «здійснюватися на основі договору». Причому, як зазначено у цьому ж Законі (пункт 6 статті 49) [1]: «навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору». До того ж, договір між ЗВО та роботодавцем (підприємством, установою, організацією тощо) має передбачати: порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці, обсяг та очікувані результати навчання студента на робочому місці, зобов'язання ЗВО та роботодавця в частині виконання здобувачем індивідуального навчального плану

на робочому місці та порядок оцінювання результатів навчання, здобутих на робочому місці [1].

Отож з точки зору еволюції розвитку освітніх процесів, слід зазначити, що в Україні відбувся поступовий перехід до однієї з форм здобуття вищої освіти. Тут лише зауважимо, що така форма організації навчання не нова для вітчизняної освітньої спільноти. Ідеться про професійно-технічну освіту, що існувала за часів колишньої радянської республіки. Адже її здобувачі мали можливість навчатися на робочому місці на заводі, фабриці тощо. Тому її запровадження у ЗВО доцільно розпочинати із вивчення практики зазначених закладів, в яких вона найкраще себе зарекомендувала. Та й німецький досвід, на який посилаються науковці та практики, підтверджує, що дуальна форма організації навчання в Німеччині знаходилася спочатку лише на рівні професійної освіти і лише згодом стала застосовуватися в освітніх програмах ЗВО [3].

Повертаючись до вітчизняної практики еволюціонування дуальної форми організації навчання, зазначимо, що як показав проведений у 2019-2020 рр. науковий аналіз зазначене питання ще потребує додаткових роз'яснень серед науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, роботодавців та інших зацікавлених осіб. Адже 26,8 % респондентів з числа науково-педагогічних працівників, вважають, що дуальну форму здобуття освіти потрібно відтермінувати через неналежне нормативно-правове регулювання. Про свою неготовність до її запровадження зазначили і 18,4 % опитаних роботодавців, тоді як 41,3 % студентів узагалі не розуміють переваг такої форми здобуття освіти.

Тут доцільно звернутися до досвіду запровадження елементів дуальної форми здобуття вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, в якому у кінці 2020 року було запропоновано та на початку 2021 року реалізовано пілотний проєкт. До пілотного проєкту залучено страхову компанію СК Guardian та студентів 4 курсу здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». При цьому у 2019-2020 рр. проведено наукові дослідження та вивчено переваги дуальної форми здобуття освіти, узагальнено думки студентів, роботодавців і науково-педагогічних працівників щодо її еволюційного введення в університеті.

Відтак вважаємо, що перспективи еволюції дуальної форми здобуття вищої освіти залежать не лише від положень нормативно-правових актів, хоча останнє беззаперечне, але і від менеджменту ЗВО, і відношення до неї роботодавців, і сприйняття її студентами. Саме тому запровадження дуальної форми організації навчання доцільно розпочинати із дослідження стану такого питання у закладі вищої освіти. Одночасно із цим необхідно вивчити наявні можливості роботодавців і їх готовність долучитися до реалізації проєкту із впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти. Не менш важливим напрямом є узагальнення думок здобувачів вищої освіти стосовно означеного питання.

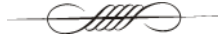
Безумовно, кожний із напрямів потребує різносторонніх підходів. Однак уже тепер очевидно, що така робота повинна здійснюватися еволюційним шляхом. Причому на початковому етапі можливе несприйняття дуальної форми організації навчання або лише згода на її часткове запровадження. Однак, якщо у першому випадку необхідно проводити додаткову роз'яснювальну роботу, то у другому – потрібно поступово переходити від пілотного проєкту до повноцінного введення дуальної форми здобуття вищої освіти. Вважаємо, що саме такі підходи до запровадження дуальної форми здобуття освіти мають перспективу її еволюціонування.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти: Закон України від 18 грудня 2019 року № 392-ІХ. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#n6>.

2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року №1556-VII (із змінами). Верховна Рада України. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>.

3. Синчак В. П., Грехова О. В. Фінансові аспекти дуальної форми здобуття освіти. *Університетські наукові записки*. 2020. Т. 19. №2.

Іжєвський Павло Григорович,
*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ COVID-19 НА ТОРГІВЛЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ТА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

Будь-яка пандемія чинить суттєвий вплив на економічні процеси та господарську діяльність, в тому числі на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції. Сьогодні актуальною є оцінка наслідків впливу COVID-19 на сільське господарство як на найважливішу сферу розвитку людської діяльності, пов'язану з продовольчою безпекою. В даному контексті суттєвим для дослідження одночасно виступають нерозривні складові торгівлі сільськогосподарською продукцією – постачання та безпечність. Вони поєднані за допомогою ланцюжків створення доданої та споживчої вартості, що існують в національному, регіональному та світовому масштабах та являють собою агропромислові мережі, які функціонують за допомогою спільних дій суб'єктів господарювання для належного виробництва та постачання безпечної продукції від сільгоспвиробника до кінцевого споживача.

Відповідно, в умовах пандемії ключовою проблемою залишається збереження згаданих ланцюжків для забезпечення пропозиції продуктів харчування, не зважаючи на обмеження, які уряди різних країн ввели щодо експорту/імпорту продукції першої необхідності, в т.ч. продовольства. В такій ситуації, з одного боку, коронавірус має сприяти лібералізації торгівлі продовольчими товарами з позиції уникнення проблем постачання товарних груп першої необхідності. Наприклад, Китай в певний період 2020 року значно знизив митні тарифи на таку сільськогосподарську продукцію, як соя, свинина, пшениця, бавовна тощо [1]. З іншого боку, коронакриза призвела до закриття кордонів як з позиції імпорту, переслідуючи цілі безпечності харчової продукції та обмеження переміщень через кордон, так із метою обмеження експорту продуктів харчування та сільськогосподарської сировини з позиції збільшення власних запасів та нарощення продовольчої безпеки.

Такого роду протекціоністська політика та вжиті в її межах заходи нарощують проблеми поставок сільськогосподарської продукції та сировини і водночас поглиблюють їх порушенням логістичної складової, що актуалізується для суто іноземних продуктів харчування в межах кліматичних зон [2].

На скорочення та нестабільність обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією впливали заборони на поїздки виробників, карантинні обмеження та норми в сферах оптової та роздрібної торгівлі. Поряд із тенденціями підвищеного панічного попиту відбувалося суттєве збільшення споживання продуктів, що пов'язано із особливістю перебування населення в карантинному режимі (дистанційна робота та навчання) [3]. На противагу негативним тенденціям в умовах COVID-19 спостерігалось нарощення обсягів реалізації продуктів харчування через інтернет-канали та майданчики як безпечні способи транзакцій.

Відомо, розвиток агропромислового комплексу знаходиться в сфері невизначеності та залежності від погодних умов, настроїв споживачів, конкурентних умов на ринку, логістичної забезпеченості. Сьогодні внесло свої корективи, а відтак невизначеність тенденцій розвитку агропромислового комплексу зростає. Вітчизняні сільгоспвиробники та підприємства харчової промисловості, котрі працюють на внутрішньому ринку, а свій розвиток передбачали в експортній торгівлі продуктами харчування та постачанні сільськогосподарської продукції з високою часткою доданої вартості на зовнішні ринки, мають передбачити та скоординувати свою діяльність в таких аспектах, як:

- визначення обсягів виробництва та формування каналів збуту, пристосованих до умов мінливого попиту;
- формування оптимальних обсягів запасів та мінімізації збитків;
- оптимізація та перебудова ланцюжків споживчої та доданої вартості продовольчої продукції, орієнтованої на зовнішні ринки.

На рівні державної політики щодо експортної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування потрібно забезпечити:

- гнучке регулювання позицій між обсягами експорту продовольчої продукції з одного боку та наповненням вітчизняного ринку усіма категоріями товарів із стабільними та контрольованими цінами з іншого;
- виконання міжнародних експортних зобов'язань щодо продовольчої продукції;
- спрощення виходу українських виробників сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки поряд із посиленням антидемпінгових заходів;
- посилення фінансової підтримки вітчизняних сільськогоспвиробників за усіма напрямками діяльності рослинництва та тваринництва;
- напрацювання схем посилення інвестиційної привабливості сільського господарства та суміжних галузей в контексті створення продукції з високою доданою вартістю.

В більшості країн світу запроваджуються заходи в межах політики боротьби з COVID-19, які передбачені в середньострокових і довгострокових планах «економічного виживання» в залежності від тривалості свігової епідеміологічної ситуації, які суттєво впливатимуть на сільське господарство та суміжні з ним галузі промисловості та просування вироблених ними товарів. Українському аграрному бізнесу необхідно здійснювати моніторинг таких програм для пристосування, визначення перспектив виживання та розвитку в світовому масштабі.

Список використаних джерел:

1. The Coronavirus Will Delay Agricultural Export Surges Promised in Trade Deal with China. URL: <http://theconversation.com/the-coronavirus-will-delay-agricultural-export-surges-promised-intrade-deal-with-china-132227>.
2. Torero, M.C. COVID-19 and the Risk to Food Supply Chains: How to Respond? FAO: Roma, Italy, 2020.
3. The COVID-19 Pandemic and Its Implications for Rural Economies. URL : <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/10/3973/htm>.

Арзянцева Дар'я Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

Інформатизація процесів надання медичної допомоги та функціонування системи охорони здоров'я тривалий час залишається винятково актуальною прикладною проблемою. Увага авторів концепції медичної реформи в Україні, не в останню чергу, була прикута і до вирішення питання зручності реалізації надання медичних послуг, доступності інформації про наявність медичних препаратів у певній місцевості та можливостей отримання консультативних послуг через систему дистанційного доступу. Значний технічний прогрес у цій сфері пов'язаний з поширенням доступу до якісної інтернет-мережі та розповсюдження сучасних комунікаційних систем та їх програмного забезпечення. Сервісна складова медичної реформи має відкрити вільний доступ пацієнтам до інформації на збір якої раніше вони витрачали дорогоцінний час та ресурси. На практиці йдеться про запровадження системи eHealth (електронної системи охорони здоров'я). Адміністратором, відповідальним за цифрову трансформацію системи охорони здоров'я України, є eZdorovya (знак для товарів та послуг, який належить ДП «Електронне здоров'я»). Водночас, фактичне розповсюдження інформаційних технологій та рівень забезпечення їх організаційно-правового застосування не співпадають між собою.

найбільш важливим елементом електронної системи охорони здоров'я виступають різноманітні бази медичних даних – реєстри. На сьогодні до офіційних реєстрів МОЗ України, які мають відношення до медичної сфери можна віднести: Перелік лікарських засобів, заборонених до рекламування, які відпускаються без рецепта; Державний реєстр лікарських засобів; Державний реєстр медичної техніки і виробів медичного призначення; Державний реєстр дезінфекційних засобів; Державний формуляр лікарських засобів; Реєстр оптово-відпускних цін на вироби медичного призначення. Окремо у системі eHealth ведуться тимчасові реєстри, які мають назву «червоний» та «зелений» реєстри пацієнтів. Їх використовують для контролю укладання декларації про вибір лікаря. Для аналізу станів цих реєстрів існує можливість формування звіту по кожному зареєстрованому медичному закладу. Він надає інформацію щодо кількості пацієнтів згідно з початковими даними Червоного списку та кількість пацієнтів, що було вилучено з «червоного» списку внаслідок підписання декларацій пацієнтами та вони перенесені до «зеленого» реєстру. Також у системі eHealth провадиться робота з формування реєстру аптек та закладів спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги.

Також 13 березня 2020 року вступив у силу Наказ МОЗ України «Деякі питання ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я» від 28.02.2020 року, який визначив, що за умови наявності відповідної технічної можливості в електронній системі охорони здоров'я внесення медичних записів, записів про направлення та рецептів на лікарські засоби до Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів відповідно до Порядку ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я є обов'язковим [1].

Водночас, залишається під питанням об'єднання таких реєстрів під адмініструванням одного суб'єкта, розширення кількості таких медичних реєстрів та

вирішення проблеми програмного забезпечення їх використання. Необхідно запропонувати доповнити цей масив такими реєстрами, як :

- Реєстр медико-біологічних досліджень та медичних експериментів;
- Реєстр лабораторно-діагностичних закладів;
- Реєстр медико-реабілітаційних закладів;
- Реєстр донорів (донорство крові, анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин);
- Реєстр сурогатних матерів (при використанні допоміжних репродуктивних технологій);
- Реєстр пацієнтів, які потребують лікування за кордоном;
- Реєстр пацієнтів спеціалізованих медичних закладів.

З організаційно-управлінської позиції формування електронної системи охорони здоров'я також має суттєві недоліки. Необхідно пам'ятати, що значний масив медичних даних охоплює сферу забезпечення національної безпеки і є поєднанням інформації публічного та приватно-правового характеру. Йдеться насамперед про інформацію щодо особливого роду пацієнтів - військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, які зазнали поранення та травмування при виконанні своїх службових обов'язків та ведення бойових дій. Таким чином, військова медицина взагалі не включена до електронної системи охорони здоров'я, так само як і медицина судова (ув'язнені та особи, які перебувають в режимних медичних закладах).

Запобігання поширенню небезпечних інфекційних хвороб також вимагає уваги до створення комплексної системи електронної системи охорони здоров'я з залученням інших органів влади. Нажаль, практика демонструє, що Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ (і такі окремі його відомства як Державна міграційна служба, Національна поліція, Державна прикордонна служба), Міністерство закордонних справ були усунуті від процесів формування електронної системи охорони здоров'я.

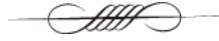
Проте, найбільше питань виникає при спробі визначити організаційно-правові основи формування системи захисту медичної інформації. Важливість такої інформації важко не переоцінити. Мова йде не лише про запобігання можливості «витоку» цих даних та їх використання з боку шахраїв чи інших зловмисників, але й про те, що доступ до цих даних може істотно вплинути на можливості здійснення своїх прав громадянами у таких сферах як навчання, трудові відносини та страхова діяльність.

Водночас викликає перестороги і широке залучення до процесу створення електронної системи охорони здоров'я громадських неурядових організацій та можливостей впливати на інформаційну архітектуру з боку приватних комерційних структур. Активність включення приватного комерційного компоненту та їх можливостей впливати на питання безпеки доступу до масиву медичної інформації також має знайти своє відображення на рівні нормативно-правового акту.

Крім правового та організаційно-управлінського елементів формування системи eHealth необхідно наголосити і на суто технічному елементі. Вимагає вирішення питання, де будуть зберігатися медичні дані, чи буде використано при цьому можливості «хмарного інформаційного простору», необхідно також отримати чітку відповідь на питання можливості використання серверів, які знаходяться фізично на території інших держав. Не менш важливим є питання добору та контролю за персоналом, який матиме доступ до електронної системи охорони здоров'я з правами адміністратора.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я : Наказ МОЗ України від 28.02.2020№ 587. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0236-20>.

Булат Галина Володимирівна,

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ КОНТРОЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Принципи формування служби контролінгу в закладах охорони здоров'я залежать від особливостей організаційної структури управління таким закладом, а саме враховують який підхід використовує установа: лінійний, функціональний, штабний чи матричний. В організаціях з централізацією влади у керівника найбільш ефективним вважається лінійний принцип. За даним принципом служба контролінгу є окремим структурним підрозділом зі своїми функціональними обов'язками, який знаходиться у прямому підпорядкуванні в керівника установи. В свою чергу контролер напряму подає керівнику всю інформацію про роботу організації та надає пропозицій щодо їх покращення (рис.1).

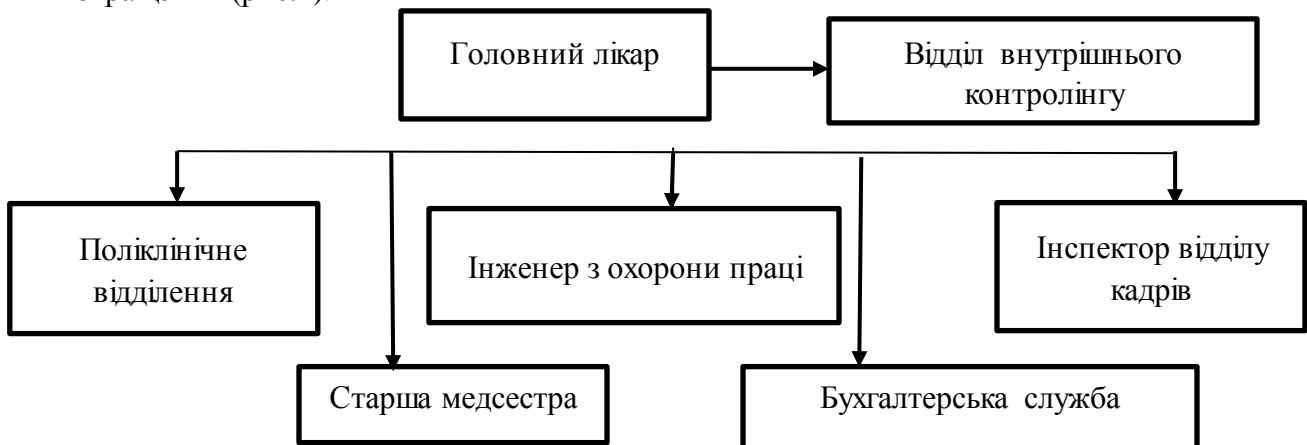

Рис. 1. Відділ контролінгу в лінійній структурі управління установою
Примітка. Сформовано автором на основі [1]

У лінійно-штабній структурі управління закладом (рис. 2) представники служби контролінгу можуть входити до складу окремих структурних підрозділів і підпорядковуватися начальнику служби контролінгу установи. У свою чергу кожен контролер окремого підрозділу знаходиться у підпорядкуванні головного контролера і всі контролери разом створюють загальну службу контролінгу організації.

Але якщо заклад охорони здоров'я є невеликим за обсягами і не може собі дозволити збільшувати свої витрати, функції контролінгу в установі може виконувати окрема людина – контролер, або бухгалтер.

Систему контролінгу слід розглядати як інтегровану, що формується як сукупність інформаційного, організаційного, методичного забезпечення

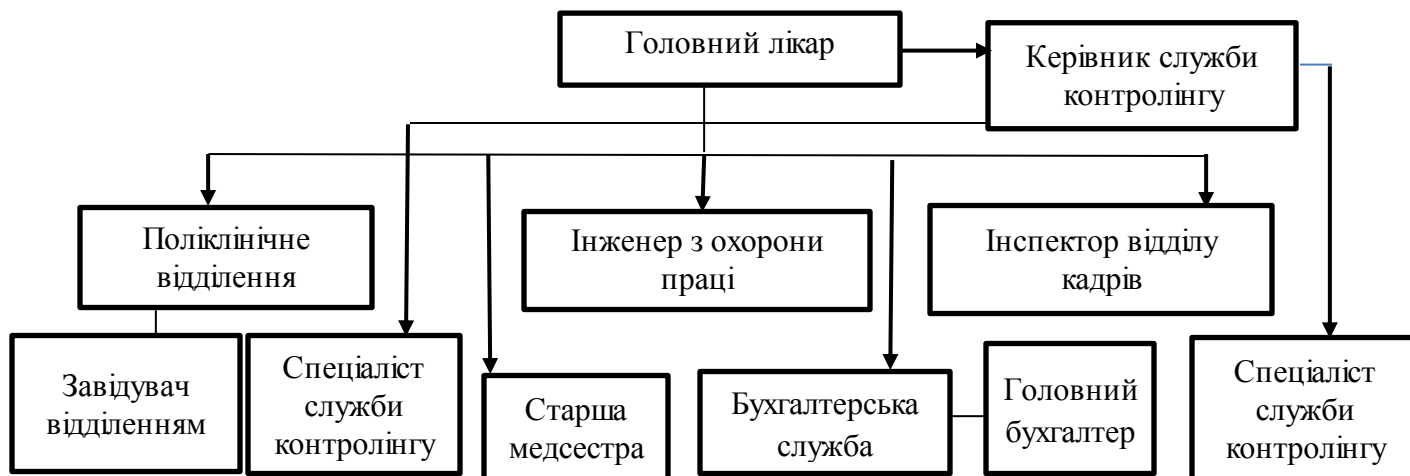

Рис. 2. Відділ контролінгу в лінійно-штабній структурі управління установою Примітка. Сформовано автором на основі [7]

3: Складові контролінгу як інтегрованої комплексної системи відображено на рис.

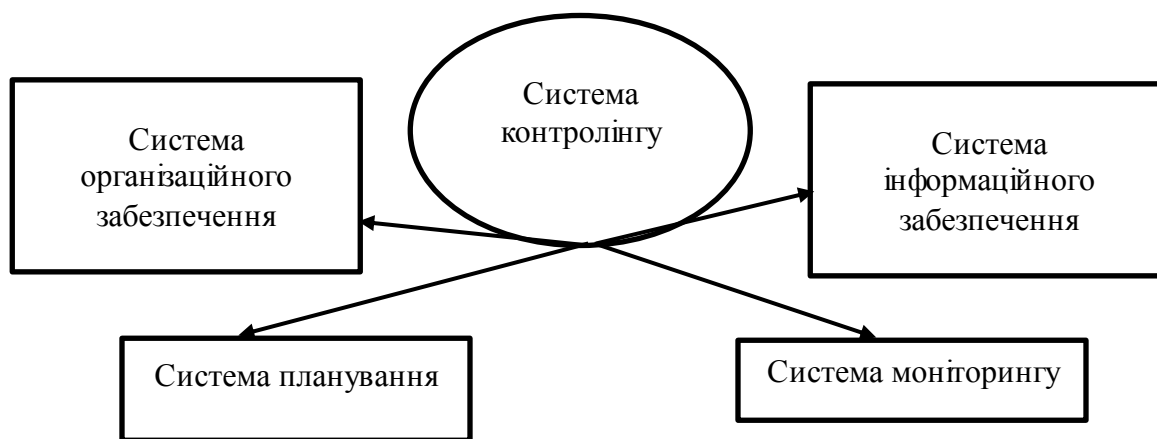

Рис. 3. Складові контролінгу Примітка. Сформовано автором на основі [3]

Отже, контролінг слід розглядати як концепцію економічного управління медичним закладом, спрямовану на виявлення всіх шансів і ризиків, пов'язаних з безперервною діяльністю в умовах ринку. Основним завданням формування системи контролінгу є забезпечення прийняття, реалізації, контролю та аналізу ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Брігченко І.Г., Князевич А.О. Контролінг : навч. посіб. Рівне : Волинські береги, 2015. 280 с.
2. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я України URL: http://moz.gov.ua/docfiles/pre_20160205_0_dod.pdf.
3. Нові технології навчання менеджменту в медицині : навчальний посібник / за ред. Ю.В. Вороненка та ін. Київ : Книга плюс, 2015. 419 с.

Захаркевич Наталія Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри, менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Як відомо, сучасна епоха характеризується глибокими якісними трансформаціями світової цивілізації і, перш за все докорінними змінами економічних основ життєдіяльності суспільства. Під впливом НТР здійснюється перехід від індустріальної до постіндустріальної економіки, або нової економіки, заснованій на знаннях. У цих умовах ключову значущість набувають питання про знання як об'єкт управління, концептуальне осмислення їх різних аспектів.

Розглянувши різні підходи до поняття «знання», можна відзначити, що серед дослідників даної теми єдиної думки немає. До теперішнього часу не існує також єдиного погляду вчених і фахівців на визначення поняття «управління знаннями» і сфери його дії. Це обумовлено нестійким категорійним апаратом досліджуваного феномена, а також масштабом і характером його впливу на організаційно-економічний розвиток.

Сам термін «управління знаннями» був започаткований американським вченим і фахівцем зі штучного інтелекту К. Вінгом лише в 1986 р. Вперше він використовував цей термін у своєму виступі на конференції в Швейцарії, що проводилася Міжнародною організацією праці під егідою ООН. Проведемо аналіз визначень сутності поняття «управління змінами», які представлені в науковій літературі. За визначенням компанії Gartner Group, knowledge management (KM) - це дисципліна, яка забезпечує інтегрований підхід до створення, збору, організації, використання інформаційних ресурсів підприємства і доступу до них. Ці ресурси включають структуровані бази даних, а саме інформацію (документи, що описують правила і процедури) і неявні знання і експертизи, що знаходяться в головах співробітників. Управління знаннями – це новий бізнес-процес для управління інтелектуальними активами підприємства, який визначається такими параметрами, як зв'язок зі стратегією підприємства, організаційна культура і дисципліна (просування і підтримка спільного використання знань, співпраця працівників і стимулювання інновацій), здатність до «прозорості та ясності» бізнес-процесів, здатність до врахування конкурентів, покупців і постачальників [1].

Згідно з визначенням журналу PC Week / RE, управління знаннями – це технологія, що включає комплекс формалізованих методів, які охоплюють пошук і вилучення знань; їх структурування та систематизацію з метою забезпечення зручного зберігання і пошуку; аналіз знань для виявлення аналогій і залежностей; оновлення і поширення наявних знань і генерацію нових [2]. У зв'язку з цим спільне завдання управління знаннями – тактична і стратегічна мета управління, методологія управління, що передбачає вилучення знань з документів, баз даних, електронних архівів, «голів розумників» і т.д., і поширення знань, що включає в тому числі «закачування» спеціалізованих знань в голови співробітників.

Серед фахівців, що займаються проблематикою knowledge management (KM), спостерігаються істотні розбіжності щодо україномовного еквівалента цього терміну. Деякі автори, що займаються в основному теоретичними аспектами KM, застосовують термін «управління знаннями». Однак, на думку В.А. Древіянківа, більш точним є формулювання - управління виробництвом/ продукуванням і використанням знань [3]. В цьому випадку необхідно більш точно визначити, що входить у визначення понять «створення знань» і «продукування знань» і в чому їх відмінність. Так, під створенням знань слід розуміти інтелектуальну діяльність людини, яка здійснюється на практиці.

Людина створює свої власні знання, які проявляються як інтелектуальні моделі, вміння, навички, необхідні для її громадського та особистого життя, професійної діяльності. Такою особистісною інтелектуальною діяльністю потрібно управляти, оскільки вона визначає ефективність життя людини, життєдіяльність якої без неї неможлива. Що стосується продукування знань, воно являє собою соціально-економічну діяльність, спрямовану на створення системи знань організації або підприємства, призначених як для внутрішнього використання, так і для продажу на ринку інтелектуальних продуктів. У цьому випадку знання розглядаються як джерело доходів. Обидві форми походження знань - внутрішньоособистісна і організаційна – тісно пов'язані, оскільки особистісні знання персоналу є джерелом організаційних знань.

Один з найбільших дослідників даної проблематики Б.З. Мільнер дає кілька визначень управління знаннями, в кожному з яких підкреслюється той чи інший аспект КМ:

1) нова галузь застосування організаційних механізмів, управлінських прийомів і економічних стимулів, що породжує реальні конкурентні переваги компаній;

2) систематичне, точне і продумане формування, оновлення і застосування знань як ресурсу управління з метою максимізації ефективності підприємства і прибутку від активів, заснованих на знаннях;

3) формалізація і доступ до практичного досвіду, знань і експертних даних як об'єкта управління, які створюють нові можливості, що сприяють удосконаленню діяльності, стимулюють інновації і збільшують споживчу вартість [4, с. 58, 59].

М.К. Мареничів дає наступне визначення «управління знаннями - це створення організаційних, технологічних і комунікаційних умов, при яких знання і інформація будуть сприяти вирішенню стратегічних і тактичних завдань організації». Перефразувавши слова Білла Гейтса, автор уточнює: «управління знаннями – це виконання принципу «чотирьох П»: створення умов, при яких потрібні люди зможуть отримувати потрібну інформацію і знання в потрібний час для виконання потрібних завдань» [2, с. 101].

Л.Г. Белова вважає, що «управління знаннями націлене на вирішення двох основних завдань – ефективність та інновації». Можливість вирішення за допомогою управління знаннями першого завдання, на думку автора, досягається шляхом використання знань для зростання продуктивності внаслідок збільшення швидкодії або зниження витрат. Можливість вирішення другого завдання пов'язана зі створенням нових продуктів і послуг, нових підприємств і нових бізнес-процесів, при цьому будь-який обмін знаннями може привести до інновацій [5, с.114]. Знання, орієнтовані на інновації, мають більшу перспективну вартість, ніж знання, орієнтовані тільки на ефективність. Управління знаннями як функція і як вид управлінської діяльності охоплює:

– практику надання додаткової цінності наявної інформації шляхом виявлення, відбору, синтезу, узагальнення, зберігання та поширення знань.

– надання знань споживчого характеру таким чином, щоб вони представляли собою необхідну і доступну для користувача інформацію;

– створення інтерактивного навчального оточення, де люди постійно обмінюються інформацією і використовують всі умови для засвоєння нових знань [6, с. 63-64].

Загальноприйнята в даний час поняття «управління знаннями» включає в себе два аспекти: створення (продукування) знань і управління їх створенням. Це дозволяє виділити два види діяльності: виробничу – спрямовану безпосередньо на створення знань, з відповідними парадигмами, підходами, методологією і технологією, і управлінську – забезпечує продукування знань за допомогою побудови системи

управління, заснованій на управлінських парадигмах, підходах, методології та технології, організаційній структурі.

Вивчивши різні визначення поняття «управління знаннями», можна зробити висновок, що в кожній організації повинно бути чітко сформульовано то визначення, яке буде відображати специфічні процеси, що розуміються під терміном «управління знаннями».

Аналізуючи вищенаведені поняття можемо констатувати, що управління знаннями полягає, по-перше, у пошуку та визначенні об'єкта знань, який включає в себе всі знання і вміння організації, до того, як це зроблять інші, по-друге, в отриманні вигоди шляхом створення нових можливостей. Основною конкурентною перевагою управління знаннями стає тоді, коли знання, що відображають структуру і природу існуючих відносин і процесів, що протікають в організації та за її межами, не тільки перетворюються в практичні керівництва до дії, а й використовуються для прогнозування поведінки, регулювання відносин і процесів. Таким чином, управління знаннями - загальна назва для методик, які організовують процес комунікації в організаціях, направляючи їх на формування нових і оновлення існуючих знань, які допомагають співробітникам організації своєчасно вирішувати завдання, приймати рішення і вживати необхідних дій. Застосування методик управління знаннями робить можливим використання колективного досвіду і знань та перетворення їх в корпоративний капітал.

Список використаних джерел:

1. The Knowledge Management Scenario: Trends and Directions for 1998-2003, Gartner Group, 1999. URL: <http://www.gartnergroup.org>.
2. Мариничева М. К. Управление знаниями на 100% : Путьодитель для практиков. М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. 188 с.
3. Древянников В. А. Построение системы управления знаниями на предприятии: учеб. пособие. М.: КНОРУС, 2008. 182 с.
4. Мильнер Б. З. Концепция управления знаниями в современных организациях. *Российский журнал менеджмента*. 2003. № 1. С. 28-34.
5. Экономика знаний : коллективная монография / отв. ред. В.П. Колесов. М.: ИНФРА-М, 2008, 245 с.
6. Клейнер Г. Знания об управлении знаниями. *Вопросы экономики*. 2004, № 1. С. 152-158.

Корюгін Андрій Валерійович,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасний стан розвитку економіки та бізнесу потребує нових підходів щодо комплексного усвідомлення ефективності поєднання інтересів господарюючих суб'єктів та суспільства в контексті раціоналізації бізнес – процесів, спираючись на обмеженість ресурсів та необхідності встановлення взаємодії економічної системи, суспільних інтересів та екологічної безпеки. На сьогодні в контексті цих процесів актуальною стає концепція сталого розвитку промислових підприємств. Важливими для економічної науки є головні засади цієї концепції з точки зору важливості поєднання сучасної

глобалізації економіки та необхідності урахування інтересів та можливостей кожного члену суспільства.

Формування концепції сталого розвитку стало логічним наслідком процесу екологізації науки і економіки, характерного для кінця шістдесятих-початку сімдесятих років. Загострення екологічних проблем внаслідок інтенсивного розвитку промислового виробництва, вивело питання про формування концепції сталого розвитку на новий рівень. В результаті, як природна реакція на нестримне споживання, виникла ідея неминучого глобального кризи: перенаселення, перевиробництва, екологічної катастрофи.

Концепція сталого розвитку в даний час визнана всіма країнами, що входять в ООН, в якості одного з пріоритетів людства, перехід до якого має відбуватися на національному та глобальному рівнях. Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації [2].

Аналіз публікацій зарубіжних і вітчизняних авторів дефініцій поняття "сталий розвиток" дозволив виділити пріоритетні напрямки. Визначено, що сталий розвиток промислового підприємства визначається системою факторів: підвищення якості життя людей (як співробітників підприємства, так і жителів регіону, де воно розташовано) зі збереженням навколишнього середовища. В економічному аспекті провідну роль сталого розвитку набуває фактор стабільних взаємозв'язків з ринковими контрагентами.

Якщо зацікавлені сторони схвалюють дії підприємства, спрямовані на досягнення глобального сталого розвитку, то воно може розглядатися як потенційно стійке і конкурентоспроможне на ринку (за рахунок лояльності споживчих груп стейкхолдерів). Цього можливо досягти за рахунок використання інноваційних технологій.

Отже, одним з індикаторів сталого розвитку промислового підприємства має бути показник, який дає змогу оцінити кількість та ефективність інноваційних процесів, що відбуваються на підприємстві. Цей показник має бути досліджено у часі, темпи його змін мають бути позитивними.

Специфічну систему принципів запровадження концепції сталого розвитку підприємства пропонує В. Геєць [1], автор виділяє наступні принципи:

- принцип інноваційності;
- принцип соціальної відповідальності за виконання місії перед суспільством;
- принцип інтегративності економічного потенціалу підприємства та здатностей персоналу до ефективного використання ресурсів у процесі досягнення встановлених цілей;
- принцип екогармонійності, який означає необхідність врахування екологічних наслідків діяльності підприємства;
- принцип економічності, що передбачає забезпечення сталого розвитку у межах раціонального [16].

Узагальнюючи розглянуте вище можна помітити два основні підходи до визначення принципів сталого розвитку підприємства. Перший базується на розгляді підприємства з позицій системності, що дозволяє прихильникам даного підходу обґрунтовувати доцільність розгляду класичних принципів функціонування підприємства в контексті сталого розвитку. Другий – передбачає виділення принципів, які співвідносяться із триєдиним підходом до сталості, тобто виокремлення економічної, екологічної та соціальної взаємопов'язаних сфер.

Визначення та деталізація принципів сталого розвитку підприємства виступає важливим підґрунтям для проведення подальших досліджень щодо виділення цільових орієнтирів діяльності підприємства за умов сталості, обґрунтування його функцій та

зобов'язань за нових умов господарювання.

Говорячи про сталий розвиток підприємства потрібно розуміти поняття комплексності прояву факторів сталості в загальному по країні, де проводить свою діяльність вказане підприємство. Виходячи з цього можна сказати, що не завжди моделі розвинених країн можна застосувати для факторного аналізу сталого розвитку будь-якого підприємства України.

Слід відмітити, що загалом рівень сталого розвитку оцінюється з економічної точки зору, рідше – у комплексі з екологічною та соціальною. Методики оцінки стійкості підприємств, які існують можна класифікувати як:

- методики, засновані на застосуванні теорії стійкості систем, інтерпретують математичні показники стійкості, що створені для врахування впливу зовнішнього і внутрішнього середовищ;

- методики, засновані на принципах системного підходу, які визначають інтегральний показник стійкості, об'єднуючий, що дозволяє оцінити різні підсистеми;

- методики, засновані на аналізі фінансової звітності підприємств, оцінюють структуру активів і капіталу за формами, дозволяють прогнозувати неплатоспроможність (банкрутство);

- комплексні методи, об'єднуючі кількісні та якісні господарські показники, дозволяють виявляти фактори, загрозу стійкості системи.

Отже, під стійким розвитком промислового підприємства слід розуміти відповідь, на що формуються глобальні ризики і виклики. Це нова управлінська філософія, яка передбачає переосмислення ролі підприємства в соціально-економічному розвитку, високий рівень відповідальності в економічній, екологічній та соціальній сферах; усвідомлення необхідності формування стратегій розвитку, адекватних вимогам соціально-орієнтованої інноваційної економіки. Діяльність промислового підприємства, орієнтовано на відтворення економічного, інтелектуального, людського і соціального капіталу, що мають стійкий характер.

Список використаних джерел:

1. Програма по окружающей среде ООН (UNEP). URL : <http://www.UNEP.org> - <http://www.un.org/russian/ga/unep/>.

2. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Київ : Київськ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 389с.

Кравець Ірина Михайлівна,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах євроінтеграції України найголовнішим пріоритетом визначено соціальну спрямованість економіки, важливою складовою якої є розвиток соціально-трудова відносин на базі партнерства.

Як свідчать сучасні реалії, у розвитку соціально-трудова відносин України спостерігаються певні негативні процеси, які стали наслідками помилок у політиці реформ, спричинених недооцінкою необхідності вирішення проблем соціально-трудова

сфери. У центрі соціально-трудової сфери перебуває економічно активна людина з її проблемами, пов'язаними з її залученням у сферу безпосереднього виробництва, організацією виробничої діяльності, її результатів, формування доходів, створення безпечних умов праці, соціального захисту працівників та інших питань, пов'язаних зі створенням умов для гідної праці і підвищення якості життя населення.

Нові можливості, що відкриває для людини праці нова економіка (вона ж і цифрова, і мережева, і знаннева, і креативна тощо) продовжують межувати з фундаментальними обмеженнями матеріального, соціального, психологічного, соціокультурного характеру. Людина праці не стала впевненіше почуватися на ринку праці, вона часто-густо ще більше і швидше втомлюється, щоденно стикаючись з фізичними, психологічними, техногенними небезпеками. Постає низка проблем, пов'язаних зі здатністю адаптуватися до великомасштабних різновекторних змін, які стають нормою сьогодення [1, с. 99].

Загальною характеристикою соціально-трудових відносин в Україні є домінування сторони роботодавців. Причинами, що породжують таке становище найманих працівників є, низькі обсяги пропозиції якісних робочих місць унаслідок депресивного стану вітчизняного ринку праці та наявних структурних диспропорцій; здебільшого, слабкість вітчизняних профспілок. За експертними оцінками, приблизно на половині всіх підприємств та установ, а також на переважній більшості підприємств (малих та середніх) приватного сектору профспілок взагалі немає. Наявний рівень соціальної толерантності сучасного українського бізнесу в умовах нерозвиненості інститутів громадянського суспільства, недосконалості державних механізмів реалізації практики соціального діалогу здебільшого зорієнтований на реалізацію у сфері соціально-трудових відносин не стільки демократичного, скільки командно-авторитарного типу поведінки [2, с. 102].

Сьогодні у соціально-трудовій сфері накопичені серйозні проблеми, що позначились на кількісних та якісних характеристиках сфери прикладання праці, викликали значну кількість негативних наслідків у вимірі рівня та якості життя значної частини населення країни.

Негативними наслідками асиметрії в економічному та соціальному розвитку є поширення довготривалого та структурного безробіття, низька якість робочих місць, високий рівень диференціації доходів, поширення неформальної зайнятості.

Найбільш загрозливим явищем, що впливає на загострення ситуації у сфері зайнятості в Україні, є знецінення праці. Заробітна плата більшості працюючих не виконує стимулюючої, мотиваційної та відтворювальної функцій [3].

Має місце значний обсяг заборгованості із виплати заробітної плати, порушень щодо виконання вимог законодавства про працю, колективного договору, угоди або окремих їх положень. Так, за даними Федерації профспілок України, упродовж січня-жовтня 2020 року у 360 колективних трудових спорах (конфліктах) найманими працівниками було висунуто 740 вимог, з яких: 438 (59,2%) – щодо невиконання вимог законодавства про працю; 150 (20,2%) – щодо виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; 136 (18,8%) – щодо встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; 16 (2,2%) – щодо укладення або зміни колективного договору, угоди.

Упродовж січня-жовтня 2020 року НСПП зареєстровано 183 КТС(К): 2 – на територіальному, 181 – на виробничому рівнях (*у 1,2 рази або на 22% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 року*), в яких найманими працівниками висунуто 324 вимоги (*у 1,4 рази або на 40,3% більше, ніж у січні-жовтні 2018 року*). У II півріччі 2020 року найбільш конфліктна ситуація склалася у галузі охорони здоров'я, зокрема, із загальної кількості КТС(К), зареєстрованих в жовтні, майже 70,6% склали спори саме в медичних закладах [4].

На 1 січня 2021 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати становила 3136,7 млн.грн, або 78,2% порівняно з 1 грудня 2020 р. [5].

Загалом з початку 2020 року відбулось 7 страйків та 91 акція соціального протесту, в яких взяли участь понад 35,6 тис. найманих працівників підприємств, установ, організацій [4].

Національною службою посередництва і примирення проводяться заходи щодо сприяння вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів), ситуація у соціально-трудовій сфері є досить складною. Нові глобальні виклики породжують проблеми іншого порядку, а саме забезпечення нової динаміки і загального балансу соціально-трудового розвитку. І йдеться вже не про реалізацію окремих соціальних програм чи проєктів, а про формування нової парадигми соціальних трансформацій та розвитку соціально-трудової сфери в цілому, налагодження соціально-трудових відносин на партнерській основі, а не спрямування їх у русло конфліктів та конфронтації.

Сучасні соціально-трудові відносини неможливі без формування ефективних інститутів соціального діалогу, що дозволяють регулювати їх на двосторонній основі на засадах партнерства. При цьому, чим дієвішим є механізм двосторонніх переговорів, тим менший тягар лягає на державу як арбітра соціальних інтересів у переважній більшості трудових питань. Важлива роль у формуванні соціально-трудових відносин належить не тільки законодавчій базі, а й здатності держави забезпечити дотримання цих законів, виступати арбітром у відносинах роботодавців і найманих працівників.

Список використаних джерел:

1. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціально-трудовий розвиток у XXI столітті: до природи глобальних змін, нових можливостей, обмежень і викликів. *Демографія та соціальна економіка*, 2019, № 1 (35). С. 97-125.

2. Мельниченко О. Б. Розвиток системи соціально-трудових відносин як передумова економічного зростання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 7, частина 2. 2016. с. 102-105

3. Сучасні імперативи розвитку соціально-трудової сфери в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/files/Yatsenko-09442.pdf>.

4. Інформація про стан соціально-трудових відносин, колективні трудові спори (конфлікти) в Україні в січні-жовтні 2020 року. URL : <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-dialog-ta-kolektivno-dogovirne-regulyuvannya/19319-informatsiya-pro-stand-sotsialno-trudovikh-vidnosin-kolektivni-trudovi-spori-konflikti-v-ukrajini-v-sichni-zhovtni-2020-roku.html>.

5. Заборгованість із виплати заробітної плати. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Крушинська Алла Вікторівна,
*старший викладач кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та
страхування Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕНДРОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ

Перспективи розвитку інвестиційної привабливості туристичних комплексів значною мірою залежать від одного-двох основних туристичних об'єктів. Так, у містах Умань та Біла Церква розміщені дендропарки «Олександрія» та «Софіївка», які щороку в сукупності відвідують майже мільйон відвідувачів. При цьому, серед понад 250 помісних парків, які існували на початку ХХ століття в Україні, на сьогодні повністю збереглися лише три. Розглянемо детальніше проблеми функціонування цих об'єктів, які мають не лише туристичну та культурну, але й вагомую біологічну цінність.

«Олександрія» — державний дендрологічний парк Національної академії наук України. Розташований за 80 км. на південь від Києва на північно-західній околиці міста Біла Церква на березі річки Рось. Це найбільший (400,67га) архітектурно оформлений ландшафтний парк в Україні. Аналогічно йому, Національний дендрологічний парк «Софіївка» теж видатний пам'ятник садово-паркового мистецтва світового значення, пам'ятка паркобудування й архітектури України, занесений до державного реєстру національного культурного надбання, музей природи і садово-паркового мистецтва. Відповідно до «Закону України «Про природно-заповідний фонд» Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України є об'єктом природно-заповідного фонду України зі статусом дендрологічного парку загально-державного значення. Згідно з указом Президента України від 28.02.2004 №249/2004 «Про надання дендрологічному парку „Софіївка” НАН України статусу національного» [3].

Національний дендрологічний парк «Софіївка», як і державний дендрологічний парк «Олександрія» є державною бюджетною науковою, національною, природоохоронною установою, що заснована на державній власності, перебуває у віданні Національної академії наук України та входить до складу Відділення загальної біології НАН України [1]. Підпорядкування парків державній науковій установі, безумовно, є однією з основних передумов збереженості парків, їх цілісності та забезпечення безперебійного функціонування. Але, поряд з цими перевагами виникає і ряд проблем пов'язаних з державним фінансуванням дендрологічних парків.

Фінансування розвитку та діяльності парку здійснюється згідно вимог чинного бюджетного законодавства, а саме джерелами фінансування є:

- загальний фонд державного бюджету;
- загальний фонд місцевого бюджету;
- фонди охорони навколишнього середовища (екологічні фонди);
- власні кошти господарюючих суб'єктів;
- міжнародна технічна допомога.

Але разом з цим, «Дендропарк «Олександрія» фінансується лише на 20 % відсотків від потрібної суми [2]. Площа парку велика і потребує багато догляду, тому на сьогодні в «Олександрії» працює 66 постійних працівників і 45 сезонних. Із цих 100 чоловік тільки половина знаходиться на загально-бюджетному фонді, інша ж половина – на спеціальному фонді, тобто кошти на зарплатню парк повинен заробити сам. Відсоток фінансування недостатній, що призвело скорочення штату. Крім цього, спецфондом фінансуються всі види паркових робіт, а також комунальні видатки, вода, електроенергія, вивезення сміття, закупівля палива, запчастин, інвентарю тощо. Покривати всі ці витрати дуже важко, адже видатків з державного бюджету ледве вистачає на зарплатню, все інше фінансується за рахунок надання платних послуг». Ця

тенденція прослідковується і у загальній структурі надходжень Національної академії наук України. У структурі витрат на підтримку матеріально-технічної бази, питома вага спецфонду є вищою, та має зростаючу динаміку у вартісному вираженні. А отже, можна зробити висновок, що в подальшому роль спеціального фонду в сумі доходів, як НАН України, так і установ, що їй підпорядковуються зростатиме. Якщо дендропарки не робитимуть кроки до збільшення спеціального фонду, то це у поєднанні зі зменшенням загального фонду призведе до кризи фінансування дендропарків.

Враховуючи те, що метою функціонування парків є збереження біорізноманіття видів дерев та рослин і, як вже відмічено, 80% потреби у фінансуванні керівництву парків необхідно шукати самостійно, то основне джерело надходжень спецфондів становлять туристичні потоки, зокрема плата за вхід та інші туристичні послуги. При цьому, виникає питання, яким чином врахувати вартість природоохоронних заходів у складі плати за туристично-рекреаційні послуги. Пропонуємо, скористатися підходом, описаним Чичкалюк Т. Ю. [4, с. 730], де розміри плати за рекреаційні послуги базуються на вартості відповідних природоохоронних заходів і визначаються з урахуванням ряду чинників якісного та кількісного складу ресурсів, їх поширення, дефіцитності та кількісного стану ресурсів, а також їх поширення, цінності, унікальності, винятковості, можливостей відтворення, доступності при експлуатації, комплексності та продуктивності, вартості реалізації послуг, частки витрат, пов'язаних з утриманням об'єктів природно-заповідного фонду.

Розмір плати за рекреаційну послугу (W) обчислюється шляхом множення нормативу (N) на відповідні коефіцієнти (K1.K2) за формулою:

$$W = N \times K1K2, (1)$$

де W – плата за рекреаційну послугу; N – норматив плати; K1 – коефіцієнт співвідношення об'єктів ПЗФ і категорій природних ландшафтних комплексів; K2 – коефіцієнт співвідношення об'єктів ПЗФ і категорій рекреаційних територій.

Нормативи плати (N) розраховуються за формулою:

$$N = Q1 + Q2 + Q3, (2)$$

де Q1 – споживна вартість рекреаційних послуг; Q2 – вартість природоохоронних заходів у межах об'єкту ПЗФ; Q3 – часткові витрати, пов'язані з утриманням об'єкта ПЗФ (заробітна платня екскурсоводів, оренда приміщень, витрати на виготовлення єдиного платіжного документу тощо [4, с. 730].

Отже, для забезпечення функціонування дендрологічних парків відповідно до свігових вимог необхідно мати достатні обсяги фінансування, одним із яких є власні надходження у вигляді плати за туристично-рекреаційні послуги. При цьому, слід пам'ятати, що ефективне функціонування дендрологічних парків є питанням, яке виходить за рамки озеленення, туризму чи ландшафтних пам'яток, це питання наукового формату по збереженню та примноженню біорізноманіття зелених насаджень.

Список використаних джерел:

1. Олександрія - перлина серед парків. Електронний ресурс. URL : <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5339>.
2. Повідомлення НАН України. Електронний ресурс. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XjOAirTSsHEJ:www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID%3D5339&hl=uk&gl=ua&strip=1&vwsrc=0>.
3. Про надання дендрологічному парку «Софіївка» НАН України статусу національного : указ Президента України від 28 лютого 2004 р. № 249/2004. Електронний ресурс. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/2004#Text>.
4. Чичкалюк Т. О. Формування економічного механізму надання платних рекреаційних послуг як елементу збільшення конкурентоспроможності природно-заповідного комплексу України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №4. С. 728-730.

Кафедра математики, статистики та інформаційних технологій

Фасолько Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗПОДІЛУ КОШТІВ МІЖ ЦІЛЬОВИМИ ПРОЄКТАМИ

За умов гострого дефіциту інвестиційних коштів у реальному, науково-дослідному й соціально-економічному секторах національної економіки й попри обмежених можливостей державного інвестування – перші дієві інвестиційні кроки має робити держава.

Показуючи приклад ефективного й рівномірного розподілу коштів на конкретні урядові проєкти, загальнодержавні проєкти розвитку (чи місцеві цільові програми), держава/місто викличе довіру в зарубіжних та вітчизняних інвесторів до власної економіки і поступово розкрутить спільну державно-приватну інвестиційно-інноваційну спіраль.

Створення ефективного механізму регулювання інвестиційних процесів потребує вдосконалення низки наявних і запровадження нових інструментів державної інвестиційної політики. Раціональний та оптимальний розподіл інвестиційних ресурсів є необхідною умовою успішного подолання перелічених вище тенденцій.

Розглянемо задачу розподілу n видів ресурсів для реалізації m видів проєктів при невідомому законі розподілу випадкової величини. Нехай до державної соціальної програми розвитку включено чотири види проєктів. Відома середня собівартість реалізації кожного проєкту, яка задана вектором $C\{0,4; 0,5; 0,45; 0,55\}$. Для реалізації проєктів використовують три види ресурсів $r_i, i = \overline{1,3}$. Закон розподілу кожного виду ресурсу описується експоненціальною функцією розподілу випадкової величини. Для визначення закону розподілу зібрана статистична інформація про обсяги відповідних ресурсів за певний період часу. Обчислені статистичні параметри: математичне сподівання та середнє квадратичне відхилення. Обсяг резерву становить 10%, 15% і 15% від затрат відповідного ресурсу на реалізацію проєктів. Вектор середніх значень (математичних сподівань) кожного виду ресурсу – $R\{35; 42; 40\}$. Матриця середніх норм витрат ресурсу на кожний проєкт програми задана в табл. 1.

Таблиця 1

Вид ресурсу	Математичне сподівання середньої норми витрат			
	Проект № 1	Проект № 2	Проект № 3	Проект № 4
Ресурс № 1	0,21	0,2	0,24	0,22
Ресурс № 2	0,18	0,15	0,2	0,22
Ресурс № 3	0,16	0,1	0,12	0,15

Потрібно знайти кількість реалізацій кожного виду проєкту, за яких вартість урядової програми буде мінімальною, а мінімально допустимі потреби в ресурсах будуть забезпечені наступним вектором імовірностей $P\{0,85; 0,82; 0,87\}$.

Позначимо через x_1, x_2, x_3, x_4 невідому кількість реалізацій відповідних проєктів, яка може забезпечити мінімальну собівартість виконання програми при заданих умовах.

Розрахуємо обсяги додаткової кількості ресурсу $\frac{1}{\ln \frac{1}{a_i}}$, викликаної ймовірнісним

характером норм витрат і самого ресурсу.

Таблиця 2

Вид ресурсу	Ресурс № 1	Ресурс № 2	Ресурс № 3
Додатковий обсяг ресурсу, розрахований з урахуванням його ймовірнісного характеру	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,85}\right)} = 6,153$	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,82}\right)} = 5,039$	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,87}\right)} = 7,181$

Запишемо детермінований варіант економіко-математичної моделі.

Цільова функція задачі – мінімальна собівартість урядової програми

$$E = 0,4x_1 + 0,5x_2 + 0,45x_3 + 0,55x_4 \rightarrow \min.$$

При виконанні наступних умов.

1. По забезпеченню програми ресурсами

а) першого виду: $1,1 \cdot (0,21x_1 + 0,2x_2 + 0,24x_3 + 0,22x_4) + 6,153 - 1 \geq 35$;

а) другого виду: $1,15 \cdot [0,18x_1 + 0,15x_2 + 0,2x_3 + 0,22x_4] + 5,039 - 1 \geq 42$;

в) третього виду: $1,15 \cdot (0,16x_1 + 0,1x_2 + 0,12x_3 + 0,15x_4) + 7,181 - 1 \geq 40$.

2. За гранично допустимими детермінованими кількостями числа реалізацій проєктів (закладається в бюджеті).

а) першого виду: $15 \leq x_1 \leq 70$;

а) другого виду: $25 \leq x_2 \leq 50$;

в) третього виду: $18 \leq x_3 \leq 60$;

г) четвертого виду: $10 \leq x_4 \leq 80$.

Отримані наступні результати: мінімальна собівартість програми становить 90,3 тис. гр. од. при реалізації проєкту I виду – 70 разів у різних населених пунктах області, проєкту II виду – 25 разів, проєкту III виду – 18 разів і 90 разів проєкту IV виду. При цьому необхідні такі обсяги ресурсів: 54,4 тис.гр. од. ресурсу I виду; 49,8 тис. гр. од. ресурсу II виду та 40 тис. гр. од. ресурсу III виду.

Якісний стрибок у розвитку національної економіки можливий виключно за рахунок впровадження інноваційних методів управління в рамках наявного бізнесу для його структурної перебудови. Разом зі створенням ефективної системи управління інвестиційними процесами держава повинна стимулювати активізацію інвестиційної діяльності населення, мотивуючи перетворення заощаджень людей не тільки у депозити, а й у цінні папери приватного та державного підприємницьких секторів.

Федорчук Ольга Степанівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сьогодні необхідною умовою ефективного освітнього процесу є розвиток інформаційно-освітнього середовища (ІОС), тому що саме у середовищі навчального закладу, мікросоціумі, відбувається формування студента як майбутнього фахівця, громадянина, особистості.

Інформаційне середовище навчального закладу – це одна із сторін його діяльності, що включає організаційно-методичні засоби, сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки, передавання інформації, що забезпечує оперативний доступ до інформації і освітні комунікації [1].

В умовах вимушеного переходу на дистанційне навчання, яке обумовлене пандемією коронавірусу, альтернативною традиційним методам організації навчального процесу стають хмарні технології. Сучасні об'єктивні умови змінили акценти у визначенні переваг використання хмарних технологій в освіті, це не тільки зниження матеріально-технічних витрат на придбання необхідної комп'ютерної техніки та ліцензованого програмного забезпечення, а й покращення ефективності та підвищення якості освітнього процесу та підготовка майбутніх фахівців до життя в сучасному інформаційному суспільстві, створення можливостей для персоналізації навчання, організації колективного викладання та отримання інтерактивних занять.

ІОС на основі хмарних технологій являє собою систему управління навчальним процесом в основі якої лежить авторизований доступ до інформаційно-освітніх ресурсів, інструментів, засобів комунікації. ІОС з використанням хмарних сервісів забезпечує використання ресурсів за рахунок можливостей створення, збереження і організації доступу до навчального контенту, поданому у різних формах в хмарних середовищах, а також комунікаційної, за рахунок інтерактивної підтримки спільної роботи студентів та викладачів. ІОС забезпечує студентів інструментами для отримання освіти, що розміщені в мережі інтернет і визначає функціонування учасників навчального процесу як елементів єдиної інформаційної системи, що функціонує за визначеними нормами і правилами.

Для ефективного функціонування інформаційно-освітнього середовища сьогодні використовуються різні засоби. Одним з перспективних напрямків використання сучасних технологій при формуванні інформаційно-освітнього середовища є хмарні технології. Під хмарними технологіями (від англ. Cloud computing) ми будемо розуміти технології розподіленої обробки даних, в якій комп'ютерні ресурси і потужності можуть надаватися користувачеві як інтернет-сервіс. В якості хмарних технологій сьогодні широко застосовуватися такі, як SkyDrive, Dropbox, Google Drive, Яндекс.Диск тощо.

Корпорація Google розробляє і надає безліч додатків і сервісів, доступ до яких можливий у вікні будь-якого браузера при наявності підключення до Інтернету. Аналізуючи доступні публікації з напрямку використання хмарних технологій і хмарних сервісів, можна зробити висновок, що найбільш використовуваними в освітньому співтоваристві, є наступні сервіси Google:

- Google Docs – онлайн офіс для створення документів різного типу (текст, електронна таблиця, база даних, форма, і т.п.),
- Gmail - безкоштовна електронна пошта (для спілкування учасників проекту),

- Google Maps - набір карт для визначення місця розташування,
- Google Translate - перекладач документів та текстів,
- Google Art Project - інтерактивні музеї віртуально,
- YouTube - відеохостінг (для перегляду відеоуроків і різних інструкцій),
- Google Knol - вікі-енциклопедія
- Google Classroom та інші.

Перераховані хмарні Google-сервіси надають такі можливості для їх застосування в освітньому процесі:

1. Виконання спільних проектів в групах або динамічних парах; підготовка текстів презентацій і документів, спільна робота з документами в режимі реального часу з іншими співавторами, публікація результатів своєї роботи в Інтернеті у вигляді веб-сторінки, виконання практичних завдань з опрацюванням інформаційних об'єктів різних видів; форматування, редагування тексту, створення таблиць і схем в текстовому редакторі, малюнків і схем в графічному редакторі. Доступ до створених об'єктів може бути визначено самим викладачем (для ознайомлення, перегляду або редагування).

2. Обмін інформацією і документами для навчального процесу роботи і спілкування один з одним, а також з викладачем різного характеру, перевірка індивідуального домашнього завдання проведення анкет, опитувань, тестів. Таку можливість надає Гугл-диск, електронна пошта, блоги, чати або форуми.

3. Наявність інструментів для індивідуальної та спільної діяльності. Більшість хмарних сервісів зорієнтована співробітництво та комунікацію в мережі. Систематична практика використання хмарних технологій сприяє виробленню нового стилю поведінки і спілкування, змінює традиційну практику використання педагогічних та організаційних вирішень освітніх ситуацій, дозволяє зробити процес навчання відкритим для усіх учасників навчально-виховного процесу.

Таким чином, інформаційно-освітнє середовище на основі хмарних технологій впливає на освітній процес розширенням можливостей представлення результатів освітньої діяльності; можливостей зберігання і представлення електронно-освітніх ресурсів, навчальних матеріалів тощо; зміною меж і особливостей навчально-виховної організаційно-управлінської, моніторингово-контрольної діяльності; можливістю організації спільної роботи.

Список використаних джерел:

1. Соколова О. И. Основы разработки информационной среды педагогического вуза. URL : <http://ito.edu.ru/2001/ito/IV/IV-0-41.html>.

Чайковська Інна Ігорівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ INDUSTRY 4.0

Концепція Industry 4.0 народилася в Німеччині в 2011 році під час Ганноверського ярмарку. Ця, так звана четверта промислова революція, вводить поняття «розумної фабрики». Це «фабрика», де кіберфізичні системи контролюють фізичні процеси і можуть приймати децентралізовані рішення [1, 2].

Індустрія 4.0 призводить до нової промислової автоматизації, яка інтегрує інноваційні технології з метою покращення умов праці та підвищення продуктивності.

Ці процеси тісно пов'язані з Інтернетом речей, кіберфізичною системою, інформаційно-комунікаційними технологіями, архітектурою підприємств та інтеграцією підприємств.

Управління проектами є загальновідомим викликом в Індустрії 4.0.

Переваги діджиталізації очевидні. Вони включають спрощене управління даними, більше можливостей для створення менш дорогих та більш індивідуальних рішень, автоматизацію трудомістких процесів та запровадження заходів, що спрощують ці процеси. Завдяки діджиталізації можна отримати переваги, досяжні як у звичайних виробничих компаніях, так і в сервісних компаніях.

Переваги діджиталізованих платформ управління проектами:

- 1) такі платформи можуть бути індивідуально створені або налаштовані для кожного проекту;
- 2) можна зберігати таку інформацію, як плани, звіти про збори, фотографії, контракти, плани, рахунки-фактури, технічні паспорти, технічні характеристики, креслення та кореспонденцію;
- 3) кожен користувач може отримувати інформацію, коли новий звіт публікується в межах певної категорії;
- 4) запрошення на зустрічі також можна надсилати через проєктні платформи, які, можуть виступати інструментами планування;
- 5) звіти про засідання та плани проєктів можна завантажувати, а також коментувати, авторизувати та модифікувати, не потребуючи ручки та паперу;
- 6) завжди можна визначити, яка остання версія плану, і побачити, скільки змін було внесено і ким.

Також поширеним є підхід стосовно застосування штучного інтелекту у процесі управління проектами.

Штучний інтелект та автоматизація повинні допомогти керівникам проєктів зосередитись більше на прийнятті рішень і менше на повторюваних завданнях для моніторингу проєктів. Цей підхід до управління проектами ідеально підходить теоретично, але викликає кілька критичних проблем.

До таких викликів належать:

1. Де зупиняється втручання людини і де розпочинається автоматизація?
2. Хто вирішує вносити зміни, коли трапляється щось несподіване?
3. Коли штучний інтелект повинен замінювати людські рішення, і навпаки?

Штучний інтелект теоретично може робити все, що робить менеджер проєкту; на практиці штучний інтелект не справляється з непередбачуваним. Оскільки в управлінні проектами постійно відбуваються несподівані зміни, штучний інтелект потребує людського втручання для адаптації.

Однією з основних переваг штучного інтелекту в управлінні проектами є його здатність кидати виклик нашим припущенням та суб'єктивності. Прикладом є використання обробки природної мови (NLP) для аналізу того, як співробітники формулюють свою думку стосовно впевненості щодо реалізації проєкту.

Співпраця над проектами в ідеальній ситуації могла б бути, коли роботи та люди працюють разом, обмінюючись завданнями, синхронізуючи свою роботу та допомагаючи одне одному. Коли люди та роботи співпрацюють, вони можуть працювати на вищому рівні, ніж повна автоматизація.

Ось деякі тенденції, які ми очікуємо побачити в управлінні проектами найближчим часом:

1. Автоматизація буде виконувати деякі повторювані завдання, суттєво впливаючи на всіх співробітників, які не відіграють стратегічної ролі в управлінні проектами. Автоматизація замінить програмне забезпечення для управління завданнями,

яке використовуватимуть лише невеликі компанії, які не можуть дозволити собі інвестувати в автоматизацію.

2. Оскільки автоматизація бере на себе прості проєкти, компанії матимуть більше ресурсів, щоб зосередитись на складних, а також на портфелях проєктів. Ми очікуємо побачити більше команд з управління проєктами (РМО) у всіх галузях, що потребують досвідчених менеджерів проєктів. Стандарти, методології та управління ризиками також стануть критично важливими, оскільки компанії не можуть дозволити собі помилки.

3. Поки роль автоматизації стає більш очевидною, працівники повинні пристосуватися. На жаль, ми не знаємо, що насправді означає коригування, оскільки робочі місця, створені автоматизацією, вимагають іншого досвіду та навичок, ніж автоматизовані робочі місця.

4. Інтелектуальна технологія вчиться на практиці. Моделювання та теоретичні розрахунки мають важливе значення для визначення того, як працює технологія, але лише реальний досвід дозволить цій технології навчитися та адаптуватися.

5. Еволюція управління проєктами також вплине на програмне забезпечення для управління проєктами, портфелями проєктів та програмами.

Список використаних джерел:

1. Hirman M., Benesova A., Steiner F. and Tupa J. Project Management during the Industry 4.0 Implementation with Risk Factor Analysis. *Procedia Manufacturing*. 2019. № 38. P. 1181–1188.

2. Vaidya S., Ambad P., Bhosle S. Industry 4.0 – A Glimpse. *Procedia Manufacturing*. 2018. № 20. P. 233–238.

**Кафедра філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного
виховання**

Виговський Леонід Антонович,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

**СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ
НА ЕЛЕКТОРАТ**

Розвиток та утвердження в Україні засад громадянського суспільства, багатопартійність та багатоукладність економіки кардинальним чином вплинуло на організацію та проведення виборчого процесу державі. В таких умовах боротьба за владу зумовила справжню конкуренцію серед учасників такого процесу. Зрозуміло, що це започаткувало пошук та застосування засобів та методів впливу на свідомість виборців.

Одним із таких досить дієвих засобів є маніпулювання результатами соціологічних досліджень. Адже, соціологія не тільки може об'єктивно відображати об'єктивну оцінку суспільних настроїв і шляхів подальшого розвитку, але й суттєво впливати на свідомість і, відповідно, результати голосувань виборців. Тому й у пересічного громадянина може виникнути резонне питання: чи можна в принципі довіряти результатам передвиборчих соціологічних досліджень. Адже, при їх проведенні суттєву роль може відіграти суб'єктивний чинник. Його використання уможливорює виникнення і функціонування так званої «псевдосоціології». Пояснення тут полягає в тому, що певні соціологічні структури створюються партіями саме під вибори. Очевидно, що в нинішніх умовах ніхто не буде вкладати гроші в соціологічні проекти, які не дають бажаних результатів замовнику. Тому створені ними «кишенькові» соціологічні служби змушені насамперед «відпрацьовувати» вкладені в них кошти відповідно побажань замовників. А для цього вони мають можливість маніпулювати результатами навіть об'єктивних результатів опитувань. Зрозуміло, що такі маніпуляції дискредитують діяльність і тих соціологічних структур, які об'єктивно відображають процеси, які відбуваються у соціумі.

На жаль, нині в державі існує лише декілька соціологічних структур, яким можна довіряти. Вони акредитовані при Соціологічній асоціації України, яка об'єднує професійних соціологів (Група «Рейтинг», Інститут соціології НАНУ, Research&BrandingGroup, Київський міжнародний інститут соціології, СОЦІС, Український інститут соціальних досліджень імені О.Яременка, Центр Разумкова, Центр «Соціальний моніторинг», GFKUkraine та TNSUkraine).

Хоча, ради справедливості варто зауважити, що є випадки, коли і акредитовані соціологічні організації теж іноді вдаються до маніпуляцій результатів досліджень. Причина тут банальна: тиск на них з боку владних структур чи олігархічно-кримінальних кланів. Механізм такого «впливу» на соціологічну організацію здійснюється насамперед через загрозу блокування фінансового забезпечення.

Сама можливість маніпулювання результатами соціологічних досліджень пояснюється насамперед складністю самого суспільного життя, впливом на нього безліч об'єктивних і суб'єктивних чинників. Тому соціологи, навіть при всьому своєму бажанні, не завжди можуть адекватно відобразити всі мінливості суспільних процесів у соціумі. Адже, на зміну настроїв виборців може вплинути вплив мас-медія чи

організований політичний скандал, погіршення умов життя чи порушення в їх очах принципу справедливості з боку державних структур.

Варто зазначити, що сьогодні досить проблематично розглянути усі методи та засоби маніпуляцій, які використовуються в соціології. Тому, з метою формування у виборців критичного сприйняття опублікованих результатів соціологічних досліджень, існує потреба аналізу та опису основних методів та засобів маніпуляцій чи ненавмисних помилок, які допускаються при оголошенні результатів соціологічних досліджень та їх інтерпретації.

Головним правилом виборця при ознайомленні з матеріалами виборчих соціологічних досліджень має бути критичний підхід до них. Тому не можна обмежуватися лише ознайомленням з заголовком. Адже, він має певні візуальні особливості сприйняття обсягу та клікабельності тексту. Тому заголовок не завжди може адекватно відобразити всю сутність інформації, яка є в соціологічних дослідженнях. Через те, виборцю, перш за все, потрібно ознайомитися з першоджерелом (його можна знайти в Інтернеті). Рекомендується при ознайомленні з матеріалом насамперед звернути увагу на власника засобів масової інформації. Адже саме вони формують редакційну політику ЗМІ. Тому і є очевидна різниця в поданні новин на «Прямому каналі» і, скажімо, «Україна».

Зрозуміло, що для виборця має значення, яка саме соціологічна служба провела дослідження. Адже, мають місце випадки, коли такі структури створюються лише в інтересах виборів. Адже, зафіксовані випадки, коли вони існували лише на папері. Що правда, і реально існуючі соціологічні структури те ж можуть брати участь в маніпулюваннях результатами досліджень. Тому результати, які отримує замовник, можуть відрізнятися від тих, які потім поширюються ЗМІ. Тобто, замовнику надаються об'єктивні результати, а ось виборцю пропонуються вже відкореговані дані.

У випадку виникнення певних підозр щодо об'єктивності рейтингів рекомендується вияснити, хто є їх замовником та автором. Для цього можна звернутися до порталу Texty.org.ua, де не тільки зібрана інформація про чорних соціологів та парників, а й проаналізовані їх контакти між собою.

До речі, з 01 січня 2020 року набрав чинності новий Виборчий кодекс України. В ньому, згідно з пунктом 1 статті 50, при опитуваннях громадської думки з виборчих питань обов'язково необхідно вказувати замовника такого опитування. Тому не варто довіряти виборчим дослідженням, якщо служба, що проводить дослідження, не надає такої інформації. Крім того, згідно названого закону, результати виборчих опитувань, у випадку їх публікації, обов'язково повинні містити дані про: час його проведення, територію охоплення, розмір та спосіб формування вибірки, метод, точне формулювання питання та статистичну похибку.

І очевидно, що так звані псевдосоціологи маніпулюють рейтингами. Як правило, в інформаційному полі вони прагнуть позиціонувати себе в якості незалежних «експертів з політичних питань», «політологів» тощо. В дійсності вони прямо чи закамouflьовано лобіюють інтереси олігархів, їх партій, їх кандидатів.

Також може бути формою маніпуляції опитування аудиторії в прямих телеефірах щодо питань, які зараз обговорюються в ефірі. Тому є чистою маніпуляцією твердження, що, до прикладу, «69% українців вважає». Адже, в реальності так вважає тільки 69% телеглядачів, які беруть участь у такому шоу. При цьому часто має місце мотивування і режисура такого процесу. Тому, на відміну від соціологічних опитувань, в такому форматі немає презентативної вибірки і, відповідно, їм довіряти не варто.

Отож, підвищення соціологічної культури виборця сприятиме виробленню в нього «імунітету» до маніпуляцій результатами соціологічних досліджень з боку заганжованих соціологічних структур. Це, в кінцевому підсумку, слугуватиме вибору

до органів влади відповідальних, професійних, патріотично налаштованих людей. Саме вони зможуть поставити інтереси суспільства вище власних, що сприятиме виходу України з кризового стану.

Список використаних джерел:

1. Нагорний А.І. Сучасні методики маніпулювання суспільно-масовою свідомістю та їх застосування в політичних технологіях. *Український соціум*. № 4 (27). С. 167-174.
2. Полохало В. І. Маніпулювання свідомістю українців в контексті глобалізації. URL : http://www.politdumka.kiev.ua/index.php?ID=76&by_id=1&show_news=1#7.
3. Шаповалов С. Маніпулювання даними опитувань та помилки їх інтерпретації. URL : <https://dif.org.ua/article/manipulyuvannya-danimi-opituvan-ta-pomilki-ikh-interpretatsii>.
4. Як уникнути маніпуляцій соціологічними даними. Поради експертів. URL : <https://vybory.detector.media/2019/02/04/yak-unyknuty-manipulyatsij-sotsiologichnymy-danymy-porady-ekspertiv/>.

Виговська Тетяна Вікторівна,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ БІОБЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Катастрофічне розповсюдження збудника важкої хвороби COVID-19 зумовило виникнення і розповсюдження пандемії, яка в умовах глобалізації почала швидко розповсюджуватися. Така хвороба кардинальним чином змінила життя світу і людей. Більшість країн з метою боротьби з нею була змушена (починаючи з лютого 2020 року) ввести карантин. Варто зазначити, що саму проблему виникнення і розповсюдження цієї смертельної хвороби в деяких країнах (зокрема Китаї) намагалися з певних причин замовчувати. До пандемії виявилася не готовою навіть ВООЗ.

Вчені поки що так і не встановили, де та коли з'явилась ця форма збудника, яка виявилась такою контагіозною і небезпечною для виду *Homo sapiens*. Дослідження висіяного збудника засвідчили, що хвороба має вірусну природу. А сам вірус відноситься до групи коронавірусів. Як відомо, віруси є формою неклітинного життя. Тому такі живі організми не можуть тривало існувати поза живими клітинами, оскільки вони відтворюються на базі їх біосинтетичного апарату. В залежності від наявності чи то ДНК, чи РНК (як спадкового матеріалу), віруси поділяються на ДНК-овські чи РНК-овські.

Щодо самого коронавірусу (лат. *Coronaviridae*), то він належить до родини одноланцюгових РНК-вірусів, що включає 43 видів вірусів, об'єднаних дві підродини *Letovirinae* та *Orthocoronavirinae* (до яких належать і SARS-CoV-1), який спричинив у Китаї важку гостру атипову пневмонію у 2002-2004 роках, і SARS-CoV-2, який спричинив, згідно з міжнародною медичною термінологією, спалах коронавірусної хвороби, що почався в грудні 2019. Віруси цієї родини уражають людину, котів, птахів, собак, велику рогату худобу, свиней, кажанів, деяких диких хижих ссавців тощо.

Легкість зараження, швидкість поширення, тяжкий перебіг, висока летальність – особливості, які дозволяють віднести ВГРС до тих інфекційних захворювань, які

виявили здатність чинити серйозний вплив на здоров'я населення і можуть швидко поширюватися в міжнародних масштабах та увійшли до переліку подій, які можуть спричинити надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я. Через те ВГРС стали регулюватись сучасними Міжнародними медико-санітарними правилами (ММСП) 2005 року. Тоді Китай вибачився за те, що вчасно не повідомив про появу нової небезпечної хвороби. Але, схоже, їх історія погано вчить, так як при появі нової небезпеки, вже пов'язаної з SARS-CoV-2, знову була спроба приховати небезпеку від світової спільноти [1].

Постійно оновлювана моніторингова сторінка Worldometers показує, що, станом на 10 лютого, в світі від коронавірусної хвороби COVID-19 померли 2350983 чоловік (+14680 за добу), більш 107 млн. заразилися, близько 26 млн. інфіковані в даний час, більш 79 млн. заразилися визнані здоровими. Середня летальність: 2,2% [2].

В Україні перше захворювання на коронавірус було зафіксовано 3 березня 2020 року в Чернівецькій області. За даними МОЗ України та РНБО станом на 4 лютого 2021 року в країні підтверджено 1 232 246 випадків зараження SARS-CoV-2. З них 23 229 осіб померли, 1 055 406 одужали. А станом на 10 лютого 2021 року загальна кількість людей, які захворіли коронавірусом Covid-19 вже складає 1 253 055 осіб. Станом на 15 січня 2021 року Україна посідала 17 місце у світі (8-е в Європі) за кількістю зафіксованих випадків інфікування і 19-е у світі (8-е в Європі) – за кількістю померлих. Кількість інфікованих на 1 мільйон населення складає 26312 осіб (64-е місце у світі і 37-е в Європі), а кількість померлих з COVID-19 на мільйон населення – 471 осіб (52-е місце у світі і 34-е в Європі) [3].

Британський центр контролю і попередження захворювань перерахував 5 симптомів коронавірусної інфекції, що потребують термінового звернення за медичною допомогою. Крім основних симптомів хвороби – високої температури, тривалого кашлю і втрати смаку і нюху, необхідно звернути увагу на такі симптоми хвороби як утруднене дихання, біль і здавленість в грудній клітині, заплутана свідомість, нездатність прокинутись, посиніння губ і лица.

Медики говорять про те, що коронавірусна інфекція уражає в тому числі і судини центральної нервової системи людини. В результаті у цілком психічно здорових людей з'являються суїцидальні думки. І передбачають, що хвилі самогубств, на жаль, нам не уникнути.

Варто зазначити, що у світі витрачено більше 124 млрд. доларів на пошук препаратів для вакцинації людей від коронавірусу. Так, вже є зареєстровано кілька таких препаратів. В деяких розвинутих країнах почалася вакцинація людей. Але, погіршення ситуації змушує продовжувати карантини. Їх метою є прагнення різко обмежити контакти між людьми. Тому заняття в школах і вищих навчальних закладах переведено в режим онлайн. Відмінено проведення концертів та спортивних масових заходів. Але, як показала практика, людство виявилось не готовим до такої пандемії ні ментально, ні технологічно. Частина людей відмовлялася (і продовжує відмовлятися) дотримуватися вимог карантину. Особливо це стосується частини віруючих людей, які були переконані, що в храмах коронавірус існувати не може вже по визначенню (Бог цього не дозволить). Але, не дотримання правил карантину зумовив розповсюдження хвороби навіть в монастирях.

Без сумніву, пандемія коронавірусу негативно впливає на біобезпеку та екобезпеку. Так, про це, зокрема, говорять екологи організації OceansAsia, яка розслідує злочини проти дикої природи. Вони біля узбережжя Гонконгу знайшли величезну кількість масок, які потрапили в океан і забруднює його. Також впливає на навколишнє середовище і скасування заборони на використання одноразових поліетиленових пакетів. Наприклад, у Нью-Гемпширі (США) навіть було заборонено використання

багаторазових сумок, щоб уникнути поширення захворювання. Як виявилось, одноразові маски, рукавички та інші засоби індивідуального захисту в якості відходів негативно впливають на природу, шкодять і самій людині. Адже, потрапивши на звалище вони під дією сонячних променів та атмосферних опадів розкладаються на мікропластик. Потім це все потрапляє в ґрунт і воду і, відповідно, на стіл людей. Навіть, якщо ж медичні відходи потрапляють на сміттєспалювальний завод, то фурани, діоксини та інші шкідливі хімічні речовини можуть потрапляти в навколишнє середовище. Тому екоактивісти пропонують використовувати багаторазові маски і респіратори. До речі, це допоможе навіть заощадити фінанси, адже ціна одноразової маски (її можна носити до 2 годин) коливається від 25 до 30 гривень. Тоді як тканинну маску або респіратор можна використовувати багато разів.

На жаль, в державі гостро стоїть питання утилізації таких відходів, оскільки використані одноразові маски, рукавички та інші медичні відходи не переробляються. Також до небезпечних відносяться медичні відходи з лікарень. В ідеалі їх повинні забирати і утилізувати спеціальні компанії, які мають відповідну ліцензію і необхідне обладнання для нейтралізації небезпечних речовин. Держава не займається медичними відходами від населення.

Незвичайне застосування використаних масок запропонували вчені з Австралії. Вони вважають, що засоби індивідуального захисту цілком можна використовувати якості дорожнього будівельного матеріалу. Волокна пропілену в медичних масках допомагають зміцнити зв'язки між частинками щебеню, що, в свою чергу, робить покриття дороги більш міцним [4].

Засновник Microsoft Білл Гейтс справедливо заявив, що після перемоги над коронавірусом, людству можуть загрожувати інші небезпеки, до яких світ не підготовлений. До нових епідемій людству потрібно готуватися настільки ж серйозно, як, наприклад, до збройних конфліктів. Необхідно створити щось на зразок міжнародної команди «швидкого реагування» на виклики у сфері охорони здоров'я, додав Гейтс [5].

Список використаних джерел:

1. Фахівці порівняли структури колючкуватих білків SARS-CoV-
2. URL : <https://enovosty.com/zdorove/full/1002-uchenye-vydvinuli-novuyu-teoriyu-proisxozhdeniya-covid-19>)
2. Коронавірус в мирі: свйше 107 млн заразились, около 2,4 млн умерли. Статистика по странам. URL : https://newsru.co.il/health/10feb2021/coronavirus_102.html.
3. Коронавірусна хвороба 2019 в Україні .Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
4. В Австралії хочуть робити дороги з медичних масок URL : <https://autoportal.com.ua/v-avstraliyi-hochut-robyty-dorogy-z-medychnyh-masok>.
5. Білл Гейтс розповів про майбутні загрози людству після COVID-19. URL : www.dymka.com.ua/suspilstvo/bill-gejts-rozpozviv-pro-majbutni-zagrozy-lyudstvu-pislya-covid-19/?utm_source=redtram&utm_referral&utm_campaign=news&utm_content=.

Гуменюк Оксана Григорівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ДІЄВОСТІ ПРАВОВИХ НОРМ

Правове регулювання базується на співвідношенні прав та обов'язків особистості і суспільства. Особистість включається у систему правового регулювання в якості активного суб'єкта, що володіє сукупністю мотивів і потреб, які суттєво впливають на визначення мотивації вчинків. Це, звичайно, не свідчить про їх незалежність від впливу правової системи. У кожній конкретній ситуації, поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників є різним, з певним домінуванням одного з них. Правова обумовленість поведінки особистості залежить, насамперед, від змісту та форми вираження правових приписів, від наявності санкцій, від самої особистості, її соціальних установок, ціннісних орієнтацій та інших психологічних якостей. Усвідомлення законів соціального розвитку, значенні права у формуванні особистості, знання тих засобів та шляхів, за допомогою яких право досягає окреслених завдань, уже дозволяє у загальному вигляді зрозуміти основні соціально-психологічні причини дієвості правових норм.

Узагальнення наукових теорій у галузі юридичної психології дозволяє виокремити наступні групи умов дієвості правових норм:

- макросоціальні умови (рівень соціально-економічного розвитку суспільства, правова система і культура, соціальні інститути тощо);
- мікросоціальні умови (найближче оточення людини у вигляді формальних та неформальних малих груп);
- особисті умови суб'єкта, який реалізує право.

Аналізуючи вказані групи умов ефективності правових норм, В.В.Бедь зазначає, що право, як сукупність правил поведінки (норм), санкціонованих владою, буде ефективним на практиці тоді, коли його реалізація забезпечена заходами державного примусу з метою охорони захисту і розвитку суспільних відносин, які відповідають об'єктивним потребам суспільства та інтересам народу. Суть і зміст правових норм визначається характером економічних відносин, рівнем соціально-економічного розвитку суспільства. Ефективність правових норм також залежить від політичної стабільності у житті держави; від роботи державних і суспільних інститутів, правової культури членів суспільства [2, с.78].

Суттєво на дієвість правової норми впливає престиж права у суспільстві. Висока міра поваги до права у суспільстві дозволяє реалізувати різні нормативні акти без суворого використання інструментів санкцій і контролю. Повага до права, внутрішня згода із правовими вимогами і впевненість у необхідності дотримання правових норм, свідоме ставлення до них – свідчення того, що правосвідомість членів суспільства знаходиться на досить високому рівні. Повага до права закладена у самій сутності правового виховання, мета якого полягає у тому, щоби досягнути такого ставлення людини до правових норм, коли вона у своїй практичній діяльності та спілкуванні визнає особистісну цінність закону, конкретного правового припису.

Досить значною соціально-психологічною умовою дієвості правових норм є соціальна орієнтація особистості як система ціннісного ставлення особистості до об'єктів соціальної дійсності. В основі виникнення соціальних орієнтацій закладено сукупність потреб і установок особистості, які формують схильність до певного сприйняття й оцінки дійсності. Відповідно, соціальні орієнтації є одним із джерел соціальної, у тому числі і правової, діяльності особистості. У процесі взаємодії з

макросередовищем, людина вступає у так звані ціннісні взаємини чи взаємини значущості (здатність того чи іншого явища чи предмета задовольняти певні потреби особистості). Соціально-психологічною формою прояву ціннісних відносин виступають ціннісні орієнтації. Правопорушникам притаманна нестійка система ціннісних орієнтацій, яка відзначається гіпертрофованим характером основних її елементів, серед яких головне місце займає егоїзм, який ґрунтується на уваленнях особистості про себе як про найважливішу соціальну цінність. Завищена оцінка значущості своєї особистості нерідко супроводжується негативним ставленням до суспільного порядку, норм моралі і права.

Друга група психологічних умов дієвості правових норм – мікросоціальні умови - виконує функцію соціально-психологічного забезпечення правореалізації. Маючи у наявності певні засоби впливу (санкції), внутрішньогрупові стосунки впливають на поведінку людини. Якщо норми права схвалюються і визнаються певною соціальною групою, то її члени свідомо дотримуються правових приписів. У цьому випадку ефективність правореалізації підвищується за рахунок того, що соціальні норми, які склалися, закріплюють правові норми. Також, можливим є варіант, коли у соціальній групі офіційні правові приписи не схвалюються, з'являється спокуса їх порушити, але загроза покарання змушує людей цього не робити.

Дієвість правових норм знижується у тому випадку, коли людина потрапляє у малу групу антисоціальної спрямованості, члени якої не визнають норм права і порушують їх. Серед соціально-психологічних підтримок, які безпосередньо впливають на виконання членами такої групи правових норм, В.Е. Коновалова вказує на прояв уваги з боку мікрооточення до особистості правопорушника у зв'язку із його конкретними діями, а також заохочення, схвалення цих дій, чи навпаки, їх засудження [5, с. 49].

Найбільш сильнодіючими криміногенно значущими негативними підтримками, що стимулюють антисуспільну поведінку правопорушників, є алкоголізм і наркоманія. Задоволення цих викривлених потреб об'єктивно суперечить інтересам суспільства, послаблює соціально корисні зв'язки правопорушників, створює напружену мікросоціальну ситуацію, часто штовхає людину на злочин.

Важливе місце у механізмі антисуспільної поведінки правопорушників займає конкретна життєва ситуація. Вона являє собою сукупність обставин життя особи, які сприяють виникненню у неї за певних умов рішучості, прагнення здійснити суспільно небезпечне діяння. Володіючи невеликою протяжністю у часі і просторі, конкретні життєві ситуації характеризуються також різною мірою їх психологічної напруги, взаємозв'язком із соціальним середовищем та впливом на особистість правопорушника. На відміну від мотиву – внутрішнього спонукання, конкретна ситуація в усвідомленні особи виступає як привід, що вимагає прийняття певного рішення.

Третя група умов ефективності правових норм відноситься до індивідуально-психологічних особливостей індивіда, який приймає рішення про правильність поведінки. Справа у тому, що вибір варіанта поведінки залежить не лише від сили впливу зовнішніх обставин (макросоціальні умови), але й від особистості, зокрема, від її інтелектуальних, емоційних та вольових особливостей, системи потреб, нахилів, інтересів, які є як наслідком середовища і виховання, так і особисто вроджених якостей.

Найбільш розповсюдженими мотивами правомірної поведінки особи є: переконаність у суспільній корисності вчинку, який здійснюється; правовий обов'язок, обов'язок перед суспільством; професійне почуття відповідальності; практична корисність вчинку для інших людей; стереотип, звична поведінка; конформізм (підкорення більшості); страх перед правовою чи моральною відповідальністю; особиста користь від здійснення вчинку; егоїстичні інтереси; негативні мотиви (помста, ревності тощо), які реалізуються правомірними засобами.

На думку О.Е. Жалинського, найвищим рівнем мотивації правомірної поведінки слід вважати переконаність особистості у соціальній цінності вчинку, який здійснюється, його корисності для суспільства і для найближчого соціального оточення [4, с. 35].

Отже, дієвість нормативного акту визначається тим, наскільки він відповідає об'єктивним потребам суспільства у цілому, підтримується різними соціальними групами і в якій мірі реалізується особою, яка шанобливо ставиться до права.

Інтереси особистості і суспільства досить різноманітні, і не усі відносини між членами суспільства піддаються правовій регламентації. Особливість правових норм полягає у тому, що вони відтворюють найбільш суттєві відносини між людьми.

Таким чином, у ході соціалізації особистості відбувається засвоєння людиною норм і цінностей соціального середовища, входження у нього та відтворення соціальних норм. Цей об'єктивний процес засвоєння соціальних функцій, ролей, норм, обов'язків і набуття навичок соціально значимої поведінки протікає на раціонально усвідомленому та емоційному рівнях шляхом формування індивідуального та засвоєння соціального досвіду. Він супроводжується взаємним впливом навколишнього середовища на особистість і – у порядку зворотного зв'язку – особистості на середовище та інших учасників суспільних відносин. Здійснення правопорушення, однак свідчить про неефективність попередньої до злочину соціалізації, наявність дефектів у взаємодії із середовищем. Така неузгодженість у соціалізації проявляється часом у незначних за своєю соціальною значущістю проступках та антисуспільних діях. Але залишення таких діянь без коректування соціальним середовищем призводить до подальшого відсторонення особистості та формування у неї суб'єктивної готовності застосовувати у критичних ситуаціях засвоєний нею протиправний варіант поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бедь В. В. Юридична психологія. Львів, 2019, К., 2020. 376 с.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. М., 2013. 688 с.
3. Гуменюк О. Г. Психологія загальна і професійна. К., 2014. 586 с.
4. Жалинский А. Э. Основы профессиональной деятельности юриста. Смоленск, 2013. 234 с.
5. Коновалова В. Е. Правовая психология. Харьков, 2017. 160 с.

Куліш Наталія Стефанівна,

кандидат філософських наук,

*доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕЛІГІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Пандемія COVID-19 спричинила глобальні трансформаційні процеси у всьому світі, не є виключенням і Україна. Безпрецедентні заходи безпеки змінили звичний спосіб життя мільйонів українців, торкнулися не лише зовнішніх виявів їх існування, але й внесли значні корективи у можливість задоволення духовних запитів та потреб. Водночас пандемія вплинула на релігійне середовище, загострила акценти на розумінні цінностей, сутності, сенсів, які може і повинна пояснити людині церква у надскладні часи. Крім цього релігійний загал опинився у не властивих для нього умовах реалізації душпастирського служіння: обмеження богослужінь, кількості віруючих, порожні церкви тощо. Вище зазначені умови змусили традиційну церкву, з традиційними цінностями та обрядами не лише пристосовуватися до нових умов існування але й

реально змінюватися, переосмислювати богословські концепти, шукати нові сучасні методи душпастирювання, залучення у соціальну дійсність.

Звичним форматом реальності духовного життя під час карантину стали онлайн-богослужіння. На період дії правового режиму надзвичайної ситуації державні медіа надали багаторелігійному/поліконфесійному релігійному середовищу нашої країни можливість трансляції богослужінь та інших обрядів, було розроблено концепцію та узгоджено графік відповідних трансляцій, таким чином віруючі різних конфесій мали можливість реалізувати основоположне право людини на свободу релігії та віросповідання. За даними Православної церкви України (ПЦУ), Української греко-католицької, Римо-католицької церков, кількість людей, які дивляться онлайн-богослужіння, значно вища, аніж відвідувало людей літургію до початку карантину. Особливо багато переглядів було на Великдень. [1]. Даються взнаки позиціонування більшості сучасних вірян як невоцерковлених.

Відносно новим ретранслятором онлайн-богослужінь стають ютуб-канали, соціальні мережі – Фейсбук та Інстаграм. Є чимало прикладів священників інстаграм-блогерів, які працюють з молодіжною категорією віруючих. Щоденна Інстаграм-молитва, розіграш вервиці – нові формати спілкування з молоддю в онлайн [2].

Неабиякого резонансу набула локальна Літургія в Zoom, проведена священнослужителями ПЦУ під час якої віряни вдома перед моніторами поставили кожен свій хліб та вино, якими потім причастилися. Таке «онлайн-причастя» викликало серйозну богословську дискусію, не тільки в ПЦУ, але й загалом в православному світі [3].

Безперечно, з одного боку, зазначені підходи в часи пандемії виправдані, і навіть сприймаються в релігійному середовищі, як своєрідне повернення до домашньої церкви, однак, з іншого – у майбутньому, можуть спровокувати постійну потребу онлайн церкви, зручної опції для забезпечення духовних потреб, не виходячи з дому, відтак перед кліром постане новий виклик – повернення пастви в офлайн, однак, імовірно, подолати його буде набагато складніше.

Пандемія COVID-19 заторкнула обрядову складову християнського культуру. Релігієзнавці, експерти та церковники протягом року сперечалися чи передається вірус через участь в обрядах і таїнствах. І якщо щодо цілування рук духовенству, хреста та контакту з іконами, дійшли більш-менш консенсусу і вжили заходів (дезінфекція та відмова від контакту), то з Причастям все значно складніше. Хоча дискусія охопила широке коло богословських церковних авторитетів сучасного православного світу, єдиної точки зору не було вироблено, відтак вона продовжується і нині [4].

Церкви та релігійні організації України продемонстрували доволі високий рівень включеності у діяльність спрямовану на боротьбу та упередження коронавірусної інфекції. Видання просвітницької літератури з рекомендаціями щодо профілактики коронавірусу, проведення вебінарів за участю психологів, психотерапевтів, щоби зорієнтувати людей у нових реаліях життя, обумовлених поширенням коронавірусу, відкриття телефонних ліній з надання емоційно-духовної підтримки; допомога уразливим категоріям населення: поширення продуктивних наборів, засобів гігієни, соціальне таксі – далеко не повний перелік соціальних ініціатив релігійних спільнот.

На особливу увагу заслуговує підтримка релігійними організаціями системи охорони здоров'я приміщеннями, медичним обладнанням, людськими ресурсами. Медичне волонтерство та капеланство, організація медичних гуманітарних конвоїв, виготовлення та реалізація засобів індивідуального захисту – найбільш знакові соціальні проекти релігійної царини.

Таким чином, в складних умовах пандемії COVID-19 більшість церков та релігійних організацій доволі успішно адаптувалися до критичних умов існування,

апробували нові формати душпастирської діяльності, не залишилися осторонь нагальних соціальних потреб. Водночас пандемія загострила акценти на розумінні цінностей, сутності, сенсів існування церкви та її обрядової сторони, спровокувала раціональні богословські дискусії, зокрема у православ'ї, які є на часі.

Список використаних джерел:

1. Терещук Галина. Пандемія і духовне життя. Чи повернуться вірні у храми після карантину? URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/30601729.html>.
2. Від дому до церкви – один клік. Як священники переходять в онлайн. URL : <https://hromadske.ua/posts/vid-domu-do-cerkvi-odin-klik-yak-svyashenniki-perehodyat-v-onlajn>.
3. Онлайн-причастя: аналіз богословської дискусії. URL : https://risu.ua/onlajn-prichastya-analiz-bogoslovskoyi-diskusiyi_n109152.
4. Церква, віра та богослів'я 2020: Релігійні підсумки карантинного року. URL : https://risu.ua/cerkva-vira-ta-bogoslivya-2020-religijni-pidsumki-karantinno-roku_n114802.

Сірий Олександр Михайлович,

старший викладач

*кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Янков Сергій Володимирович,

старший викладач

*кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КОНТЕКСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ЗАНЯТТЯ СПОРТОМ

В сьогоднішні часи все частіше долучаються до популяризації здорового способу життя та заняття спортом церкви та релігійні організації України, адже розвиток культури спорту є вагомим основою цілісного розвитку людини. Варто зазначити, що серед масиву релігійних спільнот чи не найбільш активно у цьому напрямку реалізовує свою діяльність Українська греко-католицька церква. Потужним посилом для інституалізації такого виду душпастирського служіння стала ініціатива Папи римського Івана Павла II, який у 2004 році створив відділ «Церква і спорт» в рамках Папської Ради у справах мирян, з цього часу був започаткований активний рух Католицької церкви у цьому напрямку. Перейняла його й Українська греко-католицька церква як одна зі східно-католицьких церков та у 2015 році створила відділ душпастирства спорту при комісії УГКЦ у справах мирян [1].

Загалом можемо виділити декілька напрямків діяльності зазначеної церкви в контексті популяризації здорового способу життя та заняття спортом.

По перше, розуміючи, що спорт відіграє дедалі важливішу роль у суспільстві та житті християн, а евангелізація у середовищі спорту має далекосяжні наслідки, церква активно включилася у практику пастирської опіки священниками над спортивними командами, спортивними громадськими організаціями, державними структурами, що піклуються спортом.

По друге, цікавою для церкви та актуальною і корисною для віруючих, парафій виявилася діяльність спрямована на організацію спортивних секцій, гуртків,

християнських таборів. До прикладу, щорічно впродовж 9 років, конфесія організовує молодіжний табір «Свіча-спорт». Тут можна набути майстерності з таких видів спорту, як футбол, волейбол, баскетбол, стрільба настільний теніс, плавання [2]. Доброю традицією стало проведення спортивно-оздоровчих літніх таборів для дітей молодшого шкільного віку «Веселі канікули з Богом» та ін. Через заняття спортом, священникам відкрилася можливість оживити молодіжне парафіяльне життя, наблизити молодь до сприйняття Бога.

По третє, важливою умовою реалізації спортивно-орієнтованого душпастирського служіння, слугує ініціативність власне конфесійного середовища, його залученість у спорт. Є чимало прикладів спортивних змагань серед духовенства з міні-футболу, настільного тенісу, чемпіонати з шахів, священницькі лижні змагання, товариські футбольні зустрічі. Зазначені спортивні ініціативи мають тенденцію виходу за вузькі конфесійні рамки, та в сьогоденні вже реалізуються на міжконфесійному рівні з залученням духовенства інших церков, зокрема православних, протестантських. Активно реалізують свій спортивний досвід священнослужителі у ролі рефері на благодійних футбольних іграх та інших спортивних заходах.

По четверте, унікальним прикладом пропагування здорового способу життя, заняття спортом є стиль життя священнослужителів, їх спортивні досягнення. Нині у суспільстві продовжує побутовати думка, про священнослужителів як виключно духовних осіб, без натяку на будь-які мирські уподобання, захоплення чи інтереси, однак реалії, стиль життя багатьох з них, йдуть у розрив з таким сприйняттям. Найбільш знаковими прикладами персоніфікованої діяльності на такій ниві є: священник УГКЦ здолав 80-кілометровий гірський ультрамарафон [3], переміг на Кубку світу з пауерліфтингу [4], зайняв друге місце в чемпіонаті США з дзюдо [5], організував велопробіг, займається спортивним голубівництвом, тощо. Цінним у цьому є сам факт розуміння спорідненості спорту та духовних речей, які досить часто тісно пов'язані, невід'ємні, проявляючи зусилля над своїм тілом у спорті людина заявляє про спроможність працювати над собою і в духовному плані.

По п'яте, церква активно долучається до кампаній з протидії шкідливих звичок, залежностей, які шкодять здоров'ю. Це насамперед паління, вживання алкоголю, наркотиків, ігрозалежність та ін.

Таким чином, вищенаведений побіжний огляд включеності Української греко-католицької церкви в контекст популяризації здорового способу життя та заняття спортом засвідчує перспективність такої діяльності, затребуваність суспільством, релігійним загалом.

Список використаних джерел:

1. Відділ душпастирства спорту при комісії УГКЦ у справах мирян. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/sport.html>.
2. Спортивні табори. URL : http://sport.ugcc.ua/?page_id=35.
3. Священник УГКЦ здолав 80-кілометровий гірський ультрамарафон. URL : <https://synod.ugcc.ua/data/svyashchennyk-ugkts-zdolav-80-kilometrovyu-girskyyu>.
4. Настоятель Унівської лаври Макарій Дутка переміг на Кубку світу з пауерліфтингу. URL : https://risu.ua/nastoyatel-univskoj-lavri-peremig-na-kubku-svitu-z-pauerliftingu_.
5. Український єзуїт зайняв друге місце на чемпіонаті США з дзюдо URL:https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/36351-ukrayinskij-yezuyit-zajnyav.

Іванова Олена Василівна,
*асистент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
аспірантка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Становлення і розвиток України як незалежної, суверенної, демократичної та соціально зорієнтованої держави зумовлює необхідність удосконалення й підвищення дієвості системи державного управління загалом і державного управління фізичною культурою та спортом зокрема. Радикальні перетворення в соціально-економічному житті й державно-політичній організації країни пов'язані зі значними змінами у сфері фізичної культури і спорту. Конституційно затверджене право кожного громадянина на охорону здоров'я, підвищення особистої фізичної культури може бути повною мірою реалізоване лише за умови впровадження інноваційних підходів до впровадження управлінських рішень, удосконалення методологічних та організаційних засад державного управління цієї галузі і впровадження в сучасних механізмів державного управління у сфері фізичної культури і спорту на регіональному рівні.

Механізм державного управління, як вважає О.В. Сизоненко, – це штучно створена складна система, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, функцій, завдань, методів, засобів, важелів, інструментів державного впливу на об'єкт управління для досягнення поставлених цілей. в свою чергу, будь-яка діяльність повинна бути окреслена правовими нормами та мати інформаційне та нормативне забезпечення [3, с. 988].

Одна з найважливіших особливостей, що характеризують управління сферою фізичної культури і спорту в останні десятиліття, полягає в поступовому затвердженні трактування фізичної культури як інвестицій у людський капітал. Фізична культура нарівні з освітою є складовою частиною освіченості людини і робить безпосередній внесок в економічний розвиток суспільства [2, с. 193]. На думку І. Л. Гасюка найважливішим механізмом державного управління у сфері фізичної культури і спорту є виокремлення самостійної системи державного управління в цій сфері на чолі з центральним виконавчим органом державної влади, який має здійснювати діяльність в таких наступних напрямках: «Фізичне виховання в освітній сфері», «Спорт для всіх та фізкультурно-оздоровча робота серед інвалідів», «Спорт вищих досягнень, олімпійський, паролімпійський та дефлімпійський спорт». Відповідно, такий механізм передбачає оптимізацію управлінських взаємозв'язків між структурно-функціональними підрозділами, чітку ієрархічність за територіальним та функціональним принципами, більш чітке визначення об'єкту управління, на який спрямовуються управлінські впливи, визначення та впорядкування горизонтальної сукупності взаємозв'язків з органами місцевого самоврядування (районними, обласними радами тощо). Посилення централізації управління галуззю дозволить оптимізувати та підвищити рівень ефективності системи державного управління, насамперед на регіональному рівні за рахунок відновлення горизонтальних управлінських взаємозв'язків між окремими управлінськими ланками [1, с. 130].

Необхідно зазначити, що основні недоліки і проблеми механізмів державного регулювання пов'язані із спробами ставити і вирішувати принципово нові завдання, використовуючи старі методи і принципи централізованого управління, які не дають потрібних результатів. Перерахуємо найбільш важливі проблеми механізму державного регулювання фізичної культури і спорту на регіональному рівні: відсутня системність і послідовність в реалізації намічених заходів; слабо розвинута система моніторингу

розвитку сфери фізкультурно-спортивних послуг; механізми ухвалення рішень пов'язаних з сферою фізичної культури і спорту не зазнали істотної модернізації; міжвідомче узгодження стратегічних завдань фізкультурно-спортивної політики залишається на низькому рівні, незважаючи на створення нових координуючих структур; важливість фізичної культури і спорту для формування людського капіталу на регіональному рівні в цілому тільки декларується, через що залишається значна кількість невирішених проблем в напрямку формування суспільного середовища, сприятливого для розвитку цієї сфери.

Якщо звернути увагу на організаційний механізм державного управління у сфері фізичної культури і спорту на регіональному рівні, то цілком погоджуємося з запропонованою І. В. Шевчук, моделлю організаційної структури системи державного управління, основні положення якої полягають у наступному:

1. Реалізація моделі передбачає створення управління, департаменту або комітету фізичної культури та спорту при обласній державній адміністрації, відповідних відділів при районних державних адміністраціях (або виконавчих комітетах відповідних рад), місцевих органах самоуправління (при виконавчих комітетах міських рад) управління за своїм функціональним призначенням має здійснювати роботу в таких напрямках: фізичне виховання та спортивно-масова робота в навчальних закладах; спорт для всіх та фізкультурно-оздоровча робота з населенням та інвалідами; спорт вищих досягнень, професійний спорт;

2. Модель передбачає створення таких відділів: відділу фізичного виховання та спортивно-масової роботи в навчальних закладах усіх рівнів (дошкільні заклади освіти, загальноосвітні заклади, професійно-технічні заклади освіти, вищі навчальні заклади); відділу спорту для всіх та фізкультурно-оздоровчої роботи з населенням та інвалідами; відділу спорту вищих досягнень та професійного спорту, інваспорту – олімпійський, деолімпійський спорт за літніми та зимовими видами, неолімпійські види спорту та професійний спорт; відділу юридичного супроводу; відділу планово-економічний.

3. Діяльність управління спрямовується на забезпечення і організацію роботи усіх суб'єктів фізичної культури і спорту згідно з Законами України [4, с. 141].

Таким чином, слід зазначити, що виведення галузі з того критичного стану, в якому вона перебуває зараз, не можливе без чіткого організаційного механізму державного управління у сфері фізичної культури і спорту на усіх рівнях, а особливо на регіональному рівні, оскільки саме на цьому рівні найкраще віддзеркалюється спроможність держави здійснювати ефективне керівництво галуззю, з отримання найкращих результатів. Подальші дослідження може бути спрямоване на розробку та теоретичне обґрунтування оптимізації моделі державного управління у сфері фізичної культури і спорту на регіональному рівні в умовах децентралізації.

Список використаних джерел:

1. Гасюк І. Л. Пріоритетні напрями удосконалення системи державного управління фізичною культурою і спортом. *Економіка та держава*. 2013. № 11. С. 129-132.

2. Рибчич І. Є. Організаційно-правові механізми управління системою надання фізкультурно-спортивних послуг в державі. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 191-197.

3. Сизоненко О. В. Теоретичні підходи до формування механізмів державного управління сталим розвитком територій. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 987-992.

4. Шевчук І. В. Організаційний механізм державного управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 14. С. 136-142.

*Збірник тез
XXV щорічної звітної наукової конференції
науково-педагогічних працівників,
докторантів та аспірантів*

**«УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»**

Відповідальні за випуск - Сіцінська М.В., Шевчук І.В.

Підписано до друку 17.02.2021 р.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Ум. др. арк. 10,96.
Наклад 40 прим. Зам № 11.

Віддруковано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (0382) 71-75-91
Ел. адреса: rvv@univer.km.ua
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.